

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ολόγλυφες απεικονίσεις παιδιών στον ελλαδικό χώρο κατά τη ρωμαϊκή περίοδο

Διπλωματική Εργασία

Καθηγητής: Στυλιανός Κατάκης

Φοιτήτρια: Όλγα Χαμαλίδου

Α.Μ: 201131

Αθήνα 2016

Maxima debetur puero reverentia

Juvenalis, Satires, 14.47

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	ΣΕΛ. 2
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	ΣΕΛ. 3
Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΡΩΜΗ.....	ΣΕΛ. 4
Η ΑΝΑΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥΣ.....	ΣΕΛ. 5
Η ΑΝΑΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕΤΑ ΤΟ ΕΒΔΟΜΟ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ ΤΟΥΣ.....	ΣΕΛ. 10
ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ.....	ΣΕΛ. 12
ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ.....	ΣΕΛ.19
ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΣΤΗΝ ΛΑΤΙΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ.....	ΣΕΛ.19
ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΤΕΧΝΗ.....	ΣΕΛ. 17
Η ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ.....	ΣΕΛ.19
Η ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΗΝ ΡΩΜΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ.....	ΣΕΛ.29
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΩΝ ΡΩΜΑΪΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΣΤΟΝ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ.....	ΣΕΛ. 26
ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ.....	ΣΕΛ.28
Η ΓΥΜΝΟΤΗΤΑ.....	ΣΕΛ.39
Η ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ.....	ΣΕΛ.39
Η ΚΟΜΗ.....	ΣΕΛ.39
ΤΑΙΝΙΑ, ΣΤΕΦΑΝΙ, ΣΤΡΟΦΙΟΝ.....	ΣΕΛ.49
ΤΑΦΙΚΗ Ή ΑΛΛΗ ΧΡΗΣΗ.....	ΣΕΛ.49
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	ΣΕΛ. 49
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΟΛΟΓΛΥΦΩΝ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΕΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ.....	ΣΕΛ. 52
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	ΣΕΛ. 152
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΛΥΠΤΩΝ.....	ΣΕΛ. 163
ΠΙΝΑΚΕΣ ΓΛΥΠΤΩΝ.....	ΣΕΛ. 177
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ.....	ΣΕΛ. 276
ΠΙΝΑΚΕΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΩΝ.....	ΣΕΛ. 295

Συντομογραφίες

AMAA: Αρχαιολογικό Μουσείο Αρχαίας Αγοράς

MA: Μουσείο Ακρόπολης

AMΑΣ: Αρχαιολογικό Μουσείο Άστρους

MFAB: Museum of Fine Arts Boston

AMA: Αρχαιολογικό Μουσείο Δίου

EAM: Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

AME: Αρχαιολογικό Μουσείο Ελευσίνας

AMH: Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου

AMΘ: Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης

AMK: Αρχαιολογικό Μουσείο Καβάλας

AMKOP: Αρχαιολογικό Μουσείο Κορίνθου

AMM: Αρχαιολογικό Μουσείο Μυτιλήνης

AMO: Αρχαιολογικό Μουσείο Ολυμπίας

AMΠ: Αρχαιολογικό Μουσείο Πάτρας

AMΣ: Αρχαιολογικό Μουσείο Σπάρτης

AMX: Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων

1. Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία, έχει σαν στόχο την μελέτη των ολόγλυφων απεικονίσεων των παιδιών της ρωμαϊκής περιόδου στην Ελλάδα. Με τον όρο παιδιά εννοούμε τα ανήλικα τέκνα των οικογενειών που όμως δεν έχουν περάσει στα ηλικιακά όρια της εφηβείας. Αναφερόμαστε δηλαδή σε αγόρια και κορίτσια που δεν ξεπερνούν το δωδέκατο με δέκατο τρίτο έτος της ηλικίας τους. Με βάση τα παραπάνω θα πρέπει να αποκλείσουμε από την παρούσα εργασία, αγόρια που φέρουν ίχνη τριχοφυΐας στο πρόσωπο ή απόδοση γραμμωμένων μυών στο σώμα, και κορίτσια που έχουν ολοκληρωμένη ανάπτυξη στήθους.

Η επιλογή αυτή εξαιρεί την μελέτη των επιτύμβιων ανάγλυφων της περιόδου καθώς αυτά έχουν μελετηθεί και παρουσιαστεί επαρκώς από τις γενικότερες μελέτες, επιτύμβιων ανάγλυφων των: v. Moock¹, Lagogianni-Georgakarakos², Αλλαμάνη – Σουρή³, Καραπαναγιώτου⁴. Αντίθετα στις ολόγλυφες απεικονίσεις υπάρχει σημαντικός αριθμός γλυπτών που έχουν αποσπασματικά παρουσιαστεί σε άρθρα με τη μορφή καταλόγου ή με πολύ σύντομες αναφορές.

Η παρούσα εργασία επίσης εξαιρεί κάθε είδους μυθολογικές απεικονίσεις παιδιών, όπως οι Ερωτιδείς, καθώς επικεντρώνεται σε πραγματικά θνητά παιδιά και τις απεικονίσεις τους.

Η επιλογή της ηλικίας καθορίζεται κυρίως από το γεγονός ότι τα παιδιά μετά την ηλικία των δώδεκα και δεκατριών ετών, έφευγαν οριστικά από την φροντίδα της μητέρας. Τα αγόρια περνούσαν στην εκπαίδευση και την προετοιμασία για να γίνουν ενεργοί πολίτες ενώ τα κορίτσια ολοκλήρωναν την προετοιμασία για τον ρόλο τους ως σύζυγοι και μητέρες και προχωρούσαν στον έγγαμο βίο.

Η μελέτη κι ο καθορισμός της ηλικίας των παιδιών στον ελλαδικό χώρο, παρουσιάζουν προβλήματα καθώς μόνο ελάχιστα από αυτά μπορούν να χρονολογηθούν με ακρίβεια. Όπως θα δούμε από το σύνολο των 95 ολόγλυφων απεικονίσεων παιδιών της ρωμαϊκής περιόδου που συγκεντρώθηκαν στα πλαίσια της εργασίας, μόνο για λίγα από αυτά μπορούμε να μιλήσουμε απόλυτα για την ηλικία τους

¹D.W. von Moock 1998.

² M. Lagogianni-Georgakarakos 1998.

³ B. Αλλαμάνη – Σουρή 2008.

⁴ A. B. Καραπαναγιώτου 2013.

και δεν είναι άλλα από αυτά που προέρχονται από το Νυμφαίο του Ηρώδη Αττικού στην Ολυμπία⁵.

Η παρουσίαση των γλυπτών στον κατάλογο γλυπτών και τους πίνακες, ακολουθεί αλφαβητική σειρά με βάση την ονομασία των μουσείων, ενώ στα γλυπτά που προέρχονται από το ίδιο μουσείο ακολουθείται αριθμητική σειρά με βάση τον αριθμό ευρετηρίου.

2. Η θέση του παιδιού στην κοινωνία και την οικογένεια κατά την αρχαιότητα στην Ελλάδα και την Ρώμη

Κατά την ελληνική αρχαιότητα η παιδική ηλικία χαρακτηριζόταν από συγκεκριμένες λέξεις. Το ουσιαστικό *νήπιος*, φανέρωνε τη στάση της κοινωνίας και της οικογένειας απέναντι στα παιδιά καθώς σήμαινε αυτόν που δεν κατανοεί την γλώσσα και την καλλιέργεια των ενηλίκων. Επίσης, η χρήση του ουσιαστικού *παῖς*, σήμαινε μικρός ή ασήμαντος και χρησιμοποιούνταν για τα παιδιά και τους νέους. Επιπλέον το ουσιαστικό *τέκνον*, που προερχόταν από το ρήμα *τήκτω*, σήμαινε πάντα παιδί και ποτέ νέος άνθρωπος, η λέξη αυτή χρησιμοποιούνταν κυρίως από τη μητέρα ενώ, αντίθετα ο πατέρας χρησιμοποιούσε πιο συχνά τη λέξη *παῖς*. Τα νεογέννητα μέλη της οικογένειας, ονομάζονταν νεογνά βρέφη και νεογνά τέκνα, ενώ κατά την περίοδο της μετάβασης από την παιδική ηλικία στην ενήλικη ζωή χαρακτηριζόταν ως νεανίσκοι, νεανίδες ή μειράκια⁶.

Στη Ρώμη η επιλογή των λέξεων για τα παιδιά αποτέλεσε ένα πιο σύνθετο ζήτημα. Η πιο συνηθισμένη λατινική λέξη για τα ελεύθερα παιδιά είναι *liberi*, ένας πληθυντικός αρσενικού γένους που περιλαμβάνει παιδιά και των δύο φύλων. Τα παιδιά των σκλάβων ονομάζονται *servi*, και πάλι ένας ειδικός όρος χωρίς να προσδιορίζει το φύλο. Η επόμενη πιο συνηθισμένη λέξη είναι η *puer*, που σήμερα μεταφράζεται ως «αγόρι», αλλά χρησιμοποιούταν για τους σκλάβους του οίκου όλων των ηλικιών και των δύο φύλων. Αυτή η χρήση αντικατοπτρίζει την δυνατή σχέση μεταξύ του *pater familias* και αυτών που βρίσκονταν υπό τον έλεγχο του παρά την διαφορά στην ηλικία,

⁵ Αναλυτικά για το νυμφαίο του Ηρώδη στην Ολυμπία βλ. Drees 1967, 148-149· Bol 1981· Arapogianni 2001, 207-211· Trimble 2011, 237-244· Αριστοδήμου 2012, 76, 170-171, 173, 186, 189, 294-298.

⁶ Βασιλοπούλου 2003, 8, όπου και αναλυτική βιβλιογραφία για την χρήση των παραπάνω λέξεων κατά την αρχαιότητα.

παρουσιάζοντας την προτίμηση της ρωμαϊκής γλώσσας να καθορίζει την παιδική ηλικία βάσει της ιδιότητας και όχι βάσει του φύλου. Τα αρσενικά και θηλυκά παιδιά των ελεύθερων αναφέρονται ως *liberi*, και ποτέ *servi*⁷.

Οι μελετητές της λατινικής γραμματικής του 1^{ου} αι. π.Χ. επιχειρηματολόγησαν για την σωστή χρήση του όρου «παιδιού» ως θηλυκό γένος, χρησιμοποιώντας τις λέξεις *puera* και *puella*. Ο όρος *puella* έγινε αποδεκτός δεν υπάρχει όμως, εμφανής απόδειξη ότι το *puer/puella* αντικατέστησε τον όρο *liberi* ως η πιο κοινή λέξη για τα ελεύθερα παιδιά. Μάλιστα, ο όρος *puella* χρησιμοποιήθηκε για το κορίτσι αλλά και για την ενήλικη γυναίκα. Τελικά, παρόλο που η λατινική γλώσσα χρησιμοποιεί άλλους όρους για το φύλο, όπως *natus/nata* και *filius/filia* για να περιγράψει παιδιά, χρησιμοποιεί επίσης άλλους τόσους που δεν προσδιορίζουν φύλο. Λέξεις όπως *propago*, *stirps* και *fetus* είναι δάνειες από την ορολογία της γεωργίας ενώ λέξεις όπως *progenies* και *posteritas* αναφέρονται σε μια συλλογική ομάδα απογόνων⁸. Στον ρωμαϊκό νόμο (*Digest*), τα ανήλικα παιδιά αναφέρονται ως *impuberes*, ενώ εκείνα που είχαν χάσει τον πατέρα τους ως *rupilli*⁹.

2^α. Η ανατροφή των παιδιών στα πρώτα χρόνια της ζωής τους

Τα μεγάλα ποσοστά θνησιμότητας των παιδιών κατά την ελληνική αλλά και την ρωμαϊκή αρχαιότητα καθιστούσαν την απόκτηση διαδόχων μία δύσκολη υπόθεση. Ο θάνατος των παιδιών οφειλόταν συχνά σε επιδημικές ασθένειες, όπως η μαλάρια, που ο παιδικός οργανισμός δεν μπορούσε να αντέξει. Επίσης, συχνό ήταν το φαινόμενο της αποβολής των εγκύων για τους ίδιους λόγους¹⁰. Παρά το γεγονός ότι, όπως θα δούμε παρακάτω, τα αγόρια για λόγους κοινωνικούς ήταν περισσότερο επιθυμητά έχει αποδειχθεί ότι ήταν και αυτά που αρρωσταίναν συχνότερα και παρουσίαζαν και μεγαλύτερα ποσοστά θνησιμότητας, σε σχέση με τα κορίτσια. Ακόμα όμως και μετά το πέρας της βρεφικής ηλικίας ο θάνατος μπορούσε να επέλθει από παιδικές ασθένειες, όπως ο κοκίτης, ενώ στην εφηβεία συχνότερες αιτίες θανάτου στους νέους θεωρούνται

⁷ Uzzi 2005, 28.

⁸ Weidemann 1989, 32-34.

⁹ Rawson 1997, 85-86.

¹⁰ Συρογιάννη 2015, 204, όπου παρουσιάζεται και αναλυτική μελέτη των ασθενειών που προκαλούσαν τον θάνατο σε βρέφη και παιδιά.

ο πόλεμος και τα ατυχήματα στην εργασία¹¹. Πιο συγκεκριμένα, το ποσοστό του θανάτου των παιδιών πριν τη συμπλήρωση του πρώτου έτους της ηλικίας των βρεφών έφτανε το 25-35%¹².

Ο φόβος του θανάτου των βρεφών και των νηπίων οδηγούσε συχνά στην ανάθεση του παιδιού σε θεότητες που ήταν κουροτρόφοι. Στην Αττική οι σημαντικότεροι θεοί με αυτή την ιδιότητα ήταν η Άρτεμη, η Δήμητρα και ο Κηφισός. Σημαντική ήταν και η θέση του Ασκληπιού ως θεού γιατρού για την ίαση των παιδιών που βρίσκονταν σε κίνδυνο λόγω των διάφορων ασθενειών¹³.

Λόγω όλων των παραπάνω έχει διατυπωθεί η άποψη, ότι οι γονείς στην αρχαία Ελλάδα, αλλά και στην Ρώμη, απέφευγαν να δεθούν συναισθηματικά με τα μικρά παιδιά για να προστατευθούν από τον πόνο που θα τους προκαλούσε η ενδεχόμενη απώλεια τους. Το γεγονός όμως ότι τα παιδιά θάβονταν κατ' εξαίρεση εντός των τειχών ή ακόμη και στους χώρους της οικίας δηλώνει ακριβώς το αντίθετο. Ότι δηλαδή οι γονείς ήθελαν κατά κάποιον τρόπο να κρατήσουν τα παιδιά τους κοντά τους ακόμα και μετά τον θάνατό τους. Το συναισθηματικό δέσιμο της οικογένειας με τα παιδιά που είχαν χάσει δηλώνεται εντονότερα και από την φροντίδα των ταφικών μνημείων των παιδιών και τα κτερίσματα των τάφων. Η τοποθέτηση των αγαπημένων παιχνιδιών ως κτερίσματα δηλώνει την προσπάθεια των γονέων να κάνουν λιγότερο επώδυνο το πέρασμα στον Άδη για τα παιδιά τους¹⁴.

¹¹ Συρογιάννη 2015, 227 σημ. 1592. Για τους κινδύνους που αντιμετώπιζε ένα έμβρυο αλλά και ένα βρέφος από τις πρώτες μέρες της ζωής του: σελ. 233 κ.ε. Το γεγονός ότι και η Ρώμη αντιμετώπιζε μεγάλα ποσοστά θνησιμότητας των παιδιών, δηλώνεται και από το γεγονός ότι ο Αύγουστος θεώρησε σημαντικό να συμπεριλάβει στην νομοθεσία του για τον γάμο (*lex Iulia de maritandis ordinibus* and *lex Papia Poppaea*), τα ηλικιακά όρια για να γίνει κανείς γονιός (20-50 για τις γυναίκες, 25-60 για τους άνδρες). Υπολογίζεται πως λόγω της θνησιμότητας των παιδιών, για να διατηρηθεί ο αριθμός του πληθυσμού κάθε γυναίκα έπρεπε να φέρει στον κόσμο πέντε με έξι παιδιά (Rawson 2005, 96-97).

¹² Golden 1990, 83.

¹³ Beumant 2012, 64. Στο ιερό της Άρτεμης στη Βραυρόνα οι πιστοί αφιέρωναν παιδικά αγαλμάτια (Εικ. 1) που χρονολογούνται κατά το δεύτερο μισό του 4^{ου} και τις αρχές του 3^{ου} αιώνα π.Χ. Τα αγαλμάτια αυτά αρχικά θεωρήθηκαν ως απεικονίσεις άρκτων, τις οποίες αφιέρωναν στη θεά, οι οικογένειες των κοριτσιών που την είχαν υπηρετήσει. Ο μεγάλος αριθμός όμως αγαλματίων αγοριών που βρέθηκαν στο ιερό ανέτρεψε αυτή τη θεωρία και σήμερα πιστεύεται πως πρόκειται για παιδιά που πέθαναν σε μικρή ηλικία και τα αγαλμάτια αφιερώθηκαν στο ιερό από τις οικογένειες τους. Ο Κοντής (1967, 180-181 και 203) μάλιστα, επισημαίνει πως το γεγονός ότι τα περισσότερα από αυτά απεικονίζουν αγόρια σχετίζεται με την αγωνία των αθηναϊκών οικογενειών για τη διατήρηση του γένους, η οποία μπορούσε να εξασφαλιστεί μόνο μέσω των γιών τους. Με αυτό το στοιχείο επίσης συνδυάζει την λατρεία της Ιφιγένειας ή της Άρτεμης Ιφιγένειας στον χώρο του ιερού αφού η ετυμολογία του ονόματός της ερμηνεύεται ως αυτή που παρέχει ισχυρούς, υγιείς, δηλαδή, γόνους. Σύμφωνα με τον Αντωνίου (1989, 10-12), οι οικογένειες των παιδιών που πέθαιναν συχνά είχαν προηγουμένως ζητήσει τη βοήθεια της θεάς, στοιχείο που προσδίδει στο ιερό και έναν θεραπευτικό χαρακτήρα.

¹⁴ Golden 1990, 82-85 και 208-209, όπου και παρουσίαση αναλυτικής βιβλιογραφίας για το θέμα.

Οι οικογένειες ανακοίνωναν τον ερχομό του νέου μέλους κρεμώντας στην πόρτα του σπιτιού διάφορα σύμβολα. Αν το παιδί ήταν αγόρι, τοποθετούσαν στην πόρτα ένα στεφάνι ελιάς, που αποτελούσε σύμβολο του θάρρους του πολίτη. Αν το παιδί ήταν κορίτσι τοποθετούσαν στην πόρτα ένα κομμάτι μάλλινου υφάσματος, καθώς το μαλλί αποτελούσε σύμβολο της φιλεργίας της γυναίκας¹⁵.

Η απόκτηση παιδιών για την αρχαία κοινωνία ήταν σημαντική καθώς τα αγόρια αποτελούσαν τους αυριανούς πολίτες ενώ τα κορίτσια τις μητέρες που θα εξασφάλιζαν μέσω της γέννας την συνέχεια της πόλης. Έτσι στην Σπάρτη η διαγαμία ήταν νόμιμη και σαν στόχο είχε την μεγιστοποίηση της τεκνοποίησης. Αντίθετα, σε άλλες ελληνικές πόλεις το φαινόμενο αυτό ήταν άγνωστο, όμως σε εξαιρετικές περιπτώσεις, όπως αυτή της Αθήνας κατά την περίοδο του Πελοποννησιακού Πολέμου, οι πόλεις ενθάρρυναν την απόκτηση παιδιών με γυναίκες εκτός της νόμιμης συζύγου, τα οποία αναγνωρίζονταν ως νόμιμα¹⁶.

Η ένταξη του παιδιού στον οίκο γινόταν την πέμπτη ή την έβδομη μέρα μετά τη γέννησή του οπότε τελούνταν τα Αμφιδρόμια¹⁷. Στην περίπτωση που ο πατέρας αποφάσιζε να μην αναγνωρίσει το νέο μέλος, όπως είχε το νόμιμο δικαίωμα, δεν πρόσβαλε την τιμή της συζύγου του. Όμως, το δικαίωμα αυτό το ασκούσαν σπάνια και τις περισσότερες φορές γινόταν όταν το παιδί ήταν κορίτσι¹⁸. Σε αυτή την περίπτωση ακολουθούσε η έκθεση του βρέφους¹⁹. Τα παιδιά που αποκτούσαν οι Αθηναίοι πολίτες με δούλες ή εταίρες θεωρούνταν από την πόλη νόθα ακόμα και αν ο πατέρας τα είχε αναγνωρίσει και ζούσαν μαζί με την οικογένεια στο ίδιο σπίτι²⁰. Μπορεί ο πατέρας να

¹⁵ Kolobova – Ozereckaja 2005, 119.

¹⁶ Λαμπροπούλου 1990, 17.

¹⁷ Κατά την τελετή των Αμφιδρομιών, τα μέλη της οικογένειας περιέφεραν το νεογέννητο βρέφος γύρω από την φωτιά της εστίας του σπιτιού και μετά το ακουμπούσαν στο έδαφος. Μέσα από αυτή τη διαδικασία ο πατέρας αναγνώριζε το βρέφος και αυτό γινόταν μέλος του οίκου. Συχνά κατά τα Αμφιδρόμια δινόταν και το όνομα των παιδιών (Zaidman – Pantel 2006, 68).

¹⁸ Στην επιλογή της έκθεσης των κοριτσιών συνέβαλε συχνά το γεγονός, ότι στα κορίτσια θα έπρεπε να δοθεί προίκα για να παντρευτούν που ήταν ένα επιπρόσθετο βάρος για τις φτωχές οικογένειες (Λαμπροπούλου 1990, 22).

¹⁹ Kolobova – Ozereckaja 2005, 117. Για την διαδικασία που ακολουθούνταν κατά την έκθεση του βρέφους έχουν διατυπωθεί διαφορετικές απόψεις. Σύμφωνα με τους Kolobova και Ozereckaja, το βρέφος τοποθετούνταν σε ένα πήλινο δοχείο και το άφηναν στην είσοδο κάποιου ναού ή άλλου δημόσιου χώρου όπου μπορούσε εύκολα να βρεθεί. Αντίθετα, σύμφωνα με τους Zaidman και Pantel (2006, 68), η έκθεσή του γινόταν στους αγρούς που βρίσκονταν στα όρια της πόλης.

²⁰ Λαμπροπούλου 1990, 15.

είχε το δικαίωμα της έκθεσης του βρέφους, δεν είχε το δικαίωμα όμως να του αφαιρέσει την ζωή²¹.

Και στη Ρώμη υπήρχαν παιδιά που θεωρούνταν ανεπιθύμητα από την οικογένεια τους και εγκαταλείπονταν²². Στην περίπτωση που το παιδί γινόταν δεκτό από την οικογένεια, ακολουθούνταν παρόμοιες τελετουργικές διαδικασίες. Αφού ο πατέρας αποδεχόταν το νέο βρέφος, υψώνοντάς το στον αέρα (*tollere*), η πρώτη τελετουργία της παιδικής ηλικίας λάμβανε χώρα στην *dies lustricus*, την ημέρα ονοματοδοσίας του παιδιού, την 9^η μέρα για τα αγόρια και την 8^η για τα κορίτσια μετά τη γέννησή τους²³. Κατά τη διάρκεια αυτής, το βρέφος αποκτούσε την πρώτη του κοινωνική ταυτότητα, το *praenomen*, το οποίο συμπληρωνόταν από το *nomen* της οικογένειας²⁴.

Τα παιδιά, μέχρι να συμπληρώσουν το έκτο έτος της ηλικίας τους, είτε ήταν αγόρια είτε ήταν κορίτσια, δέχονταν κυρίως τη φροντίδα της μητέρας τους και του υπηρετικού προσωπικού της οικογένειας ενώ ο πατέρας είχε μικρότερη συμμετοχή στην ανατροφή των παιδιών σε αυτό το στάδιο²⁵. Ένα από τα σημαντικότερα πρόσωπα στην φροντίδα των βρεφών και των μικρών παιδιών υπήρξε η τροφός. Ήδη από τον 5^ο αιώνα π.Χ. αλλά και κατά την ελληνιστική και ρωμαϊκή περίοδο, η τροφός αναλάμβανε την φροντίδα των παιδιών εκτελώντας όλες τις κοπιαστικές εργασίες όπως, ο θηλασμός²⁶, το άλλαγμα και το νανούρισμα. Η τροφός συναντάται πιο συχνά στην

²¹ Σε αυτή την περίπτωση θα μπορούσε να κατηγορηθεί για ύβρη ή μίσση όχι όμως για φόνο. Για να κατηγορηθεί για φόνο θα έπρεπε να τον καταγγείλουν οι συγγενείς του βρέφους, αλλά από την στιγμή που το παιδί δεν είχε αναγνωριστεί από τον πατέρα δεν είχε οικογένεια και άρα δεν είχε συγγενείς (Λαμπροπούλου 1990, 30).

²² Harlow – Laurence 2002, 34. Αναλυτικά για τα κριτήρια με τα οποία αποφάσιζε ο πατέρας αν το βρέφος έπρεπε να εκτεθεί ή όχι βλ. Southwell-Wright 2014, 111-130.

²³ Uzzi 2005, 25.

²⁴ Οι πληροφορίες για το πώς εξελισσόταν αυτή η τελετή είναι περιορισμένες. Γνωρίζουμε όμως ότι υπήρχε συγκέντρωση της οικογένειας κατά τη διάρκεια της οποίας γίνονταν εξαγνισμοί και θυσίες (Dasen, 2009, 199-207).

²⁵ Blanck 2004, 167.

²⁶ Η σκηνή του θηλασμού των βρεφών έχει απεικονιστεί στην τέχνη αν και είναι σπάνια. Παράδειγμα ανάλογης παράστασης αποτελεί η επιτύμβια στήλη από το Αρχαιολογικό Μουσείο Λάρισας (αρ. ευρ. 74/78), του τελευταίου τετάρτου του 5^{ου} αιώνα π.Χ (Εικ. 2). Στην παράσταση η νεκρή μητέρα αποδίδεται καθιστή να κρατά στα χέρια της ένα βρέφος που θηλάζει (Μπάτζιου-Ευσταθίου 1981, 47-52 εικ. 1-2). Αντίστοιχη παράσταση συναντάμε και σε επιτύμβια στήλη από το Αρχαιολογικό Μουσείο Καλύμνου (αρ. ευρ. 3900), (Εικ. 3) που χρονολογείται στα μέσα του 4^{ου} αιώνα π.Χ. (Μποσνάκης 2012, 377-390 εικ. 1, όπου και συζήτηση για τη σπανιότητα των παραστάσεων θηλασμού στα επιτύμβια ανάγλυφα). Παρά το γεγονός ότι, όπως είδαμε πολύ συχνά οι τροφοί αναλάμβαναν την φροντίδα των παιδιών οι παραπάνω παραστάσεις απεικονίζουν τις μητέρες. Παράλληλα ενώ το θέμα του θηλασμού αποτελούσε μάλλον ταμπού για την αρχαία κοινωνία, ανάλογες παραστάσεις συναντάμε και στην αγγειογραφία (Εικ. 4) έστω και σπάνια (Sommer 2015, 66 εικ. 8). Η έκθεση του δεξιού μαστού έχει συνδεθεί από τους μελετητές με ερωτικές σκηνές, ενώ αντίθετα η έκθεση του αριστερού με τη μητρότητα. Το στοιχείο αυτό

ρωμαϊκή περίοδο, όχι μόνο στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα αλλά και στα μεσαία. Οι τροφοί φρόντιζαν τα παιδιά συνήθως μέχρι το δωδέκατο έτος της ηλικίας τους γεγονός που συνέβαινε από την κλασική έως και τη ρωμαϊκή περίοδο. Έτσι αποτελούσε μέλος της οικογένειας με ειδική μεταχείριση και έντονο συναισθηματικό δέσιμο με τα παιδιά. Συχνά σε ένδειξη ευγνωμοσύνης της οικογένειας, η τροφός αφού ολοκλήρωνε το έργο της απελευθερωνόταν χωρίς να χρειαστεί να πληρώσει για την ελευθερία της²⁷.

Σημαντικό ρόλο στην ανατροφή των παιδιών, ειδικά στην ηλικία κάτω των έξι ετών, διαδραμάτιζε και το παιχνίδι, όπως δείχνει ο σημαντικός αριθμός παιχνιδιών που έχουν βρεθεί αλλά και οι απεικονίσεις παιδιών με παιχνίδια σχεδόν σε όλες τις μορφές της αρχαίας ελληνικής τέχνης. Το παιχνίδι ήταν σημαντικό και για τα αγόρια αλλά και για τα κορίτσια. Υπήρχαν παιχνίδια που ήταν κοινά αλλά και διαφοροποιήσεις ανάλογα με το φύλο²⁸.

Τα παιχνίδια για παιδιά ως τεσσάρων ετών ήταν κοινά για αγόρια και κορίτσια. Δεν υπάρχουν όμως πληροφορίες στην αρχαία γραμματεία για το αν έπαιζαν μαζί αγόρια και κορίτσια αυτά τα παιχνίδια. Είναι πάντως λογικό να υποθέσει κανείς πως σε τόσο μικρές ηλικίες δεν θα υπήρχαν απαγορεύσεις. Τα πρώτα παιχνίδια που έπιανε ένα νήπιο στα χέρια του, ανεξάρτητα από το φύλο του ήταν η κουδουνίστρα (σείστρο), τα κρόταλα (πλαταγές), τα αμαξάκια και τα ομοιώματα ζώων²⁹.

Οι Ρωμαίοι ενσωμάτωσαν ή τροποποίησαν πολλά ελληνικά παιχνίδια, που έφτασαν ως τις μέρες μας³⁰.

επιβεβαιώνεται από τις δύο παραπάνω επιτύμβιες στήλες όχι όμως και από την σκηνή του ερυθρόμορφου αγγείου της Εικ. 4 (Bonfante 1989, 281).

²⁷ Η τροφός ήταν γυναίκα κατώτερης κοινωνικής τάξης συνήθως δούλη ή μέτοικος και σπανιότερα φτωχή ελεύθερη γυναίκα (Μαντάς 2007, 65-69). Και στην ρωμαϊκή τέχνη υπάρχουν απεικονίσεις παιδιών που θηλάζουν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η σαρκοφάγος που χρονολογείται στην ύστερη εποχή των Αντωνίων (Εικ. 5) από το Τίβολι (Villa Doria Pamphilj, χωρίς αρ. ευρ.), όπου και πάλι η μητέρα αποδίδεται καθιστή κρατώντας το παιδί στην αγκαλιά της και προσφέροντάς του το στήθος της (Carroll 2014, 165-166 εικ. 4).

²⁸ Αναλυτικά για το παιχνίδι και τη σημασία του στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών, αλλά και τις απεικονίσεις του στην τέχνη βλέπε Λάζος 2002.

²⁹ Τα κορίτσια έπαιζαν και παιχνίδια που απαιτούσαν την χρήση μπάλας, όπως η *ανακρουσία*, η *απόρραξις*, η *ουρανία* κ.α Εκτός όμως από τα παραπάνω τα κορίτσια έπαιζαν και άλλα ομαδικά παιχνίδια όπως οι αστράγαλοι (Λάζος 2002, 62-70).

³⁰ Λάζος 2002, 53-54.

2β. Η ανατροφή των παιδιών μετά το έβδομο έτος της ηλικίας τους

Η διαφοροποίηση στην ανατροφή των παιδιών ξεκινούσε με την συμπλήρωση του έβδομου έτους. Σε αυτή την ηλικία η φροντίδα των αγοριών περνούσε σε έναν οικιακό δούλο, ο οποίος αναλάμβανε το ρόλο του παιδαγωγού ενώ τα κορίτσια παρέμεναν στον γυναικωνίτη και την φροντίδα της ανατροφής τους εξακολουθούσε να έχει η μητέρα. Η μόρφωσή τους περιοριζόταν κυρίως στην γραφή και την ανάγνωση. Η εκπαίδευσή τους στόχευε στη απόκτηση γνώσεων για δραστηριότητες όπως η υφαντική που θα τα καθιστούσαν αργότερα καλές συζύγους³¹.

Ο πατέρας αναλάμβανε να εισάγει τα αγόρια στις αρμοδιότητες των αντρών και να τους διδάξει από μικρή ηλικία, όλα τα απαραίτητα σχετικά με το επάγγελμα της οικογένειας. Παρά το γεγονός ότι η εκπαίδευση δεν ήταν υποχρεωτική, ο πατέρας έστελνε τα αγόρια της οικογένειας στον *γραμματιστή*, τον οποίο πλήρωνε ο ίδιος, για να αποκτήσουν γνώσεις γραφής και ανάγνωσης, αλλά και μουσικής. Η εκπαίδευση ολοκληρωνόταν με την άσκηση του σώματος, για την οποία ήταν υπεύθυνος ο *παιδοτρίβης*. Η βασική εκπαίδευση των αγοριών τελείωνε με την συμπλήρωση του 15^{ου} ή του 17^{ου} έτους. Για έναν μικρό αριθμό των νέων της εποχής η εκπαίδευση μπορούσε να συνεχιστεί και μετά από αυτή την ηλικία δίπλα σε ρήτορες και φιλοσόφους. Κατά τον 4^ο αιώνα π.Χ. εγκαθίσταται στην Αθήνα ο θεσμός της *Εφηβείας*, όπου οι έφηβοι στα 19 τους χρόνια έπρεπε να εκτίσουν μία διετή θητεία στον στρατό της πόλης. Με αυτόν τον τρόπο σηματοδοτούνταν το πέρασμα στην ενήλικη ζωή μέσω της καταχώρησης του νέου στον κατάλογο του δήμου και τον εφηβικό όρκο³².

Αντίθετα, η εκπαίδευση των κοριτσιών περιοριζόταν στην απόκτηση δεξιοτήτων όπως το κέντημα, το μαγείρεμα και η οργάνωση του νοικοκυριού³³. Για να βγουν τα κορίτσια στην πόλη έπρεπε πάντοτε να συνοδεύονται από τους γονείς ή άλλα ηλικιωμένα πρόσωπα της οικογένειας. Οι έξοδοι λάμβαναν χώρα μόνο σε σημαντικές περιπτώσεις όπως, η συμμετοχή σε μεγάλες θρησκευτικές τελετές ή στην κηδεία

³¹ Ο παιδαγωγός συνόδευε τα αγόρια στις δραστηριότητές τους εκτός της οικίας και φρόντιζε για την σωστή συμπεριφορά τους, ενώ είχε και το δικαίωμα να τα τιμωρήσει (Blanck 2004, 167).

³² Blanck 2004, 168-169.

³³ Οι σκηνές από το γυναικωνίτη όπου οι γυναίκες εκτελούσαν εργασίες όπως η υφαντική αποδίδονται συχνά στην αγγειογραφία. Αναλυτικά βλέπε Ζαρκάδας 2009. Τελευταίες μελέτες δείχνουν πως τα κορίτσια των αριστοκρατικών οικογενειών μάθαιναν ανάγνωση και γραφή. Αυτή η άποψη στηρίζεται σε απεικονίσεις αγγείων που δείχνουν γυναίκες να διαβάζουν (Εικ. 6) και δεν αποδίδονται ως εταίρες (Ξενίδου – Schild 2001, 307 εικ. 147 υποσημ. 143, όπου και αναλυτική βιβλιογραφία).

κάποιου μέλους της οικογένειας³⁴. Στη Ρώμη τα κορίτσια (και ιδιαίτερα αυτά των πλουσίων οικογενειών) λάμβαναν καλύτερη σχολική παιδεία και συχνά ήταν και οι ίδιες ποιήτριες, ειδικά από την ύστερη Ρεπουμπλικανική περίοδο και μετά³⁵.

Η διαφοροποίηση στην ανατροφή των κοριτσιών από αυτή των αγοριών, δηλώνεται και από το γεγονός ότι ένα κορίτσι έπρεπε να παντρευτεί από το δωδέκατο ως το δέκατο έκτο έτος της ηλικίας του, ενώ το αγόρι από το εικοστό τέταρτο ως το τριακοστό. Στη Ρώμη αυτή η μεγάλη ηλικιακή διαφοροποίηση θεωρητικά δεν υπήρχε καθώς ο γάμος ήταν επιτρεπτός μόνο όταν τα παιδιά ολοκλήρωναν τη διαδικασία της σωματικής τους ωριμότητας και αυτό θεωρούνταν ότι λάμβανε χώρα για τα κορίτσια στα δώδεκα ενώ για τα αγόρια στα δεκατέσσερα έτη³⁶. Στην πράξη, τα κορίτσια παντρεύονταν κοντά στο τέλος της εφηβείας ενώ, οι κόρες των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων αρκετά νωρίτερα σε ηλικία περίπου δεκατεσσάρων με δεκαπέντε ετών. Αντίστοιχα τα αγόρια περίπου δέκα χρόνια αργότερα³⁷.

Τα ανήλικα κορίτσια της Αθήνας και ιδιαίτερα αυτά των ανώτερων κοινωνικών τάξεων συμμετείχαν ενεργά στη λατρεία των θεοτήτων της πόλης όπως αυτή της Αθηνάς. Τα κορίτσια αυτά ήταν ηλικίας επτά ως έντεκα ετών και συμμετείχαν ως Αρρηφόροι. Ενώ μεγαλύτερα ανύμφευτα κορίτσια που ήταν σε ηλικία γάμου συμμετείχαν ως Κανηφόροι και Εργαστίνες. Τα συγκεκριμένα καθήκοντα προετοίμαζαν τα κορίτσια για τις εργασίες που έπρεπε να εκτελούν στην έγγαμη ζωή τους³⁸. Για τη συμμετοχή αγοριών και κοριτσιών σε πομπές ή άλλες λατρευτικές πρακτικές υπήρχε μία βασική προϋπόθεση. Τα παιδιά που συμμετείχαν έπρεπε να είναι αμφιθαλή, να είναι δηλαδή εν ζωή και οι δύο γονείς τους καθώς η απώλεια του ενός από τους δύο γονείς έφερνε τα παιδιά σε επαφή με τον θάνατο και άρα με το μίasma καθιστώντας τα ακάθαρτα³⁹.

Όπως αναφέρει ο Πausanias, η συμμετοχή των αγοριών και των κοριτσιών στο θρησκευτικό τελετουργικό των πόλεων ξεκινούσε από την ηλικία των πέντε ή επτά ετών και ολοκληρωνόταν για τα κορίτσια με την συμπλήρωση του δωδέκατου με

³⁴ Kolobova – Ozereckaja 2005, 84-87.

³⁵ Blanck 2004, 200-201.

³⁶ Blanck 2004, 196.

³⁷ Rawson 2005, 95-96.

³⁸ Αναλυτικά για τις αρμοδιότητες των κοριτσιών αυτών βλέπε Παλαγγιά 2009, 31-37.

³⁹ Rühfel 1984, 96.

δέκατου τρίτου έτους ή με τον γάμο ενώ, για τα αγόρια με την πρώτη εμφάνιση του χνουδιού για το γένι⁴⁰.

Η επίσημη είσοδος των αγοριών στον κόσμο των ενηλίκων γινόταν με την είσοδό τους στην φρατρία που ανήκε η οικογένεια, κατά την τρίτη μέρα (*κουρεῶτις*) της γιορτής των Απατουρίων. Αυτή την ημέρα τα αγόρια προσέφεραν την κόμη τους στην θεά Άρτεμη. Για τα κορίτσια δεν υπήρχαν αντίστοιχες γιορτές αφού δεν έπαιρναν σε καμία στιγμή της ζωής τους το δικαίωμα του πολίτη⁴¹.

3. Τα παιδιά στην αρχαία ελληνική και ρωμαϊκή γραμματεία

3^α. Τα παιδιά στην αρχαία ελληνική γραμματεία

Στην αρχαία ελληνική αλλά και ρωμαϊκή γραμματεία υπάρχουν πολλές αναφορές για την σωστή ανατροφή των παιδιών που αναφέρονται στον θηλασμό, την διατροφή, την φροντίδα γενικότερα, την εκπαίδευση, ακόμα και το παιχνίδι. Το γεγονός αυτό αποτελεί ξεκάθαρη ένδειξη του ρόλου των παιδιών ως συνεχιστών της οικογένειας αλλά και της ίδιας της πόλης, αφού τα παιδιά είναι αυτά που θα αποτελέσουν τους αυριανούς πολίτες αλλά και τις επόμενες μητέρες που θα χαρίσουν ζωή και συνέχεια στην κοινωνία. Ενδεικτικά μπορούμε να σταθούμε σε κάποιες από αυτές.

Τη μεγάλη σημασία που είχε για την αρχαία κοινωνία η απόκτηση τέκνων και άρα συνεχιστών της οικογένειας και της πόλης δηλώνει η εκτενής αναφορά του Αριστοτέλη στο έργο του *Περί Ζώων Γενέσεως*, στον ερχομό του νέου μέλους της οικογένειας, και τις πρώτες μέρες της ζωής τους⁴².

Στα *Πολιτικά* και πάλι, ο Αριστοτέλης αναφέρει ότι στην Σπάρτη όποιος είχε τρεις γιους απαλλασσόταν από τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις ενώ όποιος είχε τέσσερεις απαλλασσόταν και από την φορολογία⁴³. Στοιχείο που δηλώνει την μεγάλη σημασία που έδιναν οι πόλεις στη απόκτηση απογόνων, που ήταν συνδεδεμένοι με την συνέχεια τους.

⁴⁰ Rühfel 1984, 96, χωρίς παραπομπή στο αρχαίο κείμενο.

⁴¹ Zaidman – Pantel 2006, 69-71, όπου και αναλυτική περιγραφή των Απατουρίων.

⁴² Αριστοτέλης, *Περί Ζώων Γενέσεως*, 587b.

⁴³ Αριστοτέλης, *Πολιτικά*, 1270b.

Στο ίδιο έργο, γίνεται λόγος για την διαπαιδαγώγηση των παιδιών, μέχρι την ηλικία των πέντε ετών. Αναφέρεται σαφώς ότι τα παιδιά αυτών των ηλικιών δεν θα πρέπει να αναλαμβάνουν μαθησιακά καθήκοντα ούτε να γυμνάζονται επίπονα⁴⁴.

Ο Πλάτωνας στους νόμους προτείνει τα στάδια της εκπαίδευσης των παιδιών με ακόμη μεγαλύτερη σαφήνεια και αναφέρει πως τα παιδιά από την γέννησή τους ως και το τρίτο έτος της ηλικίας τους θα πρέπει να μαθαίνουν την αίσθηση του μέτρου⁴⁵. Ενώ από το τρίτο έτος θα πρέπει να συγκεντρώνονται στα ιερά όπου θα λάβουν την πρώτη εκπαίδευση, με τη βοήθεια των τροφών. Τέλος, σύμφωνα με τον Πλάτωνα, τα παιδιά μετά τη συμπλήρωση του έκτου έτους της ηλικίας τους θα πρέπει να διαχωρίζονται σύμφωνα με το φύλο τους, αν και θα πρέπει να παρακολουθούν τα ίδια μαθήματα⁴⁶.

Ο διαχωρισμός αυτός προφανώς στηρίχτηκε στην θεωρία του Πλάτωνα, που αναφέρει ότι τα κορίτσια έχουν μικρότερη ικανότητα για μάθηση σε σχέση με τα αγόρια⁴⁷. Άποψη που υιοθετήθηκε από τον Αριστοτέλη, ο οποίος προχωρώντας ένα βήμα περισσότερο θεώρησε πως οι γυναίκες έχουν την ικανότητα της οργάνωσης, που της βοηθά να διευθύνουν τις εργασίες του οίκου, αλλά δεν έχουν την ικανότητα της απόφασης, που δίνει στους άντρες την ικανότητα να διοικούν την πόλη, αλλά και να ορίζουν τις γυναίκες και τα παιδιά⁴⁸.

Ο Αριστοτέλης επίσης αναφέρει πως τα παιδιά δεν θα πρέπει να έχουν μεγάλη διαφορά ηλικίας από τους γονείς τους, καθώς ούτε οι γονείς θα μπορέσουν να τα φροντίσουν σωστά αλλά ούτε τα παιδιά θα είναι στη σωστή ηλικία για να φροντίσουν τους γονείς τους όταν αυτοί γεράσουν⁴⁹. Προφανώς και αυτός ήταν ο λόγος για τον οποίο όπως είδαμε τα παιδιά παντρεύονταν σε νεαρή ηλικία και ειδικότερα τα κορίτσια.

Ο Πλάτωνας αναφέρει πως μία οικογένεια θα πρέπει να έχει ένα αγόρι και ένα κορίτσι για να θεωρείται από τον νόμο ικανοποιητικός αριθμός παιδιών⁵⁰. Το στοιχείο αυτό μπορεί να συνδεθεί με τη μεγάλη θνησιμότητα των παιδιών που είδαμε

⁴⁴ Αριστοτέλης, Πολιτικά, 1336a 23-27.

⁴⁵ Πλάτων, Νόμοι, 788a.

⁴⁶ Πλάτων, Νόμοι, 788a, 788d, 793e, 794c-d.

⁴⁷ Πλάτων, Τιμαίος, 43 A.90 E.

⁴⁸ Αριστοτέλης, Πολιτικά, 1259a`1259b`1260a.

⁴⁹ Αριστοτέλης Πολιτικά, 1334b 39 – 1335a.

⁵⁰ Πλάτων, Νόμοι, 930b.

παραπάνω, αφού για να καταφέρει μία οικογένεια να μεγαλώσει αυτό τον αριθμό παιδιών θα έπρεπε να έχει φέρει στη ζωή αρκετά περισσότερα.

Σε άλλο σημείο των *Νόμων*, ο Πλάτωνας αναφέρει πως το παιχνίδι θα πρέπει να προετοιμάζει τα παιδιά για την μελλοντική τους επαγγελματική ενασχόληση και έτσι το παιδί που προορίζεται από την οικογένεια να ασχοληθεί με την καλλιέργεια της γης, να έχει ως παιχνίδια απομιμήσεις γεωργικών εργαλείων που θα το βοηθήσουν να μάθει την φύση της γεωργικής εργασίας. Αντίστοιχα, το παιδί που προορίζεται να εργαστεί οικοδομώντας κτίρια να χτίζει παιδικές κατασκευές⁵¹. Με αυτή την αναφορά (στα αγόρια) φαίνεται ακριβώς η αντιμετώπισή τους από την κοινωνία ως συνεχιστές του γένους.

Ο Δημοσθένης αποτυπώνει μία ξεκάθαρη αντίληψη της αρχαίας κοινωνίας για τον λόγο για τον οποίο οι ελεύθεροι πολίτες έπρεπε να παντρεύονται και να αποκτούν παιδιά. Αναφέρει ότι με τη νόμιμη σύζυγο έπρεπε να κάνουν παιδιά και τα αγόρια να γίνονται μέλη της φυλής και του δήμου, ενώ τα κορίτσια να αρραβωνιάζονται⁵².

Και αυτό γιατί σύμφωνα με τον Ξενοφόντα οι σύζυγοι αντιμετωπίζονταν από τους συζύγους τους περισσότερο ως κόρες παρά σαν σύντροφοι⁵³. Στοιχείο που δείχνει πως ειδικότερα στην κλασική περίοδο, οι γυναίκες δεν αντιμετωπίζονταν σε κανένα ηλικιακό στάδιο ως ενήλικα άτομα.

Την πρακτική της έκθεσης των παιδιών μας επιβεβαιώνει ο Αριστοφάνης στους *Βατράχους* ως ένα απόλυτα φυσιολογικό γεγονός⁵⁴.

Αντίθετα, την τιμωρία των βρεφοκτόνων παρουσιάζει ο Πλάτωνας στους *Νόμους* όπου αναφέρει πως η τιμωρία του πατέρα ή της μητέρας που αφαιρεί τη ζωή του βρέφους δεν θα πρέπει να περιορίζεται στον εξαγνισμό και την εξορία αλλά θα πρέπει να επιβάλλεται υποχρεωτική λύση του γάμου και αφαίρεση κάθε δικαιώματος επάνω στα υπόλοιπα παιδιά της οικογένειας⁵⁵.

Το τέλος της παιδικής ηλικίας, όπως είδαμε, για τα κορίτσια ήταν ταυτισμένο με το πέρασμα στον έγγαμο βίο. Ο Ξενοφόντας αναφέρει πως η ιδανική ηλικία γάμου

⁵¹ Πλάτων, *Νόμοι*, 643.d.6 – 644.b.4

⁵² Δημοσθένης, *Λόγοι*, Κατὰ Νεαίρας, 122.

⁵³ Ξενοφών, *Οικονομικός*, 3.11-14.

⁵⁴ Αριστοφάνης, *Βάτραχοι*, 1190-1196.

⁵⁵ Πλάτων, *Νόμοι*, 868 c-d.

για τα κορίτσια της κλασικής Αθήνας θεωρούνταν το δέκατο τέταρτο έτος⁵⁶. Αντίθετα, ο Αριστοτέλης πρότεινε το δέκατο όγδοο έτος⁵⁷. Στην πράξη όμως φαίνεται πως η ηλικία που αναφέρει ο Ξενοφώντας ήταν αυτή που όριζε το πέραςμα στον έγγαμο βίο.

3^β. Τα παιδιά στην λατινική γραμματεία

Αντίστοιχες αναφορές υπάρχουν και στην ρωμαϊκή γραμματεία. Ενδεικτικά θα σταθούμε σε κάποιες από αυτές.

Ο Βιργίλιος στην *Αινειάδα* αναφέρει πως όταν ο Αινείας κατέβηκε στον κάτω κόσμο άκουσε τις ψυχές των μικρών παιδιών να κλαίνε γιατί δεν χάρηκαν την ζωή και την φροντίδα των μητέρων τους⁵⁸. Παρουσιάζοντας το συχνό για την αρχαιότητα βίαιο σπάσιμο του δεσμού των βρεφών με τους γονείς τους.

Ο Σωρανός στο έργο του, αναφέρει ότι το νεογέννητο αποκτά ψυχή μόνο όταν παρέλθουν τριάντα με σαράντα μέρες από τη γέννησή του⁵⁹. Χρονικό διάστημα που ακόμα και σήμερα θεωρείται σημαντικό για την επιβίωση και την καλή εξέλιξη της υγείας ενός βρέφους.

Ο Ουλπιανός αναφέρει τους τρόπους με τους οποίους πενθούσαν τα παιδιά ανάλογα με την ηλικία τους. Ο υπερβολικός δημόσιος θρήνος για τα βρέφη και τα παιδιά δεχόταν έντονη κριτική από Έλληνες και Ρωμαίους⁶⁰. Όπως αναφέρει ο Πλούταρχος, οι Ρωμαίες, όταν έχαναν τα παιδιά τους, παραδίνονταν σε μία περίοδο πένθους⁶¹. Ο Σένεκας κατακρίνει έναν φίλο του καθώς θεωρούσε πως θρηνούσε τον θάνατο του γιού του δημόσια σαν γυναίκα⁶². Ακόμα και αυτοκράτορες όπως ο Νέρωνας, όταν πέθανε η κόρη του που δεν είχε ακόμα συμπληρώσει τον τέταρτο μήνα της ζωής της, δέχτηκαν έντονη κριτική, για την δημόσια εκδήλωση της θλίψης τους⁶³. Η αντίληψη αυτή καταγράφεται ξεκάθαρα από τον Κικέρωνα, που αναφέρει πως όταν ένα βρέφος πεθαίνει η οικογένεια δεν θα πρέπει να παραπονιέται⁶⁴. Οι αναφορές αυτές,

⁵⁶ Ξενοφών, Πολιτικός, 7.5.

⁵⁷ Αριστοτέλης, Πολιτικά, 1335a.

⁵⁸ Vergilius, Aeneas, 6. 426-429.

⁵⁹ Σωρανός, Γυναικεία, 1.12.43

⁶⁰ Ulpianus, FIRA 2, 536.

⁶¹ Πλούταρχος, Παραμυθητικός πρὸς τὴν ἑαυτοῦ γυναίκα, 6.

⁶² Seneca, Epistolae morales ad Lucilius, 99.

⁶³ Tacitus, Annales, 15.23.

⁶⁴ Cicero, Tusculanae Disputationes 1.39.

θα λέγαμε ότι δείχνουν μία μάλλον σκληρή στάση των Ρωμαίων απέναντι στον βρεφικό και παιδικό θάνατο, αλλά αν αναλογιστούμε τη συχνότητα του φαινομένου είναι πιθανότερο να δηλώνουν περισσότερο την εξοικείωση τους με αυτό. Επίσης, όλα τα παραπάνω αναφέρονται στη δημόσια στάση των οικογενειών που έχαναν τα παιδιά τους, σε ιδιωτικά πλαίσια σίγουρα η εικόνα ήταν διαφορετική.

Την ψύχραιμη αντιμετώπιση καταστάσεων, όπως οι αποβολές, διαπιστώνει κανείς σε επιστολή του Πλίνιου του νεότερου στον παππού της συζύγου του. Στο κείμενο ο Πλίνιος αναφέρει πως, επειδή η σύζυγός του ήταν νέα και άπειρη, δεν κατάλαβε έγκαιρα την εγκυμοσύνη της και έτσι έκανε βαριές δουλειές που προκάλεσαν την αποβολή. Απευθυνόμενος στον παππού της συζύγου του λέει πως, αν και δεν θα αποκτήσει άμεσα τον απόγονο που τόσο επιθυμούσε, θα πρέπει να ευχαριστεί τους θεούς που η εγγονή του είναι καλά και σύντομα θα αποκτήσουν έναν απόγονο για την οικογένεια. Αυτός φαίνεται πως ήταν και ο κύριος λόγος της επιστολής. Η ανακοίνωση πως, αν και όχι πολύ σύντομα, η οικογένεια παραμένει σε θέση να αποκτήσει απογόνους που θα αποτελέσουν τους συνεχιστές της⁶⁵.

Όπως είδαμε, το φαινόμενο της έκθεσης των βρεφών δεν ήταν άγνωστο στους Ρωμαίους και αυτό δείχνουν οι αναφορές του Σένεκα του νεότερου και του πατέρα του που υπερασπίζονται αυτή την πρακτική. Ο Σένεκας ο νεότερος μάλιστα την παραλληλίζει με την θανάτωση των ζώων που είναι άρρωστα ή αδύναμα και λέει πως μία τέτοια πράξη, δεν αποτελεί πράξη οργής, αλλά λογικής, για να ξεχωρίσουν τα γερά παιδιά από εκείνα που δεν έχουν καμία ελπίδα⁶⁶.

Η κριτική για την ανατροφή των παιδιών δείχνει το ενδιαφέρον των Ρωμαίων για την ανατροφή των μελλοντικών πολιτών που θα κρατήσουν στα χέρια τους την μοίρα της αυτοκρατορίας. Την αγωνία αυτή παρουσιάζει ο Τάκιτος στους διαλόγους των ρητόρων όταν αναφέρει πως τον παλιό καιρό τα παιδιά ανατρέφονταν από τις ίδιες τις μητέρες, τους ενώ στην εποχή του, από την στιγμή της γέννησης τους και μετά παραδίδονταν σε ανόητες τροφούς και ανίκανους υπηρέτες⁶⁷.

⁶⁵ Gaius Plinius Caecilius Secundus, Epistulae. 8.10.

⁶⁶ Lucius Annaeus Seneca, De ira. 1.15, Marcus Annaeus Seneca, controversiae 10.4.16.

⁶⁷ Tacitus, Dialogus de oratoribus 28-29.

4. Απεικονίσεις παιδιών στην αρχαία τέχνη

4^α. Η απεικόνιση των παιδιών στην αρχαία ελληνική τέχνη

Η μεγάλη θνησιμότητα των παιδιών απεικονίστηκε και στην τέχνη. Η πρώτη απεικόνιση νεκρού βρέφους προέρχεται από την Ανάβυσσο και χρονολογείται στο 530 π.Χ. Πρόκειται για τμήμα επιτύμβιας στήλης που απεικονίζει μέρος του προσώπου γυναικείας μορφής που κρατά στοργικά ένα παιδί (Εικ. 7)⁶⁸.

Με την θνησιμότητα των βρεφών είναι συνδεδεμένοι και οι χόδες. Μικρά ερυθρόμορφα αγγεία με παραστάσεις μικρών αγοριών που παίζουν με διάφορα παιχνίδια και κατοικίδια ζώα, μπουσουλάνε, τρώνε ή ακόμα και πραγματοποιούν πομπή⁶⁹. Τα αγγεία αυτά συνδέονταν με τη δεύτερη μέρα της γιορτής των Ανθεστηρίων, που αποτελούσε ανδρική διαβατήρια τελετή, κατά την οποία συμμετείχαν τα αγόρια που συμπλήρωναν το τρίτο έτος της ηλικίας τους και ξεπερνούσαν σε μεγάλο βαθμό τον κίνδυνο της παιδικής θνησιμότητας⁷⁰.

Για την χρήση των αγγείων αυτών έχουν διατυπωθεί διάφορες απόψεις. Θεωρούνται παιχνίδια και δώρα για τα παιδιά που δίνονταν κατά την διάρκεια των Ανθεστηρίων, αλλά ταυτόχρονα αποτέλεσαν κτερίσματα σε παιδικούς τάφους, ειδικά σε τάφους παιδιών που έχασαν τη ζωή τους κατά τη διάρκεια του λοιμού της Αθήνας, στα χρόνια του Πελοποννησιακού πολέμου⁷¹.

Παραστάσεις παιδιών συναντάμε και στις λευκές ληκύθους, των οποίων η παραγωγή ξεκινά γύρω στο 470 π.Χ.. Η θεματολογία τους αρχικά αντλούνταν από τον χώρο της οικίας και συνήθως απεικόνιζαν δύο γυναικείες μορφές⁷² ενώ πολύ σπάνια συναντάμε απεικόνιση παιδιών. Αυτές οι παραστάσεις, φαίνεται να αυξάνονται κατά τα μέσα του 5^{ου} αιώνα π.Χ.⁷³ ενώ κατά τα τελευταία τριάντα χρόνια του ίδιου αιώνα η

⁶⁸ EAM 4472: Καλτσάς 2002, 64 αρ. κατ. 87· Beumont 2012, 68. Bobou 2014, 43 εικ. 13.

⁶⁹ Oakley 2009, 194.

⁷⁰ Oakley 2009, 193. Παρά το γεγονός ότι οι παραστάσεις των αγγείων αυτών απεικονίζουν κυρίως αγόρια, δεν λείπουν και οι παραστάσεις κοριτσιών χαρακτηριστικό παράδειγμα απεικόνισης κοριτσιού, αποτελεί ο χους (Εικ. 8) που σήμερα βρίσκεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (Αρ. Ευρ. 1322) (Bobou 2014, 33 εικ. 6). Αντίστοιχο παράδειγμα απεικόνισης αγοριού αποτελεί ο χους (Αρ. Ευρ. 15526), που απεικονίζει στεφανωμένο αγόρι να κρατά μακρύ στέλεχος αμαξιδίου (Εικ. 9) (Λυγκούρη – Τόλια 2000, 124 αρ. κατ. 109). Για την απεικόνιση των διαφόρων ηλικιών των παιδιών στους χόδες Βλ. Dickmann 2006, 466-469.

⁷¹ Λυγκούρη – Τόλια 2000, 124, όπου και αναλυτική βιβλιογραφία.

⁷² Oakley 2009, 194-195. Χαρακτηριστικά παραδείγματα λευκών ληκύθων με δύο γυναικείες μορφές (Εικ. 10-11) από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο με αρ. ευρ. 12440 και 12788 παραθέτει η Τζάχου – Αλεξανδρή 1998, 101, αρ. κατ. 1 πίν. 1-4, και 111 αρ. κατ. 5 πίν. 13-16 αντίστοιχα.

⁷³ Σε αυτή την χρονική περίοδο κυριαρχούν στη θεματολογία των ληκύθων παραστάσεις επίσκεψης σε τάφο (Oakley 2009, 195).

αύξηση είναι σημαντική αν και στο σύνολο ο αριθμός των παραστάσεων με παιδιά παραμένει μικρός. Σε κάποιες από αυτές τις περιπτώσεις η παράσταση δηλώνει πως το ίδιο το παιδί είναι νεκρό.

Στην αττική αγγειογραφία δεν λείπουν οι παραστάσεις βρεφών και παιδιών. Τα βρέφη απεικονίζονται σπανιότερα και συνήθως αποδίδονται να υψώνουν τα χέρια προς το μέρος κάποιου ενήλικα, αναζητώντας την αγκαλιά και την φροντίδα του. Αντίθετα τα κάπως μεγαλύτερα παιδιά, εμφανίζονται συχνότερα και αποδίδονται με ένα μεγαλύτερο φάσμα κινήσεων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα απεικόνισης παιδιών στην αττική αγγειογραφία αποτελεί η απόδοσή τους μαζί με έναν ενήλικα που τα κρατά από το χέρι. Η κίνηση αυτή ξεχωρίζει τα παιδιά από τους ενήλικες σε συνδυασμό με το μικρό μέγεθος των παιδικών μορφών⁷⁴.

Η γλυπτική αποτελεί άλλον ένα τομέα της αρχαίας ελληνικής τέχνης από όπου δεν απουσιάζουν οι απεικονίσεις παιδιών. Όπως αναφέρει η Lawton, ένα ποσοστό μεγαλύτερο του 40% των αναθηματικών στηλών της κλασικής περιόδου, συμπεριλαμβάνουν παιδιά στις παραστάσεις τους. Σε αυτές, αγόρια και κορίτσια αποδίδονται ως μέλη της οικογένειας και συνυπάρχουν, με τους γονείς και τις τροφούς που συνήθως τα φροντίζουν. Τα παιδιά σε αυτές τις παραστάσεις ξεχωρίζουν από το μικρό μέγεθος της μορφής, αλλά και από τη στάση τους, που δηλώνει ότι δεν παρακολουθούν τα δρώμενα, σε αντίθεση με τους ενήλικες. Τα βρέφη τοποθετούνται στο περιθώριο της σκηνής τυλιγμένα με φασκίες και στην αγκαλιά μία γυναικείας μορφής, της οποίας η εμφάνιση (κοντά μαλλιά, κοντός χιτώνας), αλλά και η τοποθέτηση στο τέλος της πομπής, δηλώνουν ότι δεν πρόκειται για τη μητέρα, αλλά για κάποια δούλη της οικογένειας που έχει αναλάβει τον ρόλο της τροφού. Λόγω του τρόπου απεικόνισής τους είναι αδύνατον να διακρίνουμε το φύλο των βρεφών που αποδίδονται σε ανάλογες παραστάσεις. Τα παιδιά που βρίσκονται στην ηλικία που μόλις άρχισαν να περπατούν, ενός με δύο ετών, αποδίδονται επίσης στο περιθώριο των σκηνών. Ξεχωρίζουν από τα μεγαλύτερα παιδιά λόγω του μεγέθους της μορφής αλλά και από άλλα χαρακτηριστικά των παιδιών αυτής της ηλικίας όπως, το αναλογικά μεγάλο κεφάλι και το εύσαρκο σώμα με το φουσκωμένο στομάχι. Σε αυτή την ηλικιακή ομάδα, το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών που απεικονίζονται στα αναθηματικά ανάγλυφα είναι αγόρια και αποδίδονται γυμνά. Αντίθετα, το μικρό ποσοστό των

⁷⁴ McNiven 2007, 86-95, όπου και ανάλυση της απεικόνισης παιδιών και βρεφών στην αττική αγγειογραφία και συγκεντρωμένη βιβλιογραφία για το θέμα.

κοριτσιών που εμφανίζονται αποδίδονται ντυμένα και ξεχωρίζουν κυρίως λόγω του μικρού τους μεγέθους⁷⁵.

Οι ταφικές επιτύμβιες στήλες αποτελούν άλλη μία μορφή της τέχνης που από σχετικά νωρίς φιλοξένησε παραστάσεις παιδιών. Αρχικά, τα παιδιά εμφανίζονται στις επιτύμβιες στήλες πάντα με την παρουσία κάποιου ενήλικου συγγενικού προσώπου (πατέρας – μητέρα). Από τον 5^ο αιώνα π.Χ. εμφανίζονται παιδιά που παίζουν μόνα τους, χωρίς όμως να σταματούν και οι προηγούμενες απεικονίσεις. Οι παραστάσεις που εμφανίζουν την μητέρα να παίζει με το παιδί αναφέρονται κυρίως σε παιδιά μέχρι έξι ετών που, όπως είδαμε παραπάνω, ήταν η ηλικία μέχρι την οποία την αποκλειστική φροντίδα τους είχε η μητέρα⁷⁶.

Ο αριθμός των αγοριών που απεικονίζονται στις αττικές επιτύμβιες στήλες, δεν υπερτερεί έναντι αυτού των κοριτσιών παρά το γεγονός ότι, έχει υποστηριχθεί η μεγάλη αριθμητική διαφορά των αγοριών στην παλιότερη βιβλιογραφία. Η σχεδόν ισάριθμη απεικόνιση αγοριών και κοριτσιών είναι λογική, καθώς οι γονείς δημιουργούσαν μνημεία για τα παιδιά που έφυγαν από τη ζωή είτε αυτά ήταν αγόρια είτε κορίτσια⁷⁷.

Στα τέλη του 4^{ου} αιώνα π.Χ. σημειώνεται, μία σημαντική διαφοροποίηση στην απεικόνιση των παιδιών. Αρχίζουν να αποδίδονται όπως είναι στην πραγματικότητα και όχι σαν μικρογραφίες των ενηλίκων που ξεχωρίζουν μόνο από το μικρό τους μέγεθος⁷⁸. Τα βρέφη απεικονίζονται καθιστά ή μπουσουλώντας ενώ, τα κάπως μεγαλύτερα παιδιά αποδίδονται γεμάτα, με «αφράτα» χέρια και πόδια και φουσκωμένες κοιλίτσες. Η ρεαλιστικότερη αυτή απεικόνιση φαίνεται και από το γεγονός ότι αναλογικά το κεφάλι των παιδιών αποδίδεται μεγάλο σε σχέση με το σώμα τους. Ακόμα και η ηλικιακή διαφοροποίηση των παιδιών γίνεται με μεγαλύτερη σαφήνεια μέσω της απόδοσης λεπτομερειών που ταιριάζουν καλύτερα σε υποδιαιρέσεις της ηλικιακής ομάδας που μας απασχολεί στην παρούσα εργασία.

⁷⁵ Lawton 2007, 43-46, όπου και περαιτέρω ανάλυση για την απεικόνιση των παιδιών στα αναθηματικά ανάγλυφα της κλασικής περιόδου και συγκεντρωτική βιβλιογραφία.

⁷⁶ Βασιλοπούλου 2003, 94-95.

⁷⁷ Grossman 2007, 314, όπου και αναλυτική παρουσίαση της απεικόνισης των παιδιών στα αττικά επιτύμβια μνημεία.

⁷⁸ Εντοπίζονται και πρωιμότερα έργα που αποδίδουν παιδιά με όλα τα χαρακτηριστικά που συναντάμε στην ελληνιστική περίοδο, με χαρακτηριστικό παράδειγμα το σύμπλεγμα της Ειρήνης με τον Πλούτο. Στην περίπτωση αυτή ο Πλούτος αποδίδεται ως ένα ευτραφές βρέφος (ενδεικτικά Hölscher 2005, 273 εικ. 74· Πλάντζος 2011, 192 εικ. 357). Η περίπτωση αυτή όμως αναφέρεται σε ένα θεϊκό και όχι θνητό βρέφος.

Σπάνια απεικόνιση παιδιού αποτελεί το μαρμάρινο αγγείο σε σχήμα παιδικής κεφαλής από τη Βραυρώνα (Εικ.12-15)⁷⁹. Το πρόσωπο αποδίδει όλα τα παιδικά χαρακτηριστικά αν και υπάρχει δυσκολία στον καθορισμό του φύλου. Όπως υποστηρίζει ο Δεσπίνης, το αγγείο είναι μεταφορά σε μάρμαρο πήλινου αγγείου και η χρήση του είναι πιθανό να αποτελούσε τελετουργικό σκεύος και όχι ανάθημα. Παρά το γεγονός ότι τα μαρμάρινα αγγεία είναι σπάνια, και σε αυτή τη μορφή της τέχνης έχουμε την απεικόνιση παιδιού⁸⁰.

Τα παιδιά πλέον εμφανίζονται μόνα τους σε χάλκινα και μαρμάρινα ολόγλυφα στοιχείο που δηλώνει ότι αποτελούν ένα σημαντικό θέμα για την τέχνη της περιόδου⁸¹. Στα ταφικά ανάγλυφα οι παιδικές μορφές δεν απεικονίζαν πάντα τα παιδιά των οικογενειών, συχνά ήταν δούλοι που απεικονίζονταν μαζί με τον αφέντη τους και σε αυτή την περίπτωση ο νεκρός ήταν ο ενήλικος και όχι το παιδί της παράστασης⁸².

Για την μελέτη των χαρακτηριστικών των παιδιών ανά ηλικία έχουν προταθεί διάφορες ηλικιακές κλίμακες⁸³. Στην παρούσα εργασία ακολουθούμε την πρόταση της Bobou⁸⁴, επειδή, παρά το γεγονός ότι αναφέρεται στην ελληνιστική τέχνη, φαίνεται να ανταποκρίνεται καλύτερα στον διαχωρισμό των ηλικιακών ομάδων και για τα γλυπτά της ρωμαϊκής περιόδου.

Τα βρέφη από 6 ως 24 μηνών, απεικονίζονται σχεδόν πάντα καθισμένα στο έδαφος, είτε με τα χέρια τους να υποστηρίζουν το βάρος τους ή να έχουν ανυψωμένα τα χέρια τους ζητώντας να τα σηκώσει κάποιος ενήλικας. Σπανιότερα αποδίδονται να μπουσουλούν, όπως αναθηματικό γλυπτό παιδιού από τη Βραυρώνα (Εικ. 17)⁸⁵. Τα σώματά τους απεικονίζονται ως εξαιρετικά σφριγηλά και εύκαμπτα, τα άκρα τους εύσαρκα και το κεφάλι αναλογικά μεγάλο σε σχέση με το σώμα τους. Η έκφρασή τους είναι συχνά χαμογελαστή και κάποιες φορές στραμμένη προς τον θεατή, ειδικά όταν

⁷⁹ Αρχαιολογικό Μουσείο Βραυρώνας, αρ. ευρ. ΓΕ 823/NE 1208, το αγγείο χρονολογείται γύρω στο 325 π.Χ. (Δεσπίνης 2014, 557 εικ. 1-5)

⁸⁰ Δεσπίνης 2014, 555-559.

⁸¹ Bobou 2014, 2.

⁸² Grossman 2007, 310. Χαρακτηριστικό παράδειγμα επιτύμβιας στήλης με παιδική μορφή δούλου (Εικ. 16) αποτελεί η στήλη που σήμερα βρίσκεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο με αρ. ευρ. 715: Καλτσάς 2002, 148 αρ. κατ. 287.

⁸³ Sourvinou – Inwood 1988, 21-30· Beaumont 2012, 15-22.

⁸⁴ Bobou 2014, 47-48.

⁸⁵ Sommer 2015, 98 εικ. 27.

ζητούν από κάποιον ενήλικα να τα σηκώσει. Όταν απεικονίζονται με κατοικίδιο, βρίσκονται είτε δίπλα του και σπανιότερα, το κρατάνε στα χέρια τους⁸⁶.

Τα παιδιά μεταξύ 2 και 5 ετών αποδίδονται ιδιαίτερα εύσαρκα, και στο σώμα και στο πρόσωπο. Τα άκρα τους απεικονίζονται κοντά και παχουλά, οι κοιλίες τους στρογγυλές και εκτεταμένες και τα πρόσωπά τους έχουν εύσαρκες παρειές. Το κεφάλι και σε αυτή την ηλικιακή ομάδα παραμένει μεγάλο σε σχέση με το σώμα. Συχνά απεικονίζονται να χαμογελούν, προς τον θεατή ή προς τα κατοικίδια τους. Αποδίδονται είτε ιστάμενα είτε καθιστά. Σε αντίθεση με τα παιδιά της προηγούμενης ηλικιακής ομάδας όταν κρατάνε κάτι δεν το αφήνουν να φύγει – η λαβή τους είναι δυνατή και ίσως περισσότερο σφιγμένη από ότι πρέπει⁸⁷.

Τα παιδιά ηλικίας 5 έως 8 ετών παραμένουν ευτραφή, αλλά τα άκρα τους αποδίδονται με περισσότερο ραδινές αναλογίες, και οι κοιλίες τους δεν είναι τόσο στρογγυλές. Τα πρόσωπά τους παραμένουν εύσαρκα αλλά τα χαρακτηριστικά τους είναι πιο αδύνατα σε σύγκριση με αυτά της προηγούμενης ηλικιακής ομάδας, ενώ το μέγεθος της κεφαλής έχει σωστότερες αναλογίες με το σώμα. Η έκφρασή τους είναι περισσότερο σοβαρή και τα χαμόγελα σπανίζουν. Απεικονίζονται πάντα σε όρθια στάση αλλά ακόμα κρατούν τα αγαπημένα παιχνίδια ή ζώα τους, όπως ακριβώς με τα παιδιά της προηγούμενης ηλικιακής ομάδας. Ωστόσο υπάρχει μια διαφορά στον τρόπο που κρατούν τα ζώα ή τα αντικείμενα: τα ζωντανά αντικείμενα που μπορούν να διαφύγουν (όπως πτηνά ή λαγούς) κρατούνται ακόμη σφιχτά, αλλά όχι τόσο πολύ όσο στις απεικονίσεις της προηγούμενης ηλικιακής ομάδας. Τα άψυχα αντικείμενα όπως

⁸⁶ Bobou 2014, 47. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν, το άγαλμα παιδιού (αρ. ευρ. Α 260) από το ιερό της Ειλειθυίας στην Πάρο (Εικ. 18) (Boubou 2014, 133 αρ. κατ. 23· Ζαφειροπούλου 1998, 82 εικ. 94) και το άγαλμα παιδιού (αρ. ευρ. Λ 784) στο Αρχαιολογικό Μουσείο του Βόλου (Εικ. 19) (Λεβέντη 2009, 298 εικ. 7). Παρά το γεγονός ότι στον ελλαδικό χώρο δεν εντοπίσαμε γλυπτά σε αυτό τον τύπο που να ανήκουν στην ρωμαϊκή περίοδο, οι Fittschen και Zanker, καταγράφουν δύο παραδείγματα από το μουσείο του Καπιτωλίου στη Ρώμη. Το πρώτο από αυτά (αρ. ευρ. 939) χρονολογείται στην εποχή του Νέρωνα και αποδίδει μία καθιστή παιδική μορφή αγοριού, που ρίχνει το βάρος του σώματός του προς τα εμπρός και στηρίζεται στο αριστερό του χέρι (Εικ. 20). Το δεύτερο που χρονολογείται στην ύστερη εποχή του Αδριανού (αρ. ευρ. 937), απεικονίζει επίσης καθιστή μορφή αγοριού (Εικ. 21). Με το δεξί του χέρι κρατά σκύλο (Fittschen - Zanker 2014, 21-22 αρ. κατ. 23 πίν. 32 και 23-25 αρ. κατ. 25 πίν. 34-35 αντίστοιχα). Η ύπαρξη αυτών των παιδικών μορφών δείχνει την επίδραση της ελληνιστικής τέχνης στη ρωμαϊκή.

⁸⁷ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το κορίτσι που κρατά πάπια από το ιερό της Άρτεμης (Εικ. 22) στην Τελμησσό της Λυκίας (Bobou 2014, 47-48 και 131 αρ. κατ. 18 χωρίς αρ. ευρ.) και το αγόρι (Εικ. 23) από το Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά (αρ. ευρ. 246) που κρατά στα χέρια του μία *σφαίρα* (Λεβέντη 2009, 298 εικ. 9).

φρούτα και μπάλες τώρα κρατούνται πιο ελαφρά, επιδεικνύοντας τον βαθμό στον οποίο οι κινητικές δεξιότητες των παιδιών έχουν αναπτυχθεί⁸⁸.

Τα παιδιά ηλικίας 9 έως 12 ετών απεικονίζονται με τα σώματά τους μακριά και αδύνατα, απαλά, ελαφρά σαρκώδη, χωρίς τους μύες της εφηβείας για τα αγόρια ή το στήθος για τα κορίτσια. Σε κάποιες περιπτώσεις τα πρόσωπα παραμένουν εύσαρκα, χωρίς όμως το στοιχείο αυτό να αποτελεί τον κανόνα. Τα αγόρια της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας απεικονίζονται σοβαρά, δεν χαμογελούν ποτέ ενώ τα κορίτσια αποδίδονται ακόμη με ένα ελαφρύ χαμόγελο. Για άλλη μια φορά, τα παιδιά απεικονίζονται πάντα σε όρθια στάση και με τα ίδια παιχνίδια και ζώα όπως στις προηγούμενες ομάδες. Ο τρόπος που κρατούν το ζώο ή το αντικείμενο δεν διαφέρει από τις απεικονίσεις των προηγούμενων ομάδων⁸⁹.

4β. Η απεικόνιση των παιδιών στην ρωμαϊκή τέχνη

Η απεικόνιση των παιδιών στην τέχνη, συνεχίζεται στον ελλαδικό χώρο και κατά την ρωμαϊκή περίοδο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι σκηνές ταφικών ανάγλυφων της περιόδου όπου τα παιδιά απεικονίζονται ως μέλη των οικογενειών που αποδίδονται στις σκηνές και τοποθετούνται δίπλα στους γονείς τους ή ανάμεσά τους⁹⁰.

Η απεικόνιση των παιδιών στην Ρώμη εντοπίζεται επίσης σε όλες τις μορφές της τέχνης και σε κάποιες από αυτές όπως στα ταφικά μνημεία συνδέεται άρρηκτα με τα μεγάλα ποσοστά θνησιμότητας⁹¹.

Όπως και στην αρχαία Ελλάδα έτσι και στη Ρώμη τα μαρμάρινα ταφικά μνημεία ήταν προνόμιο των ευκατάστατων οικογενειών. Ειδικότερα στη Ρώμη, ανάλογα

⁸⁸ Bobou 2014, 47-48. Ενδεικτικό παράδειγμα των παιδιών αυτής της ηλικιακής ομάδας αποτελεί το ακέφαλο, ιστάμενο γυμνό αγόρι από το Αρχαιολογικό Μουσείο Βόλου (αρ. ευρ. Α 785), που στο αριστερό του χέρι κρατά μία πάπια (Εικ. 24) (Λεβέντη 2009, 297 εικ. 6· Bobou 2014, 144 αρ. κατ. 63).

⁸⁹ Το ακέφαλο ιστάμενο κορίτσι (Εικ. 25) από το Αρχαιολογικό Μουσείο της Δήλου (αρ. ευρ. Α 78) αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα των παιδιών αυτής της ηλικιακής ομάδας (Bobou 2014, 47-48 και 150 αρ. κατ. 83).

⁹⁰ Χαρακτηριστικά παραδείγματα, τέτοιων παραστάσεων, αποτελούν τα ταφικά ανάγλυφα από την Πάρο (αρ. ευρ.: Α198) και την Θεσσαλονίκη (αρ. ευρ. 10105). Στο πρώτο (Εικ. 26) το παιδί αποδίδεται δίπλα στη μητέρα και τον πατέρα του ενώ στο δεύτερο (Εικ. 27) ο ένας γιός αποδίδεται σε στάση ανάκλησης δίπλα στον πατέρα του και πιθανότατα ο δεύτερος καθισμένος σε ένα σκαμνί μπροστά τους (Aristodemou 2014, 123- 126 εικ. 4-5).

⁹¹ Στην παλαιότερη βιβλιογραφία αναφέρεται μάλιστα, πως οι γονείς διατηρούσαν μία συναισθηματική απόσταση από τα παιδιά, για να προστατευτούν από το ψυχικό τραύμα της επαναλαμβανόμενης απώλειας (King 2000, 117).

μνημεία δεν κατασκευάστηκαν μόνο από Ρωμαίους αλλά και από ευκατάστατους απελεύθερους. Συγκεκριμένα για τους απελεύθερους, τα παιδιά αποτελούσαν ίσως τα σημαντικότερα μέλη της οικογένειας, καθώς αφού θα είχαν γεννηθεί σε καθεστώς ελευθερίας και ήταν ελεύθεροι πολίτες ήταν αποδεκτά από την κοινωνία των Ρωμαίων. Αυτός ο λόγος ίσως συντέλεσε και στην απεικόνισή τους στα ταφικά μνημεία της οικογένειας⁹².

Στα ταφικά ανάγλυφα τα μέλη της οικογένειας αποδίδονται ιστάμενα ή με τη μορφή προτομών που παρατάσσονται σε σειρά. Και στις δύο περιπτώσεις τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του προσώπου αποδίδονται με αρκετή λεπτομέρεια. Εντοπίζεται η απόδοση ατομικών χαρακτηριστικών όπως το ψηλό μέτωπο, το αιχμηρό πηγούνι ή τα μεγάλα αυτιά. Συχνά η κόμη αντιγράφει τους τύπους των παιδιών της αυτοκρατορικής οικογένειας. Σε κάποιες περιπτώσεις μάλιστα τα παιδιά φορούν *bulla* για να δηλώσουν ότι είναι Ρωμαίοι πολίτες. Μέσα από τις παραστάσεις όλων των μελών της οικογένειας στα ταφικά ανάγλυφα προβάλλονται οι ρωμαϊκές αξίες και η ενότητα της οικογένειας⁹³.

Σε αντίθεση με τα ταφικά ανάγλυφα, οι ταφικοί βωμοί απεικόνιζαν ένα μόνο άτομο. Τις περισσότερες φορές ήταν μνημεία αφιερωμένα σε παιδιά ηλικίας δύο έως δεκαπέντε ετών⁹⁴. Τα μνημεία αυτά τοποθετούνταν είτε σε υπαίθριο ταφικό περίβολο, είτε στο εσωτερικό ταφικών κτιρίων. Το πορτρέτο του παιδιού και η επιγραφή κοσμούσαν την πρόσθια όψη του βωμού ενώ, στις πλαϊνές υπήρχε διακόσμηση με εικόνες από την ζωή του⁹⁵.

Έναν ακόμη τύπο ταφικού ρωμαϊκού μνημείου όπου εντοπίζονται απεικονίσεις παιδιών αποτελούν οι σαρκοφάγοι. Γνώρισαν ευρεία διάδοση στις αρχές του 2^{ου} αιώνα μ.Χ., περίοδος κατά την οποία, η ταφή των νεκρών επικράτησε σε μεγάλο βαθμό της καύσης⁹⁶.

Ένας μικρός αριθμός σαρκοφάγων φέρει παραστάσεις παιδιών. Σε κάποιες από αυτές, τα παιδιά απεικονίζονται σε διάφορα στάδια της ζωής τους, με τη παρουσία μόνο

⁹² Huskinson 2007, 324-326.

⁹³ Παράδειγμα ταφικού ανάγλυφου με ιστάμενες μορφές (Εικ. 28) αποτελεί το ανάγλυφο που σήμερα βρίσκεται στη Villa Doria Pamphilli (αρ. ευρ. 62.641) ενώ για την τοποθέτηση πορτρέτων σε σειρά, το ανάγλυφο (Εικ. 29) που βρέθηκε στην Via Po της Ρώμης (Huskinson 2007, 325 εικ. 17.1).

⁹⁴ Η χρήση τους ξεκινά από την εποχή του Τιβέριου και συνεχίζεται ως τον 4^ο αιώνα μ.Χ. με μεγαλύτερη διάδοση στο τέλος του 1^{ου} και τις αρχές του 2^{ου} αιώνα μ.Χ. (Huskinson 2007, 328).

⁹⁵ Huskinson 2007, 325. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ταφικού βωμού αποτελεί το μνημείο του εντεκάχρονου, Q. Sulpicus Maximus (Εικ. 30), που σήμερα βρίσκεται στο Musei Capitolini αρ. ευρ. 71.1964 (Rawson 2005, 17-18 εικ. 1.1).

⁹⁶ Huskinson 2007, 332.

των γονέων τους ενώ σε άλλες αποδίδονται και άλλοι συγγενείς ή δούλοι της οικογένειας. Σπανιότερα συναντάμε παραστάσεις αποτελούμενες μόνο από παιδιά σε διάφορες δραστηριότητες⁹⁷.

Στη διακόσμηση των ρωμαϊκών παιδικών σαρκοφάγων οι παραστάσεις Ερωτιδέων αποτελούν αγαπημένο θέμα. Από την παλαιότερη έρευνα είχε θεωρηθεί ότι οι Ερωτιδείς αποτελούν πραγματικές απεικονίσεις μικρών παιδιών. Το γεγονός ότι στη Ρώμη ανάλογες παραστάσεις συναντώνται σε σαρκοφάγους μικρού μεγέθους, βεβαιώνει ότι πρόκειται για παιδικές ταφές και άρα ανάλογες απεικονίσεις μπορούν να θεωρηθούν κατάλληλες. Στην Αττική όμως, οι Ερωτιδείς κοσμούν και σαρκοφάγους που ξεπερνούν σε μήκος τα δύο μέτρα και άρα χρησιμοποιήθηκαν και για ταφές ενηλίκων. Το γεγονός αυτό οφείλεται στην χρήση των σαρκοφάγων για πολλαπλές ταφές, και την ταφή παιδιών μαζί με τα ενήλικα μέλη της οικογένειας. Στην πρόσφατη έρευνα οι Ερωτιδείς, με εξαίρεση τις περιπτώσεις που χρησιμοποιούνται ως μυθικές μορφές ή προσωποποιήσεις, θεωρούνται ιδεαλιστικές μορφές παιδιών⁹⁸.

Ωστόσο, από τις σαρκοφάγους δεν λείπουν και τα παιδικά πορτρέτα, που συχνά είναι τοποθετημένα μέσα σε μετάλλια⁹⁹. Οι παραστάσεις βρεφών και μικρών παιδιών που ακόμα δεν έχουν περπατήσει αποτελούν αγαπημένο θέμα της ιδιωτικής τέχνης, ενώ από την επίσημη αυτοκρατορική απουσιάζουν σχεδόν ολοκληρωτικά. Απεικονίσεις βρεφών σε αυτή την ηλικία εντοπίζονται σε ταφικά μνημεία (σαρκοφάγους, επιτύμβιες στήλες). Τα βρέφη απεικονίζονται μεγαλύτερα σε ηλικία αφού μπορούν να σταθούν μόνα τους και σπανιότερα ως βρέφη τυλιγμένα σε φασκές μέσα στην αγκαλιά της μητέρας τους¹⁰⁰.

⁹⁷ Χαρακτηριστικό παράδειγμα σαρκοφάγου με παράσταση παιδιών χωρίς την παρουσία ενηλίκων αποτελεί η σαρκοφάγος της εικ. 31, που σήμερα βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο, με αρ. ευρ. GR 1908.7-3.144 (Huskinson 2007, 334 εικ. 17.4). Αναλυτικότερα για την θεματολογία της διακόσμησης των παιδικών σαρκοφάγων βλ. Huskinson 1996.

⁹⁸ Παπαγιάννη 2007, 148-156, όπου και αναλυτική παρουσίαση των αττικών σαρκοφάγων με παράσταση Ερωτιδέων και συγκεντρωτική παρουσίαση της παλαιότερης βιβλιογραφίας.

⁹⁹ Χαρακτηριστικά παραδείγματα παιδικών πορτρέτων σε σαρκοφάγους αποτελούν, η σαρκοφάγος (Εικ. 32) που σήμερα βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο με αρ. ευρ. GR 1896.6-19.5 (Huskinson 2007, 335 εικ. 17.5) και η σαρκοφάγος (Εικ. 33), που σήμερα βρίσκεται στην Carlsberg Glyptotek στην Κοπεγχάγη με αρ. ευρ. 854 (Birk 2010, 238 εικ. 7.4).

¹⁰⁰ Χαρακτηριστικό παράδειγμα απεικόνισης βρέφους σε ταφικό μνημείο αποτελεί η επιτύμβια στήλη του *Sextus Rufius Achilleus* (Εικ. 34) (Museo Nazionale Romano, Ρώμη, αρ. ευρ. 29739), που πέθανε σε ηλικία επτά μηνών και εννέα ημερών (Carroll 2011, 112 εικ. 8). Από τις σαρκοφάγους αντλούμε παραδείγματα οικογενειακών σκηνών και φροντίδας των βρεφών που επίσης αποδίδονται μεγαλύτερα σε ηλικία. Παράδειγμα ανάλογης σκηνής αποτελεί η σαρκοφάγος (Εικ. 35) που το βρέφος δέχεται τη φροντίδα των γυναικών της οικογένειας κάνοντας το πρώτο του μπάνιο (Museo Nazionale Romano, Ρώμη αρ. ευρ. 125605). Και σε αυτή την περίπτωση το μέγεθος του βρέφους παραπέμπει σε παιδί περίπου ενός έτους (Carroll 2011, 101, εικ. 1). Απεικονίσεις βρεφών στην πραγματική τους ηλικία και το πραγματικό τους μέγεθος συναντάμε, ως αναθήματα από τερακότα σε ρωμαϊκά ιερά ήδη από το τέλος

Εκτός όμως από τα ταφικά μνημεία τα παιδιά στη ιδιωτική ρωμαϊκή τέχνη απεικονίζονται και σε τοιχογραφίες των σπιτιών της Πομπηίας. Η απεικόνιση αυτή των παιδιών είχε σαν στόχο να δηλώσει την παρουσία τους ως μέλη της οικογένειας και ως κατοίκων της συγκεκριμένης οικίας¹⁰¹.

Στην επίσημη αυτοκρατορική τέχνη, συχνές είναι οι απεικονίσεις παιδιών στα ρωμαϊκά νομίσματα. Εδώ τα παιδιά παρουσιάζονται στον αυτοκράτορα που είναι καθισμένος στη *sella curulis* στέκονται μπροστά του με την συνοδεία ενήλικων ανδρών και ποτέ γυναικών¹⁰². Στα νομίσματα επίσης έχουμε και την απεικόνιση εικονιστικών κεφαλών, φυσικών ή θετών παιδιών των αυτοκρατόρων, ως μέσο προβολής της αυτοκρατορικής οικογένειας. Ο Αύγουστος έκοψε νόμισμα το 13 π.Χ. με τις κεφαλές των εγγονών (και θετών γιών του), Γάιου και Λούκιου Καίσαρα μαζί με τη μητέρα τους. Άλλο ένα παράδειγμα της απεικόνισης των «αυτοκρατορικών» παιδιών αποτελεί η κοπή νομίσματος από τον Δρούσο, γιο του Τιβέριου, το 23 μ.Χ. με την απεικόνιση των δίδυμων γιών του και εγγονών του Τιβέριου¹⁰³.

Τα παιδιά εμφανίζονται και σε ανάγλυφες παραστάσεις με σκηνές από τους *adlocutiones* (επίσημους λόγους τους αυτοκράτορα). Στις περισσότερες από αυτές τα παιδιά συνοδεύονται από τον πατέρα, καθώς οι γυναικείες μορφές είναι σπάνιες¹⁰⁴. Αξίζει να σημειώσουμε πως τα παιδιά που εμφανίζονται στην επίσημη αυτοκρατορική τέχνη είναι κυρίως αγόρια, γεγονός που φαίνεται να σχετίζεται με την πραγματική ζωή των παιδιών, αφού τα κορίτσια συμμετείχαν στη δημόσια κυρίως στα πλαίσια θρησκευτικών τελετουργιών¹⁰⁵.

του 4^{ου} αιώνα π.Χ. Οι μορφές των βρεφών αυτών αποδίδονται τυλιγμένες σε φασκές, που αφήνουν ακάλυπτα μόνο το πρόσωπο και τα πόδια ή μόνο το πρόσωπο. Κάποια από αυτά τα βρέφη φορούν *bullae*. Τα πρόσωπα ήταν σε πολλές περιπτώσεις ένθετα και αυτό στηρίζει την άποψη ότι χρησιμοποιούνταν πολλές φορές αλλάζοντας το πρόσωπο του βρέφους. Η απόδοση του προσώπου περιλαμβάνει χαρακτηριστικά της βρεφικής ηλικίας, όπως, το μεγάλο κεφάλι σε σχέση με το σώμα, το ψηλό μέτωπο και οι εύσαρκες παρειές (Εικ. 36). Οι απεικονίσεις αυτές, μπορούμε να πούμε ότι αποτέλεσαν έναν πρόδρομο της μετέπειτα απεικόνισης των παιδιών στην ρωμαϊκή τέχνη. Αναλυτικά βλ. Grajam 2014.

¹⁰¹ Rawson 1997^a, 219.

¹⁰² Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το *congiarium* του Νέρωνα (Εικ. 37) στο Βρετανικό Μουσείο (Uzzi 2007, 64-65 εικ. 3.2).

¹⁰³ Η υιοθεσία των δύο παιδιών έγινε όταν ο Γάιος Καίσαρας ήταν επτά ετών και ο Λούκιος τεσσάρων (Rawson 1997, 76).

¹⁰⁴ Uzzi 2007, 68.

¹⁰⁵ Σχετικά με την απεικόνιση των κοριτσιών και των μητέρων τους, στην επίσημη ρωμαϊκή τέχνη, η Uzzi αναφέρει πως με εξαίρεση τις σκηνές ελάχιστες σκηνές, που είναι αφιερωμένες στα κορίτσια ή γυναικεία παρουσία περιορίζεται στην απεικόνιση γυναικείων θεοτήτων. Εξαίρεση αποτελεί ο κίονας του Τραϊανού (Εικ. 38), σε δύο σκηνές του οποίου οι μητέρες συνοδεύουν τα παιδιά τους. Όμως και σε αυτή την περίπτωση οι σκηνές παρουσιάζουν θρησκευτικές τελετουργίες (Uzzi 2007, 70 εικ. 3.7).

Στα πλαίσια της επίσημης αυτοκρατορικής τέχνης εντοπίζουμε και την απεικόνιση παιδιών που δεν προέρχονται από ρωμαϊκές οικογένειες. Και για αυτά τα παιδιά χαρακτηριστική είναι η απεικόνισή τους στη Στήλη του Τραϊανού (Εικ. 32). Ενώ, όπως είδαμε, τα παιδιά των Ρωμαίων πολιτών δέχονται αποκλειστικά την φροντίδα των πατέρων τους, τα παιδιά των Δάκων συνοδεύονται από τις μητέρες τους και οι πατέρες αποτελούν ξεχωριστή ομάδα στην παράσταση. Τα παιδιά των Δάκων ξεχωρίζουν και από το ένδυμα, αφού δεν φορούν *toga* όπως τα παιδιά των Ρωμαίων, αλλά κοντό χιτώνα και ιμάτιο¹⁰⁶.

5. Παρατηρήσεις στις εικόνες παιδιών των ρωμαϊκών χρόνων από τον ελλαδικό χώρο

5^α. Τα βασικά εικονογραφικά χαρακτηριστικά των παιδιών

Πως όμως αποδίδονται τα παιδιά στην ολόγλυφη γλυπτική της ρωμαϊκής περιόδου στον ελλαδικό χώρο; Όπως ήδη έχουμε δει, η απόδοση των παιδιών αλλάζει δραστικά από την ελληνιστική περίοδο. Η διαφοροποίηση των παιδιών από τους ενηλίκους, δεν περιορίζεται πλέον μόνο στο μέγεθος. Αντίθετα, τα παιδιά αποκτούν όλα εκείνα τα φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά που ακόμα και σήμερα τα καθιστούν διακριτά από τους ενήλικες. Η επίδραση της ελληνιστικής τέχνης αλλά και της βεριστικής ρωμαϊκής τέχνης φαίνεται πως οδήγησε στην απόδοση γενικών παιδικών χαρακτηριστικών του προσώπου αλλά και ατομικών χαρακτηριστικών των παιδιών που αποδίδονται.

Η βεριστική επίδραση στις εικονιστικές κεφαλές των παιδιών, είναι εμφανής καθώς καθένα από αυτά αποτελεί μία ιδιαίτερη φυσιογνωμία που δεν μπορεί εύκολα να ταυτιστεί με κάποια από τις άλλες. Στη βεριστική επίδραση θα μπορούσαμε να αποδώσουμε, κάποια επιμέρους στοιχεία των κεφαλών που δεν κολακεύουν καθόλου τα παιδιά και θα μπορούσαν να έχουν αγνοηθεί ή διορθωθεί. Τέτοια χαρακτηριστικά αποτελούν τα έντονα καθοδικά χείλη (**αρ. κατ. 68, 71**), τα εξόφθαλμα μάτια (**αρ. κατ. 4, 21, 39, 72**), το ιδιαίτερα ψηλό μέτωπο (**αρ. κατ. 76**), το τριγωνικό περίγραμμα

¹⁰⁶Ο διαχωρισμός των παιδιών των Δάκων από τους πατέρες τους αποτελεί άλλη μία ένδειξη ότι τα παιδιά αυτά δεν είναι μέλη ρωμαϊκής οικογένειας καθώς όπως είδαμε στη ρωμαϊκή τέχνη τα παιδιά αποτελούν αποκλειστική ευθύνη του πατέρα που ήταν και ο αρχηγός της οικογένειας (Uzzi 2007, 62 και 71-72).

προσώπου που καταλήγει σε αιχμηρό πιγούνι (**αρ. κατ. 2, 85**), τα διογκωμένα αυτιά (**αρ. κατ. 28**), τα μεγάλα αυτιά (**αρ. κατ. 26, 40**) η τοποθέτηση των αυτιών χαμηλά στο κρανίο (**αρ. κατ. 34**), και η τοποθέτηση των ματιών βαθιά μέσα στις κόγχες (**αρ. κατ. 8, 11, 19, 20, 23, 26, 30, 32, 45, 71, 80, 84**). Τα εξόφθαλμα μάτια αποτελούν ιδιαίτερο χαρακτηριστικό που μπορεί να αποδοθεί στην επίδραση της εικονογραφίας Ρωμαίων αυτοκρατόρων όπως ο Μάρκος Αυρήλιος (161-180 μ.Χ.) και ο Κόμμοδος (177-192 μ.Χ.). Αντίθετα τα διογκωμένα αυτιά, αν δεν αποτελούν κακοτεχνίες, είναι δυνατόν, να αποδοθούν σε σπάνιες ασθένειες όπως η υποτροπιάζουσα πολυχονδρίτιδα, που ακόμα και σήμερα αν δεν αντιμετωπιστούν έγκαιρα με κατάλληλη φαρμακευτική αγωγή μπορούν να προκαλέσουν μόνιμη παραμόρφωση¹⁰⁷.

Στις περισσότερες εικονιστικές κεφαλές που συγκεντρώθηκαν στον κατάλογο γλυπτών, συναντάμε λιγότερο ή περισσότερο, εύσαρκα πρόσωπα που αποτελούν χαρακτηριστικό της παιδικής ηλικίας που συνδυάζονται όμως με ατομικά χαρακτηριστικά όπως τα μικρά ή μεγάλα μάτια, τα στενά ή σαρκώδη χείλη, τα μεγάλα αυτιά.

Τα εύσαρκα πρόσωπα, αποτελούν βασικό χαρακτηριστικό της παιδικής ηλικίας και δεν λείπουν ακόμα και από την περίοδο του Αυγούστου, όπου η εικόνα του αυτοκράτορα επηρέασε όπως είναι λογικό και τα ιδιωτικά πορτρέτα. Έτσι στον κατάλογο των γλυπτών που συγκεντρώθηκαν εντοπίζουμε παιδικά γλυπτά με εύσαρκα πρόσωπα (**αρ. κατ. 22, 27, 51, 67, 70, 83, 84, 91**). Μάλιστα κάποια από αυτά είναι ιδιαίτερα ευτραφή, στοιχείο που θα πρέπει να αποτελούσε ατομικό χαρακτηριστικό των συγκεκριμένων παιδιών (**αρ. κατ. 29, 30, 37, 55**).

Η απόδοση των χαρακτηριστικών ενός αγοριού ή ενός κοριτσιού είναι περισσότερο ευδιάκριτη σε κάπως μεγαλύτερες ηλικίες. Αυτό συμβαίνει κυρίως σε παιδιά που έχουν συμπληρώσει τα δύο έτη. Στα μικρότερα παιδιά η διασαφήνιση του φύλου μπορεί να στηριχτεί σε επιγραφές (όταν αυτές υπάρχουν), στην κόμη (όταν αυτή αντιστοιχεί ξεκάθαρα σε ένα από τα δύο φύλα) ή στην ενδυμασία. Έτσι, σε κάποιες περιπτώσεις εικονιστικών κεφαλών, είναι δύσκολο να πούμε αν ανήκουν σε αγόρι ή σε κορίτσι καθώς τα φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά τους δεν έχουν ακόμα διαμορφωθεί ώστε να δίνουν μία ξεκάθαρη εικόνα.

¹⁰⁷ Βούλγαρη 2007, 19-20. Γενικά στην εικονογραφία τα πρησμένα αυτιά έχουν συνδεθεί με την εικονογραφία των πυγμάχων (Λαϊός 2009, 20) στοιχείο όμως που δεν μπορεί να συνδεθεί με την εικονογραφική απόδοση των παιδιών.

Το στοιχείο αυτό είναι ευδιάκριτο στο πορτρέτο με **αρ. κατ. 19** όπου τα χαρακτηριστικά του προσώπου λόγω της ηλικίας είναι ξεκάθαρα ως προς το φύλο. Επίσης αν και πρόκειται για ιδιωτικό επηρεάζεται έντονα από την εικονογραφία του Αυγούστου. Στο πορτρέτο του Λεύκιου Καίσαρα (**αρ. κατ. 80**) συναντάμε ανάλογα στοιχεία που όμως πρέπει να αποδοθούν στο γεγονός ότι αποδίδει μέλος της αυτοκρατορικής οικογένειας και σίγουρα ακολουθεί τα πρότυπα της αυτοκρατορικής εικόνας.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της σύγχυσης που μπορεί να προκληθεί στον καθορισμό του φύλου αποτελεί η προτομή από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (**αρ. κατ. 34**), που απεικονίζει παιδί περίπου ενός έτους. Η Ντάτσουλη-Σταυρίδη¹⁰⁸ θεωρεί πως η προτομή αποδίδει ένα κορίτσι. Ωστόσο, αν δούμε τα επιμέρους στοιχεία της προτομής θα μπορούσαμε να αμφισβητήσουμε το φύλο του παιδιού που προτείνεται. Ξεκινώντας από την κόμη παρατηρούμε ότι αποδίδεται με επάλληλες σειρές μηνοειδών βοστρύχων, στις πλευρές και την πίσω όψη του κρανίου, στοιχείο που μας παραπέμπει στην κόμη ενός αγοριού. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό αποτελεί η πλεξούδα που ξεκινά πάνω από το μέσον του μετώπου και καταλήγει στην κορυφή της κεφαλής. Αυτό όμως το στοιχείο το συναντάμε σε επιτύμβια ανάγλυφα που αποδίδουν αγόρια και κορίτσια και άρα δεν μπορεί να αποτελέσει στοιχείο για τον καθορισμό του φύλου¹⁰⁹.

Η ενδυμασία σε αυτή την περίπτωση, επίσης αποτελεί στοιχείο για τον καθορισμό του φύλου, καθώς φορά · που όπως αναφέρει η Ντάτσουλη φέρει πόρπη στον δεξιό ώμο¹¹⁰. Ανάλογο παράδειγμα αγοριού με την ίδια ενδυμασία αποτελεί αγόρι μεγαλύτερης ηλικίας από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (**αρ. κατ. 15**). Η χρήση της γλαμύδας αποτελεί βασικό στοιχείο για τον καθορισμό του φύλου γιατί αποτελούσε ένδυμα που χρησιμοποιούνταν αποκλειστικά από άνδρες και κυρίως από έφηβους, ταξιδιώτες και στρατιώτες¹¹¹.

Την υπόθεση αυτή ενισχύει και η προτομή αγοριού από το Δίον (**αρ. κατ. 12**), η οποία όπως υποστηρίζει ο Χριστοδούλου, αποτελεί έργο σε δεύτερη χρήση που

¹⁰⁸ Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1980, 335-336 εικ. 32-34

¹⁰⁹ Καραπαναγιώτου 2013, 67, όπου και βιβλιογραφία με χαρακτηριστικά παραδείγματα από την Μικρά Ασία και την Ρώμη.

¹¹⁰ Η Ντάτσουλη-Σταυρίδη αναφέρει πως το παιδί φορά ιμάτιο που στερεώνεται με πόρπη στον δεξιό ώμο, της ισοπίας διατηρείται πολύ μικρό τμήμα που δεν είναι ορατό από τις φωτογραφίες (Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1980, 335-336). Στην περίπτωση που υπάρχει το ένδυμα δεν μπορεί να είναι ιμάτιο.

¹¹¹ Blanck 2004, 98-99.

αρχικά απεικονίζε κορίτσι και μετατράπηκε σε αγόρι με την αλλαγή μόνο της κόμης¹¹². Αν δεχθούμε αυτή την υπόθεση, τότε γίνεται πιο ξεκάθαρο το γεγονός ότι αγόρια και κορίτσια σε πολύ μικρές ηλικίες παρουσιάζουν πολύ μικρές διαφορές στα χαρακτηριστικά του προσώπου. Έτσι, η κάπως «τραχιά» και βαριά απόδοση των χαρακτηριστικών του συγκεκριμένου έργου, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι μάλλον πρόκειται για ένα αγόρι παρά για ένα κορίτσι.

Ακόμη πιο δύσκολος είναι ο καθορισμός του φύλου για την κεφαλή παιδιού από το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης (**αρ. κατ. 74**). Οι ομοιότητες της κόμης και κυρίως ο πλεχτός πλοχμός που ξεκινά από το μέτωπο και καταλήγει στην κορυφή του κρανίου παραπέμπουν σε απεικονίσεις του Έρωτα, γιου της Αφροδίτης¹¹³. Παρόμοιο τύπο κόμης όμως εντοπίζουμε και σε εικονιστική κεφαλή κοριτσιού από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (**αρ. κατ. 20**). Τα χαρακτηριστικά του προσώπου διατηρούνται σε κακή κατάσταση οπότε δεν επιτρέπουν την βέβαιη εξαγωγή συμπερασμάτων, αν και δείχνουν να έχουν περισσότερο εξατομικευμένα και λιγότερο ιδεαλιστικά στοιχεία.

Η δυσκολία καθορισμού του φύλου υπάρχει και σε δύο ακόμα εικονιστικές κεφαλές του καταλόγου. Σε αυτές όμως δεν μπορούμε να στηριχθούμε σε κάποια εικονογραφικά στοιχεία για την εξαγωγή συμπερασμάτων, καθώς η κακή κατάσταση στην οποία σώζονται δεν το επιτρέπει (**αρ. κατ. 36, 60**).

Δυσκολίες υπάρχουν ακόμη και στον καθορισμό της ηλικίας καθώς, οι επιγραφικές μαρτυρίες δείχνουν ότι συχνά τα παιδιά αποτυπώνονται στην τέχνη με χαρακτηριστικά μεγαλύτερης ηλικίας από αυτή που είχαν στην πραγματικότητα¹¹⁴. Έτσι προβληματικός είναι ο προσδιορισμός της ηλικίας για αρκετά από τα πορτρέτα που συγκεντρώθηκαν στον κατάλογο γλυπτών και αποδίδονται από τους μελετητές σε παιδιά αλλά τα χαρακτηριστικά τους δείχνουν ότι θα μπορούσαν να ανήκουν και σε έφηβους (**αρ. κατ. 3, 15, 18, 19, 23, 25, 83, 86**).

¹¹² Χριστοδούλου υπό έκδοση. Είναι λογικό να υποθέσουμε ότι μία τέτοια μετατροπή θα απαιτούσε και την απολάξευση του ενδύματος που θα φορούσε το κοριτσάκι καθώς όπως είδαμε τα κορίτσια αποδίδονται πάντα ντυμένα.

¹¹³ Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003, 63 (Μπ. Σμιτ-Δούνα), όπου και παραδείγματα αντίστοιχων απεικονίσεων.

¹¹⁴ Στεφανίδου – Τιβερίου 2008, 158· Goette 1989, 209 σημ. 26·

5^β. Η γυμνότητα

Ένα από τα βασικά στοιχεία που παρατηρεί κανείς κατά την μελέτη των παιδικών γλυπτών απεικονίσεων που έχουν συγκεντρωθεί, είναι πως τα αγόρια τις περισσότερες φορές είναι γυμνά, ενώ τα κορίτσια ντυμένα. Αυτή η επιλογή στην απεικόνιση των δύο φύλων ξεκινά ήδη από την κλασική περίοδο, σε αγγεία και ταφικές στήλες. Τα αγόρια αποδίδονται γυμνά ή σπανιότερα φορώντας έναν κοντό χιτώνα ενώ τα κορίτσια πάντα ντυμένα με χιτώνα ή *tunica*¹¹⁵. Το ίδιο πρότυπο ακολουθείται και στα επιτύμβια ανάγλυφα της αυτοκρατορικής περιόδου στην Ελλάδα, όπου τα μικρά κορίτσια ακολουθούν τα εικονογραφικά πρότυπα των ενήλικων γυναικών και δεν απεικονίζονται ποτέ γυμνά. Αντίθετα, τα αγόρια αποδίδονται συχνά με μερική ή γενικευμένη γυμνότητα¹¹⁶. Τη γυμνότητα των αγοριών την εντοπίζουμε στο σύνταγμα δύο αγοριών από την Επίδαυρο (**αρ. κατ. 14**) όπου τα παιδιά αποδίδονται γυμνά, με ελαφρώς φουσκωμένες κοιλίτσες αλλά με λεπτά άνω και κάτω άκρα. Η διαφορά του ύψους μεταξύ τους ίσως δηλώνει και διαφορά στην ηλικία, ειδικά αν η υπόθεση του Κατάκη ότι αποτελούσαν σύνταγμα είναι σωστή, τότε, όπως αναφέρει και ο ίδιος, είναι πιθανό να πρόκειται για αδέρφια και η διαφορά ηλικίας είναι εύλογη¹¹⁷. Σύμφωνα με τον πανομοιότυπο σωματότυπο (αφού σε κανένα από τα δύο δεν σώζεται το πρόσωπο) των παιδιών, όπου βλέπουμε ότι δεν είναι ιδιαίτερα εύσαρκα αλλά ούτε και μυώδη και τα δύο παιδιά θα μπορούσαν να ενταχθούν στην ηλικιακή κλίμακα των εννέα με δώδεκα ετών, με το μικρότερο από αυτά να βρίσκεται στο χαμηλότερο ηλικιακό όριο και το μεγαλύτερο στο ανώτερο. Κανένα από τα δύο παιδιά δεν θα πρέπει να θεωρηθεί έφηβος, γιατί η βουβωνική χώρα αποδίδεται λεία και τα γεννητικά όργανα μικρά.

Ακόμη ένα παράδειγμα είναι το γυμνό αγόρι από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο που κρατά σκύλο, όπου η απόδοση του σώματος και του προσώπου είναι

¹¹⁵ Klein 1932, 34. Η γυμνότητα στην τέχνη της κλασικής περιόδου ξεκινά ήδη από τον έβδομο αιώνα π.Χ. με την εμφάνιση του κούρου που είναι πάντα γυμνός σε αντίθεση με την κόρη που αποδίδεται πάντα ενδεδυμένη. Επίσης στις παραστάσεις των αγγείων οι γυμνές ανδρικές μορφές δεν είναι καθόλου σπάνιες. Αντίθετα οι ελάχιστες σκηνές (με εξαίρεση τις ερωτικές παραστάσεις) με γυμνές γυναικείες μορφές χρησιμοποιήθηκαν για να αποδώσουν γυναίκες που δέχονταν επίθεση, βρίσκονταν σε μεγάλο κίνδυνο (Εικ. 39) ή ήταν απροστάτευτες (Bonfante 1989, 549-569 εικ. 2). Εξαίρεση στον κανόνα που θέλει τις γυναίκες να αποδίδονται πάντα ντυμένες αποτέλεσαν γυναικεία αγάλματα του 2^{ου} αιώνα μ.Χ. όπου εικονίζονται γυμνές γυναίκες στον τύπο της Αφροδίτης αλλά με εικονιστικές κεφαλές που αποτελούν πορτρέτα, με ατομικά χαρακτηριστικά. Η χρήση τους μάλιστα ήταν επιτύμβια γεγονός που κάνει την επιλογή αυτή ιδιαίτερα ασυνήθιστη (D'Ambra, 101-112 εικ. 6.1 - 6.2).

¹¹⁶ Καραπαναγιώτου 2013, 64· Mock 1998, 68

¹¹⁷ Κατάκη 2002, 278.

γενικά εύσαρκη (**αρ. κατ. 25**). Το κεφάλι είναι μεγάλο σε σχέση με το σώμα. Όπως είδαμε, για τον προσδιορισμό της ηλικίας σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και η έκφραση, που στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι ιδιαίτερα χαμογελαστή. Επίσης, το αγόρι αποδίδεται όρθιο να κρατά με το αριστερό του χέρι ένα σκύλο¹¹⁸. Το κράτημά του είναι δυνατό. Με βάση τα παραπάνω το συγκεκριμένο έργο, απεικονίζει παιδί που δεν ξεπερνά την ηλικία των δύο ετών.

Τέλος, οι προτομές των δύο αγοριών από το Δίον: Στην πρώτη (**αρ. κατ. 12**) απεικονίζεται αγόρι που σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά του προσώπου (εύσαρκες παρειές, ψηλό μέτωπο, μεγάλα μάτια και σαρκώδη χείλη) και του σώματος (απουσία απόδοσης μυών, ευτραφές) δεν ξεπερνά τα τρία έτη. Περισσότερο προβληματική είναι η μελέτη της δεύτερης προτομής (**αρ. κατ. 13**), όπου τα χαρακτηριστικά του προσώπου δηλώνουν ότι πρόκειται για παιδί σε αντίθεση με το σώμα, όπου στο στήθος παρατηρούμε ότι αποδίδονται γραμμωμένοι μύες που αντιστοιχούν στο σώμα εφήβου ή ενήλικα. Στην περίπτωση της παιδικής απεικόνισης συνηγορεί και η απόδοση των χεριών, τα οποία αποδίδονται λεπτά και καθόλου μυώδη. Αν δεχθούμε την υπόθεση του Χριστοδούλου ότι πρόκειται για προτομή σε δεύτερη χρήση¹¹⁹, τότε η διαφορά στην απόδοση του προσώπου και του σώματος δικαιολογείται καθώς είναι πιθανό κατά την τροποποίηση της προτομής να δουλεύτηκε μόνο το πρόσωπο για να αποδώσει ένα αγόρι ηλικίας 4-5 ετών, όπως δείχνουν τα χαρακτηριστικά του προσώπου, οι εύσαρκες παρειές, τα μεγάλα μάτια, τα σαρκώδη χείλη και η επίσης εύσαρκη απόδοση του πιγουνιού και του λαιμού.

¹¹⁸ Ο σκύλος είναι ένα ζώο που απεικονίζεται σπάνια στον ελλαδικό χώρο, ήδη από την ελληνιστική περίοδο, και στην γλυπτική και στην αγγειογραφία. Συνήθως ο τύπος των σκυλιών με τα οποία αποδίδονται τα παιδιά είναι μικρόσωμα κατοικίδια. Ο τύπος των καθιστών παιδιών με σκύλο έχει τις ρίζες του στην κυπριακή γλυπτική και ιδιαίτερα στα παιδιά που είναι γνωστά με τον όρο «temple boys» (Bobou 2008, 216). Αντίθετα στην τέχνη της Ρώμης τα σκυλιά εντοπίζονται συχνότερα στη γλυπτική, την ζωγραφική και τα μωσαϊκά. Όχι όμως απαραίτητα σε συνδυασμό με παιδιά, και εδώ αυτή η απεικόνιση φαίνεται να είναι πιο σπάνια (Toynbee 1973, 108-110). Αναλυτικά για την χρήση των σκύλων στην ελληνική και ρωμαϊκή τέχνη βλ. Keller 1909, 91-151 τόμος I.

¹¹⁹ Το φαινόμενο της δεύτερης χρήσης των γλυπτών είναι ευρέως αποδεκτό από τους μελετητές και όπως αναφέρει η Prusac πήρε γενικευμένες διαστάσεις στα μέσα του 3^{ου} αιώνα μ.Χ., ως αποτέλεσμα της βαθιάς οικονομικής κρίσης στην οποία είχε περιέλθει η ρωμαϊκή αυτοκρατορία σε αυτή την περίοδο. Όπως επισημαίνει μία νέα προτομή ή εικονιστική κεφαλή, μπορούσε να προέλθει από ένα ολόκληρο άγαλμα ή από ανάγλυφες κεφαλές (Prusac 2011, 17-18 και 47-49).

5γ. Η ενδυμασία

Αγόρια

Η χρυσή *bullā*¹²⁰ που φορούν τα αγόρια, (αρ. κατ. 61, 73 και 79) αποτελούσε δώρο του πατέρα στον γιο την ημέρα της ονοματοδοσίας (*dies lustricus*) και σηματοδοτούσε την είσοδο του παιδιού στην πατρική γενιά. Η πρακτική εφαρμοζόταν από Ρωμαίους πολίτες, αλλά και από απελεύθερους, καθώς η γέννηση των παιδιών τους λάμβανε χώρα σε καθεστώς ελευθερίας και θεωρούνταν Ρωμαίοι πολίτες¹²¹. Το γεγονός λοιπόν ότι τα ακέφαλα παιδικά γλυπτά από τη Θεσσαλονίκη φορούν *bullā*, δηλώνει ξεκάθαρα ότι τα συγκεκριμένα παιδιά έχουν γεννηθεί σε καθεστώς ελευθερίας και άρα είναι Ρωμαίοι πολίτες. Η ύπαρξη της *bullā* στα γλυπτά δεν είναι ικανή από μόνη της να τοποθετήσει τα παιδιά στα ηλικιακά όρια που έχουμε θέσει στα πλαίσια της εργασίας καθώς τα αγόρια την εγκατέλειπαν στην ηλικία των δεκαεπτά ετών, όταν δηλαδή περνούσαν στον κόσμο των ενηλίκων¹²².

Η *toga praetexta* που φορούν μπορεί επίσης να θεωρηθεί ως ένα επιπλέον στοιχείο για την παιδικότητα των γλυπτών, καθώς ήταν η επίσημη παιδική ενδυμασία, των παιδιών που γεννήθηκαν σε καθεστώς ελευθερίας (*insignia ingenuitatis et liberates*) και έφερε πορφυρό χρώμα. Ο συγκεκριμένος τύπος *toga* χρησιμοποιούνταν από αγόρια και κορίτσια (*praetextatus*) και είχε την ίδια ακριβώς ερμηνεία. Αν και τον φορούσαν, και οι ενήλικοι άνδρες σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, δεν θα μπορούσε ποτέ να συνδυαστεί με την *bullā* στην περίπτωση των ενηλίκων¹²³. Η τελετή ενηλικίωσης των παιδιών συνδεόταν με την αλλαγή της ενδυμασίας τους. Από τη μέρα

¹²⁰ Η επιλογή της *bullā aurea* δεν ήταν τυχαία. Αποτελούσε ένδειξη της οικονομικής ευμάρειας της οικογένειας αλλά και στοιχείο προστασίας του παιδιού καθώς οι Ρωμαίοι θεωρούσαν ότι ο χρυσός ως μέταλλο είχε προστατευτικές ιδιότητες και μπορούσε να αποκρούσει ή ακόμα και να εξουδετερώσει μάγια (Dasen 2003, 283-284). Ο Goette (1989^a, 104) αναφέρει παραδείγματα όπου η *bullā* είναι χάλκινη.

¹²¹ Dasen 2009, 208-209.

¹²² Για το πέρασμα αυτό τα αγόρια στη Ρώμη, αφιέρωναν την *bullā* στους *Lares*, θεότητες που προστάτευαν την οικία και την οικογένεια (Dasen 2003, 284). Τα κορίτσια αντίστοιχα αφιέρωναν στους *Lares* προσωπικά αντικείμενα, χαρακτηριστικά της παιδικής ηλικίας όπως πλαγγόνες (*pupae, manias*), μαλακές μπάλες (*mollis pilas*), δίχτυ για τα μαλλιά (*reticula*). Η τελετή ενηλικίωσης των κοριτσιών λάμβανε χώρα μία ημέρα πριν από το γάμο τους, στοιχείο δηλωτικό της αντιμετώπισης των κοριτσιών (Harmon 1978, 1598). Η λατρεία των Λαρητών μαρτυρείται και σε οικιακά ιερά του ελλαδικού χώρου με χαρακτηριστικά παραδείγματα από την περιοχή της Αγοράς της Αθήνας (βλ. Sharpe 2006, 147-179).

¹²³ Η *toga praetexta* είχε ετρουσκικές ρίζες. Εκτός όμως από τα παιδιά την φορούσαν δικαστές και αυτοκράτορες σε συγκεκριμένες περιπτώσεις (Fowler 1896, 317-319· Wilson 1924, 118-119· Sebesta 2005, 113-120· Cleland κ.α. 2007, 151-152).

αυτή τα παιδιά φορούσαν πλέον την *toga virilis*, που συνέβαλε στην αναγνώρισή τους ως ενήλικες πολίτες¹²⁴.

Το γεγονός ότι και τα τρία γλυπτά παιδιών που φορούν *bullā* και *toga praetexta* προέρχονται από τη Θεσσαλονίκη, ενώ κανένα άλλο παράδειγμα δεν καταφέραμε να εντοπίσουμε στην υπόλοιπη Ελλάδα, δείχνει ότι τα παιδιά αυτά μπορεί να προέρχονται από Ρωμαϊκή οικογένεια που κατοικούσε στη πόλη και ήθελε να προβάλλει τη ρωμαϊκή της ταυτότητα μέσα από τα συγκεκριμένα έργα¹²⁵.

Από τη Θεσσαλονίκη προέρχεται το αγαλμάτιο ιματιοφόρου παιδιού (**αρ. κατ. 77**) που στο αριστερό του χέρι κρατά κλαδί φοίνικα¹²⁶. Την άποψη ότι πρόκειται για παιδί στηρίζει το μικρό μέγεθος του γλυπτού που ολοκληρωμένο δεν θα ξεπερνούσε τα 50 εκ¹²⁷. Το παιδί που φορά ιμάτιο με το δεξί χέρι τοποθετημένο μέσα σε αυτό, ανήκει στον τύπο του ιματιοφόρου¹²⁸ που γνώρισε μεγάλη διάδοση κατά την ελληνιστική αλλά και στην ρωμαϊκή περίοδο, για την απεικόνιση του δραστήριου και μορφωμένου πολίτη¹²⁹. Ένα επιπλέον στοιχείο που προβάλλεται μέσω της επιλογής της συγκεκριμένης ενδυμασίας είναι η ελληνική ανατροφή και παιδεία του συγκεκριμένου προσώπου¹³⁰. Σε αντίθεση με τις οικογένειες των παιδιών που φορούν τήβεννο που είδαμε παραπάνω, η οικογένεια του συγκεκριμένου παιδιού προτιμά να προβάλλει την ελληνική της καταγωγή. Αυτή η προβολή γινόταν με διάφορους τρόπους κατά την

¹²⁴ Rawson 1997α, 215.

¹²⁵ Ήδη από την ρεπουμπλικανική περίοδο υπάρχει εγκατάσταση Ρωμαίων στην πόλη της Θεσσαλονίκης. Κατά τον πρώτο αιώνα μ.Χ. ο αριθμός των Ρωμαίων στην πόλη αυξάνεται σημαντικά. Οι περισσότεροι από αυτούς τους Ρωμαίους προέρχονται από την ίδια την Ρώμη αλλά και από την περιοχή της Καμπανίας και άλλες ελληνικές πόλεις όπως η Δήλος. Αυτοί όμως οι γνήσιοι Ρωμαίοι κάτοικοι της Θεσσαλονίκης δεν προέρχονταν από την αριστοκρατία της Ρώμης, ήταν άνθρωποι ταπεινής καταγωγής, ελεύθεροι και απελεύθεροι Ρωμαίοι πολίτες (Αλλαμάνη-Σουρή 2003, 92-93).

¹²⁶ Το κλαδί του φοίνικα αντικατέστησε το έθιμο της φυλλοβολίας στις νικητήριες τελετές, των νικητών στους αθλητικούς αγώνες (Κεφαλίδου 1996, 59). Η ύπαρξη του φοίνικα δεν είναι δεσμευτική για την ηλικία του παιδιού, δεν μπορούμε δηλαδή να πούμε με βεβαιότητα ότι έχουμε την απεικόνιση ενός εφήβου καθώς ήδη από την κλασική αρχαιότητα υπήρχαν και παιδικοί αγώνες στα μεγάλα ιερά. Στην Ολυμπία οι παιδικοί αγώνες διεξάγονταν κατά την δεύτερη μέρα των αγώνων και περιελάμβαναν τα αθλήματα του δρόμου σταδίου, της πάλης, της πυγμαχίας και του παγκρατίου. Η συμμετοχή των παιδιών στους αγώνες της Νεμέας και των Παναθηναίων είναι επίσης βέβαιη αφού υπήρχαν τρεις ηλικιακές κατηγορίες αθλητών, οι παίδες, οι αγένειοι και άνδρες (Βαλαβάνης 2004, 149-151, 364). Η συμμετοχή των παιδιών αναφέρεται και στους γυμνικούς αγώνες των Ελευθερίων, γιορτή που λάμβανε χώρα στη Λάρισα (πρωτεύουσα του κοινού των Θεσσαλών) κατά την ρωμαϊκή περίοδο, για τον εορτασμό της απελευθέρωσης των Θεσσαλών από την μακεδονική κυριαρχία, με την επικράτηση των Ρωμαίων το 196 μ.Χ. Η γιορτή ήταν αφιερωμένη στον Ελευθέριο Δία (Ζαφειροπούλου 2004, 21).

¹²⁷ Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010, 164-165 στον αρ. 496 (Σισμανίδης).

¹²⁸ Ανήκει στον τύπο I της Lewerentz (1993, 53-57).

¹²⁹ Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010, 155-157 στον αρ. 488 (Γούναρη). Κατάκης 2002, 278 και σημ. 1257 για παλαιότερη βιβλιογραφία σχετικά με τον τύπο του ιματιοφόρου.

¹³⁰ Smith 1998, 65-66.

ρωμαϊκή περίοδο. Άλλο ένα γλυπτό στο οποίο θα πρέπει να σταθούμε σε σχέση με την ενδυμασία, είναι το άγαλμα του Ρήγιλλου από το Νυμφαίο της Ολυμπίας (**αρ. κατ. 87**). Η μορφή αυτή φορά χιτώνα και ιμάτιο με το ιμάτιο να τυλίγεται γύρω από τη μέση του παιδιού και να καταλήγει στον αριστερό του πήχη. Και σε αυτή την περίπτωση στην απεικόνιση του παιδιού ακολουθούνται τα ελληνιστικά πρότυπα. Με χλαμύδα αποδίδονται και οι προτομές των αγοριών από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (**αρ. κατ. 15, 34**). Ενώ με εξωμίδα αποδίδεται η προτομή αγοριού από το Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων (**αρ. κατ. 96**). Οι επιλογές αυτές είναι ασυνήθιστες για παιδιά, γεγονός που γίνεται αντιληπτό από τον μικρό παιδιών που καταγράφηκαν. Όπως η χλαμύδα χρησιμοποιούνταν από έφηβους, ταξιδιώτες και στρατιώτες. Ενώ η εξωμίδα από ενήλικες που έκαναν χειρωνακτικές εργασίες και χρειαζόνταν μεγάλη ελευθερία κινήσεων¹³¹.

Κορίτσια

Τον τύπο της Μικρής Ηρακλειώτισσας¹³² συναντάμε στο άγαλμα που αποδίδεται στην Αθηναΐδα, στο νυμφαίο του Ηρώδη του Αττικού στην Ολυμπία (**αρ. κατ. 77**). Γνωρίζουμε ότι η Αθηναΐδα γεννήθηκε το 144 μ.Χ. και άρα όταν εγκαινιάστηκε το νυμφαίο ήταν μόλις εννέα ετών¹³³. Η επιλογή του τύπου αυτού δεν είναι μοναδική καθώς την συναντάμε και σε επιτύμβιες στήλες μικρών κοριτσιών και σε διάφορες παραλλαγές στον ελλαδικό χώρο και έξω από αυτόν. Η στήλη της Φιλήτης (Εικ. 40), από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, μας δίνει μέσω της επιγραφής της και την ακριβή ηλικία του κοριτσιού που είναι μόλις τεσσάρων ετών¹³⁴. Ο τύπος αυτός γνωρίζει ευρεία διάδοση κατά την ρωμαϊκή περίοδο εντός και εκτός του ελλαδικού χώρου και στις ολόγλυφες μορφές. Χαρακτηριστικά παράδειγμα στον ελλαδικό χώρο, αποτελούν οι μορφές από την ρωμαϊκή συλλογή του Εθνικού Αρχαιολογικού

¹³¹ Blanck 2004, 96-99.

¹³² Ο τύπος αυτός μαζί με εκείνον της Μεγάλης Ηρακλειώτισσας αποτέλεσαν τους δύο πιο διαδεδομένους τύπους για την απόδοση ιστάμενων γυναικείων μορφών σε ανάγλυφα και ολόγλυφα, αφού θεωρήθηκε κατάλληλος και για ταφική και για τιμητική χρήση (Davies 2002, 227). Η διάδοση του τύπου γίνεται αντιληπτή από το γεγονός ότι έχουν καταγραφεί 140 αντίγραφα του τύπου τις Μικρής Ηρακλειώτισσας και δέκα πέντε παραλλαγές του (Alexandridis 2004, 243-248). Για τις παραλλαγές και Goette 2013, 87-88). Για τη γεωγραφική εξάπλωση των τύπων βλ. Bieber 1977, 148-162, και Daehner 2008, 89-92. Η χρήση των δύο τύπων είχε σαν στόχο την προβολή των κοριτσιών και των γυναικών ως ενάρετα μέλη της κοινωνίας (Stewart 2003, 169).

¹³³ Tobin 1997, 33.

¹³⁴ ΕΑΜ αρ. ευρ. 7724: Καραπαναγιώτου 2013, 64 και 150 αρ. κατ. 91 πίν. 18, όπου και παλαιότερη βιβλιογραφία.

Μουσείου (Εικ. 41-42)¹³⁵, της Κορίνθου¹³⁶, που χρονολογείται επίσης στην αντωνίνεια περίοδο και της Έπαυλης του Ηρώδη του Αττικού στη Εύα Λουκού Κυνουρίας (Εικ. 43)¹³⁷.

Η επιλογή της απεικόνισης με αυτόν τον τύπο, που έχει ελληνιστική προέλευση αλλά είναι και ιδιαίτερα αγαπητός στους Ρωμαίους ίσως δηλώνει την προσπάθεια του Ηρώδη να προβάλει την Αθηναΐδα ως μέλος της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας με την ευρεία γεωγραφική έννοια αλλά όχι απαραίτητα ως Ρωμαία.

Η μεγαλύτερη αδελφή της η Ελπινίκη (αρ. κατ. 79) αποδίδεται με χιτώνα και ιμάτιο. Η Bol¹³⁸ θεωρεί ότι η Ελπινίκη αποδίδεται στον τύπο της κόρης, όμως δεν μπορούμε να αποκλείσουμε τον τύπο της Υγείας καθώς στο χέρι της κρατά φιάλη. Κατά την ρωμαϊκή περίοδο ήταν συνηθισμένο αυτοκράτειρες ή γυναίκες ισχυρών οικογενειών να αποδίδονται με στοιχεία μίας ή και περισσότερων θεοτήτων¹³⁹. Ο τύπος της Ελπινίκης, παρουσιάζει ομοιότητες με τον τύπο της Υγείας Hope (Εικ. 44), που χρησιμοποιήθηκε συχνά στην Ρωμαϊκή περίοδο και μάλιστα και εκτός του ελλαδικού χώρου¹⁴⁰. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το επιτύμβιο άγαλμα της Julia Procula από το μουσείο της Όστιας (Εικ. 45)¹⁴¹. Και στις δύο περιπτώσεις το ιμάτιο είναι φορεμένο με τέτοιο τρόπο ώστε να αφήνει ακάλυπτο το δεξί στήθος και το δεξί χέρι που κρατά τη φιάλη. Το γεγονός ότι ο Ηρώδης χρησιμοποίησε στην απεικόνιση της Αθηναΐδας έναν άλλο επίσης διαδεδομένο τύπο για την απεικόνιση των Ρωμαίων γυναικών ενισχύει την υπόθεσή μας.

Φαίνεται πως με την απόδοση των δύο κοριτσιών γίνεται μία προσπάθεια αντιπαραβολής με την μητέρα τους που αποδίδεται στον τύπο της Μεγάλης

¹³⁵ Σταυρίδη 1976, 98· Ρωμοπούλου 1997, 108 αρ. κατ. 109· Καλτσάς 2002, 362 αρ. κατ. 774.

¹³⁶ Αρχαιολογικό Μουσείο Κορίνθου, αρ. ευρ. S-55 και S-1180 (Johnson 1931, 19-20 αρ. κατ. 9)

¹³⁷ Σπυρόπουλος 2006, 111-113 αρ. κατ. 8 εικ. 22. Εκτός του ελλαδικού χώρου οι δύο μορφές από το θέατρο του Herculaneum είναι γνωστές καθώς η σχεδόν τυχαία ανεύρεσή τους μέσα σε πηγάδι προκάλεσε την ανασκαφή και τον εντοπισμό της ίδιας της πόλης του Herculaneum (Trimble 2000, 42-43 εικ. 2 και 3. Αναλυτικά για το ιστορικό της ανασκαφής του θεάτρου του Herculaneum βλ. Daehner 2008, 11-17).

¹³⁸ Bol 1984, 177-179 αρ. κατ. 41 πίν. 44-45.

¹³⁹ Μητροπούλου 1984, 69, όπου και παραδείγματα ανάλογων απεικονίσεων.

¹⁴⁰ EAM Αρ. ευρ. 701: Croissant 1990, 565, αρ. κατ. 164· Καλτσάς 2002, 128-129 αρ. κατ. 246· Leventi 2003, 94 και 160-161 πίν. 66

¹⁴¹ Αρ. ευρ. 61: Leventi 2003, 87 και 159 αρ. κατ. St 6 πίν. 59· D' Ambra 2006, 75-76 εικ. 2. Kruse 1975, 125-126. Η σύνδεση των γυναικών με θεές μέσω στοιχείων της κόμμωσης ή της απόδοσης του κορμού σε επιτύμβια μνημεία ήταν διαδεδομένη στη δύση αλλά και στην Μακεδονία του 2^{ου} και 3^{ου} αιώνα μ.Χ. (Στεφανίδου – Τιβερίου 2008, 163).

Ηρακλειώτισσας, όπως και δύο μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας. Η ταύτιση του τύπου ίσως προβάλλει την ρωμαϊκή καταγωγή της μητέρας¹⁴².

Η απόδοση της σχέσης μητέρας και κόρης με τον συνδυασμό των δύο τύπων σε ένα σύνολο εντοπίζεται και σε επιτύμβιες στήλες, όπου η μητέρα αποδίδεται στον τύπο της Μεγάλης και η κόρη στον τύπο της Μικρής Ηρακλειώτισσας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η στήλη που σήμερα βρίσκεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (Εικ. 46)¹⁴³, όπου η σχέση των δύο γυναικών δεν δηλώνεται με τη διαφορά του μεγέθους των μορφών παρά μόνο με τη χρήση των δύο αυτών τύπων. Επιπλέον τα εικονογραφικά στοιχεία του προσώπου της μορφής που αποδίδεται στον τύπο της Μικρής Ηρακλειώτισσας δηλώνουν το νεαρό της ηλικίας της καθώς το πρόσωπο είναι εύσαρκο ενώ το σώμα δεν είναι ευτραφές.

Το άγαλμα που αποδίδεται σε μία από τις κόρες του Μάρκου Αυρηλίου, την Λουκίλλα ή την Άννια Φαυστίνα (**αρ. κατ. 89**) αποδίδεται με χιτώνα και κροσσωτό ιμάτιο, που καλύπτει ολοκληρωτικά τα άνω άκρα, και πέφτει προς τα πίσω από τον αριστερό ώμο. Το κορίτσι αποδίδεται στον επίσης ελληνιστικό τύπο της Polla Valeria, που συναντάμε και σε γλυπτό που χρονολογείται στον 2^ο αιώνα π.Χ. στο θέατρο της Μαγνησίας (Εικ. 47)¹⁴⁴.

Εντύπωση προκαλεί η ενδυμασία και η στάση αγαλμάτιου, μικρού κοριτσιού από τη Θεσσαλονίκη (**αρ. κατ. 69**) όπου, παρά την διαφάνεια που χαρακτηρίζει τον χιτώνα (αφού είναι ορατός ο αφαλός) και τον γυμνό δεξί ώμο, αποδίδεται κορίτσι νεαρής ηλικίας όπως δείχνει το μικρό μέγεθος των μαστών¹⁴⁵. Παρά το γεγονός ότι δεν εντοπίσαμε άλλο ανάλογο παράδειγμα με την απόδοση μικρών κοριτσιών σε αυτόν τον τύπο στον ελλαδικό χώρο, ανάλογες απεικονίσεις δεν είναι σπάνιες έξω από αυτόν. Ο συνδυασμός του ψηλά ζωσμένου χιτώνα και του τρόπου με τον οποίο το ιμάτιο καλύπτει το σώμα ακολουθεί το πρότυπο του γυναικείου αγάλματος του 1^{ου} π.Χ. αιώνα, από τον Πειραιά που σήμερα βρίσκεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (Εικ.

¹⁴² Davies 2002, 234-235.

¹⁴³ Αρ. Ευρ. 1303, Ρωμιοπούλου 1997, 86 αρ. κατ. 86· Καλτσάς 2002, 354 αρ. κατ. 749· Spathi 2013, 113 εικ. 3.

¹⁴⁴ Αρχαιολογικό Μουσείο Σμύρνης αρ. ευρ. 579: Eule 2001, 49-50 και 171 αρ. κατ. 20 πίν. 79.

¹⁴⁵ Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010, 37 (Δεσπίνης).

48)¹⁴⁶. Η διαφάνεια του χιτώνα όμως παραπέμπει σε απεικονίσεις της Αφροδίτης, όπως το αγαλμάτιο από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (Εικ. 49)¹⁴⁷.

5^δ. Η Κόμη

Αγόρια

Πολύ συχνά στις κεφαλές των αγοριών εμφανίζεται ένα τμήμα των μαλλιών που έχει μακρύτερους βοστρύχους από την υπόλοιπη κόμη. Το στοιχείο αυτό φαίνεται να συνδέεται με τις διαβατήριες τελετές των αγοριών και το πέρασμά τους στην εφηβεία¹⁴⁸. Η κουρά των μαλλιών ήταν ένα είδος διαβατήριας τελετής για αγόρια και κορίτσια, η οποία συνδεόταν με σημαντικές στιγμές τις ζωής τους. Η ύπαρξή του κότσου δεν μπορεί να αποτελέσει απόλυτο στοιχείο τεκμηρίωσης για την ηλικία των αγοριών καθώς υπάρχουν αναφορές για την κοπή του σε διάφορες ηλικίες που κυμαίνονται από δύο ως δέκα ετών¹⁴⁹. Στην περίπτωση αυτή όμως αποτελεί σημαντικό στοιχείο για την ένταξη των αγοριών στην παρούσα εργασία, καθώς τα τοποθετεί στην ηλικιακή ομάδα που μας απασχολεί¹⁵⁰.

Ο Χριστοδούλου αναφέρει πως η λατινική ονομασία για την μακριά τούφα των αγοριών ήταν *cirrus*, ενώ η ελληνική *μαλλός* ή *σκόλλυς*¹⁵¹. Ο Κουρουνιώτης εκτός από τον όρο *σκόλλυς*, αναφέρει και τον όρο *σκορπίον*¹⁵². Αρχικά η εμφάνιση αυτού του πλοκάμου, είχε θεωρηθεί στοιχείο που δήλωνε ότι τα εικονιζόμενο παιδί ήταν δούλος. Η άποψη αυτή ανατράπηκε αρχικά από την Gonzenbach που απέδειξε ότι πρόκειται

¹⁴⁶ Αρ. ευρ. 710: Geominy 1985, 367-375 πίν. 81 εικ. 1-4 και Καλτσάς 2002, 293-294 αρ. κατ. 615

¹⁴⁷ Αρ. ευρ.: 2585, Καλτσάς 2002, 292-293, αρ. κατ. 614.

¹⁴⁸ Χριστοδούλου υπό έκδοση.

¹⁴⁹ Ο Leitao αναφέρει αναθηματική επιγραφή του τρίτου αιώνα π.Χ. όπου περιγράφει την κουρά ενός αγοριού μόλις τεσσάρων ετών, χωρίς όμως να δίνει περισσότερα στοιχεία για την επιγραφή (Leitao 2003, 112).

¹⁵⁰ Στην περίπτωση των κοριτσιών τα πράγματα είναι πιο περίπλοκα, καθώς γνωρίζουμε ότι έκοβαν τα μαλλιά τους πριν από τον γάμο που, όπως είδαμε, γινόταν από το δωδέκατο ως το δέκατο έκτο έτος της ηλικίας τους. Αυτή η ηλικιακή διαφοροποίηση δεν διευκολύνει από μόνη της την αποδοχή ή την απόρριψη ενός γλυπτού στην παρούσα εργασία. Τέλος, στις ολόγλυφες απεικονίσεις κοριτσιών που συγκεντρώθηκαν δεν εντοπίστηκαν στοιχεία που να δηλώνουν ότι κάποια από τις μορφές μακραίνει τα μαλλιά της ειδικά για να τα προσφέρει σε κάποια θεότητα, ούτε ότι έχει προηγηθεί το κόψιμό τους.

¹⁵¹ Χριστοδούλου υπό έκδοση Ο *σκόλλυς* εμφανίζεται και σε μεγαλύτερους σε ηλικία αθλητές. Όπως αναφέρει η Gassowska (1966, 421 -427), όταν οι αθλητές έφεραν *σκόλλυν* δεν είχαν γενειάδα. Τον ισχυρισμό αυτό ανέτρεψε ο Χριστοδούλου, χρησιμοποιώντας παραδείγματα αθλητών που συνδύαζαν τα δύο αυτά στοιχεία (Χριστοδούλου υπό έκδοση).

¹⁵² Κουρουνιώτης 1923, 161.

για θρησκευτικό σύμβολο και το σύνδεσε με τη λατρεία της Ίσιδας¹⁵³. Για αυτόν τον λόγο μάλιστα ο Goette, θεώρησε ότι παιδιά από την Ελευσίνα (**αρ. κατ. 40, 41**) φέρουν τον *σκόλλυν*, λόγω της σύνδεσης της λατρείας της Δήμητρας με αυτή της Ίσιδας κατά την ρωμαϊκή περίοδο. Μάλιστα προχωρώντας ένα βήμα παραπάνω σύνδεσε τα αγόρια της Ελευσίνας με αυτά της Αγοράς (**αρ. κατ. 01, 03**) αναφέροντας πως και αυτά βρέθηκαν κοντά στο Ελευσίνιο και άρα συνδέονται με τη λατρεία της Δήμητρας¹⁵⁴.

Όπως είδαμε όμως παραπάνω, η κοπή των μαλλιών δεν συνδέεται αποκλειστικά με τη λατρεία της Δήμητρας. Λάμβανε χώρα κατά τη διάρκεια της γιορτής των Απατουριών ή αφιερωνόταν σε κάποια άλλη θεότητα, στον Κηφισό και τον Ηρακλή ή ακόμα και στον Ασκληπιό και σπανιότερα στον Ποσειδώνα. Η τελετή της κοπής και προφοράς των μαλλιών μπορούσε να αποτελέσει και επίδειξη της κοινωνικής θέσης της οικογένειά του παιδιού¹⁵⁵.

Οι βόστρυχοι αυτοί αποδίδονται με αρκετούς διαφορετικούς τρόπους¹⁵⁶. Πιο συγκεκριμένα όπως αναφέρει ο Goette υπήρχαν πέντε τύποι με τους οποίους τα παιδιά μάκραιναν το συγκεκριμένο τμήμα των μαλλιών τους: Στην πρώτη περίπτωση, άφηναν απλά μία τούφα από μαλλιά πιο μακριά στη δεξιά πλευρά του κρανίου. Στην δεύτερη, τα μαλλιά που ήταν πιο μακριά πλέκονταν σε έναν πλεκτό πλοχμό στη επίσης στη δεξιά πλευρά του κρανίου. Στην τρίτη εκδοχή τα μαλλιά αφήνονταν απλά μακριά, στην κορυφή, στην οπίσθια όψη του κρανίου. Η τέταρτη παραλλαγή, είναι η πλεξούδα στο πίσω μέρος του κρανίου και η τελευταία αποτελεί παραλλαγή της πρώτης αφού τα μαλλιά διαμορφώνονται με τον ίδιο τρόπο αλλά στην αριστερή πλευρά του κρανίου¹⁵⁷.

Εντυπωσιακή είναι η απόδοση των βοστρύχων, στην κεφαλή από την Ελευσίνα (**αρ. κατ. 48**) όπου στην αριστερή πλευρά της κόμης, ακριβώς επάνω από το μέτωπο έχουν αποδοθεί οι βόστρυχοι που μόλις έχουν κοπεί και προφανώς αφιερωθεί σε κάποια θεότητα. Ανάλογο παράδειγμα δεν κατέστη δυνατό να εντοπίσουμε. Στο άλλο αγόρι από την Ελευσίνα (**αρ. κατ. 47**) ο *σκόλλυς* αποδίδεται στα πλάγια της κεφαλής επάνω και πίσω από το δεξί αυτί¹⁵⁸. Στο πρώτο αγόρι από την Αγορά της Αθήνας (**αρ.**

¹⁵³ Gonzenbach 1957, 39–63. Η ίδια μάλιστα θεώρησε ότι ο *σκόλλυς* αποτελούσε μίμηση της κόμης του Ωρου, γιου της Ίσιδας.

¹⁵⁴ Goette 1989

¹⁵⁵ Leitao 2003, 113–115 και 127 σημ. 12.

¹⁵⁶ Klein 1932, 36.

¹⁵⁷ Goette 1989, 210–216.

¹⁵⁸ Ανάλογο παράδειγμα αποτελεί το αγόρι από το μουσείο όπου μάλιστα ο *σκόλλυς* είναι περισσότερο εμφανής και με μεγαλύτερο όγκο μαλλιών (Backe – Dahmen 2008, 116 εικ. 64). Το αγόρι (Εικ.) αυτό

κατ. 01) αποδίδονται σαν ένα κοτσίδακι πιασμένο χαμηλά στη βάση του κρανίου, ενώ στο δεύτερο (**αρ. κατ. 03**) έχει την ίδια μορφή, είναι όμως τοποθετημένο στην κορυφή της οπίσθιας όψης του κρανίου. Στα παιδιά από το Δίον (**αρ. κατ. 12, 13**) ο σκόλλυς δεν έχει τη μορφή κοτσίδας αλλά αποτελείται απλά από μακρύτερους βοστρύχους σε σχέση με το σύνολο της κόμης, που καλύπτουν μία κυκλική επιφάνεια, στο άνω μέρος της οπίσθιας όψης του κρανίου. Ανάλογο παράδειγμα αποτελεί η εικονιστική κεφαλή αγοριού που μέχρι την δεκαετία του 1930 βρισκόταν στην Συλλογή Berolzheimer του Μονάχου (Εικ. 51-53)¹⁵⁹.

Οι κόμη των αγοριών από το Δίον παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και για το γεγονός ότι εκτός από τον *σκόλλυν* το σύνολο της κόμης τους ανήκει στον τύπο της *a renna*, που ανήκει στην περίοδο των στρατιωτικών αυτοκρατόρων (235-284μ.Χ.) και δεν καταγράφεται σε άλλα γλυπτά του καταλόγου, καθώς είναι σπάνια στην απεικόνιση παιδιών.

Η απόδοση του *σκόλλυν* στο παραπάνω παράδειγμα, παρουσιάζει σημαντική ομοιότητα με την εικονιστική κεφαλή αγοριού από το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης (**αρ. κατ. 63**), σε αυτή την περίπτωση στην κορυφή του κρανίου οι βόστρυχοι διατάσσονται ακτινωτά και σχηματίζουν στρόβιλο, που ίσως θα πρέπει να θεωρηθεί σκόλλυς. Γενικότερα το αγόρι φέρει απλοποιημένη την κόμη του πρώτου εικονιστικού τύπου του Τραϊανού, με το τριγωνικό άνοιγμα των βοστρύχων, πάνω από το αριστερό μάτι (*Bürgerkronentypus*)¹⁶⁰. Η κόμμωση αυτή χρησιμοποιήθηκε στα αγόρια για αρκετά χρόνια και πέρασε και στην περίοδο του Αδριανού. Η μεγάλη διάρκεια της χρήσης αυτού του τύπου, αν και δεν ήταν ιδιαίτερα κολακευτικός, θα πρέπει να οφείλεται στο γεγονός ότι ήταν ιδιαίτερα εύχρηστη. Την κόμη αυτή συναντάμε και σε άλλες εικονιστικές κεφαλές του καταλόγου (**αρ. κατ. 33, 49, 57, 59, 64, 65, 86**).

Μια ιδιαίτερη περίπτωση κόμης αποτελεί η εικονιστική κεφαλή Αφρικανού¹⁶¹ από το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης (**αρ. κατ. 78**). Η κόμη αποτελείται στο

χρονολογείται επίσης στον τρίτο αιώνα μ.Χ. όπως και τα έξι αγόρια, που φέρουν σκόλλυν και καταγράφονται στον παρόντα κατάλογο. Το στοιχείο αυτό ίσως δηλώνει μία άνηση της πρακτικής αυτής στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

¹⁵⁹ Το συγκεκριμένο γλυπτό έχει πουληθεί και αλλάξει κάτοχο. Αναλυτικά βλ. Χριστοδούλου υπό έκδοση.

¹⁶⁰ Gross 1940, 75-84, πίν. 10-12· Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003, 140 στον αρ. 260 (Γούναρη).

¹⁶¹ Η παρουσία νέγων στην ελληνική τέχνη ξεκινά από τον 6^ο π.Χ. αιώνα σε μυθολογικές σκηνές, ή σε σκηνές της καθημερινής ζωής των πλουσίων οικογενειών ως δούλοι (αναλυτική παρουσίαση της

σύνολό της από επάλληλες σειρές στριφτών πλοκάμων που ξεκινούν από την κορυφή του κρανίου και κατευθύνονται προς το πρόσωπο. Είναι διαδεδομένη ακόμα και σήμερα μεταξύ των νέγων και ιδιαίτερα στα παιδιά. Ο πλόκαμος αυτού του τύπου ονομάζονται «Λυβικοί» (*Korkzieherlocken*)¹⁶².

Κορίτσια

Πεπονοειδής κόμη

Αυτός ο τύπος κόμης ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένος στα κορίτσια μικρής ηλικίας ήδη από την κλασική περίοδο. Χρησιμοποιήθηκε επίσης στην ελληνιστική περίοδο από τις βασίλισσες των Πτολεμαίων, και γνώρισε ευρεία διάδοση στη γλυπτική, στις μορφές από τερακότα αλλά και στην νομισματοκοπία του τέλους του τέταρτου και σε όλη την διάρκεια του τρίτου αιώνα π.Χ.¹⁶³.

Ευρεία ήταν η χρήση της ως την ύστερη ρωμαϊκή περίοδο, με διάφορες παραλλαγές¹⁶⁴. Το στοιχείο αυτό πιστοποιείται από τον αριθμό των κοριτσιών που φέρουν αυτήν την κόμμωση και στον παρόντα κατάλογο αλλά και από τις διαφορετικές χρονολογίες στις οποίες τα έργα αυτά δημιουργήθηκαν (**αρ. κατ. 10, 11, 17, 18, 23, 38 39,42, 43, 56, 58, 62, 71, 82, 84, 89**).

Η διάδοσή της κατά την αυτοκρατορική περίοδο ξεκινά από τον δεύτερο αιώνα μ.Χ.¹⁶⁵ οπότε και την συναντάμε και στην αυτοκρατορική εικονογραφία της Φαυστίνας της νεότερης (125–175 μ.Χ.) συζύγου του Μάρκου Αυρηλίου, της Λουκίλλας (148/50–182 μ.Χ.) και της Κρισπίνας (164 – 191 μ.Χ.) συζύγου του Κομμόδου¹⁶⁶. Η πεπονοειδής κόμμωση χωρίς παραλλαγές, εμφανίζεται στα γυναικεία πορτρέτα της αυτοκρατορικής περιόδου, στην Πλαυτίλλα (202–205 μ.Χ.), σύζυγο του Καρακάλα. Ο

απόδοσης των νέγων Snowden 1970). Στη γλυπτική οι μορφές των νέγων, μπορούν να ενταχθούν στα πλαίσια της προβολής του πλούτου και της δύναμης των οικογενειών, όταν εντάσσονταν στα πλαίσια του γλυπτού διακόσμου μία έπαυλης. Από την άλλη μεριά θα μπορούσαν να αποτελούν μέρος πολυτελούς ταφικού μνημείου όπου θα συνόδευαν τον κύριό τους [Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010, 136 (Στεφανίδου – Τιβερίου)].

¹⁶² Grimm 1974, 23–25 και 76–78, όπου και παράδειγμα κόμης με επίσης στριφτούς πλοκάμους (πίν. 23) με διαφορετική όμως διάταξη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010, 135 (Στεφανίδου – Τιβερίου).

¹⁶³ Plantzos 1999, 47–48, όπου και παραδείγματα της ελληνιστικής περιόδου.

¹⁶⁴ Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1979, 109.

¹⁶⁵ Κατά την ίδια περίοδο η πεπονοειδής κόμμωση εμφανίζεται και στις επιτύμβιες στήλες με χαρακτηριστικά παράδειγμα τη στήλη της Ολυμπιάδας (Εικ. 54) που βρέθηκε νότια του Ολυμπίου της Αθήνας ΕΑΜ αρ. ευρ.3955 (Καραπαναγιώτου 2013, 65 και 216 πίν. 42, όπου και συγκεντρωτική βιβλιογραφία).

¹⁶⁶ Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003, 218 στον αρ. 307 (Καπλανίδου).

γλωσσοειδής πλόκαμος που συναντάμε και σε πορτρέτα του καταλόγου (**αρ. κατ. 17**) επίσης ξεκινά την ίδια περίοδο¹⁶⁷.

Συχνά η πεπονοειδής κόμη συνδυαζόταν με άλλα στοιχεία κάποια από τα οποία καταγράφονται και στον κατάλογο γλυπτών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η εικονιστική κεφαλή κοριτσιού από το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης (**αρ. κατ. 71**), όπου η πεπονοειδής κόμμωση συνδυάζεται με κλειστούς σπειροειδείς βοστρύχους στην περιοχή των κροτάφων και σχηματισμό κόμπου στην κορυφή της κεφαλής¹⁶⁸. Η προέλευση αυτού του στοιχείου ξεκινά από την ελληνιστική περίοδο σε μορφές της Αφροδίτης και του Έρωτα και είναι δημοφιλής και στη ρωμαϊκή περίοδο για την απεικόνιση μικρών κοριτσιών, με την γνήσια μορφή της (*λαμπάδιον*). Ο συνδυασμός της πεπονοειδούς κόμμωσης και του *λαμπάδιον* ξεκινά από τον 1^ο αιώνα π.Χ. σε θεϊκές μορφές όπως αυτή της Άρτεμης, της Αφροδίτης και του Απόλλωνα και σε προσωποποιήσεις και αργότερα περνά στην απεικόνιση των μικρών κοριτσιών¹⁶⁹. Ανάλογη σύνθετη κόμμωση με *λαμπάδιον* παρουσιάζει άγαλμα κοριτσιού από το Μουσείο του Λούβρου (Εικ. 55-56)¹⁷⁰. Για τους βοστρύχους των κροτάφων η Στεφανίδου –Τιβερίου θεωρεί ότι προέρχονται από την μόδα των γυναικείων χτενισμάτων της εποχής των Φλαβίων, παρά το γεγονός ότι αναφέρει ως πιο κοντινό παράδειγμα γυναικεία κεφαλή στο Museum of Fine Arts της Βοστώνης (Εικ. 57)¹⁷¹ που δεν έχει μεγάλη συγγένεια στην απόδοση των βοστρύχων, δεν υπάρχει γλυπτό που να πλησιάζει περισσότερο και θεωρούμε πιθανή μία τέτοια σύνδεση.

Άλλες κομμώσεις

Εκτός όμως από την πεπονοειδή κόμη στα κορίτσια συναντάμε και άλλες κομμώσεις που συχνά έχουν αναφορές σε γυναίκες της αυτοκρατορικής οικογένειας. Στην προτομή της Ψυχής από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (**αρ. κατ. 16**), η κόμη φαίνεται να ακολουθεί παραλλαγή του απλού τύπου της Αντωνίας της Νεότερης,

¹⁶⁷ Fittschen – Zanker 1983, 86 αρ. κατ. 118 πίν. 150· Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003, 217 στον αρ. 306 (Στεφανίδου – Τιβερίου) .

¹⁶⁸ Στεφανίδου – Τιβερίου 2008, 160.

¹⁶⁹ Η Kenner (1972, 3-39 πίν. 1-14) παρουσιάζει αναλυτικά την τυπολογία του κόμπου αυτού σε όλες τις θεϊκές μορφές που αναφέρθηκαν.

¹⁷⁰ Αρ. Ευρ. Ma 682: de Kerauson 1986, 38-39 αρ. κατ. 14.

¹⁷¹ Αρ. Ευρ. 03.744: Comstock – Vermeule 1976, 220 αρ. κατ. 349.

μητέρας του Κλαυδίου που θεωρείται συνηθισμένη για τις γυναίκες της δυναστείας των Ιουλίων Κλαυδίων (Εικ. 58)¹⁷².

Παρά το γεγονός ότι λόγω ελλιπούς δημοσίευσης δεν γνωρίζουμε την οπίσθια όψη της κόμης της Μαρκίας Μάξιμας (**αρ. κατ. 91**) από το Αρχαιολογικό Μουσείο της Πάτρας, κρίνοντας από την πρόσθια όψη θα λέγαμε ότι ακολουθεί απλοποιημένο τον τύπο της Αγριππίνας της πρεσβύτερης (Εικ. 59) όπου τα μαλλιά χωρίζονται στη μέση επάνω από το κέντρο του μετώπου και δένονται χαμηλά στην βάση του αυχένα, ενώ ένας πλόκαμος αφήνεται ελεύθερος σε κάθε πλευρά του λαιμού¹⁷³.

Η κόμη της εικονιστικής κεφαλής κοριτσιού από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (**αρ. κατ. 21**), αν και στην οπίσθια όψη είναι αποκρουσμένη δείχνει να αποτελούνταν από ελεύθερους βοστρύχους. Αν και ένας τέτοιος τύπος κόμης σήμερα είναι συνηθισμένος σε κορίτσια μικρής ηλικίας, δεν κατέστη δυνατός ο εντοπισμός άλλου παραδείγματος με τον ίδιο τύπο. Εκτός από εικονιστική κεφαλή κοριτσιού (**αρ. κατ. 32**) από το ίδιο μουσείο του οποίου όμως η προέλευση είναι προβληματική¹⁷⁴, και η διατήρηση της κόμης είναι ακόμα πιο αποσπασματική. Εφόσον η πρώτη από της δύο εικονιστικές κεφαλές προέρχεται από την Ελευσίνα, υποθέτουμε πως η απλότητα της είναι πιθανόν να σχετίζεται με τα Ελευσίνια Μυστήρια.

Κοινή κόμμωση σε αγόρια και κορίτσια

Η κόμη Scheitelzopffrisur, που έχει ως βασικό χαρακτηριστικό την πλεκτή κοτσίδα σε σχήμα ψαροκόκαλου, εμφανίζεται και σε αγόρια και σε κορίτσια γεγονός που εντοπίζεται και στα γλυπτά που συλλέχθηκαν για τον παρόντα κατάλογο. Αυτή η κόμη εντοπίζεται στην εικονιστική κεφαλή κοριτσιού από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (**αρ. κατ. 20**) και στην προτομή αγοριού από το Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων (**αρ. κατ. 95**). Η κόμη αυτή χρησιμοποιήθηκε για την απόδοση παιδικών απεικονίσεων από τον 4^ο αιώνα π.Χ, σε ταφικές και αναθηματικές παραστάσεις αλλά

¹⁷² Πλησιέστερο παράλληλο θεωρείται η εικονιστική γυναικεία κεφαλή στο Museo nuovo Capitolino, αρ. ευρ. 922, που αποδίδεται είτε στην ίδια την Αντωνία την νεότερη (Fittschen-Zanker 1983, 45 αρ. κατ. 54 πίν. 68-69) είτε σε άλλο μέλος της αυτοκρατορικής οικογένειας ή ακόμα και σε ιδιωτικό πορτρέτο της ίδιας περιόδου (Μέννεγκα 2006, 50 και σημ. 9-11).

¹⁷³ Αρ. Ευρ. 421: Fittschen Zanker 1983, 5-6 αρ. κατ. 4 πίν. 4-5.

¹⁷⁴ «Βρέθηκε σε σπίτι στην Αθήνα, στο Βατραχονήσι το 1911» (Ντάτσουλη – Σταυρίδη, 1980, 339 σημ. 23).

και στην εικονογραφία των ερώτων, ενώ από την ελληνιστική περίοδο χρησιμοποιήθηκε και στην εικονογραφία του Αρποκράτη¹⁷⁵. Χαρακτηριστικό παράδειγμα για τη χρήση αυτής της κόμης σε ταφικά ανάγλυφα, αποτελεί η κεφαλή κοριτσιού από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (Εικ. 60-61)¹⁷⁶.

5^ε. Ταινία, στεφάνι, στρόφιον

Τρεις από τις εικονιστικές κεφαλές παιδιών που συμπεριλαμβάνονται στον κατάλογο γλυπτών τρεις φέρουν *στρόφιον* (**αρ. κατ. 18, 81, 82**). Η χρήση του έχει συνδεθεί με την λατρεία και με άτομα που συμμετέχουν ενεργά σε αυτήν. Το *στρόφιον* το φορούσαν οι ιερείς και μάλιστα στα ελευσίνια μυστήρια, ο ιεροφάντης φορούσε *στρόφιον* και πάνω από αυτό στεφάνι μυρτιάς¹⁷⁷. Το ίδιο συμβαίνει και με την κεφαλή κοριτσιού από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (**αρ. κατ. 18**). Στρόφιο επίσης έφεραν και άλλα πρόσωπα όπως ο Ασκληπιός αλλά και έφηβοι αθλητές που απεικονίζονται σε ερμαϊκές στήλες¹⁷⁸. Στην περίπτωση των συγκεκριμένων παιδιών μπορούμε να αποκλείσουμε την αθλητική δραστηριότητα λόγω του φύλου καθώς πρόκειται για κορίτσια, τα οποία όπως γνωρίζουμε δεν συμμετείχαν στις επίσημες αθλητικές δραστηριότητες.

Στεφάνι στα μαλλιά φορούν τόσο αγόρια όσο και κορίτσια (**αρ. κατ. 1, 3, 11, 18, 21, 32, 42, 43, 44, 47, 48, 71, 84**), στοιχείο που φαίνεται να σχετίζεται με την συμμετοχή των παιδιών στην λατρεία. Έχει υποστηριχθεί ότι τα παιδιά που φορούσαν αυτό το στεφάνι στα μαλλιά ήταν μεγαλύτερα των έξι ετών¹⁷⁹. Η λειτουργία των στεφανιών στα πορτρέτα δεν είναι ακόμα βέβαιη¹⁸⁰. Φαίνεται όμως να συνδέεται με την *στεφανηφορία*, την πρακτική στεφάνωσης ιερέων, πιστών αλλά και ζώων που προορίζονταν για θυσία στα πλαίσια των θρησκευτικών τελετών. Μάλιστα στις θρησκευτικές τελετές που ήταν αφιερωμένες στην Δήμητρα και την κόρη, για την

¹⁷⁵ Portale 1999, 112.

¹⁷⁶ Αρ. ευρ. 3490:Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1980, 340-342 εικ. 39-41.

¹⁷⁷ Clinton 1974, 46· Κατάκης 2002, 272-273, όπου και αναλυτικός κατάλογος με παραδείγματα εικονιστικών κεφαλών που συνδυάζουν το *στρόφιον* με φυτικό στεφάνι.

¹⁷⁸ Κατάκης 2002, 272.

¹⁷⁹ Klein 1932, 37.

¹⁸⁰ Dontas 2004, 18.

κατασκευή των στεφανιών χρησιμοποιούνταν φυτά, όπως ο νάρκισσος, ο υάκινθος και ο κρόκος¹⁸¹.

Οι εικονιστικές κεφαλές των αγοριών από την Ελευσίνα (αρ. κατ. 47, 48) φέρουν στεφάνι με φύλλα μυρτιάς ή ελιάς¹⁸². Σε αυτή την περίπτωση είναι ξεκάθαρη η συμμετοχή των παιδιών στην λατρεία καθώς όπως αναφέρει ο Κουρουνιώτης είναι οι *παῖδες ἄφ' ἑστίας μνηθέντες*¹⁸³. Τα παιδιά αυτά, ήταν μία ειδική κατηγορία μυστών που αποτελούνταν πάντα από παιδιά, αγόρια και κορίτσια. Εκλέγονταν κάθε χρόνο από τις οικογένειες τις αριστοκρατικές οικογένειες της Αθήνας. Ο ρόλος τους περιοριζόταν στην απαγγελία τυπικών φράσεων και ευχών εξ ονόματος και υπέρ όλων των παρευρισκόμενων στα Ελευσίνια μυστήρια. Ο όρος *ἄφ' ἑστίας* δηλώνει τον εκπρόσωπο της πόλης που συμβολίζεται από την δημόσια άσβεστη εστία του Πρυτανείου. Ο τίτλος αυτός ήταν ιδιαίτερα τιμητικός για την οικογένεια και υπάρχουν πολλές βάσεις αγαλμάτων που ανατέθηκαν στο ιερό για αυτά¹⁸⁴.

Η χρήση της ταινίας από τους κοινούς θνητούς είχε πρακτικό χαρακτήρα και βοηθούσε στην συγκράτηση των περίτεχνων κομμώσεων. Οι ταινίες μπορούσαν να είναι φτιαγμένες είτε από μέταλλο είτε από ύφασμα¹⁸⁵. Από τα γλυπτά που συγκεντρώσαμε αρκετά φορούν ταινία (αρ. κατ. 10, 23, 38, 39, 60, 62) και δείχνουν πως αυτή κυρίως ήταν η χρήση της, επειδή όλα είναι μόνο κορίτσια και μάλιστα με περίτεχνες κομμώσεις. Για τον αρ. κατ. 62 είδαμε ότι λόγω της κακής κατάστασης στην οποία σώζεται δεν είναι εύκολος ο προσδιορισμός τους φύλου, αν όμως μόνο τα κορίτσια φορούσαν ταινία τότε μπορούμε να πούμε ότι πρόκειται για κορίτσι.

5^{στ}. Ταφική ή άλλη χρήση

Αρκετοί σύγχρονοι μελετητές θέτουν το θέμα της χρήσης των ρωμαϊκών πορτρέτων με κύριο θέμα συζήτησης αν η χρήση τους ήταν αποκλειστικά ταφική ή αν

¹⁸¹ Αραβαντινός κ.α. 2014, 60.

¹⁸² Ο Κουρουνιώτης (1923, 161) αναφέρει ότι πρόκειται για φύλλα μυρτιάς, αλλά ο Clinton (1974, 104) θεωρεί ότι μπορεί να πρόκειται και για φύλλα ελιάς.

¹⁸³ Κουρουνιώτης 1923, 161-162.

¹⁸⁴ Αλεξοπούλου-Μπάγια 1985, 102 και Κουρουνιώτης 1923, 161. Τον τίτλο αυτό κατείχε ένα παιδί σε κάθε έτος, αγόρι ή κορίτσι που προερχόταν από αθηναϊκή οικογένεια. Όμως παιδιά από διαδοχικά έτη λάμβαναν μέρος στα μυστήρια και λειτουργούσαν ως χορός (Λεβέντη 2010, 123). Η πληροφορία αυτή αναφέρεται σε ενεπίγραφο μνημείο από την Ελευσίνα του 2^{ου} αιώνα μ.Χ. (IG II 2 4077). Η έναρξη του θεσμού επιγραφικά ανάγεται στον 5^ο αιώνα, ενώ μαρτυρείται με τον ίδιο τρόπο και στον 4^ο αιώνα π.Χ. (αναλυτικά βλ. Clinton 1974, 10-11, 99- 107. Clinton 2005, 21-30, αρ. 19. Clinton 2008, 42, αρ. 19).

¹⁸⁵ Krug 1967, 131.

είχαν και άλλες χρήσεις όπως στην περίπτωση των ενηλίκων. Σε αρκετά από τα πορτρέτα που συγκεντρώθηκαν στον παρόντα κατάλογο έχει προταθεί η ταφική χρήση για διάφορους λόγους. Την πιο ακραία άποψη για το θέμα, έχει εκφράσει ο Fittschen, ο οποίος υποστήριξε ότι τα παιδικά πορτρέτα, με εξαίρεση εκείνα που ανήκουν σε μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας, είναι στο σύνολό τους μεταθανάτια έργα¹⁸⁶. Την άποψη αυτή αντέκρουσε ο Flashar, με το επιχείρημα ότι αποτελούσε επιθυμία όλων των κοινωνικών στρωμάτων να επιδειχθούν μέσω των προγόνων τους. Όπως αναφέρει ο ίδιος, τα πορτρέτα των παιδιών που ήταν ζώη θα ήταν τοποθετημένα στις οικίες των οικογενειών τους όπου και θα επιδεικνύονταν με υπερηφάνεια από τα ενήλικα μέλη¹⁸⁷. Η Στεφανίδου – Τιβερίου παραθέτει συγκεντρωτικά τις απόψεις που έχουν διατυπωθεί με αναλυτική βιβλιογραφία¹⁸⁸.

Τα παιδικά πορτρέτα όμως δεν περιορίζονται στις προτομές. Στον παρόντα κατάλογο υπάρχει και διπλή ερμαϊκή στήλη από το Μουσείο της Ακρόπολης με πορτρέτα παιδιών (**αρ. κατ. 05**). Γνωρίζοντας τη χρήση της ερμαϊκής στήλης¹⁸⁹ κατά

¹⁸⁶ Fittschen 1985, 21-23.

¹⁸⁷ Flashar 2000, 68-70.

¹⁸⁸ Στεφανίδου – Τιβερίου 2008, 162-168.

¹⁸⁹ Το ίδιο το όνομα του θεού Ερμή πιθανόν προέρχεται από τη λέξη *ἔρμα*, που τοποθετούνταν στις θύρες, σε σταυροδρόμια και σε σημεία δρόμων, στα δάση και τις κορυφές λόφων, γενικά σε μέρη όπου υποτίθεται συναντιόνταν κι έρχονταν άνθρωποι σε επαφή, και χρησίμευαν ως μέσο τιθάσευσης του φόβου προς το άγνωστο, ως μαγικοί φύλακες των συνδιαλεγόμενων και, τελικά, ως προστάτες των εμπορικών συνδιαλλαγών (Brown 1947, 32-33· Γιαννάκου 2010, 151). Η ερμαϊκή στήλη χρησιμοποιήθηκε στον Ελλαδικό χώρο από την Αρχαϊκή Περίοδο για την απεικόνιση του Ερμή. Γνώρισε μεγάλη διάδοση κατά την Κλασική Περίοδο και εξής. Η αρχική της μορφή όπως είναι γνωστό ήταν τετράγωνη και κορυφωνόταν με κεφαλή Ερμή πωγωνοφόρου. Στην μπροστινή όψη έφερε ανάγλυφο φαλλό, ενώ στις πλαϊνές περίπου στο ύψος των χεριών έφερε, ορθογώνιες εγκοπές, όπου τοποθετούνταν οι ένθετοι βραχιόνες. Εκτός όμως από την θρησκευτική εικόνα είχε και μία δεύτερη χρήση που ήταν τοπογραφική αφού η παρουσία της μπορούσε να αποτελεί τη σήμανση οδικών διασταυρώσεων αλλά και την ύπαρξη ναού στο συγκεκριμένο σημείο (Fejfer 2008, 228).

Για την απαρχή της ερμαϊκής στήλης έχουν διατυπωθεί και άλλες απόψεις όπως αυτή της Goldman, η οποία με βάση απεικονίσεις της αττικής αγγειογραφίας υποστήριξε ότι η μορφή της ερμαϊκής στήλης ξεκίνησε από την λατρεία του Διονύσου και αργότερα πέρασε σε αυτή του Ερμή (Goldman 1942, 63-39). Πιστεύεται πως η μορφή που επικράτησε διαμορφώθηκε στο τέλος του 6^{ου} αι. π.Χ. και είναι συνδεδεμένη με τις 150 ερμαϊκές στήλες που ανέγειρε ο Ίππαρχος (Goldman 1942, 63-69) μεταξύ του άστεως και των δήμων και ότι ολοκληρώθηκε με τον Ερμή Προπύλαιο, πιθανόν έργο του Αλκαμένη (Τριάντη 1982, 116).

Κατά την Ελληνιστική Περίοδο ο χαρακτήρας της ερμαϊκής στήλης αλλάζει και συνδέετε περισσότερο με αναπαραστάσεις του Ερμή αλλά και νεαρών αθλητών στους χώρους των γυμνασίων της Αθήνας. Αυτή η αλλαγή στη χρήση της και η αγάπη των Ρωμαίων για την ελληνική τέχνη και τον ελληνικό πολιτισμό θα την μετατρέψει σε φορέα πορτρέτων στην ρωμαϊκή δύση. Ήδη από τη Ρεπουμπλικανική Περίοδο γίνεται εισαγωγή ερμαϊκών στηλών στη Ρώμη για τη διακόσμηση πολυτελών κατοικιών. Στην Ρώμη η δημοτικότητα της ερμαϊκής στήλης φαίνεται ότι κορυφώθηκε στο πρώτο μισό του 1^{ου} αι. μ.Χ. αλλά μειώθηκε γρήγορα (Fejfer 2008, 228-231). Στην Αθήνα οι εικονιστικές ερμαϊκές στήλες γνώρισαν ευρεία διάδοση, από τις αρχές του 2^{ου} αιώνα μ.Χ. και κυρίως στην περίοδο του Αδριανού για την προβολή των αξιωματούχων (Κατάκης 2002, 290).

την ρωμαϊκή περίοδο είναι λογικό να συμπεράνουμε πως και αυτή θα πρέπει να προέρχεται από κάποια οικία, της οποίας οι κάτοικοι την επιδείκνυαν καμαρώνοντας για τους απογόνους τους. Ειδικότερα ο τύπος της διπλής ερμαϊκής στήλης, η οποία χρησιμοποιείται στην περίπτωση αυτή για την απεικόνιση του παιδιού δεν είναι μία ρωμαϊκή εξέλιξη της ερμαϊκής στήλης καθώς χρησιμοποιήθηκε από ήδη από το τελευταίο τέταρτο του 6^{ου} αιώνα π.Χ. για την απεικόνιση του Ερμή ψυχοπομπού¹⁹⁰. Το γεγονός ότι επιλέχθηκε αυτός ειδικά ο τύπος ίσως δηλώνει ότι ήταν τοποθετημένη σε εξωτερικό χώρο και άρα ήταν ορατή και από τις δύο πλευρές.

Επίσης γλυπτά που έχουν βρεθεί σε δημόσιους χώρους, όπως αυτά που προέρχονται από το ιερό της Δήμητρας και της Κόρης στην Κόρινθο (**αρ. κατ. 10, 11, 81, 82**)¹⁹¹ την Ελευσίνα (**αρ. κατ. 21, 47, 48**), το Σαραπείο της Θεσσαλονίκης (**αρ. κατ. 61**), όπως είναι λογικό, είχαν αναθηματικό χαρακτήρα.

Αντίστοιχα λειτουργία προβολής της οικογένειας, είχαν όπως είναι λογικό τα παιδικά γλυπτά που προέρχονται από το Νυμφαίο του Ηρώδη στην Ολυμπία (**αρ. κατ. 87, 88, 89, 90**).

Δεν μπορεί βέβαια να αποκλειστεί η ταφική χρήση για τις προτομές παιδιών, από τη στιγμή που και στον ελλαδικό χώρο εμφανίστηκαν χτιστά ταφικά μνημεία όπως αυτό των βετεράνων του Αυγούστου στην Πάτρα¹⁹². Το ίδιο υποστηρίζει η Μέννεγγα για την προτομή της Ψυχής από το Εθνικό Αρχαιολογικό μουσείο (**αρ. κατ. 16**). Ο

Τέλος, έχουν βρεθεί πολυκέφαλες ερμαϊκές στήλες, ρωμαϊκής εποχής, σε γυμνάσια που εικονίζουν τον Ερμηρακλή, θεότητα κατάλληλη για την προστασία ανάλογων χώρων, όπως επίσης και παράδοξοι συνδυασμοί θεών σε ερμαϊκές στήλες, όπως η Ερμαθηνά, μοναδικό παράδειγμα της οποίας βρέθηκε στη Ρώμη, για την οποία ο Κικέρωνας μας παραδίδει ότι την αγόρασε για την Ακαδημία του: «*Quod ad me de Hermathena scribis, per mihi gratum est. Est ornamentum Academiae proprium meae, quod et Hermes commune omnium et Minerva singulare est insigne eius gymnasii*» (Κικέρωνας, ad Atticum, 1.4.3) πιθανόν νεοαττική καινοτομία (Harrison 1965, 125).

Η αλλαγή της χρήσης της ερμαϊκής στήλης σύμφωνα με την Fejfer οφείλεται σε ρωμαϊκή επίδραση. Αν και ο παραδοσιακός τρόπος για την απεικόνιση των διανοουμένων στην Ελλάδα ήταν ο τύπος του καθιστού ή όρθιου ιματιοφόρου, η απεικόνισή τους στον τύπο της ερμαϊκής στήλης έγινε ιδιαίτερα δημοφιλής κατά τον 2^ο αι. μ.Χ. (Fejfer 2008, 232).

¹⁹⁰ Χριστοδούλου 2000, 110.

¹⁹¹ Για τους αρ. κατ. 10 και 11 που σήμερα βρίσκονται στο Museum of Fine Arts της Βοστώνης και ίδια οι ανασκαφείς του αρχαιολογικού χώρου του ιερού της Δήμητρας και της Κόρης στην Κόρινθο έχουν δεχθεί πως η ομοιότητα των γλυπτών με αυτά που βεβαιωμένα προέρχονται από εκεί (αρ. κατ. 81, 82) αλλά και το γεγονός ότι έχουν καταγραφεί δραστηριότητες αρχαιοκαπηλίας στον χώρο, δείχνει ότι είναι κάτι παραπάνω από πιθανό να προέρχονται από την Κόρινθο (Vanderpool 1993, 135 σημ. 19). Αυτός είναι και ο λόγος που αυτά τα δύο γλυπτά αποτελούν τα μόνα έργα που συμπεριλαμβάνονται στον κατάλογο γλυπτών και προέρχονται από μουσεία του εξωτερικού.

¹⁹² Πετρόπουλος 2007, 183-184 και 193-195.

περιορισμένος αριθμός τους όμως δεν μας επιτρέπει να μιλήσουμε για ευρεία διάδοση των ταφικών προτομών στην Ελλάδα.

Η Στεφανίδου – Τιβερίου υποστηρίζει την ταφική χρήση εικονιστικής κεφαλής από το Αρχαιολογικό Μουσείο της Θεσσαλονίκης (**αρ. κατ. 71**), με ένα από τα επιχειρήματα να στηρίζεται στο γεγονός ότι τα χείλη αποδίδονται καθοδικά στις γωνίες του στόματος, στοιχείο που δίνει στην έκφραση του προσώπου σοβαρότητα που δεν ταιριάζει σε παιδική απεικόνιση¹⁹³. Όμως, το μόνο γλυπτό από όσα συγκεντρώθηκαν στον παρόντα κατάλογο που προέρχεται με βεβαιότητα από ταφικό μνημείο είναι αυτό της Μαρκίας Μάξιμας από την Πάτρα (**αρ. κατ. 91**). Αυτή η προτομή δεν παρουσιάζει αυτό το στοιχείο, και άρα δεν μπορούμε με σιγουριά να πούμε πως μία τέτοια απεικόνιση δηλώνει σαφώς την ταφική χρήση των παιδικών γλυπτών. Το στοιχείο που συνδέει περισσότερο την εικονιστική κεφαλή της Θεσσαλονίκης με ένα επιτύμβιο μνημείο, είναι η κόμη που όπως είδαμε παραπέμπει σε θεές λόγω του κόμπου, πρακτική που έχει συνδεθεί με τα γυναικεία επιτύμβια μνημεία. Μάλιστα, για την συγκεκριμένη περίπτωση προτείνεται η συμπλήρωση του γλυπτού με κορμό που έχει στοιχεία της Άρτεμης, αφού λόγω της παρθενικής της φύσης ταιριάζει περισσότερο σε ένα μικρό κορίτσι¹⁹⁴.

Την ταφική χρήση της προτομής από το Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων υποστηρίζει και η Portale, στηριζόμενη στο γεγονός ότι η οπίσθια όψη είναι ελάχιστα επεξεργασμένη¹⁹⁵. Όμως και σε αυτή την περίπτωση δεν μπορούμε να είμαστε βέβαιοι για την χρήση, η επεξεργασία της οπίσθιας όψης δηλώνει μάλλον ότι ήταν τοποθετημένο σε κόγχη παρά ότι είχε ταφική χρήση.

Ο μεγαλύτερος αριθμός των παιδικών ολόγλυφων απεικονίσεων που συγκεντρώθηκαν στον κατάλογο γλυπτών αποτελείται από εικονιστικές κεφαλές που διατηρούν μόνο μικρότερο ή μεγαλύτερο τμήμα του λαιμού και δεν σώζεται ολόκληρο το γλυπτό. Έτσι δεν μπορούμε να μιλήσουμε με ασφάλεια για το είδος του γλυπτού (προτομή, άγαλμα) από το οποίο προέρχονται γεγονός που καθιστά ακόμα πιο δύσκολο τον καθορισμό της χρήσης τους.

¹⁹³ Στεφανίδου – Τιβερίου 2008, 158.

¹⁹⁴ Στεφανίδου – Τιβερίου 2008, 163-165.

¹⁹⁵ Portale 1999, 117.

Το μεγαλύτερο πρόβλημα για την αποδοχή ή όχι της ταφικής χρήσης των παιδικών γλυπτών αποτελεί η άγνωστη προέλευσή που εντοπίζεται σε 39 από τα 94 γλυπτά του καταλόγου. Ενώ και σε περιπτώσεις όπου καταγράφεται κάποια ένδειξη στους καταλόγους των μουσείων δεν είναι πάντα βοηθητική. Όπως στις περιπτώσεις όπου αναφέρεται μόνο η ιδιωτική συλλογή από όπου προήλθαν ή βρίσκονται ακόμα (**αρ. κατ. 26, 59, 60, 71, 72**). Επίσης, εντοπίστηκαν αναφορές σε παραδόσεις ή δωρεές στα μουσεία (**αρ. κατ. 23, 58, 78**). Στη βιβλιογραφία συναντάμε και κατασχέσεις από την αστυνομία που δεν προσφέρουν καμία γνώση για την αρχική προέλευση του γλυπτού (**αρ. κατ. 34, 35**) ή αγορές από την Αρχαιολογική Εταιρία (**αρ. κατ. 18**). Τέλος, καταγράφονται και αναφορές όπως τυχαίο εύρημα (**αρ. κατ. 53, 54**). Ανάλογες αναφορές αποτελούν και αυτές που αναφέρονται γενικά μόνο στην πόλη που βρέθηκαν τα γλυπτά (**αρ. κατ. 12, 21, 27, 55, 93, 94**).

Εκτός όμως από τα γλυπτά που με τον έναν ή τον άλλο τρόπο καταγράφονται με προβληματική προέλευση, υπάρχουν και κάποια των οποίων η προέλευση καταγράφεται σωστά αλλά και πάλι δεν μπορούμε να μιλήσουμε με βεβαιότητα για την αρχική τους χρήση καθώς βρέθηκαν σε δεύτερη χρήση (**αρ. κατ. 1, 2, 4, 14, 75**) ή σε αρχαίους αποθέτες (**αρ. κατ. 81, 82**).

Το σύνολο των προβληματικών καταγραφών του τόπου εύρεσης των γλυπτών είναι 68 από τα συνολικά 94 που συγκεντρώθηκαν. Γεγονός που δεν επιτρέπει την εξαγωγή συμπερασμάτων για την χρήση των παιδικών γλυπτών. Βέβαιη μπορεί να θεωρηθεί η ταφική χρήση της προτομής από την Πάτρα (**αρ. κατ. 91**), για την οποία γνωρίζουμε με ακρίβεια τον τόπο εύρεσης. Ενώ για την μη ταφική αλλά για λόγους δημόσιας προβολής χρήση μπορούμε να μιλήσουμε για τα παιδικά γλυπτά από το Νυμφαίο του Ηρώδη του Αττικού στην Ολυμπία (**αρ. κατ. 87-90**). Για ιδιωτική χρήση στα πλαίσια μίας οικίας μπορούμε να μιλήσουμε για τις κεφαλές που προέρχονται από την έπαυλή του στην Εύα Λουκού (**αρ. κατ. 9**). Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται με βεβαιότητα και η διπλή ερμαϊκή στήλη (**αρ. κατ. 5**).

6. Συμπεράσματα

Τα παιδιά αποτελούσαν πάντα ένα σημαντικό κομμάτι της κοινωνίας και της οικογένειας, καθώς όπως είδαμε θεωρούνταν αλλά και είναι πραγματικά το αύριο κάθε κοινωνίας. Η ανησυχία για τη σωστή ανατροφή τους είναι ξεκάθαρη στην αρχαία ελληνική και λατινική γραμματεία, όπου δίνονται οδηγίες προς τους γονείς αλλά και την κοινωνία της εποχής γενικότερα για την επίτευξη αυτού του στόχου.

Αυτή η αντιμετώπιση των παιδιών σε συνδυασμό με τα μεγάλα ποσοστά θνησιμότητάς τους, τα καθιστά σημαντικό και αναπόσπαστο κομμάτι της αρχαίας κοινωνίας, αφού χωρίς τα αγόρια δεν θα υπήρχαν οι αυριανοί πολίτες αλλά και χωρίς τα κορίτσια δεν θα μπορούσε να υπάρξει συνέχεια, αφού θα εξέλειπαν οι αυριανές μητέρες. Όπως είδαμε, τα αγόρια είχαν μεγαλύτερα ποσοστά θνησιμότητας από τα κορίτσια και αυτός ίσως ήταν ένας ακόμα λόγος για την ιδιαίτερη βαρύτητα που δίνονταν στην ανατροφή τους. Το στοιχείο αυτό όμως δεν καταγράφεται με σαφήνεια στην κατάλογο των γλυπτών που συγκεντρώθηκαν στην παρούσα εργασία, καθώς τα έργα που απεικονίζουν αγόρια καταγράφουν ένα ποσοστό της τάξης του 56% ενώ τα κορίτσια στο 41% (Σχεδ. 1). Η διαφορά αυτή είναι σημαντική, αναφέρεται όμως στο σύνολο των γλυπτών που όπως είδαμε δεν είχαν όλα επιτύμβια χρήση και άρα δεν μπορούμε να μιλήσουμε για επιβεβαίωση των ποσοστών θνησιμότητας.

Θα μπορούσαμε να μιλήσουμε με μεγαλύτερη σαφήνεια, για τα ποσοστά θνησιμότητας των αγοριών σε σχέση με αυτά των κοριτσιών, αν είχαμε καταγράψει σημαντικό αριθμό γλυπτών με βεβαιωμένη ταφική χρήση. Ο προσδιορισμός της χρήσης των ολόγλυφων απεικονίσεων των παιδιών παρουσιάζει σημαντικά προβλήματα καθώς στα περισσότερα από αυτά η προέλευση είναι άγνωστη ή παρουσιάζει αναφορές που δεν βοηθούν στην αναγνώριση της χρήσης τους αφού έχουν βρεθεί σε δεύτερη χρήση ήδη από την αρχαιότητα ή στην σύγχρονη εποχή ή αποτελούν προϊόντα αρχαιοκαπηλίας (Σχεδ. 2).

Ενδυματολογικά για τα κορίτσια καταγράφεται μία έντονη προτίμηση σε ελληνιστικούς τύπους, όπως αυτοί της Μικρής Ηρακλειώτισσας, και της Polla Valeria, που όμως ήταν ιδιαίτερα αγαπητοί και στην Ρώμη. Αντίθετα, στα αγόρια, εκτός από την απεικόνιση με χιτώνα και ιμάτιο, χλαμύδα, εξωμίδα και ιματιοφόρους, συναντάμε καθαρά ρωμαϊκούς όπως αυτούς του τηβεννοφόρου. Αυτές οι επιλογές σχετίζονται με

την εκάστοτε επιθυμητή εικόνα που θέλει να προβάλλει η οικογένεια του παιδιού. Οι τηβεννοφόροι προβάλλουν την ιδιότητα του παιδιού ως Ρωμαίου πολίτη και αυτό είναι λογικό αν αναλογιστούμε ότι στην Θεσσαλονίκη, από την οποία προέρχονται και τα τρία γλυπτά υπήρχε ρωμαϊκός πληθυσμός. Για τους ελληνοιστικούς τύπους, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι υπήρξαν ιδιαίτερα διαδεδομένοι στον ελλαδικό χώρο κατά τον 2^ο αιώνα μ.Χ. και στόχευαν στην προβολή αξιών που συνδέονταν με την έννοια του φιλόπατρη στα αναθηματικά γλυπτά¹⁹⁶. Άποψη που φαίνεται λογική αν αναλογιστούμε ότι τα περισσότερα από αυτά τα συναντάμε στο Νυμφαίο του Ηρώδη στην Ολυμπία.

Η χρήση του στεφανιού και του *στρόφιου* συνδέεται με τη συμμετοχή των παιδιών στην δημόσια ζωή, δραστηριότητα που λάμβανε χώρα σχεδόν αποκλειστικά μέσα από θρησκευτικές τελετουργίες ή αθλητικές δραστηριότητες, οι οποίες όμως και πάλι συνδέονταν με τη λατρεία, αφού πραγματοποιούνταν στα πλαίσια θρησκευτικών εορτών. Στεφάνι φορούν αγόρια και κορίτσια. Στα κορίτσια βέβαια συνδέεται με τις θρησκευτικές τελετουργίες και όχι με τις αθλητικές δραστηριότητες. Το *στρόφιο* έχει καθαρά θρησκευτικό χαρακτήρα αφού συνδέεται με συγκεκριμένα ιερατικά αξιώματα. Στον κατάλογο μας καταγράφονται μόνο περιπτώσεις κοριτσιών, στοιχείο όμως που θεωρούμε πως είναι τυχαίο καθώς η συμμετοχή των αγοριών στη λατρεία θεωρείται βέβαιη. Η ταινία διαφοροποιείται από το στρόφιο και το στεφάνι, ως προς την χρήση αλλά και την εικονογραφική της λειτουργία. Χρησιμοποιείται για να συγκρατήσει τις περίτεχνες κομμώσεις στοιχείο που δηλώνεται και από το γεγονός ότι χρησιμοποιείται μόνο στα κορίτσια του καταλόγου γλυπτών (Σχεδ. 3).

Την εικονογραφία των παιδιών δεν φαίνεται να επηρεάζει σημαντικά η εικόνα του αυτοκράτορα και της αυτοκρατορικής οικογένειας. Υπάρχουν βέβαια επιδράσεις όπως τα μεγάλα μάτια που συναντάμε στα γλυπτά της εποχής των Αντωνίνων. Σε άλλα όμως στοιχεία όπως αυτό της κόμμωσης φαίνεται πως η επίδραση είναι μικρότερη. Έτσι στην ρωμαϊκή περίοδο εντοπίζουμε στα κορίτσια την πεπονοειδή κόμμωση που έχει τις ρίζες της στην κλασική περίοδο (Σχεδ. 4). Στον παρόντα κατάλογο η πεπονοειδής κόμμωση εντοπίζεται στην περίοδο των Αντωνίνων, των Σεβήρων και του Τραϊανού. Ενώ στα αγόρια η κόμη του Τραϊανού συνεχίζει να υπάρχει και στην αδριάνεια περίοδο.

¹⁹⁶ Smith 1998, 79.

Ως προς τη χρήση των παιδικών γλυπτών η εξαγωγή συμπερασμάτων είναι δύσκολη κυρίως λόγω της άγνωστης προέλευσης των περισσότερων από αυτά. Έτσι οι μελετητές στηρίζονται κυρίως σε εικονογραφικά στοιχεία, που μπορεί να δηλώνουν εκφράσεις και συναισθήματα, τα οποία όμως δεν μπορούν να δείξουν με βεβαιότητα τη χρήση των γλυπτών. Περισσότερο βέβαιη θεωρούμε την εξαγωγή συμπερασμάτων μέσα από παραλληλισμούς, από την εικονογραφία των ενηλίκων, όπως η απόδοση θεϊκών στοιχείων στα ταφικά γλυπτά.

Χρονολογικά η μεγαλύτερη συγκέντρωση παιδικών γλυπτών καταγράφεται στην περίοδο των Αντωνίνων, στοιχείο όμως που δεν δείχνει κάτι συγκεκριμένα για την εικονογραφία των παιδιών αλλά πιθανότατα συνδέεται με την γενικότερη άνθιση της γλυπτικής κατά την δεδομένη περίοδο (Σχεδ. 5,6).

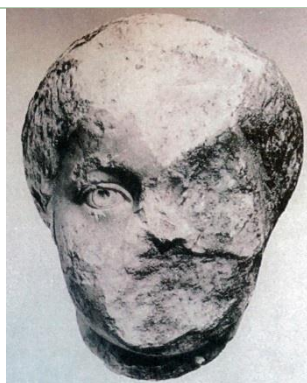
Όποια όμως και αν ήταν η χρήση των παιδικών ολόγλυφων απεικονίσεων (ταφική, δημόσια ή ιδιωτική) θεωρούμε ότι εκτός από μέσο προβολής της οικονομικής δύναμης της οικογένειας αποτελεί παράλληλα και δείγμα της αγάπης της οικογένειας προς τα νεότερα μέλη της.

7. Κατάλογος ολόγλυφων απεικονίσεων παιδιών

Αριθμός Καταλόγου: 1

Πίνακας: 1

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Αρχαίας Αγοράς	
Αρ. Ευρ:	S 403	
Υλικό:	Πεντελικό μάρμαρο	
Προέλευση:	Βρέθηκε εντοιχισμένο σε νεότερο σπίτι κοντά στη Θόλο	
Διαστάσεις: Υ: 0.23μ., πλ.: 0.185μ., ύψος κεφαλής: 0.21μ.		
Χρονολόγηση: Δεύτερο τέταρτο του 3 ^{ου} αιώνα μ.Χ.		
Βιβλιογραφία: Harrison 1953, 55-56 αρ. κατ. 42 πίν. 27.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού με στεφάνι. Σώζεται σε κακή κατάσταση. Η δεξιά του πλευρά είναι αποκρουσμένη από την κορυφή του κεφαλιού ως το πιγούνι. Το αριστερό του φρύδι είναι κατεστραμμένο. Τα αυτιά είναι αποκρουσμένα. Διατηρεί πολύ μικρό μέρος του λαιμού. Το στεφάνι φέρει σημαντικές φθορές. Η επιφάνεια του προσώπου και των μαλλιών είναι αλλοιωμένες. Υπάρχουν ίχνη ράσπας στο λαιμό και κάτω από το πιγούνι. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο είναι επίπεδο. Τα μάτια είναι επίπεδα και τα βλέφαρα λεπτά. Η κόρη του ματιού έχει σχήμα καρδιάς. Οι παρειές είναι ελαφρώς διογκωμένες. Η επιφάνεια του δέρματος είναι λειασμένη. Η κόμη είναι κοντή και αποτελείται από σιγμοειδείς βοστρύχους. Ακριβώς επάνω από τον αυχένα παρατηρούμε μία τούφα μαλλιών (σκόλλυς) πιο μακριά από την υπόλοιπη κόμη, να καλύπτει το στεφάνι. Το στεφάνι αποτελείται από μικρά φύλλα που είναι τοποθετημένα σε τριάδες.		

Αριθμός Καταλόγου: 2

Πίνακας: 2

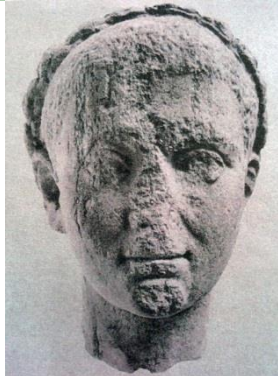
Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό μουσείο Αρχαίας Αγοράς	
Αρ. Ευρ:	S 1287	
Υλικό:	Πεντελικό μάρμαρο	
Προέλευση:	Βρέθηκε σε αποθήκη στην περιοχή μεταξύ του Άρειου Πάγου και του λόφου των Νυμφών.	
Διαστάσεις:	Υ: 0.22μ., πλ.:0.17μ	
Χρονολόγηση: Εποχής Ιουλίων Κλαυδίων		
Βιβλιογραφία: Thompson 1948, 178· Harrison 1953, 20-21 αρ. κατ. 8 πίν. 7.		
Περιγραφή		
Το πορτρέτο του μικρού αγοριού από την Αγορά της Αθήνας φέρει σημαντικές φθορές και αποκρούσεις. Η κεφαλή έχει σπάσει ακριβώς κάτω από το πιγούνι στην πρόσθια όψη ενώ στην οπίσθια ακριβώς πριν το τέλος των μαλλιών. Στην πρόσθια όψη η μύτη και το κέντρο των χειλιών έχουν αποσπαστεί. Το δεξί του μάτι και φρύδι φέρουν σημαντικές αποκρούσεις, τα αντίστοιχα αριστερά διατηρούνται σε πολύ καλύτερη κατάσταση. Το εξωτερικό τμήμα του περυγίου των αυτιών είναι επίσης αποσπασμένο. Η επιφάνεια του προσώπου έχει διαβρωθεί, εκτός από ένα τμήμα της δεξιάς παρειάς όπου φαίνεται ότι αρχικά ήταν λεία. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το κρανίο είναι πολύ ευρύ στην περιοχή του μετώπου, αλλά στενεύει σταδιακά καταλήγοντας σε ένα αιχμηρό πιγούνι. Οι επίπεδοι και μυτεροί βόστρυχοι της κόμης πέφτουν στο μέτωπο. Τα φρύδια προεξέχουν ελάχιστα από τα στρογγυλά μάτια και βρίσκονται σε μικρή απόσταση από αυτά.		

Αριθμός Καταλόγου: 3

Πίνακας: 3

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Αρχαίας Αγοράς	
Αρ. Ευρ:	S 1307	
Υλικό:	Πεντελικό μάρμαρο	
Προέλευση:	Βρέθηκε στους δυτικούς πρόποδες του Άρειου Πάγου, μεταξύ των καταλοίπων υπόκαυστου ρωμαϊκού λουτρού.	
Διαστάσεις: Υ: 0.25μ., πλ.:0.17μ., ύψ. κεφαλής: 0.19μ.		
Χρονολόγηση: Δεύτερο τέταρτο του 3 ^{ου} αιώνα μ.Χ		
Βιβλιογραφία: Thompson 1948, 179 πίν. LVIII· Harrison 1953, 54-55 αρ. κατ. 41 πίν. 28· v. Gonzenbach 1969, 924-925 εικ. 17a-b-18a.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε κακή κατάσταση. Φέρει αποκρούσεις σε όλο την επιφάνεια του προσώπου (φρύδια, μάτια και πιγούνι). Η μύτη είναι αποκρουσμένη. Διατηρεί το μεγαλύτερο μέρος του λαιμού. Η πρόσθια επιφάνεια της κεφαλής και του λαιμού διαβρωμένη. Η πίσω όψη διατηρείται σε καλύτερη κατάσταση. Φέρει σημάδια ράσπας στον αυχένα. Το σχήμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο είναι επίπεδο. Τα μάτια είναι μεγάλα και τα βλέφαρα λεπτά. Οι κόρες των ματιών είναι δηλωμένες με εγχάραξη. Το στόμα είναι στενό και η στοματική γραμμή βαθιά. Η ρινοπαραρρινικές αύλακες είναι βαθιές και λοξές γεγονός που δηλώνει πως το αγόρι χαμογελά. Το πιγούνι είναι εύσαρκο. Η κόμη είναι κοντή και οι πλοχμοί δηλώνονται με μικρές και βαθιές εγχαράξεις. Από την κορυφή του κρανίου στην οπίσθια όψη της κεφαλής ξεκινούν μακρείς βόστρυχοι που πέφτουν προς τα κάτω (<i>σκόλλυς</i>). Φέρει στεφάνι που είναι διακοσμημένο με διπλή σειρά φύλλων.		

Αριθμός Καταλόγου: 4

Πίνακας: 4

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Αγοράς	
Αρ. Ευρ:	S 1312	
Υλικό:	Πεντελικό μάρμαρο	
Προέλευση:	Βρέθηκε εντοιχισμένο στον σύγχρονου κτίσματος, δυτικά του δυτικού άκρου της Μεσαίας στοάς της Αγοράς.	
Διαστάσεις: Υ: 0205μ., πλ.: 0.15μ., ύψος κεφαλής: 0.20μ.		
Χρονολόγηση: Περίοδος Γαλλιηνού		
Βιβλιογραφία: Harrison 1953, 60-61 αρ. κατ. 46 πίν. 29		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού με στεφάνι. Σώζεται σε μέτρια κατάσταση. Η φυσικού μεγέθους εικονιστική κεφαλή φέρει αρκετές φθορές. Η μύτη είναι αποκρουσμένη. Υπάρχουν αποκρούσεις στις παρειές, τα αυτιά και το πιγούνι. Ένα τμήμα της κόμης που ξεκινά λίγο μετά τη γραμμή των μαλλιών στο μέτωπο και καταλήγει στον αυχένα είναι αποκρουσμένο. Φέρει διάσπαρτα μεγάλα σημάδια ράσπας σε όλη την επιφάνεια. Το μέτωπο είναι ψηλό και επίπεδο. Τα φρύδια αποδίδονται με λεπτές εγχάρακτες γραμμές. Τα μάτια είναι μεγάλα και εξόφθαλμα και καθοδικά. Τα άνω βλέφαρα είναι βαριά. Οι κόρες των ματιών είναι εγχάρακτες και καρδιόσχημες. Η ίριδα δηλώνεται με βαθιά κυκλική εγχάραξη. Το στόμα είναι ασυνήθιστα μικρό και η στοματική γραμμή που διαχωρίζει τα άνω από το κάτω χείλος σχεδόν ανύπαρκτη. Το πιγούνι είναι στενό και εύσαρκο. Η κόμη είναι κοντή αλλά λείπει ένα μεγάλο τμήμα της. Οι βόστρυχοι δηλώνονται με μικρές βαθιές και καμπύλες εγχαραξεις. Επάνω από την κόμη φέρει στεφάνι.		

Αριθμός Καταλόγου: 5

Πίνακας: 5

Διπλή ερμαϊκή στήλη με εικονιστικές κεφαλές αγοριών

Μουσείο:	Μουσείο Ακρόπολης	
Αρ. Ευρ:	1318	
Υλικό:	Μάρμαρο Υμηττού	
Προέλευση:	Άγνωστη	

Διαστάσεις: Ύψος: 0.27μ., πλ.:0.22μ., βάθος: 0.223μ.

Χρονολόγηση: Εποχή Αλέξανδρου Σεβήρου (222-235μ.Χ.)

Βιβλιογραφία: Dontas 2004, 87-88 αρ. κατ. 82 πίν. 61 εικ. 82 a-d.

Περιγραφή

Διπλή ερμαϊκή στήλη με κεφαλές αγοριών. Σώζεται σε κακή κατάσταση. Η πρώτη κεφαλή φέρει σημαντικές αποκρούσεις στο κέντρο του μετώπου και την αρχή της κόμης, τα φρύδια την αριστερή παρειά τη μύτη και το στόμα. Η δεύτερη κεφαλή, φέρει αποκρούσεις στο άκρο της μύτης την δεξιά και αριστερή παρειά. Σώζεται σε καλύτερη κατάσταση.

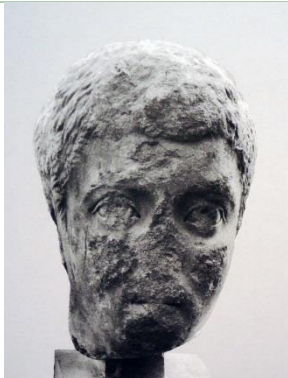
Οι κεφαλές ενώνονται με επιμήκυνση της ινιακής περιοχής τους. Το περίγραμμα του προσώπου της πρώτης κεφαλής είναι στρογγυλό. Το μέτωπο είναι ψηλό και κυρτό. Τα μάτια είναι μεγάλα, με κυρτούς βολβούς. Η ίριδα και η κόρη δηλώνονται. Τα βλέφαρα είναι λεπτά. Ο έσω κανθός δηλώνεται. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Η κόμη αποτελείται από κοντούς μηνοειδείς βοστρύχους που αποδίδονται σχηματικά, με χαμηλό ανάγλυφο αφήνοντας τα αυτιά ακάλυπτα.

Το περίγραμμα του προσώπου της δεύτερης κεφαλής είναι επίσης στρογγυλό. Το μέτωπο είναι ψηλό και κυρτό. Τα φρύδια είναι λεπτά και τοξωτά και τοποθετημένα κοντά στα μάτια. Τα μάτια είναι μικρά και καθοδικά, με κυρτούς βολβούς. Η ίριδα και η κόρη είναι δηλωμένες, Τα βλέφαρα είναι λεπτά. Ο έσω κανθός δηλώνεται. Οι παρειές είναι ιδιαίτερα εύσαρκες. Το στόμα είναι στενό και τα χείλη σαρκώδη. Τα αυτιά είναι μεγάλα. Η στοματική γραμμή είναι αβαθής. Το πιγούνι είναι στενό και εύσαρκο. Η κόμη αποτελείται από κοντούς μηνοειδείς βοστρύχους που αποδίδονται σχηματικά, με χαμηλό ανάγλυφο αφήνοντας τα αυτιά ακάλυπτα.

Αριθμός Καταλόγου: 6

Πίνακας: 6

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Μουσείο Ακρόπολης	
Αρ. Ευρ:	2361	
Υλικό:	Πεντελικό μάρμαρο	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Συν. Ύψ.: 0.245μ., ύψ. κεφαλής: 0.225μ., πλ.: 0.18μ., βάθος: 0.206μ.,		
Χρονολόγηση: 210 - 220 μ.Χ.		
Βιβλιογραφία: Dontas 2004, 82 αρ. κατ. 72 πίν. 54 εικ. 72 a-d.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε κακή κατάσταση. Φέρει φθορές και αποκρούσεις στο μέτωπο, το δεξί μάτι, της παρειάς και το στόμα. Η μύτη απουσιάζει ολοκληρωτικά. Οι βόστρυχοι των μαλλιών που πέφτουν στο μέτωπο έχουν υποστεί φθορά. Διατηρείται μόνο ένα μικρό μέρος της δεξιάς πλευράς του λαιμού. Έχει χρησιμοποιηθεί τρυπάνι για την διάνοιξη των οπών στις κοιλότητες των αυτιών. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Τα μάτια είναι μεγάλα. Το βλέμμα είναι στραμμένο προς τα πάνω. Οι κόρες των ματιών είναι καρδιόσχημες. Τα άνω βλέφαρα σχηματίζουν διπλή πτυχή. Η κόμη είναι κοντή και αποτελείται από σιγμοειδείς βοστρύχους. Στον αυχένα η κόμη τελειώνει σχηματίζοντας καθαρές γραμμές.		

Αριθμός Καταλόγου: 7

Πίνακας: 7

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Μουσείο Ακρόπολης	
Αρ. Ευρ:	2388	
Υλικό:	Μάρμαρο πεντελικό (;)	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Υ: 0.16μ., πλ.: 0.13μ., β.: 0.14μ.		
Χρονολόγηση: Εποχή Αδριανού (117-138 μ.Χ.)		
Βιβλιογραφία: Dontas 2004, 56 αρ. κατ. 27 πίν. 23 εικ. 27 a-c.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε κακή κατάσταση. Όλο το πρόσωπο είναι αποκρουσμένο. Το υπόλοιπο τμήμα της κεφαλής διατηρείται σε καλή κατάσταση. Φέρει σημάδια από σμίλη και καλέμι. Αν και το πρόσωπο είναι κατεστραμμένο κάποια από τα χαρακτηριστικά του προσώπου, όπως το ωοειδές περίγραμμα και το ψηλό μέτωπο σκιαγραφούνται. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Η κόμη είναι μακριά και οι είναι βόστρυχοι κυματιστοί, με φορά προς το πρόσωπο και καλύπτουν την περιοχή των κροτάφων. Στο πίσω μέρος του κρανίου παρουσιάζουν διαφορετικές κατευθύνσεις και αποδίδονται με		

Αριθμός Καταλόγου: 8

Πίνακας: 8

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού

Μουσείο:	Μουσείο Ακρόπολης	
Αρ. Ευρ:	3646	
Υλικό:	Λευκό μάρμαρο	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Υ: 0.16μ., πλ.: 0.075μ., β.: 0.15μ.		
Χρονολόγηση: Τέλη της εποχής των Αντωνίνων		
Βιβλιογραφία: Dontas 2004, 77 αρ. κατ. 65 πίν. 49 εικ. 65 a-b.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού. Σώζεται σε κακή κατάσταση. Διατηρείται μόνο το δεξί τμήμα της κόμης και του προσώπου από το μέτωπο ως και το μάτι. Το περύγιο του δεξιού αυτιού είναι αποκρουσμένο. Το μέτωπο προβάλλεται έντονα πάνω από τα φρύδια. Τα φρύδια είναι λεπτά και ελαφρώς τοξωτά. Τα μάτια είναι τοποθετημένα βαθιά μέσα στις κόγχες. Τα μαλλιά είναι τραβηγμένα προς τα πίσω, στο ύψος των κροτάφων είναι ελαφρώς κυματιστά, αφήνοντας το αυτί ακάλυπτο. Συγκρατούνται από ένα λεπτό κορδόνι. Η ηλικία του κοριτσιού δεν ξεπερνά τα δέκα έτη.		

Αριθμός Καταλόγου: 9

Πίνακας: 9

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Αστρους	
Αρ. Ευρ:	236	
Υλικό:	Πεντελικό μάρμαρο	
Προέλευση:	Έπαυλη Ηρώδη Αττικού στην Εύα Λουκού Κυνουρίας ¹⁹⁷	
Διαστάσεις:	Σωζ. ύψος: 0.22μ., πλ.. κεφαλής: 0.16μ., ύψος. μετώπου: 0,02μ., ύψος. κεφαλής: 0.18μ.	
Χρονολόγηση: Περίοδος Αδριανού (117- 138 μ.Χ.)		
Βιβλιογραφία: Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1993, 29 πιν. 18 α-δ· Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1999, 42 εικ. 43 α-δ.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε πολύ καλή κατάσταση. Σημαντικές αποκρούσεις φέρουν μόνο το άκρο της μύτης, τα αυτιά και το δεξιό φρύδι. Η κεφαλή στρέφεται ελαφρά προς τα δεξιά. Το σχήμα του προσώπου είναι στρογγυλό, Τα φρύδια είναι δηλωμένα με εγχάρακτες αραιές γραμμές, έχουν σχήμα τόξου και ξεκινούν σχεδόν από την βάση της μύτης. Τα μάτια είναι αμυγδαλόσχημα και τα βλέφαρα βαριά και σαρκώδη. Η ίριδα δηλώνεται με εγχάραξη. Η κόρη των ματιών αποδίδεται με σχήμα πέλτης. Το βλέμμα είναι στραμμένο προς τα δεξιά. Τα ζυγωματικά καλύπτονται κάτω από τις παρειές .χείλη είναι λίγο ανοιχτά και στις άκρες σχηματίζουν βαθιές εσοχές. Τα μαλλιά αποτελούνται από ελαφρά καμπύλους βόστρυχους που έρχονται προς το μέτωπο στο κέντρο του οποίου χωρίζονται, προς τα αριστερά και τα δεξιά σχηματίζοντας ένα τριγωνικό άνοιγμα. Το πίσω μέρος της κεφαλής είναι ημίεργο στοιχείο που ίσως δηλώνει ότι ήταν τοποθετημένο σε κόγχη.		

¹⁹⁷ Ο Σπυρόπουλος αναφέρει την ύπαρξη δύο ακόμα, παιδικών πορτρέτων από την έπαυλη του Ηρώδη στην Κυνουρία, ενός αγοριού και ενός κοριτσιού χωρίς όμως να δίνει φωτογραφίες, παλαιότερη βιβλιογραφία ή αρ. ευρ. (Σπυρόπουλος 2006, 57 αρ. κατ. 14 και 73 αρ. κατ. 2).

Αριθμός Καταλόγου: 10

Πίνακας: 10

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού

Μουσείο:	Museum of Fine Arts Boston	
Αρ. Ευρ:	1997.77	
Υλικό:	Πεντελικό μάρμαρο	
Προέλευση:	Κόρινθος	

Διαστάσεις: ύψος: 0.248μ.

Χρονολόγηση: 100-140 μ.Χ.

Βιβλιογραφία: Ιστοσελίδα του Metropolitan Museum of Arts

<http://www.mfa.org/collections/object/portrait-of-a-young-priestess-310978>

Περιγραφή

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού. Σώζεται σε καλή κατάσταση. Η μύτη, το στόμα, το πιγούνι, η ταινία της κόμης και ο κόττος είναι αποκρουσμένα. Στον λοβό του αριστερού αυτιού υπάρχουν κηλίδες καφέ χρώματος.

Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωσειδές. Η επιφάνεια του προσώπου είναι λειασμένη. Το μέτωπο είναι ψηλό και κυρτό. Τα φρύδια είναι λεπτά, τοξωτά και αποδίδονται με πλαστική έξαρση. Τα μάτια είναι μεγάλα και αμυγδαλωτά. Τα βλέφαρα είναι πλατιά και αποδίδονται με καθαρές γραμμές. Ο έσω κανθός δηλώνεται. Οι παρειές είναι λείες και επίπεδες. Το στόμα είναι πλατύ και στις άκρες των χειλιών σχηματίζονται μικρές κοιλότητες. Η κόμη είναι πεπονοειδής. Τα μαλλιά ακριβώς επάνω από το κέντρο του μετώπου χωρίζονται στη μέση. Σε κάθε πλευρά σχηματίζονται τέσσερις ζώνες που καταλήγουν ψηλά στο πίσω μέρος του κρανίου σε κότσο, αφήνοντας τα αυτιά ακάλυπτα. Οι βόστρυχοι των μαλλιών αποδίδονται με αραιές, οριζόντιες και αβαθείς εγχαραξεις. Πάνω από την κόμη φέρει *στρόφιον*, που δένεται χαμηλά στο πίσω μέρος του κρανίου και οι άκρες του πέφτουν στον αυχένα.

Αριθμός Καταλόγου: 11

Πίνακας: 11

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού

Μουσείο:	Museum of Fine Arts Boston	
Αρ. Ευρ:	96.698	
Υλικό:	Νησιωτικό μάρμαρο	
Προέλευση:	Κόρινθος	
Διαστάσεις: Συν. ύψος: 0.225μ., ύψος προσώπου: 0.14μ.		
Χρονολόγηση: Εποχή Τραϊανού (98-117μ.Χ.)		
Βιβλιογραφία: Caskey 1925, 215-216 αρ. κατ. 127· Comstock – Vermeule 1976, 222 αρ. κατ. 353.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού με στεφάνι. Σώζεται σε καλή κατάσταση. Διατηρεί μεγάλο τμήμα του λαιμού. Ο κόττος της κόμης, τα περύγια των αυτιών και η μύτη είναι αποκρουσμένα. Στην κόμη, στο δεξί βλέφαρο και στο μέτωπο υπάρχουν κηλίδες καφέ χρώματος. Στην αριστερή παρειά και την αριστερή πλευρά του λαιμού υπάρχουν ιζήματα. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο είναι ψηλό και πλατύ. Τα φρύδια είναι λεπτά και τοξωτά. Αποδίδονται με πλαστική έξαρση και μικρές εγχαράξεις. Τα μάτια είναι μεγάλα και τοποθετημένα βαθιά μέσα στις κόγχες. Τα βλέφαρα είναι βαριά και ο έσω κανθός δηλώνεται. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Το στόμα είναι στενό και τα χείλη σαρκώδη. Η στοματική γραμμή είναι αβαθής. Το πιγούνι είναι στενό. Η κόμη ανήκει στον πεπονοειδή τύπο. Τα μαλλιά χωρίζονται στην μέση ακριβώς πάνω από το κέντρο του μετώπου. Σε κάθε πλευρά σχηματίζονται τέσσερις ζώνες που καταλήγουν ψηλά στο πίσω μέρος του κρανίου σε κότσο, αφήνοντας τα αυτιά ακάλυπτα. Οι βόστρυχοι των μαλλιών αποδίδονται με αραιές, οριζόντιες και αβαθείς εγχαράξεις. Πάνω από την κόμη φέρει στεφάνι.		

Αριθμός Καταλόγου: 12

Πίνακας: 12

Προτομή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Δίου	
Αρ. Ευρ:	ΜΔ 8929	
Υλικό:	Λευκό, λεπτόκοκκο μάρμαρο	
Προέλευση:	Δίον οικία της Λήδας	
Διαστάσεις: Συν. ύψος: 0.33μ., πλάτος στο ύψος των ώμων: 0.24μ., διαμ. βάσης: 0.14μ.		
Χρονολόγηση: Μέσα 3 ^{ου} αιώνα μ.Χ.		
Βιβλιογραφία: Χριστοδούλου υπό έκδοση ¹⁹⁸		
Περιγραφή		
Προτομή αγοριού. Σώζεται σε καλή κατάσταση. Βρέθηκε σε πολλά κομμάτια και συγκολλήθηκε. Το μάρμαρο φέρει καφέ χρώμα στην αριστερή πλευρά του προσώπου, που είναι αποτέλεσμα οξείδωσης. Αγόρι ηλικίας μέχρι τριών ετών. Η κεφαλή στρέφεται προς τα δεξιά. Το μέτωπο είναι ψηλό και πλατύ. Τα φρύδια σχηματίζουν μία λεπτή γραμμή, που αποδίδεται με χαμηλή πλαστική έξαρση. Τα μάτια είναι μικρά με κυρτούς βολβούς. Τα βλέφαρα είναι λεπτά. Η μύτη είναι μικρή και ίσια. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Το στόμα είναι μικρό. Τα χείλη είναι λεπτά και καθοδικά. Η στοματική γραμμή είναι αβαθής. Το πιγούνι και ο λαιμός είναι εύσαρκα. Η κόμη είναι κοντή και αποδίδεται με εγχαράξεις στο μεγαλύτερο μέρος της ενώ, στην κορυφή της κεφαλής υπάρχει ένα μεγάλο τμήμα του κρανίου που καλύπτεται από μακρείς βοστρύχους (σκόλλυς). Το αγόρι είναι γυμνό. Η προτομή τελειώνει στο στήθος του αγοριού ακριβώς πάνω από τις θηλές. Στηρίζεται σε μία κυκλική βάση με τη βοήθεια ενός μαρμάρινου στηρίγματος.		

¹⁹⁸ Ευχαριστώ θερμά τον κύριο Χριστοδούλου για την παραχώρηση του αδημοσίευτου κειμένου των πρακτικών του συνεδρίου και φωτογραφικού υλικού για τα δύο παιδικά πορτρέτα από το Δίον.

Αριθμός Καταλόγου: 13

Πίνακας: 13

Προτομή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Δίου	
Αρ. Ευρ:	ΜΔ 9008	
Υλικό:	Μάρμαρο	
Προέλευση:	Δίον οικία της Λήδας	

Διαστάσεις: Συν. ύψος: 0.44μ., πλάτος στο ύψος των ώμων: 0.31μ., διάμ. βάσης: 0.132μ.

Χρονολόγηση: Μέσα τρίτου αιώνα μ.Χ.

Βιβλιογραφία: Χριστοδούλου υπό έκδοση

Περιγραφή

Προτομή αγοριού. Σώζεται σε καλή κατάσταση. Φέρει αποκρούσεις στο δεξί φρύδι, στο άκρο της μύτης, στο πτερύγιο του δεξιού αυτιού, στο άνω χείλος και στο δεξί τμήμα του στήθους. Η κεφαλή είναι σπασμένη στο λαιμό και έχει συγκολληθεί. Υπάρχουν ιζήματα σε όλη την επιφάνεια του γλυπτού.

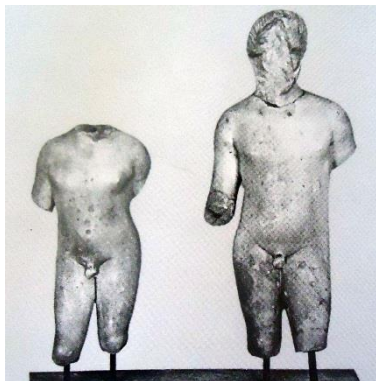
Η κεφαλή στρέφεται προς τα δεξιά. Το μέτωπο είναι ψηλό και επίπεδο,. Τα φρύδια είναι λεπτά και σχεδόν ίσια. Τα μάτια είναι μεγάλα με κυρτούς βολβούς. Η ίριδα και η κόρη είναι δηλωμένες. Η ίριδα έχει σχήμα πέλτης. Τα βλέφαρα είναι παχιά και βαριά. Ο έσω κανθός αποδίδεται πλαστικά. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Το στόμα είναι στενό και τα χείλη σαρκώδη, το κάτω χείλος είναι πιο σαρκώδες από το άνω. Το πιγούνι και ο λαιμός είναι εύσαρκα. Η στοματική γραμμή είναι αβαθής. Η κόμη είναι κοντή με βαθιές εγχαράξεις (arpenna). Στην κορυφή της κεφαλής υπάρχουν μακρείς βόστρυχοι που διαφοροποιούνται από την συνολική απόδοση της κόμης (σκόλλυς).

Το αγόρι αποδίδεται γυμνό και εύσαρκο. Το στήθος αποδίδεται μυώδες και τα χέρια λεπτά. Η προτομή τελειώνει κάτω από το στήθος. Η προτομή στηρίζεται σε κυκλική βάση.

Αριθμός Καταλόγου: 14

Πίνακας: 14

Σύνταγμα δύο αγοριών

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	EAM 301+ME 212 - EAM 302	
Υλικό:	Μάρμαρο πεντελικό, λευκό λεπτόκοκκο, με πρασινωπά νερά και ανοικτή καστανή πατίνα	
Προέλευση:	Εντοιχισμένα στο «κτήριο Ε» του αρχαιολογικού χώρου της Επιδαύρου (EAM 301 και 302). ME 212 Άγνωστη	
Διαστάσεις: <u>EAM 301</u> : Σύν. ύψος: 0.718μ., ύψος κεφαλής: 0.162μ., πλ. στους ώμους: 0.211μ., πλ. στα ισχία: 0.203μ., πλ. κεφαλής: 0.126μ. <u>EAM 302</u> : Σύν. ύψος: 0.51μ., πλ. στους ώμους: 0.246μ., πλ. στα ισχία: 0.144μ., βάθος:0.143μ., βάθος κεφαλής: 0.114μ. <u>ME 212</u> : Μήκος: 0.12μ., πλ.: 0.10μ., πάχος: 0.045μ.		
Χρονολόγηση: Τρίτο 4 ^ο του 1 ^{ου} αιώνα μ.Χ		
Βιβλιογραφία: Καββαδίας 1885, 51-52 πίν. 2 εικ. 10-11· Καββαδίας 1890-1892, 232-233 αρ. κατ. 301-302· Καστριώτης 1908, 68 αρ. 301-302·Κατάκης 2002, 107-108 αρ. κατ. ιη πίν. 120-121.		
Περιγραφή		
Σύνταγμα δύο αγοριών. Σώζονται σε μέτρια κατάσταση. Στην επιφάνεια των ποδιών υπάρχει καστανό ανοιχτό χρώμα που οφείλεται σε σκουριά. Απεικονίζονται δύο γυμνά αγόρια, με διαφορά ύψους που πιθανόν δηλώνει και κάποια διαφορά ηλικίας. Το μεγαλύτερο από τα δύο αγόρια (EAM 301), διατηρεί τον λαιμό και την κεφαλή αν και ολόκληρη η δεξιά πλευρά του προσώπου είναι κατεστραμμένη και τα μεγαλύτερο μέρος της αριστερής. Λείπουν το δεξί χέρι από το μέσον του βραχίονα, το αριστερό από τον αγκώνα και κάτω και τα πόδια από τα γόνατα και κάτω. Αποκρουσμένα είναι τα γεννητικά όργανα. Σε χωριστό θραύσμα (ME 212) σώζεται το ένθετο οπίσθιο τμήμα της κεφαλής.		

Η μορφή αποδίδεται κατ' ενώπιον. Στηρίζεται στο δεξί και με άνετο το αριστερό πόδι. Ο δεξιός ώμος και το στήθος χαμηλώνουν ελαφρά. Ο αριστερός βραχίονας, τραβιέται ελαφρά προς τα πίσω. Το δεξί χέρι, ήταν λυγισμένο και ο πήχης θα εκτεινόταν ελαφρά προς τα εμπρός. Η κεφαλή στρέφεται ελαφρά προς τα αριστερά και προς τα εμπρός. Το μέτωπο είναι ψηλό και επίπεδο. Τα φρύδια είναι λεπτά και τοξωτά. Τα μάτια είναι μεγάλα με λεπτά βλέφαρα. Η κόμη αποτελείται από πρόστυπους, κυματοειδείς βοστρύχους με φορά προς τα εμπρός.

Το μικρότερο από τα αγόρια του συντάγματος (EAM 302), έχει σημαντικές ομοιότητες με το μεγαλύτερο στη μορφή. Σώζεται από τους ώμους ως τα γόνατα, ενώ λείπουν ο λαιμός και η κεφαλή, το αριστερό και το δεξί χέρι από το ύψος του βραχίονα. Αποκρουσμένα είναι τα γεννητικά όργανα.

Ίχνη ράσπας στις επιφάνειες αρμογής των ένθετων μελών.

Η μορφή επίσης αποδίδεται σε αντίστροφη στάση, με αυτή του μεγαλύτερου αγοριού. Και στα δύο γλυπτά η απόδοση της σάρκας είναι μαλακή ενώ η κοιλιά και το στήθος αποδίδονται φουσκωμένα. Οι θηλές αποδίδονται πλαστικά.

Αριθμός Καταλόγου: 15

Πίνακας: 15

Προτομή αγοριού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	425	
Υλικό:	Μάρμαρο	
Προέλευση:	Άγνωστη	

Διαστάσεις: Συν. Ύψος: 0.427μ., ύψ. κεφαλής: 0.198μ., βάθος: 0.181μ., πλάτος κεφαλής: 0.158μ.

Χρονολόγηση: Πρώιμη εποχή του Αδριανού

Βιβλιογραφία: Sybel 1881, 114 αρ. κατ. 673 · Καββαδίας 1890-1892, 267 αρ. κατ. 425 · Καστριώτης 1908, 77 αρ. 421 -427 · Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1980, 328-329, εικ. 22-23

Περιγραφή

Προτομή αγοριού. Σώζεται σε καλή κατάσταση. Έχει μέγεθος μικρότερο του φυσικού. Υπάρχουν απολεπίσματα, ιζήματα, κηλίδες και διάβρωση διάσπαρτα, σε όλη την επιφάνεια του γλυπτού. Λείπουν η μύτη, τμήματα των αυτιών και των παρειών.

Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο είναι ψηλό. Τα φρύδια δηλώνονται με μικρές εγχάρακτες γραμμές. Είναι καθοδικά και τοποθετημένα πολύ κοντά στα βλέφαρα. Τα μάτια είναι μεγάλα με πλατιά βλέφαρα και κυρτούς βολβούς. Η ίριδα και η κόρη είναι δηλωμένες. Η ίριδα έχει σχήμα μηνίσκου. Δηλώνονται ο έσω κανθός και ο δακρυϊκός πόρος. Τα ζυγωματικά είναι έντονα. Οι παρειές εύσαρκες. Τα αυτιά είναι μεγάλα και ασυνήθιστα κάθετα. Το στόμα είναι πλατύ και οριζόντιο. Η στοματική γραμμή είναι φαρδιά. Το κάτω χείλος είναι σαρκώδες και προβάλλεται. Το σαγόνι είναι στενό και εύσαρκο. Ο λαιμός είναι μακρύς και λεπτός. Η κόμη αποτελείται από σειρές μηνοειδών βοστρύχων με φορά προς το μέτωπο. Η πίσω όψη είναι αδρά δουλεμένη. Φορά χλαμύδα που συγκρατείται στον δεξιό ώμο με μία πόρπη. Στηρίζεται σε κυκλική ταινιωτή βάση.

Αριθμός Καταλόγου: 16

Πίνακας: 16

Προτομή της Ψυχής

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	426	
Υλικό:	Παριανό μάρμαρο	
Προέλευση:	Μήλος	
Διαστάσεις:	Συν. Ύψος: 0.33μ., Ύψος κεφαλής: 0.17μ. Ύψος βάσης: 7.8 εκ., Μήκος βάσης: 39εκ., Πλάτος βάσης: 30εκ.	

Χρονολόγηση: Περίοδος Τιβερίου (14 -37 μ.Χ.)

Βιβλιογραφία: Sybel 1881, 119 αρ. 754· Καββαδίας 1890-1892, 267 αρ. κατ. 426· Verri κ.α., 2012, 102-103 εικ. 12· Μοστράτος 2007, 215· Μέννεγχα 2006-2008, 47-58 εικ. 1-4.

Περιγραφή

Προτομή της Ψυχής σε βάση. Διατηρείται σε μέτρια κατάσταση. Έχει υποστεί σημαντική φθορά στη αριστερή πλευρά. Η δεξιά πλευρά σώζεται σε αρκετά καλή κατάσταση. Στη δεξιά πλευρά η αποσάθρωση εκτείνεται από την περιοχή του ματιού ως το αυτί, καλύπτει το άνω μέρος της παρειάς και την ράχη της μύτης. Ανάλογη είναι και η κατάσταση της κόμης με εξαίρεση μικρά τμήματα πάνω από το μέτωπο και την περιοχή του αυχένα. Μικρότερης κλίμακας αποκρούσεις εντοπίζονται και στα αυτιά, στο φρύδι και τα βλέφαρα του αριστερού ματιού και στο μούστο.

Διατηρεί μελανό χρώμα στις βλεφαρίδες, στην κόμη, στα φρύδια, στα μάτια και στα γράμματα της επιγραφής.

Το περίγραμμα του προσώπου είναι πλατύ και τετραγωνικό. Το μέτωπο που τα επάνω μέρος του καλύπτεται από την κόμη είναι ψηλό και επίπεδο. Τα φρύδια είναι λεπτά, με ελαφριά καμπύλη και αποδίδονται με χρώμα. Τα μάτια είναι μεγάλα, αμυγδαλωτά και καθοδικά. Οι βλεφαρίδες αποδίδονται με χρωματικά όπως και η ίριδα του ματιού. Το άκρο της μύτης ανασηκώνεται ελαφρά αφήνοντας τα ρουθούνια να φανούν. Οι παρειές είναι γεμάτες καλύπτοντας τα οστά των ζυγωματικών. Το πιγούνι είναι πλατύ και καμπύλο, στην κάτω πλευρά του σχηματίζεται ένα μικρό διπλοσάγωνο. Τα χείλη είναι

λεπτά και καθοδικά, το σημείο της ένωσης του άνω και του κάτω χείλους σχηματίζει μία κυματιστή γραμμή. Τα αυτιά φέρουν σημάδια διάτρησης στους λοβούς στοιχείο που δηλώνει ότι η Ψυχή φορούσε ενώτια. Ο λαιμός είναι λεπτός και στο μέσον του σχηματίζεται το «δαχτυλίδι της Αφροδίτης». Η κόμη στην περιοχή του μετώπου χωρίζεται στη μέση και η χωρίστρα φτάνει μέχρι την κορυφή του κρανίου. Τα μαλλιά περνούν πάνω από τα αυτιά και στον αυχένα οι πλόκαμοι σχηματίζουν ένα κρώβυλο.

Φοράει χιτώνα που σήμερα δεν διατηρεί χρώμα¹⁹⁹. Η προτομή της Ψυχής στηρίζεται σε ευρεία πλίνθο που φέρει την επιγραφή «Ψυχή Στασίμης θυγατρός Στασίμου» (IG XII 3, 1224)²⁰⁰.

¹⁹⁹ Ο Sybel (1881, 119) αναφέρει ότι ήταν κόκκινος. Στην υπόλοιπη βιβλιογραφία δεν υπάρχει αντίστοιχη αναφορά.

²⁰⁰ Αναλυτικά για την ερμηνεία της επιγραφής βλ. Μέννεγκα 2006-2008, 53-54.

Αριθμός Καταλόγου: 17

Πίνακας: 17

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	456	
Υλικό:	Μάρμαρο πεντελικό	
Προέλευση:	Άγνωστη	

Διαστάσεις: Ύψ. κεφαλής: 0.207μ., πλ.: 0. 163μ.

Χρονολόγηση: Περίοδος των Σεβήρων

Βιβλιογραφία: Sybel 1881, 116 αρ. 456· Καββαδίας 1890-1892, 273 αρ. κατ. 456· Καστριώτης 1908, 79 αρ. 456· Fittschen – Zanker 1983, 86 αρ. 118 σημ. 4c. Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1979, 110-112 εικ. 1-2· Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1985, 76-77 πίν. 101.

Περιγραφή

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού. Σώζεται σε αρκετά καλή κατάσταση. Λείπει τμήμα του άκρου της μύτης, τμήματα του στεφανιού, τμήματα των αυτιών και το μεγαλύτερο μέρος του λαιμού. Υπάρχει ρωγμή στο πίσω δεξιό μέρος του κεφαλιού.

Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το είναι ψηλό και προβάλλεται. Παρουσιάζει εσοχές στην περιοχή των κροτάφων. Τα φρύδια είναι λεπτά και τοξωτά και δηλώνονται με λεπτές εγχάρακτες γραμμές. Τα μάτια είναι μεγάλα. Τα βλέφαρα είναι σαρκώδη και στις εσωτερικές γωνίες δηλώνεται ο έσω κανθός. Η ίριδα είναι δηλωμένη ενώ η κόρη του ματιού αποδίδεται με τη δημιουργία εσοχών. Τα χείλη είναι σαρκώδη και το κάτω είναι πιο εύσαρκο από το άνω χείλος. Η στοματική σχισμή είναι λεπτή και οι άκρες των χειλιών ελαφρά στραμμένες προς τα επάνω δίνοντας την αίσθηση ενός ανεπαίσθητου χαμόγελου. Μεταξύ του στόματος και της κάτω γνάθου παρατηρείται έντονη εσοχή. Το πιγούνι είναι σχετικά μικρό και στρογγυλό. Φέρει πεπονοειδή κόμμωση. Τα μαλλιά χωρίζονται σε δέκα ισομερείς ζώνες που ξεκινούν από το πρόσθιο μέρος της κεφαλής και καταλήγουν στο πίσω όπου σχηματίζουν έναν κότσο που κοσμεύεται με εγχάρακτα τρίγωνα και λοξές γραμμές. Στην περιοχή των κροτάφων υπάρχουν μικροί σιγμοειδείς βόστρυχοι που αποσπώνται από το σύνολο της κόμης.

Αριθμός Καταλόγου: 18

Πίνακας: 18

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	462	
Υλικό:	Πεντελικό μάρμαρο	
Προέλευση:	«Αθήνα» αγοράστηκε από την Αρχαιολογική Εταιρία	
Διαστάσεις: Ύψος κεφαλής: 0. 186μ., μεγ. σωζ. υψ: 0.235μ., πλ.: 0.164μ., βάθος: 0.205μ.		
Χρονολόγηση: Ύστερη εποχή Τραϊανού – πρώιμη εποχή Αδριανού		
Βιβλιογραφία: Καββαδίας 1890-1892, 275 αρ. 462. Καστριώτης 1896, 79 αρ, 462. Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1980, 324-326 εικ. 12-13.Καλαβρύα 2005, 490-491 αρ. κατ. 96 πίν. 96.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού με διπλό στεφάνι. Σώζεται σε μέτρια κατάσταση. Ένα μικρό τμήμα της μύτης και το περύγιο των αυτιών είναι αποσπασμένα. Φέρει ιζήματα, απολεπίσματα και εκδορές διάσπαρτα σε όλη την επιφάνεια. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο είναι ψηλό. Τα φρύδια είναι λεπτά και σχεδόν ίσια. Τα μάτια είναι μεγάλα. Τα άνω βλέφαρα είναι σαρκώδη και σαφώς ορισμένα. Τα κάτω βλέφαρα είναι λεπτά. Οι βολβοί είναι επίπεδοι και ο κανθός έντονα δηλωμένος. Η μύτη είναι ευθύγραμμη. Το στόμα είναι μικρό με ασαφές περίγραμμα και λεπτή στοματική γραμμή. Η κάτω γνάθος είναι μυτερή και παρουσιάζει έντονη εσοχή στην περιοχή κάτω, από το κάτω χείλος. Το δέρμα κάτω από το την κάτω γνάθο παρουσιάζει ελαφριά χαλάρωση. Τα μαλλιά αποδίδονται με πεπονοειδή κόμμωση. Δέκα σειρές βοστρύχων ξεκινούν από το μέτωπο και καταλήγουν στην κορυφή του κεφαλιού. Με τον ίδιο τρόπο και τα μαλλιά του αυχένα καταλήγουν στην κορυφή του κεφαλιού όπου σχηματίζουν κότσο. Η περιοχή κάτω από τον κότσο είναι πρόχειρα επεξεργασμένη. Η κεφαλή φέρει <i>στροφήιον</i> πάνω από το οποίο υπάρχει στεφάνι με φύλλα ελιάς σε διπλή σειρά.		

Αριθμός Καταλόγου: 19

Πίνακας: 19

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	464	
Υλικό:	Παριανό μάρμαρο	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Συν. Ύψος: 0.201μ., ύψος κεφαλής: 0.187μ., πλ. στην περιοχή των κροτάφων: 0.187μ.		
Χρονολόγηση: Εποχή Αυγούστου (27 π.Χ. – 14 μ.Χ)		
Βιβλιογραφία: Sybel 1881, 119 αρ. 764· Καββαδίας 1890-1892, 275 αρ. κατ. 464· Καστριώτης 1908, 80 αρ. 464· Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1980, 322· Καρούζου 1981, 100-101 πίν. 130 α-β.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε πολύ καλή κατάσταση. Διατηρεί μεγάλο τμήμα του λαιμού. Τμήματα των αυτιών είναι αποκρουσμένα. Η κεφαλή στρέφεται ελαφρά προς τα δεξιά. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο είναι ψηλό και επίπεδο. Τα φρύδια αποδίδονται πλαστικά με λεπτές εγχάρακτες γραμμές. Τα μάτια είναι αμυγδαλωτά και τοποθετημένα βαθιά μέσα στις κόγχες. Οι παρειές είναι λείες και επίπεδες. Η μύτη είναι ευθεία και μακριά. Το στόμα στενό και τα χείλη λεπτά. Το πηγούνι είναι στενό και αιχμηρό. Η κόμη αποδίδεται με χαμηλό ανάγλυφο. Η οπίσθια όψη της κόμης είναι αδούλευτη.		

Αριθμός Καταλόγου: 20

Πίνακας: 20

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	469	
Υλικό:	Πεντελικό μάρμαρο	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Μέγιστο ύψος: 0.182μ., ύψος κεφαλής: 0.155μ., πλάτος στην περιοχή των κροτάφων: 0.092μ.		
Χρονολόγηση: Αυτοκρατορικής εποχής		
Βιβλιογραφία: Raftoroulou 2000, 44-45 αρ. κατ. 24 πίν. 46-47.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού. Σώζεται σε πολύ καλή κατάσταση. Διατηρεί ολόκληρο τον λαιμό. φέρει ίχνη καφέ χρώματος λόγω αποθέσεων ασβεστόλιθου, καθώς και ίχνη φυτών στο πρόσωπο και στο λαιμό. Η κεφαλή παρουσιάζει ελαφριά κλίση προς τα αριστερά. Το περίγραμμα του προσώπου είναι στρογγυλό. Το μέτωπο είναι χαμηλό. Τα φρύδια είναι λεπτά και τοξωτά. Τα μάτια είναι μεγάλα και τοποθετημένα βαθιά στις κόγχες. Τα βλέφαρα είναι βαριά και ο έσω κανθός αποδίδεται πλαστικά. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Το στόμα είναι στενό και τα χείλη σαρκώδη. Η στοματική γραμμή είναι βαθιά. Στις άκρες των χειλιών σχηματίζονται μικρές αβαθείς κοιλότητες. Το πιγούνι είναι στενό και εύσαρκο. Ο λαιμός είναι κοντός και επίσης εύσαρκος. Η κόμη είναι μακριά και αποτελείται από κυματιστούς βοστρύχους με ελικοειδείς απολήξεις, που καλύπτουν τα αυτιά. Πάνω από το κέντρο του μετώπου ξεκινά ένας πλεκτός πλοχμός που καταλήγει στην κορυφή του κρανίου.		

Αριθμός Καταλόγου: 21

Πίνακας: 21

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	470	
Υλικό:	Μάρμαρο Πεντελικό (;)	
Προέλευση:	Ελευσίνα	
Διαστάσεις: Συν. Ύψος: 0.231μ., ύψ. κεφαλής: 0.183μ., πλ. στην περιοχή των κροτάφων: 0.098μ., βάθος: 0.15μ.		
Χρονολόγηση: Μέση εποχή των Αντωνίνων		
Βιβλιογραφία: Καββαδίας 1890-1892, 276 αρ. κατ. 470· Καστριώτης 1908, 80 αρ. 470-472· v. Heintze 1963, 39 πίν. 6b· Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1980, 336-339 εικ. 35-36· Schade 2003, 193-194 πίν. 45· Χωρέμη – Σπετσιέρη 2012, 125-126 εικ. 15.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού. Διατηρεί το μεγαλύτερο τμήμα του λαιμού. Απολεπίσματα και ιζήματα διάσπαρτα σε ολόκληρη την επιφάνεια. Φέρει κόκκινο χρώμα που πιθανόν οφείλεται στην παραμονή του σε κόκκινο χρώμα. Η μύτη, το στόμα, τμήμα της αριστερής παρειάς, του σαγονιού και του αριστερό τμήμα του λαιμού, οι άκρες των βοστρύχων στην αριστερή πλευρά είναι σπασμένα. Το στεφάνι διατηρείται σε καλύτερη κατάσταση στο πίσω μέρος της κεφαλής. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο είναι χαμηλό και πλατύ. Τα φρύδια είναι λεπτά και τοξωτά και δηλώνονται πλαστικά. Τα μάτια είναι μεγάλα, εξόφθαλμα, με κυρτούς βολβούς και δηλώνονται η ίριδα και η κόρη. Τα βλέφαρα είναι παχιά και πλατιά. Το βλέμμα είναι στραμμένο αριστερά και πάνω. Οι παρειές είναι λείες. Η στοματική γραμμή είναι αβαθής. Η κόμη αποτελείται από μακριούς, κυματιστούς βοστρύχους που χωρίζονται στη μέση και καλύπτουν μέρος του μετώπου και τα αυτιά. Πάνω από τα μαλλιά φέρει στεφάνι με διπλή σειρά φύλλων ελιάς ή δάφνης.		

Αριθμός Καταλόγου: 22

Πίνακας: 22

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	496	
Υλικό:	Χοντρόκοκκο νησιωτικό μάρμαρο, παριανό (;)	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Μέγιστο ύψος: 0.18μ., ύψος κεφαλής: 0.152μ., μέγιστο πλάτος: 0.127μ., πλάτος στην περιοχή των κροτάφων: 0.082μ.		
Χρονολόγηση: Εποχή Αυγούστου ή Εποχή Τιβερίου		
Βιβλιογραφία: Sybel 1881, 668· Καββαδίας 1890-1892, 281 αρ. κατ. 496· Raftopoulou 2000, 42-44 αρ. κατ. 23 πίν. 44-45.		
Περιγραφή		
Ημιτελής εικονιστική κεφαλή κοριτσιού. Σώζεται σε πολύ κακή κατάσταση. Το άκρο της μύτης είναι αποκρουσμένο. Η οπίσθια όψη της κεφαλής φέρει σημαντικές φθορές. Μικρότερης έκτασης φθορές σε όλη την επιφάνεια. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο χαμηλό. Τα φρύδια είναι λεπτά και τοξωτά και αποδίδονται με μικρές εγχάρακτες γραμμές. Τα μάτια είναι μεγάλα και αμυγδαλωτά. Τα βλέφαρα είναι βαριά. Οι παρειές είναι ελαφρώς εύσαρκες. Η μύτη είναι λεπτή και ίσια. Τα χείλη είναι λεπτά με ασαφές περίγραμμα. Στη δεξιά γωνία του στόματος σχηματίζεται μικρή αβαθής κοιλότητα. Το πιγούνι προβάλλεται και είναι εύσαρκο. Η απόδοση της κόμης δεν είναι ολοκληρωμένη. Φαίνεται πως επάνω από το κέντρο του μετώπου ξεκινούσε πλεκτός πλοχμός που κατέληγε στην κορφή της κεφαλής. Η κόμη καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος των αυτιών, εκτός από τους λοβούς.		

Αριθμός Καταλόγου: 23

Πίνακας: 23

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	534	
Υλικό:	Μάρμαρο πεντελικό	
Προέλευση:	Λέρνη Αργολίδας (δωρεά Β. Δροσινού)	
Διαστάσεις: Ύψος κεφαλής: 0.244μ., πλ. κεφαλής: 0.149μ., βάθος: 0.176μ.		
Χρονολόγηση: Εποχή Τραϊανού (98-117μ.Χ.)		
Βιβλιογραφία: ΑΔ 1890, 139 αρ. 13· Καββαδίας 1890-1892, 288 αρ. κατ. 534· Καστριώτης 1896, 86 αρ. κατ. 534· Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1980, 326-327 εικ. 14-15.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού. Διατηρείται σε μέτρια κατάσταση. Διατηρεί μεγάλο τμήμα του λαιμού. Το άκρο της μύτης, τμήματα του λαιμού και των μαλλιών και το μεγαλύτερο μέρος του κότσου, είναι σπασμένα. Διάσπαρτα σε όλη την επιφάνεια υπάρχουν ιζήματα διάβρωση και μικρής έκτασης φθορές. Η κεφαλή στρέφεται ελαφρά, προς τα δεξιά. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο είναι ψηλό πλατύ και διογκωμένο. Τα φρύδια είναι λεπτά και αποδίδονται με πλαστική έξαρση. Τα μάτια είναι μεγάλα, με κυρτούς βολβούς και πλατιά βλέφαρα. Είναι τοποθετημένα βαθιά στις κόγχες. Τα ζυγωματικά είναι έντονα. Οι παρειές είναι λείες και λιπόσαρκες. Τα αυτιά είναι αρκετά οριζόντια και τοποθετημένα ασυνήθιστα μακριά από τις παρειές. Το στόμα είναι πλατύ και οριζόντιο. Τα χείλη είναι λεπτά και η στοματική γραμμή βαθιά. Το πιγούνι είναι στενό και καμπύλο. Η κόμη είναι πεπονοειδής. Τα μαλλιά χωρίζονται στη μέση από το μέτωπο και κάθε πλευρά σε τέσσερα πλατιά τμήματα που καταλήγουν σε κότσο, χαμηλά στο πίσω μέρος του κρανίου, αφήνοντας τα αυτιά ακάλυπτα. Την κόμη συγκρατεί λεπτή ταινία που δένει στο πίσω μέρος του κρανίου κάτω από τον κότσο.		

Αριθμός Καταλόγου: 24

Πίνακας: 24

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	596	
Υλικό:	Παριανό μάρμαρο	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Ύψ. κεφαλής: 0.176μ., πλ. κεφαλής: 0.143μ., βάθος: 0.185μ.		
Χρονολόγηση: Εποχή Τραϊανού (98-117μ.Χ.)		
Βιβλιογραφία: Καββαδίας 1890-1892, 300 αρ. κατ. 596· Καστριώτης 1896, 92 αρ. κατ. 596-597· Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1980, 327 εικ. 16-17.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού. Σώζεται σε κακή κατάσταση. Διατηρεί πολύ μικρά τμήματα του λαιμού. Η μύτη, το στόμα και τμήματα του κότσου είναι σπασμένα. Σε όλη την επιφάνεια της κεφαλής υπάρχουν διάσπαρτα ιζήματα και διάβρωση. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο είναι πλατύ και επίπεδο. Τα φρύδια είναι λεπτά και αποδίδονται με πλαστική έξαρση. Τα μάτια είναι μεγάλα και τα βλέφαρα πλατιά και βαριά. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Τα αυτιά είναι μεγάλα και αποδίδονται σχηματικά. Η στοματική γραμμή είναι βαθιά. Το πηγούνι είναι πλατύ, τετράγωνο και εύσαρκο. Η κόμη είναι πεπονοειδής. Τα μαλλιά, χωρίζονται σε ζώνες με βαθιές αυλακώσεις και καταλήγουν ψηλά στο πίσω μέρος του κρανίου, σε μεγάλο κότσο.		

Αριθμός Καταλόγου: 25

Πίνακας: 25

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	598	
Υλικό:	Πεντελικό μάρμαρο	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Συν. ύψος: 0. 223μ., ύψος κεφαλής: 0.208μ., πλ. κεφαλής: 0.166μ., βάθος: 0.195μ.		
Χρονολόγηση: Εποχή Τραϊανού (98-117μ.Χ.) – Εποχή Αδριανού (117-138 μ.Χ.)		
Βιβλιογραφία: Καββαδίας 1890-1892, 100 αρ. κατ. 598· Καστριώτης 1896, 92 αρ. κατ. 598· Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1980, 333 εικ. 30-31· Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1985, 57 αρ. κατ. 598 πίν. 63-64· Stavridis 1985, 336 πίν. 136 εικ. 1.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε μέτρια κατάσταση. Διατηρεί μεγάλο μέρος του λαιμού. Το σαγόνι τα αυτιά και ο λαιμός είναι αποκρουσμένα. Υπάρχουν ιζήματα και διάβρωση διάσπαρτα σε όλη την επιφάνεια. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο είναι χαμηλό και επίπεδο. Τα φρύδια είναι λεπτά. Τα μάτια είναι μεγάλα. Η απόδοση των ματιών διαφέρει, με το αριστερό να είναι μικρότερο και καθοδικό. Τα βλέφαρα είναι βαριά. Οι βολβοί των ματιών είναι κυρτοί και η ίριδα και η κόρη είναι δηλωμένες. Ο έσω κανθός είναι δηλωμένος. Η μύτη είναι ογκώδης και πλατιά. Οι παρειές είναι λεπτές. Το στόμα είναι πλατύ και η αριστερή γωνία των χειλιών είναι χαμηλότερα από τη δεξιά. Τα χείλη είναι εύσαρκα και η στοματική γραμμή βαθιά. Το πιγούνι είναι στενό. Η κόμη αποτελείται από μηνοειδείς αντιθετικούς βοστρύχους, που αφήνουν τα αυτιά ακάλυπτα.		

Αριθμός Καταλόγου: 26

Πίνακας: 26

Προτομή αγοριού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	1011/118	
Υλικό:	Πεντελικό μάρμαρο	
Προέλευση:	Συλλογή Καραπάνου	
Διαστάσεις: Συν. ύψος προτομής: 0.305μ., ύψος κεφαλής: 0.198μ., πλάτος κεφαλής: 0.17μ., βάθος: 0.165μ.		
Χρονολόγηση: Εποχή Τιβερίου (14-37 μ.Χ.)		
Βιβλιογραφία: Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1980, 322-323 εικ. 6.		
Περιγραφή		
Προτομή αγοριού. Σώζεται σε καλή κατάσταση. Διατηρεί τον λαιμό και την βάση. Σε όλη την επιφάνεια υπάρχουν κατά τόπους, απολεπίσματα, διάβρωση και ιζήματα. Το περίγραμμα του προσώπου είναι στρογγυλό. Το μέτωπο είναι χαμηλό και πλατύ. Τα φρύδια είναι λεπτά και αποδίδονται πλαστικά. Τα μάτια είναι μικρά, αμυγδαλωτά και τοποθετημένα βαθιά μέσα στις κόγχες. Τα βλέφαρα είναι βαριά. Το βλέμμα είναι στραμμένο κάτω. Η μύτη είναι πλατιά. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Τα αυτιά είναι μεγάλα. Το στόμα είναι μικρό, με λεπτά χείλη και βαθιά στοματική γραμμή. Το πιγούνι είναι πλατύ και εύσαρκο. Ο λαιμός είναι κοντός και πλατύς. Η κόμη αποτελείται από παράλληλες σειρές μνηοειδών βοστρύχων που καλύπτουν μέρος του μετώπου και αφήνουν τα αυτιά ακάλυπτα.		

Αριθμός Καταλόγου: 27

Πίνακας: 27

Άγαλμα γυμνού αγοριού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο
Αρ. Ευρ:	1806
Υλικό:	Μάρμαρο Πεντελικό
Προέλευση:	Λιμάνι Χαλκίδας

Διαστάσεις: Σωζ. συν. ύψος: 0.67μ., ύψ. κεφαλής: 0.181μ., πλ. κεφαλής: 0.152., βάθος: 0.175μ.

Χρονολόγηση: Ύστερη εποχή του Αυγούστου

Βιβλιογραφία: Καστριώτης 1908, 318 αρ. κατ. 1806· Σβορώνος 1909, 165, εικ. 15· Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1980, 322 εικ. 5.

Περιγραφή

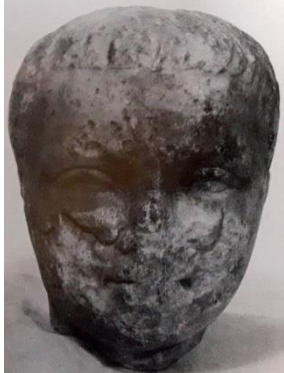
Άγαλμα γυμνού αγοριού. Συγκολλημένο από δύο κομμάτια (κεφαλή – σώμα). Η μύτη, το στόμα, το πιγούνι, το δεξί χέρι (από το μέσον του βραχίονα), τα πόδια (από το τέλος του μηρού και κάτω) και τα γεννητικά όργανα είναι σπασμένα. Υπάρχουν σε όλη την επιφάνεια του γλυπτού ιζήματα, απολεπίσματα και διάβρωση.

Εικονίζεται ένα ευτραφές παιδάκι ηλικίας 1-2 ετών που με το αριστερό του χέρι κρατά στην αγκαλιά του ένα ζώακι, πιθανόν σκυλάκι. Το περίγραμμα του προσώπου είναι στρογγυλό. Το μέτωπο είναι ψηλό και διογκωμένο. Τα φρύδια είναι λεπτά και καθοδικά. Τα μάτια είναι μικρά και αμυγδαλωτά. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Το άνω χείλος είναι λεπτό. Το πιγούνι φαίνεται να ήταν στενό και η περιοχή κάτω από αυτό εύσαρκη. Ο λαιμός είναι κοντός και πλατύς. Το σύνολο του σώματος που σώζεται δείχνει ένα εύσαρκο παιδάκι. Η παλάμη και τα δάκτυλα, του αριστερού χεριού είναι αφύσικα μεγάλα σε σχέση με το συνολικό μέγεθος του γλυπτού. Στην κοιλιά ο αφαλός είναι δηλωμένος με μικρή κοιλότητα. Στον αριστερό ώμο φέρει ιμάτιο, που στηρίζεται από μία στρογγυλή πόρπη.

Αριθμός Καταλόγου: 28

Πίνακας: 28

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	2142	
Υλικό:	Λεπτόκοκκο μάρμαρο παριανό (;)	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Μέγιστο ύψος: 0.167μ., ύψος κεφαλής: 0.155μ., μέγιστο πλάτος κεφαλής: 0.125μ.		
Χρονολόγηση: Εποχή του Τιβερίου (14-37 μ.Χ.)		
Βιβλιογραφία: Raftopoulou 2000, 47-48 αρ. κατ. 26 πίν. 50-51.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε κακή κατάσταση. Διατηρεί μικρό τμήμα του λαιμού. Φέρει μια κιτρινωπή πατίνα και αποθέσεις καφέ χρώματος από ασβεστόλιθο κατά τόπους. Υπάρχουν σύγχρονες οπές σύνδεσης στην οπίσθια όψη. Το χαμηλότερο μέρος του προσώπου φέρει σημαντικές φθορές και αποκρούσεις. Το πτερύγιο του δεξιού αυτιού είναι αποκρουσμένο. Η οπίσθια όψη του κρανίου και το δεξί αυτί είναι αποκρουσμένα. Φέρει ίχνη από τρυπάνι στα αυτιά. Η κεφαλή στρέφεται προς τα αριστερά. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο είναι ψηλό και κυρτό. Τα φρύδια είναι λεπτά. Τα μάτια είναι μικρά, με βαριά βλέφαρα. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Το αριστερό αυτί αποδίδεται διογκωμένο. Από το τμήμα του στόματος που σώζεται διαπιστώνουμε ότι τα χείλη είναι λεπτά και η στοματική γραμμή αβαθής. Στις γωνίες του στόματος σχηματίζονται μικρές αβαθείς κοιλότητες. Το πιγούνι και ο λαιμός είναι εύσαρκα. Η κόμη αποτελείται από κοντούς μηνοειδείς βοστρύχους που αποδίδονται με χαμηλό ανάγλυφο, αφήνοντας τα αυτιά ακάλυπτα.		

Αριθμός Καταλόγου: 29

Πίνακας: 29

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	2149	
Υλικό:	Μάρμαρο παριανο (;)	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Μέγιστο ύψος: 0.166μ., ύψος κεφαλής: 0.156μ., πλάτος στην περιοχή των κροτάφων: 0.092μ.		
Χρονολόγηση: Εποχή του Αυγούστου (27 π.Χ – 14 μ.Χ)		
Βιβλιογραφία: Raftoroulou 2000, 45-46 αρ. κατ. 25 πίν. 48-49.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε κακή κατάσταση. Διατηρεί τμήμα του λαιμού. Φέρει κιτρινωπή πατίνα και ίχνη ασβεστόλιθου κατά τόπους. Στην αριστερή πλευρά του προσώπου έχουν συγκολληθεί μικρά θραύσματα και υπάρχει συμπλήρωση με γύψο. Η αριστερή πλευρά του λαιμού και η μύτη είναι αποκρουσμένες. Στη δεξιά πλευρά της κεφαλής εντοπίζονται μαύρες γραμμές, ίσως ίχνη από φωτιά. Το κατώτερο μέρος του προσώπου είναι ιδιαίτερα φθαρμένο. Η μύτη είναι αποκρουσμένη. Υπάρχει οριζόντια ρωγμή που ξεκινά από τη μύτη και μέσω της αριστερής παρειάς καταλήγει στην οπίσθια όψη της κεφαλής. Μικρότερης έκτασης φθορές σε όλη την επιφάνεια του γλυπτού. Τα μάτια είναι πολύ μεγάλα και οι παρειές είναι εύσαρκες. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο είναι ψηλό. Τα μάτια είναι μικρά, με βαριά βλέφαρα. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Το στόμα είναι πλατύ και οριζόντιο. Η στοματική γραμμή είναι αβαθής. Το πιγούνι είναι πλατύ. Η κόμη αποδίδεται με εγχαράξεις.		

Αριθμός Καταλόγου: 30

Πίνακας: 30

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	2151	
Υλικό:	Μάρμαρο χοντρόκοκκο, Θάσου (·)	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Μέγιστο ύψος: 0.159μ., ύψος κεφαλής: 0.152μ., πλάτος κεφαλής: 0.126μ..		
Χρονολόγηση: Ύστερη εποχή του Αυγούστου		
Βιβλιογραφία: Raftopoulou 2000, 49-51 αρ. κατ. 28 πίν. 54-55		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε κακή κατάσταση. Διατηρεί μικρό τμήμα του λαιμού. Η μύτη και το στόμα είναι αποκρουσμένα. Μικρότερης έκτασης φθορές σε όλη την επιφάνεια του γλυπτού. Το μέτωπο είναι ιδιαίτερα ψηλό και κυρτό. Τα μάτια είναι μεγάλα και αμυγδαλωτά, με κυρτούς βολβούς. Τα βλέφαρα είναι παχιά και ο έσω κανθός δηλώνεται πλαστικά. Οι παρειές είναι ιδιαίτερα εύσαρκες, όπως και το πιγούνι και η περιοχή κάτω από αυτό. Τα αυτιά είναι συνοπτικά αποδοσμένα. Το στόμα είναι πλατύ, με στενά χείλη. Η στοματική γραμμή είναι οριζόντια και αβαθής. Στις γωνίες του στόματος σχηματίζονται μικρές αβαθείς κοιλότητες. Η κόμη αποτελείται από κοντούς βοστρύχους που αφήνουν τα αυτιά ακάλυπτα.		

Αριθμός Καταλόγου: 31

Πίνακας: 31

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	2285	
Υλικό:	Πεντελικό μάρμαρο	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Συν. σωζ. ύψος: 0.166μ., ύψ. κεφαλής: 0.145μ., πλ. κροταφικού χώρου: 0.083μ., σωζ. βάθος: 0.09μ.		
Χρονολόγηση: Εποχή Αδριανού (117-138 μ.Χ.)		
Βιβλιογραφία: Καστριώτης 1908, 370 αρ. κατ. 2278-2302· Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980, 328 εικ. 20-21.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε κακή κατάσταση. Η οπίσθια όψη της κεφαλής είναι σπασμένη. Το άκρο της μύτης, το αριστερό αυτί, τα χείλη και τμήματα του λαιμού είναι αποκρουσμένα. Σε ολόκληρη την επιφάνεια της κεφαλής υπάρχουν διάσπαρτα ιζήματα, διάβρωση, απολεπίσματα και μικρότερες φθορές. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο είναι χαμηλό. Τα φρύδια είναι τοξωτά και δηλώνονται πλαστικά. Τα μάτια είναι μεγάλα και αμυγδαλωτά και πυκνόφθαλμα. Οι βολβοί των ματιών είναι κυρτοί και δηλώνονται η ίριδα και η κόρη. Η κόρη έχει στρογγυλό σχήμα. Τα βλέφαρα είναι βαριά. Ο έσω κανθός είναι δηλωμένος. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Τα αυτιά είναι πρησμένα και τοποθετημένα ψηλά και πίσω στο κρανίο. Τα πτερύγια της μύτης είναι ανοιχτά. Το στόμα είναι στενό, το άνω χείλος στενό ενώ το κάτω σαρκώδες. Η στοματική γραμμή αβαθής. Το πιγούνι στενό. Η κόμη αποτελείται από δρεπανόσχημους βοστρύχους που αποδίδονται με αβαθείς εγχαράξεις και αφήνουν τα αυτιά ακάλυπτα. Στο κέντρο πάνω από το μέτωπο σχηματίζουν ένα τριγωνικό άνοιγμα.		

Αριθμός Καταλόγου: 32

Πίνακας: 32

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	3056	
Υλικό:	Πεντελικό μάρμαρο	
Προέλευση:	«Βρέθηκε σε σπίτι στην Αθήνα, στο Βατραχονήσι το 1911» (Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1980)	
Διαστάσεις: Σωζ. ύψος: 0.198μ., υψ. κεφαλής:0.185μ., πλ.: 0.10μ., βάθος: 0.174μ.		
Χρονολόγηση: Μέση εποχή των Αντωνίνων		
Βιβλιογραφία: Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1980, 339-340 εικ. 37-38.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού. Σώζεται σε κακή κατάσταση. Διατηρεί μικρό τμήμα του λαιμού. Λείπει μεγάλο μέρος της αριστερής πλευράς της κεφαλής (τμήμα της κόμης, του μετώπου, του ματιού και της παρειάς). Το μεγαλύτερο μέρος του μετώπου είναι αποκρουσμένο. Μικρότερες φθορές, απολεπίσματα και διάβρωση υπάρχουν σε όλη την επιφάνεια της κεφαλής. Το μέτωπο είναι ψηλό. Τα φρύδια είναι λεπτά και αποδίδονται πλαστικά. Τα μάτια είναι μεγάλα και τοποθετημένα βαθιά μέσα στις κόγχες. Τα βλέφαρα είναι λεπτά. Η ίριδα και η κόρη είναι δηλωμένες. Ο έσω κανθός και ο δακρυϊκός πόρος δηλώνονται πλαστικά. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Το στόμα είναι στενό και καθοδικό. Τα χείλη είναι σαρκώδη και στις άκρες τους σχηματίζουν μικρές κοιλότητες. Η στοματική γραμμή είναι βαθιά. Το πιγούνι είναι στενό και εύσαρκο. Η κόμη αποτελείται από μακριούς κυματιστούς βοστρύχους που καλύπτουν τα αυτιά. Πάνω από την κόμη φέρει φαρδύ στεφάνι, με διπλή σειρά φύλλων.		

Αριθμός Καταλόγου: 33

Πίνακας: 33

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	3302	
Υλικό:	Πεντελικό μάρμαρο	
Προέλευση:	Αθήνα	
Διαστάσεις: Ύψος: 0.195μ., πλ.: 0.115μ., βάθος: 0.141μ.		
Χρονολόγηση: Εποχή Τραϊανού (98-117μ.Χ.)		
Βιβλιογραφία: Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1980, 325 εικ. 8-9.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε κακή κατάσταση. Λείπει το μεγαλύτερο μέρος της δεξιάς πρόσθιας και οπίσθιας πλευράς της κεφαλής, η μύτη το μεγαλύτερο μέρος του στόματος και το πιγούνι. Μικρότερες φθορές είναι διάσπαρτες σε όλη την επιφάνεια της κεφαλής. Το μέτωπο είναι πλατύ και επίπεδο. Τα φρύδια είναι λεπτά και τοξωτά. Αποδίδονται με πλαστική έξαρση. Τα μάτια είναι μεγάλα και αμυγδαλωτά. Τα βλέφαρα είναι βαριά. Ο έσω κανθός είναι δηλωμένος. Οι παρειές είναι εύσαρκες και τα ζυγωματικά έντονα. Η κόμη αποτελείται από, σειρές μακριών δρεπανόσχημων βοστρύχων με φορά προς το μέτωπο που, αποδίδονται με εγχαράξεις.		

Αριθμός Καταλόγου: 34

Πίνακας: 34

Προτομή κοριτσιού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	3307	
Υλικό:	Πεντελικό μάρμαρο	
Προέλευση:	«Κατασχέθηκε στην Ν. Υόρκη. Εστάλη δια του 17217/17-9-1913 εγγράφου του Υπουργείου» (Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1980)	
Διαστάσεις: Συν. ύψος: 0.31μ., ύψος κεφαλής: 0.171μ., πλ. κεφαλής: 0.136μ., βάθος: 0.141μ.		
Χρονολόγηση: Εποχή Αντωνίνου Πίου (138 – 161 μ.Χ.)		
Βιβλιογραφία: Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1980, 335-336 εικ. 32-34· Stavridis 1985, 336 πίν. 136 εικ. 2.		
Περιγραφή		
Προτομή κοριτσιού. Σώζεται σε καλή κατάσταση. Η κεφαλή είναι συγκολλημένη. Φέρει αποκρούσεις στη μύτη και στη δεξιά πλευρά του ιματίου. Η πόρπη στον δεξιό ώμο είναι αποκρουσμένη. Υπάρχουν διάσπαρτα σε όλη την επιφάνεια του γλυπτού απολεπίσματα, διάβρωση και ιζήματα. Η κεφαλή στρέφεται προς τα δεξιά. Το περίγραμμα του προσώπου είναι στρογγυλό. Το μέτωπο είναι ψηλό, πλατύ και κυρτό. Τα φρύδια είναι μεγάλα και τοξωτά και δηλώνονται με βαθιές εγχαράξεις. Τα μάτια είναι μεγάλα με κυρτούς βολβούς, όπου αποδίδονται πλαστικά η ίριδα και η κόρη. Τα βλέφαρα είναι πλατιά και βαριά. Ο έσω κανθός και ο δακρυϊκός πόρος δηλώνονται πλαστικά. Στην περιοχή των κροτάφων σχηματίζονται κοιλότητες. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Τα αυτιά είναι μικρά και τοποθετημένα χαμηλά. Στον δεξί βολβό φέρει τρύπα για την τοποθέτηση ενώτιου. Το στόμα είναι στενό και τα χείλη σαρκώδη και καθοδικά. Η στοματική γραμμή είναι βαθιά. Το πηγούνι είναι εύσαρκο. Ο λαιμός είναι κοντός και πλατύς. Η κόμη αποτελείται από επάλληλες σειρές μηνοειδών βοστρύχων, που αφήνουν ακάλυπτα τα αυτιά. Στο κέντρο της κεφαλής επάνω από το μέτωπο ξεκινά ένας πλεκτός πλόκαμος με κατεύθυνση προς τα πίσω. Η μορφή φορά χλαμύδα, που στηρίζεται με πόρπη στον δεξιό ώμο.		

Αριθμός Καταλόγου:35

Πίνακας: 35

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	3591	
Υλικό:	Παριανό μάρμαρο	
Προέλευση:	«Κατασχέθηκε από την αστυνομία μαζί με άλλα αρχαία το Μάιο του 1926» (Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1980)	
Διαστάσεις: Συν. ύψος: 0.225μ., ύψος κεφαλής: 0.235μ., πλ. κεφαλής: 0.191μ.		
Χρονολόγηση: Εποχή Τραϊανού (98-117 μ.Χ.)		
Βιβλιογραφία: Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1980, 324 εικ. 7.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Ημίεργο. Δεν έχει γίνει η τελική διαμόρφωση της κόμης και των αυτιών. Η μύτη και το δεξί τμήμα του λαιμού είναι αποκρουσμένα. Μεγάλο τμήμα της κόμης στο επάνω αριστερό μέρος του κρανίου και στην οπίσθια όψη είναι σπασμένα. Μικρότερες φθορές, ιζήματα και κηλίδες υπάρχουν σε όλη την επιφάνεια. Το μεγαλύτερο μέρος του μετώπου καλύπτεται από τα μαλλιά. Τα φρύδια είναι λεπτά και τοξωτά και τοποθετημένα, σε μεγάλη απόσταση από τα μάτια. Τα μάτια είναι μικρά και τα βλέφαρα επίπεδα. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Το στόμα είναι στενό και τα χείλη λεπτά. Η στοματική γραμμή είναι αβαθής. Το πηγούνι είναι στενό και διαχωρίζεται από το κάτω χείλος με μία βαθιά καμπυλότητα. Η κόμη αποτελείται από έναν ενιαίο όγκο μαρμάρου χωρίς επεξεργασία.		

Αριθμός Καταλόγου: 36 Πίνακας: 36
Εικονιστική κεφαλή παιδιού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	3906	
Υλικό:	Πεντελικό μάρμαρο	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Μέγιστο ύψος: 0.13μ., ύψος κεφαλής: 0.12μ., μέγιστο πλάτος κεφαλής: 0.092μ.		
Χρονολόγηση: 1 ^{ος} αιώνας μ.Χ.		
Βιβλιογραφία: Raftopoulou 2000, 48-49 αρ. κατ. 27 πίν. 52-53		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή παιδιού. Σώζεται σε πολύ κακή κατάσταση. Διατηρεί πολύ μικρό τμήμα του λαιμού. Το πρόσωπο είναι στο σύνολό του αποκρουσμένο, με μικρές περιοχές καλύτερης διατήρησης στο μέτωπο και τα μάτια. Η κεφαλή στρέφεται προς τα δεξιά. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο είναι ιδιαίτερα ψηλό, στενό και κυρτό. Τα μάτια είναι μικρά. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Η κόμη αποτελείται από μακριές κυματιστούς βοστρύχους που καλύπτουν τα αυτιά και τον αυχένα. Επάνω από το κέντρο του μετώπου συγκεντρώνονται τα μαλλιά σε κοτσίδα.		

Αριθμός Καταλόγου: 37

Πίνακας: 37

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Εθνικό αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	3907	
Υλικό:	Μάρμαρο με μέτριους κόκκους παριανό (;)	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Μέγιστο ύψος: 0.162μ., πλάτος στην περιοχή των κροτάφων: 0.105μ.		
Χρονολόγηση: 1 ^{ος} αιώνας π.Χ. – 1 ^{ος} αιώνας μ.Χ.		
Βιβλιογραφία: Raftopoulou 2000, 40-42 αρ. κατ. 22 πίν. 42-43.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε κακή κατάσταση. Διατηρεί πολύ μικρό τμήμα του λαιμού. Φέρει σκούρο γκρι χρώμα κατά τόπους. Υπάρχουν σημαντικές φθορές σε όλη την επιφάνεια του γλυπτού. Στο επάνω μέρος της κόμης φέρει μία βαθιά τρύπα. Η μύτη και το στόμα είναι αποκρουσμένα. Το περίγραμμα του προσώπου είναι σχεδόν τετράγωνο. Το μέτωπο είναι ψηλό και κυρτό. Τα μάτια είναι μικρά με βαριά βλέφαρα. Τα βλέμματα είναι στραμμένα προς τα κάτω. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Το στόμα είναι στενό και τα χείλη σαρκώδη. Το κάτω χείλος σχηματίζει μικρές κοιλότητες με τις παρειές. Η κόμη είναι ημιτελής και ιδιαίτερα διογκωμένη στην πίσω όψη του κρανίου.		

Αριθμός Καταλόγου: 38

Πίνακας: 38

Θραύσμα εικονιστικής κεφαλής κοριτσιού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	4914	
Υλικό:	Πεντελικό μάρμαρο	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Σωζ. ύψος: 0.142μ., σωζ. πλ.: 0.137μ.		
Χρονολόγηση: Εποχή των Σεβήρων (193-235 μ.Χ.)		
Βιβλιογραφία: Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1979, 114 εικ. 3-4.		
Περιγραφή		
Θραύσμα εικονιστικής κεφαλής κοριτσιού. Σώζεται σε μέτρια κατάσταση. Διατηρείται μόνο το κεντρικό και αριστερό μέρος της κεφαλής και το αριστερό τμήμα της ταινίας που κοσμεί την κόμη (με φθορές) . Από το πρόσωπο σώζονται το μέτωπο, το αριστερό φρύδι, το αριστερό μάτι και το αυτί. Το μέτωπο είναι ψηλό. Τα φρύδια λεπτά και τοξωτά. Ενώνονται πάνω από τη μύτη. Το μάτι είναι μεγάλο και αμυγδαλωτό. Το βλέφαρο λεπτό. Ο βολβός του ματιού είναι κυρτός και η ίριδα και η κόρη είναι δηλωμένες. Η ίριδα έχει σχήμα πέλτης. Ο έσω κανθός είναι δηλωμένος. Το βλέμμα στρέφεται προς τα δεξιά. Το περύγιο του αυτιού είναι λεπτό και η ακουστική κοιλότητα ασυνήθιστα μεγάλη. Η κόμη, ανήκει στον πεπονοειδή τύπο. Χωρίζεται στη μέση πάνω από το κέντρο του μετώπου. Τα μαλλιά σε κάθε πλευρά χωρίζονται σε τέσσερις ζώνες που καταλήγουν στο πίσω μέρος της κεφαλής σε έναν επίπεδο και πλατύ κότσο, αφήνοντας τα αυτιά ακάλυπτα. Μικροί ελεύθεροι, κυματιστοί βόστρυχοι υπάρχουν στο κέντρο του μετώπου. Μπροστά από αυτί υπάρχουν σιγμοειδείς βόστρυχοι. Την κόμη συγκρατεί φαρδιά ταινία.		

Αριθμός Καταλόγου: 39

Πίνακας: 39

Θραύσμα εικονιστικής κεφαλής κοριτσιού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	4917	
Υλικό:	Πεντελικό μάρμαρο	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Σωζ. ύψος: 0.145μ., σωζ. πλ.: 0.123μ.		
Χρονολόγηση: Εποχή των Σεβήρων (193-235 μ.Χ.)		
Βιβλιογραφία: Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1979, 116 εικ. 5-6		
Περιγραφή		
Θραύσμα εικονιστικής κεφαλής κοριτσιού. Σώζεται σε κακή κατάσταση. Σώζεται το άνω κεντρικό τμήμα της κεφαλής, από το ύψος των περυγίων της μύτης και πάνω. Το τμήμα του μετώπου πάνω από το δεξί μάτι και το μεγαλύτερο τμήμα της δεξιάς παρειάς είναι αποκρουσμένα. Υπάρχουν μικρότερης έκτασης φθορές (απολεπίσματα και ιζήματα) σε όλη την επιφάνεια της κεφαλής. Αποκρουσμένη είναι και η ταινία που φορά πάνω από την κόμη. Το μέτωπο είναι πλατύ. Τα φρύδια είναι λεπτά και αποδίδονται με πλαστική έξαρση. Τα μάτια είναι μεγάλα και εξόφθαλμα. Οι βολβοί των ματιών είναι κυρτοί και ίριδα και η κόρη είναι δηλωμένες. Η ίριδα έχει στρογγυλό σχήμα. Τα βλέφαρα είναι πλατιά και βαριά. Ο έσω κανθός και ο δακρυϊκός πόρος δηλώνονται. Η κόμη της κεφαλής ανήκει στην πεπονοειδή τύπο κόμμωσης. Φέρει ταινία που κοσμεύεται από λεπτά στενόμακρα φύλλα τα οποία όμως δεν μπορούν να καθοριστούν λόγω της φθοράς που έχουν υποστεί.		

Αριθμός Καταλόγου: 40

Πίνακας: 40

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	5258	
Υλικό:	Παριανό μάρμαρο	
Προέλευση:	«ἐν τῷ κτιρίῳ τῆς Γερμανικῆς Αρχαιολογικῆς Σχολῆς. Φειδίου 1, ευρεθεισῶν ἀρχαιοτήτων» (Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1979)	
Διαστάσεις: Συν. ὕψος: 0.309μ., ὕψος κεφαλῆς: 0.239μ., πλ. κεφαλῆς: 0.173μ.		
Χρονολόγηση: Εποχή Ιουλίας Μαίσας (170 – 225 μ.Χ)		
Βιβλιογραφία: Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1979, 116-117 εικ. 7-8.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού. Σώζεται σε μέτρια κατάσταση. Διατηρεῖ το μεγαλύτερο μέρος του λαιμού. Η μύτη, τα χείλη, τμήματα της κόμης και του πέπλου είναι αποκρουσμένα. Μικρότερες φθορές, απολεπίσματα και ιζήματα σε ὅλη την επιφάνεια. Η κεφαλή στρέφεται ελαφρά, προς τα δεξιά και πάνω. Το περίγραμμα του προσώπου είναι στρογγυλό. Το μέτωπο είναι χαμηλό. Τα φρύδια είναι λεπτά, καθοδικά και τοποθετημένα πολύ κοντά στα μάτια. Τα μάτια είναι μικρά και ο ἔσω κανθός είναι δηλωμένος. Οι παρειές είναι εὐσαρκες. Τα αυτιά, είναι μεγάλα και προβάλλονται έντονα. Το στόμα είναι μικρό με λεπτά χείλη. Η στοματική γραμμή είναι αβαθῆς. Το κάτω χείλος διαχωρίζεται από το πιγούνι με μία λεπτή και καμπύλη κοιλότητα. Το πιγούνι είναι στενό και εὐσαρκο, ὅπως και η περιοχή ακριβῶς κάτω από αυτό. Η κόμη χωρίζεται στη μέση πάνω από το μέτωπο. Στην κάθε πλευρά σχηματίζονται τέσσερα τμήματα που κατευθύνονται προς την οπίσθια ὄψη της κεφαλῆς η οποία καλύπτεται από τον πέπλο.		

Αριθμός Καταλόγου: 41

Πίνακας: 41

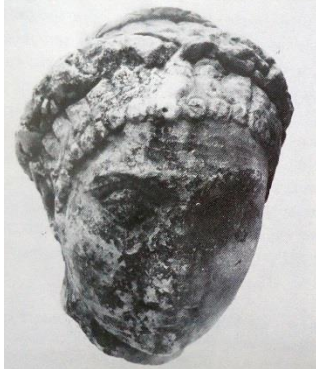
Θραύσμα εικονιστικής κεφαλής κοριτσιού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	5262	
Υλικό:	Πεντελικό μάρμαρο	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Σωζ. ύψος: 0.156μ., πλ.: 0.154μ., βάθος: 0187μ.		
Χρονολόγηση: Μέση εποχή των Αντωνίνων		
Βιβλιογραφία: Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1980, 349 εικ. 46-47.		
Περιγραφή		
Θραύσμα εικονιστικής κεφαλής κοριτσιού. Σώζεται σε κακή κατάσταση. Λείπει όλο το κάτω μέρος του προσώπου και δεξί πάνω. Από την αριστερή πλευρά σώζεται η κόμη, το μέτωπο, το αριστερό φρύδι και μάτι. Το φρύδι είναι λεπτό και τοξωτό. Το μάτι μεγάλο με κυρτούς βολβούς. Η ίριδα και η κόρη είναι δηλωμένες. Το βλέφαρο είναι λεπτό και πλατύ. Η κόμη ανήκει στον πεπονοειδή τύπο. Τα μαλλιά χωρίζονται σε τμήματα με βαθιές αυλακώσεις και καταλήγουν στην οπίσθια όψη του κρανίου, σε κότσο που είναι τοποθετημένος ψηλά. Στην περιοχή των κροτάφων υπάρχουν μικροί μηνοειδείς και σιγμοειδείς βόστρυχοι.		

Αριθμός Καταλόγου: 42

Πίνακας: 42

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	5266	
Υλικό:	Πεντελικό μάρμαρο	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Σωζ. ύψος: 0.227μ., ύψ. κεφαλής: 0.205μ., πλ. κεφαλής: 0.18μ., βάθος: 0.19μ.		
Χρονολόγηση: Εποχή Τραϊανού (98-117 μ.Χ.)		
Βιβλιογραφία: Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1980, 327-328 εικ. 18-19		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού. Σώζεται σε κακή κατάσταση. Διατηρεί μικρό τμήμα του λαιμού. Η μύτη, τμήματα των αυτιών και του στεφανιού είναι αποκρουσμένα. Σε όλη την επιφάνεια της κεφαλής υπάρχουν απολεπίσματα, ιζήματα και διάβρωση. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο είναι πλατύ. Τα φρύδια είναι λεπτά και τοξωτά. Τα μάτια είναι μεγάλα, με κυρτούς βολβούς και βαριά βλέφαρα. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Το στόμα είναι στενό. Το κάτω χείλος είναι πιο σαρκώδες από το πάνω. Το πιγούνι είναι επίσης στενό. Η κόμη ανήκει στον πεπονοειδή τύπο. Τα μαλλιά χωρίζονται σε οριζόντιες ζώνες με βαθιές εγχαράξεις, και καταλήγουν σε κότσο ψηλά στο πίσω μέρος του κρανίου. Σπειροειδείς βόστρυχοι σχηματίζουν στεφάνι που καλύπτει μέρος του μετώπου και των κροτάφων. Επάνω από την κόμη φέρει στεφάνι με δυσδιάκριτα φύλλα.		

Αριθμός Καταλόγου: 43

Πίνακας: 43

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	5267	
Υλικό:	Πεντελικό μάρμαρο	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Σωζ. ύψος: 0.167μ., πλ.: 0.146μ., βάθος: 0.158μ.		
Χρονολόγηση: Εποχή Τραϊανού (98-117μ.Χ.)		
Βιβλιογραφία: Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1980, 324 εικ. 10-11.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού. Σώζεται σε πολύ κακή κατάσταση. Η μύτη, τα χείλη, το πιγούνι, ο λαιμός και τμήματα του κότσου είναι αποκρουσμένα. Μικρότερης έκτασης φορές, ιζήματα και αποκρούσεις σε όλη την επιφάνεια της κεφαλής. Η κεφαλή στρέφεται προς τα αριστερά. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο είναι ψηλό. Τα μάτια είναι μεγάλα. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Η κόμη είναι πεπονοειδής. Αβαθείς εγχαραξείς χρησιμοποιούνται για την απόδοση συστρόφη των βοστρύχων, εντός των οριζόντιων ζωνών στις οποίες είναι χωρισμένα τα μαλλιά. Στην κόμη φέρει στεφάνι με φύλλα.		

Αριθμός Καταλόγου: 44

Πίνακας: 44

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	5269	
Υλικό:	Παριανό μάρμαρο	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Συν. ύψος: 0.203μ., ύψ. κεφαλής: 0.194μ., πλ. κεφαλής: 0.167μ., βάθος: 0.22μ.		
Χρονολόγηση: Εποχή της Φαυστίνας της νεώτερης (145-175 μ.Χ.)		
Βιβλιογραφία: Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980, 343-346 εικ. 42-43.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού. Σώζεται σε κακή κατάσταση. Το δεξί μάτι, τα φρύδια, η μύτη, το στόμα, το μεγαλύτερο μέρος του λαιμού, τα αυτιά και τμήματα του κότσου είναι αποκρουσμένα. Μικρότερης έκτασης φθορές, ιζήματα και διάβρωση, σε όλη την επιφάνεια της κεφαλής. Το περίγραμμα του προσώπου είναι σχεδόν τετράγωνο. Το μέτωπο είναι χαμηλό και πλατύ. Τα μάτια είναι μικρά με κυρτούς βολβούς. Η ίριδα και η κόρη είναι δηλωμένες, όπως και ο έσω κανθός. Τα βλέφαρα είναι λεπτά και με μεταλλική σαφήνεια επεξεργασμένα. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Η κόμη χωρίζεται στη μέση ακριβώς πάνω από το κέντρο του μετώπου. Ένα τμήμα των μαλλιών δημιουργεί ένα κυλινδρικό στεφάνι που πλαισιώνει το περίγραμμα του προσώπου και της οπίσθιας όψης του κρανίου. Τα υπόλοιπα καταλήγουν σε κότσο που είναι τοποθετημένος στο κέντρο της οπίσθιας όψης του κρανίου.		

Αριθμός Καταλόγου: 45

Πίνακας: 45

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	5430	
Υλικό:	Πεντελικό μάρμαρο	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Σωζ. ύψος: 0.23μ., ύψ. κεφαλής: 0.152μ., πλ.: 0.162μ., βάθος: 0.152μ.		
Χρονολόγηση: Εποχής Αδριανού (117-138μ.Χ.)		
Βιβλιογραφία: Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1980, 329-330 εικ. 24-25.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε πολύ κακή κατάσταση. Η μύτη, τα χείλη, ο λαιμός, το αριστερό αυτί και η πίσω όψη του κρανίου είναι αποκρουσμένα. Απολεπίσματα, ιζήματα, διάβρωση και μικρότερες φθορές, υπάρχουν σε όλη την επιφάνεια του γλυπτού. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο είναι πλατύ. Τα μάτια είναι μικρά και τοποθετημένα βαθιά στις κόγχες. Οι βολβοί είναι κυρτοί. Η ίριδα και η κόρη είναι δηλωμένες. Η ίριδα δηλώνεται με μία στενή και βαθιά οπή. Τα βλέφαρα είναι στενά και λεπτά. Το στόμα είναι στενό και οριζόντιο. Η στοματική γραμμή είναι αβαθής. Η κόμη αποδίδεται με κοντούς μηνοειδείς βοστρύχους, με φορά προς το μέτωπο.		

Αριθμός Καταλόγου: 46

Πίνακας: 46

Θραύσμα εικονιστικής κεφαλής κοριτσιού

Μουσείο:	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	
Αρ. Ευρ:	6647 ²⁰¹	
Υλικό:	Πεντελικό μάρμαρο	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Σωζ. ύψος: 0. 183μ.		
Χρονολόγηση: Μέση εποχή των Αντωνίνων		
Βιβλιογραφία: Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980, 348-349 εικ. 45.		
Περιγραφή		
Θραύσμα εικονιστικής κεφαλής κοριτσιού. Σώζεται σε μέτρια κατάσταση. Είναι σπασμένα μεγάλα τμήματα της κεφαλής, στην αριστερή και στην δεξιά πλευρά, αλλά και στην οπίσθια όψη. Ο λαιμός απουσιάζει ολοκληρωτικά. Η μύτη είναι αποκρουσμένη. Υπάρχουν ιζήματα και διάβρωση σε όλη την σωζόμενη επιφάνεια. Το μέτωπο είναι ψηλό, πλατύ και επίπεδο. Τα φρύδια είναι τοξωτά και λεπτά. Αποδίδονται με αβαθείς εγχαράξεις. Τα μάτια είναι μεγάλα, με κυρτούς βολβούς. Η ίριδα και η κόρη είναι δηλωμένες. Η κόρη αποδίδεται βαθιά, με σχήμα πέλτης. Τα βλέφαρα είναι βαριά και έσω κανθός είναι δηλωμένος. Το βλέμμα στραμμένο στα δεξιά. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Το στόμα είναι μικρό και στις άκρες του σχηματίζονται μικρές αβαθείς κοιλότητες. Τα χείλη είναι λεπτά και η στοματική γραμμή βαθιά. Το πηγούνι είναι στενό και εύσαρκο. Το τμήμα της κόμης που σώζεται δείχνει πως τα μαλλιά ήταν μαζεμένα και στο κέντρο του άνω μέρους πάνω από το μέτωπο υπήρχε πλεγμένος πλόκαμος που είχε κατεύθυνση προς το πίσω μέρος του κρανίου.		

²⁰¹ Ο αριθμός ευρετηρίου αναφέρεται λανθασμένα από την Ντάτσουλη – Σταυρίδη ως 710, στον αριθμό αυτό αντιστοιχεί αγαλμάτιο Αφροδίτης, όπως αναφέρουν οι Καββαδίας και Καστριώτης. Ευχαριστώ πολύ τον κ. Στ. Κατάκη, για την βοήθεια του στον εντοπισμό του σωστού αρ. ευρ..

Αριθμός Καταλόγου: 47

Πίνακας: 47

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Ελευσίνας	
Αρ. Ευρ:	5150	
Υλικό:	Μάρμαρο	
Προέλευση:	Ιερό Ελευσίνας	

Διαστάσεις: Υ: 0.19μ.
Χρονολόγηση: 3 ^{ος} αιώνας μ.Χ.
Βιβλιογραφία: Κουρουνιώτης 1923, 158 εικ. 1α-β· Gonzenbach 1957, 106 και 156-157 αρ. κατ. Κ 24 πίν. 21· Clinton 1974, 105 εικ. 11-12· Goette 1989, 203-205 πιν. 35 εικ. 1-4 και 36 1-2· Καντά – Κίτσου 1993, 84 εικ. 44· Παπαγγελή 2002, 294.
Περιγραφή
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε μέτρια κατάσταση. Η μύτη, το στόμα, και το πιγούνι είναι αποκρουσμένα. Αποκρούσεις υπάρχουν στο στεφάνι το μέτωπο, το δεξί φρύδι και τα πτερύγια των αυτιών. Φέρει διάσπαρτα ιζήματα σε όλη την επιφάνεια. Το περίγραμμα του προσώπου είναι στρογγυλό. Μέτωπο είναι ψηλό και στενό. Τα φρύδια τοξωτά. Τα βλέφαρα είναι βαριά και η ίριδα είναι δηλωμένη. Τα μάτια είναι ελαφρώς εξόφθαλμα. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Η ρινοπαραειακή αύλακα δηλώνεται με μία απαλή εγχάραξη. Τα χείλη είναι λεπτά. Η κόμη είναι κοντή και αποδίδεται με πυκνές τοξοειδείς εγχαράξεις. Πάνω από το δεξί αυτί εντοπίζεται μία μακριά τούφα μαλλιών (Σκόλλυς). Φορά στεφάνι διακοσμημένο με φύλλα μυρτιάς.

Αριθμός Καταλόγου: 48

Πίνακας: 48

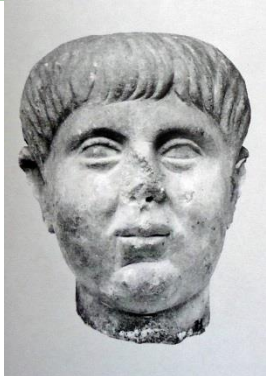
Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Ελευσίνας	
Αρ. Ευρ:	Χωρίς αρ. ευρ.	
Υλικό:	Μάρμαρο	
Προέλευση:	Ιερό Ελευσίνας	
Διαστάσεις: 0.19μ		
Χρονολόγηση: 3ος αιώνας μ.Χ.		
Βιβλιογραφία: Κουρουνιώτης 1923, 159 εικ. 3-5· Clinton 1974, 106-107 εικ. 13-14· Pantos 1989, 200-201 πίν. 34 εικ. 1-3· Καντά – Κίτσου 1993, 84 εικ. 44· Παπαγγελή 2002, 294.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε καλή κατάσταση. Η μύτη, η αριστερή παρειά, τα χείλη και το πιγούνι είναι αποκρουσμένα. Το σχήμα του μετώπου είναι ωοειδές. Τα μέτωπο είναι ψηλό, επίπεδο και σχεδόν τετράγωνο. Τα φρύδια είναι τοξωτά και αποδίδονται με μικρές εγχάρακτες γραμμές. Τα μάτια είναι μεγάλα και εξόφθαλμα. Η ίριδα και η κόρη δηλώνονται με εγχάραξη. Η ρινοπαρειακή αύλακα είναι δηλωμένη. Τα χείλη είναι λεπτά. Το στόμα στρέφεται προς τα δεξιά. Το πιγούνι είναι εύσαρκο. Η κόμη είναι κοντή με ευθείς παράλληλους βοστρύχους που αποδίδονται με αβαθείς εγχαραξεις. Στο ύψος του μετώπου πάνω από το δεξί μάτι εντοπίζονται άτακτα τοποθετημένες τρίχες που δηλώνουν ότι εκεί υπήρχε (σκόλλυς) ο οποίος έχει πρόσφατα κοπεί. Φορά στεφάνι διακοσμημένο με φύλλα μυρτιάς.		

Αριθμός Καταλόγου: 49

Πίνακας: 49

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου	
Αρ. Ευρ:	71	
Υλικό:	Λευκό μάρμαρο με μεσαίους κόκκους	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Συνολικό ύψος: 0.185μ., ύψος κεφαλής: 0.165μ., πλάτος: 0.135μ., βάθος: 0.144μ.		
Χρονολόγηση: Εποχή Τραϊανού		
Βιβλιογραφία: Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1981, 580 αρ. κατ. 71 πίν. 190δ· Portale 1998, 336, αρ. κατ. 9, πιν. 44a-b· Lagogianni- Georakarakos 2002, 85-86 αρ. κατ. 64 πίν.67 a-d.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε πολύ καλή κατάσταση. Διατηρεί τμήμα του λαιμού. Η μύτη είναι αποκρουσμένη. Μόνο μικρής έκτασης φθορές στο υπόλοιπο της κεφαλής. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο χαμηλό. Τα φρύδια είναι λεπτά και αποδίδονται με χαμηλή, πλαστική έξαρση. Τα μάτια είναι μεγάλα και αμυγδαλωτά με επίπεδους βολβούς. Είναι τοποθετημένα βαθιά μέσα στις κόγχες. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Τα αυτιά είναι μεγάλα και συνοπτικά αποδομένα. Η ρινοπαραειακή αύλακα δηλώνεται πλαστικά. Το στόμα είναι οριζόντιο και σχετικά στενό. Η στοματική γραμμή είναι αβαθής. Το πιγούνι είναι στενό και διογκωμένο. Η κόμη είναι συνοπτικά επεξεργασμένη στην οπίσθια επιφάνεια. Αποτελείται από επάλληλες σειρές μηνονειδών βοστρύχων που καταλήγουν στο μέτωπο και περιγράφουν τα εξωτερικά όρια του προσώπου, αφήνοντας τα αυτιά ακάλυπτα. Επάνω από το αριστερό μάτι αντιθετικοί βόστρυχοι σχηματίζουν ένα τριγωνικό άνοιγμα στην κόμη.		

Αριθμός Καταλόγου: 50

Πίνακας: 50

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου	
Αρ. Ευρ:	84	
Υλικό:	Λευκό λεπτόκοκκο μάρμαρο	
Προέλευση:	Άγνωστη	

Διαστάσεις: Συνολικό ύψος: 0.185μ., ύψος κεφαλής: 0.165μ., πλάτος: 0.135μ., βάθος: 0.155μ.

Χρονολόγηση: Εποχή των Φλαβίων

Βιβλιογραφία: Lagogianni - Georgakarakos 2002, 85 πίν. 66 a-d.

Περιγραφή

Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε καλή κατάσταση. Το άκρο της μύτης και το πιγούνι είναι αποκρουσμένα. Μικρότερης έκτασης αποκρούσεις υπάρχουν, στην αριστερή παρειά, στο στόμα και στην κόμη.

Στις εσωτερικές γωνίες του στόματος υπάρχουν ίχνη από τρυπάνι.

Η κεφαλή στρέφεται ελαφρά προς τα δεξιά. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο είναι πλατύ και επίπεδο. Τα φρύδια είναι λεπτά και τοξωτά και αποδίδονται με πλαστική έξαρση. Τα μάτια είναι μεγάλα, με κυρτούς βολβούς. Τα βλέφαρα είναι βαριά. Ο έσω κανθός αποδίδεται πλαστικά. Το βλέμμα είναι στραμμένο στα αριστερά. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Το στόμα είναι στενό και τα χείλη σαρκώδη και καμπυλόσχημα. Η στοματική γραμμή είναι αβαθής. Στις άκρες του στόματος σχηματίζονται μικρές αβαθείς κοιλότητες. Η κόμη αποτελείται από κοντούς σγουρούς βοστρύχους που ακολουθούν τα εξωτερικά όρια του προσώπου και καταλήγουν στην βάση του κρανίου, αφήνοντας τα αυτιά ακάλυπτα. Ο διαχωρισμός των βοστρύχων γίνεται συνοπτικά.

Αριθμός Καταλόγου: 51

Πίνακας: 51

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου	
Αρ. Ευρ:	204	
Υλικό:	Γκρίζο μάρμαρο	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Συνολικό ύψος: 0.165μ., ύψος κεφαλής: 0.16μ., πλάτος: 0.13μ., βάθος: 0.14μ.		
Χρονολόγηση: Εποχή του Αυγούστου		
Βιβλιογραφία: Lagogianni –Gergarakos 2008, 84 πίν. 64 a-d.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε μέτρια κατάσταση. Διατηρεί μικρό τμήμα του λαιμού. Η μύτη και το πιγούνι είναι αποκρουσμένα. Μικρότερης έκτασης αποκρούσεις εντοπίζονται στο μέτωπο, στα μάτια, στο αριστερό αυτί, στις παρειές, στο στόμα και στην κόμη. Το περίγραμμα του προσώπου είναι στρογγυλό. Το μέτωπο είναι ψηλό και πλατύ. Τα φρύδια είναι λεπτά και τοξωτά. Τα μάτια είναι μεγάλα με κυρτούς βολβούς. Τα βλέφαρα είναι παχιά και βαριά. οι παρειές είναι εύσαρκες. Το στόμα είναι στενό και τα χείλη σαρκώδη. Η στοματική γραμμή είναι βαθιά. Το πιγούνι είναι στενό και εύσαρκο. Η κόμη αποτελείται από επάλληλες σειρές μηνοειδών βοστρύχων που αφήνουν τα αυτιά ακάλυπτα. Επάνω από κέντρο του μετώπου αντιθετικοί βόστρυχοι σχηματίζουν ένα τριγωνικό κενό. Η απόδοση των βοστρύχων γίνεται με χαμηλό ανάγλυφο.		

Αριθμός Καταλόγου: 52

Πίνακας: 52

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου	
Αρ. Ευρ:	217	
Υλικό:	Μάρμαρο λευκό, λεπτόκοκκο	
Προέλευση:	Αχαρνές, Αγ. Νικόλαος Κρήτης	
Διαστάσεις: Ύψος: 0.20μ., πλ.: 0.17μ., βάθος: 0.193μ.		
Χρονολόγηση: 1 ^ο τέταρτο 3 ^{ου} αιώνα μ.Χ.		
Βιβλιογραφία: Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1981, 585 αρ. κατ. 217 πίν. 192δ εικ. 4· Platon 1964, 151· Lagogianni – Georgakarakos 2002, 83 αρ. κατ. 59 πίν. 62a-d.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού. Σώζεται σε καλή κατάσταση. Το μέτωπο, το δεξί φρύδι και μάτι, το άκρο της μύτης, η δεξιά πλευρά του πιγουνιού και ο κόττος είναι αποκρουσμένα. Μικρότερης έκτασης φθορές σε όλη την επιφάνεια. Διατηρεί καφέ χρώμα στις ίριδες των ματιών. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο είναι χαμηλό. Τα φρύδια είναι λεπτά και τοξωτά και αποδίδονται με πλαστική έξαρση. Τα μάτια είναι μεγάλα με κυρτούς βολβούς. Τα βλέφαρα είναι βαριά. ο έσω κανθός δηλώνεται. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Το στόμα είναι πλατύ και τα χείλη σαρκώδη. Η στοματική γραμμή είναι βαθιά. Η κόμη είναι πεπονοειδής. Τα μαλλιά χωρίζονται σε οριζόντιες ζώνες που καταλήγουν σε κότσο, χαμηλά στο πίσω μέρος του κρανίου, αφήνοντας τα αυτιά ακάλυπτα.		

Αριθμός Καταλόγου: 53

Πίνακας: 53

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου	
Αρ. Ευρ:	221	
Υλικό:	Λευκό λεπτόκοκκο μάρμαρο	
Προέλευση:	Τυχαίο εύρημα στην περιοχή Τρείς καμάρες	
Διαστάσεις: Ύψος: 0.295μ., πλάτος: 0.235μ., βάθος: 0.221μ.		
Χρονολόγηση: Ύστερη Αντωνίνηα περίοδος		
Βιβλιογραφία: Wegner 1979, 148· Platon 1964, 151· Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1981, 594 αρ. κατ. 221 πίν. 198δ· Lagogianni – Georgakarakos 2002, 86 αρ. κατ. 65 πίν. 68 εικ. 65a-d.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται μέτρια κατάσταση. Δεν διατηρεί κανένα τμήμα του λαιμού. Φέρει σημαντικές αποκρούσεις στη μύτη, στη δεξιά παρειά, στο πτερύγιο του αριστερού αυτιού και στο πιγούνι. Μικρότερης έκτασης αποκρούσεις σε όλη την επιφάνεια. Στα μαλλιά σώζεται κοκκινωπό χρώμα. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο είναι ψηλό και πλατύ. Τα φρύδια είναι λεπτά και τοξωτά. Τα μάτια είναι μεγάλα εξόφθαλμα και καθοδικά με κυρτούς βολβούς. Είναι τοποθετημένα βαθιά μέσα στις κόγχες. Τα βλέφαρα είναι λεπτά. Ο έσω κανθός δηλώνεται πλαστικά. Οι παρειές είναι λείες και λεπτές ενώ τα ζυγωματικά προβάλλονται. Η ρινοπαρειακή αύλακα δηλώνεται πλαστικά. Το στόμα είναι στενό και τα χείλη σαρκώδη. Η στοματική γραμμή είναι αβαθής. Το πιγούνι είναι στενό και εύσαρκο. Η κόμη αποτελείται από σγουρούς βοστρύχους. Στην οπίσθια επιφάνεια η κόμη είναι συνοπτικά δουλεμένη.		

Αριθμός Καταλόγου: 54

Πίνακας: 54

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου	
Αρ. Ευρ:	384	
Υλικό:	Λευκό λεπτόκοκκο μάρμαρο	
Προέλευση:	Κνωσός. Τυχαίο εύρημα από την περιοχή του Σανατόριου.	
Διαστάσεις: Συνολικό ύψος: 0.23μ., ύψος κεφαλής: 0.205μ., πλάτος: 0.167μ., βάθος: 0.195μ.		
Χρονολόγηση: Ύστερη περίοδος των Σεβήρων		
Βιβλιογραφία: Platon 1964, 151· Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1981, 597 αρ. κατ. 384 πίν. 200δ· Lagogianni – Georgakarakos 2002, 86 πίν. 69 a-d.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται μέτρια κατάσταση. Διατηρεί τμήμα του λαιμού. Η μύτη και το επάνω αριστερό μέρος της κεφαλής λείπουν. Τα φρύδια, τα αυτιά, το στόμα και το πιγούνι είναι έντονα αποκρουσμένα. Υπάρχουν μικρότερης έκτασης αποκρούσεις σε όλη την επιφάνεια. Η κεφαλή στρέφεται ελαφρά προς τα δεξιά. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο είναι χαμηλό και επίπεδο. Τα μάτια είναι μεγάλα με κυρτούς βολβούς. Η ίριδα και η κόρη είναι δηλωμένες. Τα βλέφαρα είναι παχιά και βαριά. Ο έσω καθώς δηλώνεται πλαστικά. οι παρειές είναι σχετικά εύσαρκες. Το στόμα είναι στενό. Στις άκρες των χειλιών σχηματίζονται μικρές αβαθείς κοιλότητες. Το πιγούνι είναι πλατύ και εύσαρκο. Η κόμη αποτελείται από κοντούς βοστρύχους που αποδίδονται με εγχαράξεις.		

Αριθμός Καταλόγου: 55

Πίνακας: 55

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου	
Αρ. Ευρ:	432	
Υλικό:	Λευκό λεπτόκοκκο μάρμαρο	
Προέλευση:	Γόρτυνα	
Διαστάσεις: Ύψος: 0.22μ., πλάτος: 0.17μ., βάθος: 0.185μ.		
Χρονολόγηση: Αρχές 1 ^{ου} αιώνα μ.Χ.		
Βιβλιογραφία: Portale 1998, 361 αρ. κατ. 16 πίν. 48· Λαγογιάννη – Γεωργακαράκου 2000, 435 αρ. κατ. 505· Lagogianni-Georgakaros 2008, 84-85 πίν. 65 a-d.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε κακή κατάσταση. Διατηρεί μικρό τμήμα του αυχένα. Υπάρχουν αποκρούσεις και απολεπίσματα σε όλη την επιφάνεια της κεφαλής. Εντοπίζεται κατακόρυφη ρωγμή στο κέντρο του προσώπου από το μέτωπο, ως το πιγούνι. Λείπουν η μύτη, το μεγαλύτερο μέρος του στόματος και το πιγούνι. Η κόμη στην οπίσθια όψη έχει σημαντικές φθορές. Το περίγραμμα του προσώπου είναι στρογγυλό. Το μέτωπο είναι πλατύ και επίπεδο. Τα φρύδια αποδίδονται πλαστικά. Τα μάτια είναι μεγάλα και στρογγυλά. Τα βλέφαρα είναι λεπτά. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Η ρινοπαρειακή αύλακα δηλώνεται πλαστικά. Το στόμα είναι πλατύ και η στοματική γραμμή είναι ρηχή. Η κόμη αποτελείται από παράλληλες σειρές δρεπανόσχημων βοστρύχων που αφήνουν τα αυτιά ακάλυπτα. Στην κορυφή της κεφαλής υπάρχει συνεστραμμένος πλόκαμος.		

Αριθμός Καταλόγου: 56

Πίνακας: 56

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου	
Αρ. Ευρ:	743	
Υλικό:	Μάρμαρο λευκό, λεπτόκοκκο	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Ύψος: 0.175μ., πλάτος: 0.155μ., βάθος: 0.183μ.		
Χρονολόγηση: Ρωμαϊκή περίοδος		
Βιβλιογραφία: Lagogianni –Georgakarakos 2002, 83-84 πίν. 63 a-d.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού. Σώζεται σε πολύ κακή κατάσταση, που δεν επιτρέπει την χρονολόγησή του με ακρίβεια. Το μέτωπο φέρει έντονες αποκρούσεις. Η μύτη είναι ολοκληρωτικά σπασμένη. Τα περυγία των αυτιών και τα φρύδια είναι αποκρουσμένα. Στο πίσω άνω μέρος του κρανίου η κόμη είναι αδόyleυτη και υπάρχουν αδόyleυτα κομμάτια μαρμάρου. Υπάρχουν ίχνη βελονιού στην οπίσθια επιφάνεια. Το μέτωπο είναι ψηλό και επίπεδο. Τα μάτια είναι μεγάλα και οι παρειές εύσαρκες. Η κόμη είναι πεπονοειδής και αφήνει τα αυτιά ακάλυπτα.		

Αριθμός Καταλόγου: 57

Πίνακας: 57

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου	
Αρ. Ευρ:	1007	
Υλικό:	Μάρμαρο	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Συνολικό ύψος: 0.185μ., ύψος κεφαλής: 0.145μ., πλάτος: 0.12μ., βάθος: 0.137μ.		
Χρονολόγηση: Εποχή Τραϊανού		
Βιβλιογραφία: Lagogianni – Georgakarakos 2002, 87 πίν. 70 εικ. 67a-d.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται κακή κατάσταση. Διατηρεί τμήμα του λαιμού. Λείπει το μεγαλύτερο τμήμα του προσώπου. Σώζεται μόνο η αριστερή πλευρά από το μέτωπο ως το τέλος της παρειάς, το αριστερό αυτί και ολόκληρη η κόμη. Η κεφαλή στρέφεται προς τα δεξιά. Το μέτωπο είναι χαμηλό. Το φρύδι είναι λεπτό και καθοδικό. Το αριστερό μάτι (που σώζεται), είναι μεγάλο, αμυγδαλωτό, με κυρτούς βολβό. Η ίριδα και η κόρη δηλώνονται πλαστικά. Ο έσω κανθός επίσης δηλώνεται πλαστικά. Η παρειά είναι εύσαρκη. Το αυτί είναι σχεδόν διαγώνια τοποθετημένο. Η κόμη στην πρόσθια όψη της κεφαλής αποτελείται από σχεδόν ευθύγραμμους βοστρύχους, που καταλήγουν στο μέτωπο καλύπτοντας ένα μεγάλο τμήμα του και αφήνοντας το αυτί ακάλυπτο. Στην οπίσθια όψη η κόμη αποτελείται από, παράλληλες σειρές μηνοειδών βοστρύχων. Η κόμη συνολικά αποδίδεται με εγχαράξεις.		

Αριθμός Καταλόγου: 58

Πίνακας: 58

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης	
Αρ. Ευρ:	61	
Υλικό:	Μάρμαρο λευκό Θάσου	
Προέλευση:	«Παρεδόθη υπό της II μεραραχίας, ευρεθείσα εν τοις γραφείοις αυτής 22/5/1913» (Ευρ. Μουσείου)	
Διαστάσεις: Υψ. Κεφαλής: 0.165μ. Υψ. Προσώπου: 0.125μ		
Χρονολόγηση: Εποχή των Σεβήρων		
Βιβλιογραφία: Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003, 217-219 αρ. κατ. 307 εικ. 975-978 (Καπλανίδου)· Γραμμένος 2004, 341		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού. Σώζεται σε πολύ καλή κατάσταση. Η μύτη και το πιγούνι είναι αποκρουσμένα. Στην πίσω όψη λείπει τμήμα της κόμης. Ιζήματα εντοπίζονται στη δεξιά παρειά και στο τμήμα της κόμης πίσω από το αριστερό αυτί. Το περίγραμμα του προσώπου είναι στρογγυλό και εύσαρκο. Το μέτωπο είναι ψηλό και πλατύ. Τα φρύδια είναι σχεδόν οριζόντια και αποδίδονται με λεπτές ακμές. Τα μάτια είναι μεγάλα. Τα βλέφαρα είναι παχιά. Ο έσω κανθός δηλώνεται με τρυπάνι. Οι βολβοί των ματιών είναι διογκωμένοι και η ίριδα και η κόρη δεν αποδίδονται πλαστικά. Οι παρειές είναι αρκετά εύσαρκες. Το στόμα είναι στενό. Το κάτω χείλος πιο εύσαρκο από το πάνω και προτεταμένο. Στις άκρες του στόματος σχηματίζονται μικρές κοιλότητες. Το πιγούνι είναι πλατύ και εύσαρκο. Τα αυτιά αποδίδονται επίπεδα πάνω στα μαλλιά. Η κόμη είναι πεπονοειδής. Τα μαλλιά χωρίζονται σε δώδεκα οριζόντια τμήματα που σχηματίζουν σπειροειδή κότσο στο πίσω μέρος της κεφαλής. Ο κότσος αποτελείται από πέντε σειρές σχηματοποιημένων πλοκάμων.		

Αριθμός Καταλόγου: 59

Πίνακας: 59

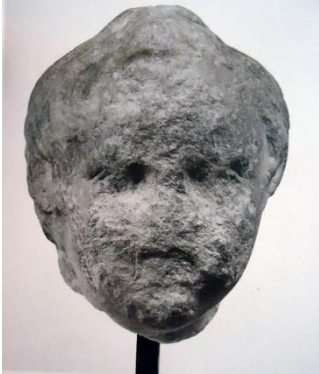
Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης	
Αρ. Ευρ:	172	
Υλικό:	Μάρμαρο λεπτόκοκκο Θάσου	
Προέλευση:	«Εκ Θεσσαλονίκης παρά Λιούμπας Χριστόφ συλλογή Ιδαδιέ» (Ευρ. Μουσείου)	
Διαστάσεις: Σωζ. Ύψ. 0.185μ., ύψ.κεφαλής: 0.173μ.		
Χρονολόγηση: Εποχή Τραϊανού (98 -117 μ.Χ.)		
Βιβλιογραφία: Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003(Γούναρης), 139-140 αρ. κατ. 260 εικ. 772-775		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε πολύ καλή κατάσταση. Σώζει ένα πολύ μικρό τμήμα του λαιμού. Το άκρο της μύτης είναι αποκρουσμένο. Υπάρχουν μικρές αποκρούσεις σε όλη την επιφάνεια του προσώπου και της κόμης. Σε όλη την επιφάνεια και κυρίως στο δεξί τμήμα του προσώπου και της κόμης υπάρχουν ιζήματα. Το περίγραμμα του προσώπου είναι τριγωνικό. Το μέτωπο είναι πλατύ. Τα φρύδια λεπτά και τοξωτά. Τα μάτια είναι μεγάλα και καθοδικά. Τα βλέφαρα είναι βαριά. Οι βολβοί των ματιών είναι επίπεδοι. Η ίριδα και η κόρη δεν δηλώνονται πλαστικά. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Το πιγούνι στενό και προτεταμένο. Η κόμη πλαισιώνει κυκλικά το μέτωπο, τους κροτάφους και το επάνω μέρος του κρανίου με δύο σειρές βοστρύχων. Οι βόστρυχοι είναι στενοί, μηνοειδείς και παράλληλοι μεταξύ τους. Πάνω από το αριστερό μάτι οι βόστρυχοι χωρίζονται σε διαφορετικές κατευθύνσεις σχηματίζοντας μία διχάλα. Η κόμη καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος των αυτιών που είναι συνοπτικά αποδομένα. Στο πίσω μέρος του κρανίου η κόμη αποδίδεται με βελόνι και δεν αποδίδονται οι βόστρυχοι.		

Αριθμός Καταλόγου: 60

Πίνακας: 60

Εικονιστική κεφαλή παιδιού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης	
Αρ. Ευρ:	173	
Υλικό:	Μάρμαρο λευκό με μέτριους κόκκους	
Προέλευση:	«Εκ Θεσσαλονίκης, παρά Λιούμπας Χριστόφ συλλ. Ιδαδιέ 7.10.13» (Ευρ. Μουσείου)	
Διαστάσεις: Συν. Ύψ.: 0.177μ., ύψ, προσώπου: 0.134μ.		
Χρονολόγηση: Μέσα 2 ^{ου} αιώνα μ.Χ.		
Βιβλιογραφία: Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003, 64-65, αρ. κατ. 200 εικ. 559-562 (Σμιτ –Δούνα)		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή παιδιού. Σώζεται σε πολύ κακή κατάσταση. Η επιφάνεια της κεφαλής είναι πολύ φθαρμένη. Διατηρεί πολύ μικρό τμήμα του λαιμού. Φέρει αποκρούσεις στην κόμη, το δεξί αυτί, στη μύτη, στα φρύδια, στα μάτια, στο στόμα και στο σαγόι. Η αρχική επιφάνεια διακρίνεται μόνο στον αριστερό κρόταφο, στις εσωτερικές γωνίες των ματιών, στην εξωτερική γωνία του δεξιού ματιού, στην αριστερή παρειά μπροστά από το αυτί στη μετάβαση προς το σαγόι και στο κάτω μέρος του σαγονιού. Το σχήμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο ψηλό φαρδύ και προβάλλεται προς τα έξω. Τα μάτια είναι μικρά. Οι παρειές εύσαρκες. Το στόμα στενό. Το πιγούνι είναι στενό και εύσαρκο. Τα εξωτερικά όρια του προσώπου περιβάλλονται από δρεπανόσχημους βοστρύχους που στην περιοχή των κροτάφων στρέφονται προς τα εμπρός. Μακριοί κυματιστοί βόστρυχοι καλύπτουν τον αυχένα, συγκρατούνται από λεπτή ταινία δημιουργώντας ελικοειδείς απολήξεις. Στο άνω τμήμα του κρανίου τα μαλλιά σχηματίζουν κοτσίδα που απολήγει πάνω από το μέτωπο.		

Αριθμός Καταλόγου: 61

Πίνακας: 61

Παιδικό άγαλμα τηβεννοφόρου

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης	
Αρ. Ευρ:	847	
Υλικό:	Μάρμαρο λευκό, χοντρόκοκκο, με κομμούς και «σπηλιές», Θάσου	
Προέλευση:	Σαραπείο Θεσσαλονίκης (:)	
Διαστάσεις: Ύψος: 0.88μ.		
Χρονολόγηση: Πρώιμη εποχή των Σεβήρων		
Βιβλιογραφία: Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010, 173-174, αρ. κατ. 502 εικ. 1552-1555 (Στεφανίδου – Τιβερίου).		
Περιγραφή		
Παιδικό άγαλμα τηβεννοφόρου. Σώζεται σε καλή κατάσταση. Λείπουν η κεφαλή από τη γένεση του λαιμού, το αριστερό χέρι από το ύψος του καρπού και κάτω και το χαμηλότερο τμήμα των ποδιών που είναι συμπληρωμένο με γύψο. Σημαντικές αποκρούσεις υπάρχουν στο <i>sinus</i>, ενώ μικρότερες σε διάφορα σημεία του της τηβέννου. Υπάρχει διάβρωση στο δεξί χέρι. Πάνω από τη δέσμη των κυλίνδρων υπάρχει τόρμος που χρησίμευε για την στήριξη του γλυπτού. Η οπίσθια όψη είναι συνοπτικά δουλεμένη. Το δεξί χέρι της μορφής, είναι λυγισμένο και κρατά την τήβεννο στο ύψος του στήθους. Το αριστερό είναι λυγισμένο προς τα εμπρός. Δίπλα στο αριστερό πόδι υπάρχει μία δέσμη κυλίνδρων που είναι δεμένη στο μέσον με ιμάντα. Στηρίζεται στο αριστερό πόδι ενώ το δεξί είναι χαλαρό και λυγισμένο προς τα πίσω. Φορά <i>tunica</i> και <i>toga praetexta</i>. Στο στήθος φέρει <i>bullae</i>. Το <i>umbo</i> της τηβέννου είναι μακρύ και κλειστό. Το <i>sinus</i> σχηματίζει τρεις μεγάλες πλατιές τοξωτές πτυχές κάτω από το γόνατο που καταλήγουν στην πλάτη περνώντας από τον αριστερό ώμο. Το <i>balteus</i> είναι τοποθετημένο ψηλά. Οι πτυχώσεις της τηβέννου είναι έξεργες.		

Αριθμός Καταλόγου: 62

Πίνακας: 62

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης	
Αρ. Ευρ:	1015	
Υλικό:	Μάρμαρο λευκό λεπτόκοκκο	
Προέλευση:	Άγνωστη	

Διαστάσεις: Συν. Ύψ.: 0.24μ., ύψ. κεφ.: 0.23μ.**Χρονολόγηση:** Αρχές 3^{ου} αιώνα μ.Χ.**Βιβλιογραφία:** Rüsché 1969, 125 αρ. κατ. 26 εικ. 24-27· Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Στεφανίδου – Τιβερίου), 216-217αρ. κατ. 306 εικ. 971-974.**Περιγραφή**

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού. Σώζεται σε καλή κατάσταση. Διατηρεί πολύ μικρό τμήμα του λαιμού. Η μύτη και το πιγούνι είναι αποκρουσμένα. Αποκρούσεις υπάρχουν σε όλη την επιφάνεια του προσώπου, Μεγαλύτερης έκτασης όμως στα φρύδια, στο δεξί μάτι, στα αυτιά, στα χείλη και το πιγούνι.

Απεικονίζεται κορίτσι δέκα με δώδεκα ετών. Η κεφαλή στρέφεται προς τα αριστερά. Το περίγραμμα του προσώπου είναι τετράγωνο. Το μέτωπο είναι χαμηλό και πλατύ. Η οστική του δομή προβάλλεται έντονα. Τα φρύδια είναι φαρδιά και ακολουθούν την καμπύλη των βλεφάρων, πάνω από την μύτη ενώνονται. Δηλώνονται με εγχαράξεις. Τα μάτια είναι μεγάλα. Τα βλέφαρα είναι βαριά και πλατιά. Η ίριδα και η κόρη δηλώνονται πλαστικά. Ο έσω κανθός δηλώνεται με μνηοειδή οπή και ο δακρυϊκός πόρος με μία μικρή οπή. Οι παρειές είναι λείες και ισχνές. Οι ρινοπαραειακές αύλακες είναι ευδιάκριτες. Τα χείλη είναι λεπτά και η στοματική κοιλότητα ευδιάκριτη. Στις άκρες τους σχηματίζονται μικρές κοιλότητες προς τα κάτω. Το πιγούνι είναι πλατύ. Τα αυτιά καλύπτουν μέρος της κόμης. Η κόμη, είναι πεπονοειδής. Τα μαλλιά χωρίζονται στη μέση πάνω από το μέτωπο και σε κάθε πλευρά, σε εννέα τμήματα που ενώνονται στο πίσω μέρος του κρανίου σε κατακόρυφο κότσο. Οι μικρές τούφες μαλλιών που αφήνονται ελεύθερες, στο μέτωπο, στους κροτάφους και στον αυχένα αποδίδονται εγχάρακτα. Το σύνολο της κόμης, συγκρατείται με μία πλατιά ταινία.

Αριθμός Καταλόγου: 63

Πίνακας: 63

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης	
Αρ. Ευρ:	1021	
Υλικό:	Μάρμαρο υπόλευκο, λεπτόκοκκο, με κομμούς	
Προέλευση:	Άγνωστη	

Διαστάσεις: Σωζ. Ύψ.: 0.175μ., ύψ. κεφαλής: 0.155μ.

Χρονολόγηση: Εποχή Τραϊανού (98-117μ.Χ.)

Βιβλιογραφία: Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003, 137-139 αρ. κατ. 258 εικ. 763-767 (... Γούναρης)· Γραμμένος 2004, 343.

Περιγραφή

Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε πολύ καλή κατάσταση. Διατηρεί μικρό τμήμα του λαιμού. Φέρει σημαντικές αποκρούσεις στη μύτη, το δεξί αυτί και το άνω χείλος. Μικρότερες αποκρούσεις εντοπίζονται, στα βλέφαρα, στη δεξιά παρειά, στο αριστερό αυτί, στο σαγόνι και στην κόμη. Υπάρχουν ιζήματα διάσπαρτα σε όλη την επιφάνεια.

Παρουσιάζει ελαφριά στροφή προς τα δεξιά. Το περίγραμμα του προσώπου είναι στρογγυλό. Το μέτωπο είναι χαμηλό. Τα φρύδια είναι τοξωτά και αποδίδονται με μικρή πλαστική έξαρση. Τα μάτια είναι αμυγδαλωτά. Τα βλέφαρα βαριά. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Το στόμα είναι στενό και τα χείλη είναι στενά και κυρίως το άνω χείλος. Η στοματική γραμμή είναι λεπτή και αβαθής. Στις άκρες των χειλιών σχηματίζονται κοιλότητες. Το πιγούνι είναι πλατύ και τετράγωνο, και στο κέντρο του σχηματίζει μία μικρή αβαθή κοιλότητα. Το δεξί αυτί καλύπτει μέρος της κόμης ενώ, το αριστερό καλύπτεται από αυτήν. Η κόμη αποτελείται από μακριούς εγχάρακτους βοστρύχους, που είναι τοποθετημένοι παράλληλα μεταξύ τους. Καλύπτουν το μεγαλύτερο μέρος του μετώπου. Στο πρόσθιο μέρος της κεφαλής και ως τα αυτιά η κόμη σχηματίζει ένα τοξοειδές περίγραμμα. Στην οπίσθιά όψη, οι βόστρυχοι δεν δηλώνονται παρά μόνο το περίγραμμα της κόμης στην περιοχή του αυχένα. Στην κορυφή του κρανίου, οι βόστρυχοι διατάσσονται ακτινωτά σαν στρόβιλος και εντοπίζονται ίχνη κοσμήματος.

Αριθμός Καταλόγου: 64

Πίνακας: 64

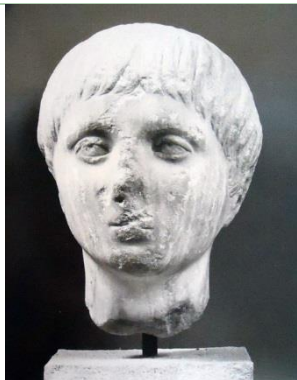
Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης	
Αρ. Ευρ:	1022	
Υλικό:	Μάρμαρο υπόλευκο με μέτριους κόκκους	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Ύψος: 0.20μ.		
Χρονολόγηση: Πρώιμη εποχή Αδριανού		
Βιβλιογραφία: Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010, 125-126 αρ. κατ. 465 εικ. 1405-1408 (Θ. Στεφανίδου – Τιβερίου).		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε κακή κατάσταση. Η μύτη, το στόμα και τμήμα της αριστερής παρειάς είναι σπασμένα. Σημαντικές αποκρούσεις υπάρχουν στα πτερύγια των αυτιών και στα φρύδια. Μικρότερης έκτασης αποκρούσεις υπάρχουν στους βολβούς των ματιών αλλά και διάσπαρτες σε ολόκληρη την επιφάνεια της κεφαλής. Η κεφαλή στρέφεται προς τα αριστερά της. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο είναι χαμηλό. Τα φρύδια είναι καθοδικά και τοποθετημένα κοντά στα μάτια. Τα μάτια είναι μεγάλα και καθοδικά με βαριά βλέφαρα. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Το πιγούνι είναι επίσης εύσαρκο. Η κόμη είναι δουλεμένη μόνο στο πρόσθιο μέρος της κεφαλής ενώ στο πίσω η επιφάνειά της είναι λεία. Σχηματίζει ένα τοξοειδές περίγραμμα γύρω από το μέτωπο, που αποτελείται από μακριούς μνηοειδείς βοστρύχους.		

Αριθμός Καταλόγου: 65

Πίνακας: 65

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης	
Αρ. Ευρ:	1025	
Υλικό:	Μάρμαρο υπόλευκο, χοντρόκοκκο	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Συν. Ύψ.: 0.245μ., ύψ. κεφ.: 0.20μ.		
Χρονολόγηση: Ύστερη περίοδος Αδριανού (130-150 μ.Χ.)		
Βιβλιογραφία: Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Γούναρης), 157-158 αρ. κατ. 269 εικ. 814-817		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε καλή κατάσταση. Διατηρεί το μεγαλύτερο τμήμα του λαιμού. Η μύτη και τα χείλια είναι σπασμένα. Αποκρούσεις μικρότερες ή μεγαλύτερες, υπάρχουν διάσπαρτες σε όλη την επιφάνεια της κεφαλής. Ιζήματα υπάρχουν κυρίως στην κόμη. Φέρει καστανό χρώμα που δημιουργήθηκε από ροή νερού. Αποδίδεται αγόρι περίπου 10 ετών. Η κεφαλή στρέφεται προς τα δεξιά. Το περίγραμμα του προσώπου είναι σχεδόν στρογγυλό. Το μέτωπο είναι χαμηλό και πλατύ. Τα φρύδια πλατιά και καθοδικά. Τα μάτια είναι μικρά. Τα βλέφαρα είναι βαριά και καθοδικά. Η ίριδα δηλώνεται πλαστικά. Τα ζυγωματικά είναι έντονα. Τα αυτιά είναι μικρά και αποδίδονται συνοπτικά. Το στόμα είναι μικρό. Το κάτω χείλος σαρκώδες. Η στοματική γραμμή, λεπτή και με κλίση προς τα αριστερά. Στην κορυφή του κρανίου οι βόστρυχοι σχηματίζουν στρόβιλο την φορά του οποίου ακολουθούν οι υπόλοιποι. Η απόδοση των βοστρύχων γίνεται με στενούς μηνοειδείς βοστρύχους. Στο μέτωπο σχηματίζουν μία καμπύλη γραμμή που στο κέντρο του χωρίζεται σε δύο κατευθύνσεις.		

Αριθμός Καταλόγου: 66

Πίνακας: 66

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης	
Αρ. Ευρ:	1028	
Υλικό:	Μάρμαρο λευκό, χοντρόκοκκο, Θάσου (;)	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Συν. Ύψ.: 0.205μ., ύψ. κεφαλής: 0.195μ.		
Χρονολόγηση: Αρχές 3 ^{ου} αιώνα μ.Χ		
Βιβλιογραφία: Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), 151 αρ. κατ. 483 εικ. 1476-1479.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού. Σώζεται σε μέτρια κατάσταση. Διατηρεί μικρό τμήμα του λαιμού. Η μύτη, το μέσον των χειλιών και το άνω τμήμα της κόμης και του κότσου, είναι έντονα αποκρουσμένα. Μικρότερες αποκρούσεις φέρουν το μέτωπο, τα αυτιά τα φρύδια και η κόμη. Αποδίδεται κορίτσι περίπου δέκα ετών. Η κεφαλή στρέφεται προς τα δεξιά. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Τα φρύδια αποδίδονται με μικρές εγχαράξεις και ελαφριά πλαστική έξαρση. Το μέτωπο είναι ψηλό και προεξέχει. Τα μάτια είναι αμυγδαλωτά, οι βολβοί είναι κυρτοί και ο δακρυϊκός πόρος δηλώνεται με οπή. Οι παρειές είναι λείες και στην περιοχή της μύτης και του στόματος σχηματίζουν απαλά την ρινοπαρειακή αύλακα. Τα χείλη είναι σαρκώδη, οριζόντια και σχηματίζουν κοιλότητες στις άκρες του στόματος. Το πηγούνι είναι σχεδόν τετράγωνο και εύσαρκο. Η κόμη είναι πεπονοειδής. Δεξιά και αριστερά της κεντρικής χωρίστρας, τα μαλλιά χωρίζονται σε πέντε τμήματα που καταλήγουν στο πίσω μέρος του κρανίου και σχηματίζουν κότσο.		

Αριθμός Καταλόγου: 67

Πίνακας: 67

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης	
Αρ. Ευρ:	1036	
Υλικό:	Μάρμαρο λευκό, με μέτριους κόκκους, πιθανόν Θάσου	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Σωζ. Ύψ.: 0.22μ., ύψ. κεφαλής: 0. 185μ.		
Χρονολόγηση: Εποχής του Αυγούστου (16π.Χ.-19μ.Χ)		
Βιβλιογραφία: Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Γούναρης), 119-120 αρ. κατ. 247 εικ. 717-720		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε μέτρια κατάσταση. Διατηρεί τμήμα του λαιμού. Η μύτη και τμήμα των αυτιών είναι αποκρουσμένα. Αποκρούσεις υπάρχουν σε όλη την επιφάνεια του προσώπου του λαιμού και της κόμης. Υπάρχει διάβρωση στην αριστερή πλευρά του προσώπου. Η κόμη είναι φθαρμένη κυρίως στην πίσω όψη. Η κεφαλή παρουσιάζει ελαφρά στροφή προς τα δεξιά. Το περίγραμμα του προσώπου είναι σχεδόν στρογγυλό. Το μέτωπο είναι ψηλό και πλατύ. Τα φρύδια έντονα και γωνιώδη και δηλώνονται με πλαστική έξαρση. Τα μάτια είναι αμυγδαλωτά με κυρτούς βολβούς. Τα βλέφαρα βαριά και πλατιά. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Τα αυτιά είναι μεγάλα. Το στόμα είναι κλειστό και στενό. Τα χείλη είναι καθοδικά. Η στοματική γραμμή λεπτή. Το πιγούνι είναι στενό και τριγωνικό. Η κόμη αποτελείται από πρόστυπους μνηοειδείς βοστρύχους, με φορά προς τα εμπρός.		

Αριθμός Καταλόγου: 68

Πίνακας: 68

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης	
Αρ. Ευρ:	1052	
Υλικό:	Μάρμαρο λευκό χοντρόκοκκο, Θάσου	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Σωζ. Ύψ.: 0.23μ., ύψ. κεφαλής: 0.20μ.		
Χρονολόγηση: Όψιμη εποχή Τραϊανού – πρώιμη εποχή Αδριανού		
Βιβλιογραφία: Rüsç 1969, 72-73 και 128-129 αρ. κατ. Ρ33 εικ. 38-39· Πέτσας 1975, 324. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Στεφανίδου – Τιβερίου), 167-169 αρ. κατ. 278 εικ. 854-857 · Γραμμένος 2004, 343· Στεφανίδου – Τιβερίου 2008, 161-162 εικ. 2.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού. Σώζεται σε πολύ καλή κατάσταση. Διατηρεί πολύ μικρό τμήμα του λαιμού. Υπάρχουν μικρές αποκρούσεις, στα βλέφαρα του δεξιού ματιού, στο άκρο της μύτης, στα αυτιά στο πιγούνι και στην κόμη. Διατηρεί υπολείμματα χρώματος στην ίριδα των ματιών. Εικονίζεται κορίτσι οκτώ με δέκα ετών. Η κεφαλή παρουσιάζει ελαφριά στροφή προς τα δεξιά. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο, είναι ψηλό και καμπύλο. Τα φρύδια είναι τοξωτά και αποδίδονται πλαστικά με οξεία ακμή. Τα μάτια είναι αμυγδαλωτά και ελαφρώς καθοδικά, με κυρτούς βολβούς. Η ίριδα ήταν δηλωμένη με χρώμα και όχι πλαστικά. Τα βλέφαρα είναι βαριά και πλατιά. Η μύτη είναι λεπτή και ίσια με πλατιά περυγία. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Τα αυτιά, έχουν μεγάλες έλικες και κοσμούνται από κρεμαστά ενώτια που, αποτελούνται από δύο μαργαριτάρια που ενώνονται με μία λεπτή αλυσίδα. Το στόμα είναι στενό και καθοδικό, τα χείλη σαρκώδη. Το πιγούνι είναι στενό και εύσαρκο όπως και η περιοχή ακριβώς κάτω από αυτό. Η κόμη, χωρίζεται σε οκτώ τμήματα (τέσσερα σε κάθε πλευρά) που ξεκινούν από το μέτωπο και καταλήγουν στο υψηλότερο μέρος του κρανίου σε κότσο. Τον κότσο κοσμεί ένας τετράφυλλος ρόδακας με μαργαριτόσχημο λίθο στο		

κέντρο. Από το ίδιο σημείο ξεκινά κόσμημα που καλύπτει την χωρίστρα και καταλήγει στο μέτωπο. Μπροστά από κάθε αυτί υπάρχει ένας ελικοειδής βόστρυχος. Στην πίσω όψη η κόμη αποδίδεται σχηματικά.

Αριθμός Καταλόγου: 69

Πίνακας: 69

Αγαλμάτιο κοριτσιού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης	
Αρ. Ευρ:	1093	
Υλικό:	Μάρμαρο χοντρόκοκκο, Θάσου(;)	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Ύψος: 1.105μ., ύψ. πλίσθου: 0.075μ.		
Χρονολόγηση: 1ος αιώνας π.Χ.		
Βιβλιογραφία: Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Δεσπίνης), 37 αρ. κατ. 366 εικ. 1118-1121.		
Περιγραφή		
Αγαλμάτιο κοριτσιού. Σώζεται σε καλή κατάσταση. Η κεφαλή, το δεξί χέρι από το μέσον του πήχη και τμήματα του ιματίου στην αριστερή πλευρά είναι σπασμένα. Στην πίσω όψη του ιματίου υπάρχουν ιζήματα. Το κορίτσι φορά χιτώνα και ιμάτιο. Πατά πάνω σε ορθογώνια πλίνθο. Το ιμάτιο, καλύπτει την οπίσθια όψη και πέφτει στην πρόσθια, πέφτει χαμηλά στα κάτω άκρα και στηρίζεται μαζεμένο με το αριστερό χέρι. Ο ψηλά ζωσμένος ποδήρης, χιτώνας καλύπτει τον αριστερό ώμο. Η μορφή στηρίζεται στο δεξί πόδι και το αριστερό είναι ελεύθερο τραβηγμένο ελαφρά προς τα πίσω. Στα πόδια φορά σανδάλια. Στον δεξιό βραχίονα φορά στριφτό βραχιόλι.		

Αριθμός Καταλόγου: 70

Πίνακας: 70

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης	
Αρ. Ευρ:	6149	
Υλικό:	Μάρμαρο λευκό, λεπτόκοκκο	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Συν. Ύψος: 0.195μ., ύψ. κεφαλής: 0.188μ.		
Χρονολόγηση: Τέλος 1 ^{ου} αιώνα π.Χ – αρχές 1 ^{ου} αιώνα μ.Χ.		
Βιβλιογραφία: Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), 116-117 αρ. κατ. 459 εικ. 1383-1386.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε κακή κατάσταση. Διατηρεί μικρά τμήματα του λαιμού. Ολόκληρο το πρόσωπο είναι ιδιαίτερα φθαρμένο με εξαίρεση, τμήματα των ματιών, των παρειών και το πιγούνι. Η κόμη είναι έντονα φθαρμένη στη περιοχή πάνω από το μέτωπο. Η κεφαλή στρέφεται προς τα δεξιά. Το περίγραμμα του προσώπου είναι στρογγυλό. «Ο θόλος του κρανίου είναι πλατύς, ασύμμετρός και πεπιεσμένος στο πίσω μέρος». Από τα στοιχεία που μπορούν να διακριθούν λόγω της μεγάλης φθοράς, φαίνεται ότι τα μάτια είναι μεγάλα και οι παρειές εύσαρκες. Τα αυτιά έχουν διαφορετικό σχήμα μεταξύ τους. Η κόμη αποτελείται από μεγάλους δρεπανόσχημους βοστρύχους που διατάσσονται σε επάλληλες σειρές.		

Αριθμός Καταλόγου: 71

Πίνακας: 71

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης	
Αρ. Ευρ:	7336	
Υλικό:	Μάρμαρο λευκό, χοντρόκοκκο, Θάσου.	
Προέλευση:	«Συλλογή Παπαηλιάκη, ημερομηνία καταγραφής Σεπτέμβριος 1976» (ευρ. Μουσείου)	

Διαστάσεις: Συν. Ύψος: 0.215μ., ύψος κεφαλής (χωρίς τον κόμβο): 0.155μ.

Χρονολόγηση: Ύστερη εποχή Τραϊανού – πρώιμη εποχή Αδριανού

Βιβλιογραφία: Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), 146-147 αρ. κατ. 479 εικ. 1461-1464 · Στεφανίδου – Τιβερίου 2008, 158-160 εικ. 1.

Περιγραφή

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού. Σώζεται σε καλή κατάσταση. Διατηρεί τμήμα του λαιμού. Φέρει ιζήματα σχεδόν σε ολόκληρη την επιφάνεια. Φέρει μεγάλες αποκρούσεις στη μύτη, τα χείλη, το πιγούνι και τον ελικοειδή βόστρυχο πάνω από την αριστερή πλευρά του κρανίου. Μικρότερης έκτασης φθορές, υπάρχουν στην κόμη, στο μέτωπο, στα φρύδια, στα βλέφαρα, στις παρειές και στο δεξί ενώτιο.

Εικονίζεται κορίτσι οκτώ με δέκα ετών. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Η κεφαλή στρέφεται προς τα αριστερά. Το μέτωπο είναι προβεβλημένο. Τα φρύδια είναι σχεδόν οριζόντια και αποδίδονται με ελαφριά πλαστική έξαρση. Τα μάτια είναι μεγάλα, αμυγδαλωτά και καθοδικά, είναι τοποθετημένα βαθιά στις κόγχες. Οι βολβοί των ματιών είναι κυρτοί και τα βλέφαρα βαριά. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Τα αυτιά καλύπτονται από την κόμη και φέρουν μαργαριταρόσχημα ενώτια. Το στόμα είναι στενό και καθοδικό. Το άνω χείλος είναι πιο σαρκώδες από το κάτω. Η στοματική αύλακα είναι βαθιά. Το πιγούνι είναι στενό και εύσαρκο. Η κόμη στο πρόσθιο, επάνω μέρος του κρανίου είναι πεπονοειδής, τα μαλλιά χωρίζονται σε έξι τμήματα, τρία σε κάθε πλευρά του κρανίου. Στην κορυφή του κρανίου, η κόμη σχηματίζει ένα στεφάνι αποτελούμενο από, κλειστούς σπειροειδείς βοστρύχους. Στο κέντρο του στεφανιού οι βόστρυχοι πλέκονται μεταξύ τους σχηματίζοντας ένα ηράκλειον άμμα. Στην οπίσθια όψη του κρανίου οι βόστρυχοι αποδίδονται με αβαθείς κυματοειδείς εγχαραξείς, που καταλήγουν στο στήριγμα που υπάρχει στον αυχένα και το κατώτερο τμήμα του κρανίου.

Αριθμός Καταλόγου: 72

Πίνακας: 72

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης	
Αρ. Ευρ:	7337	
Υλικό:	Μάρμαρο λευκό, λεπτόκοκκο, με κομμούς, πιθανόν πεντελικό	
Προέλευση:	Συλλογή Παπαηλιάκη (Ευρ. Μουσείου)	
Διαστάσεις: ύψ. κεφαλής: 0.22μ., ύψ. προσώπου: 0.15μ.		
Χρονολόγηση: 2 ^ο τέταρτο του 3 ^{ου} αιώνα μ.Χ.		
Βιβλιογραφία: Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Καπλανίδου), 198-200 αρ. κατ. 296 εικ. 924-927.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε καλή κατάσταση. Διατηρεί μόνο μικρά τμήματα του λαιμού. Η μύτη είναι αποκρουσμένη. Φέρει σημαντικές αποκρούσεις Στα φρύδια τα αυτιά, τις παρειές, το πιγούνι και το πίσω μέρος του κρανίου. Υπάρχουν ιζήματα σε όλη την επιφάνεια της κεφαλής. Παρουσιάζει στροφή προς τα δεξιά. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο είναι χαμηλό και σχεδόν επίπεδο. Τα φρύδια είναι τοποθετημένα πολύ κοντά στα βλέφαρα. Τα μάτια είναι μεγάλα, με εξόφθαλμους βολβούς. Η ίριδα και η κόρη δεν δηλώνονται πλαστικά. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Οι έλικες των αυτιών δίνουν την εντύπωση ότι είναι πρησμένα. Το στόμα είναι στενό και καθοδικό. Η περιοχή μεταξύ του άνω χείλους και της μύτης είναι διογκωμένη. Η στοματική γραμμή είναι βαθιά. Το πιγούνι είναι συμπίεσμένο. Η κόμη έχει χαμηλό ανάγλυφο. Οι βόστρυχοι αποδίδονται με ρηχές ευθύγραμμες εγχαράξεις.		

Αριθμός Καταλόγου: 73

Πίνακας: 73

Παιδικό άγαλμα τηβεννοφόρου

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης	
Αρ. Ευρ:	9230	
Υλικό:	Μάρμαρο λευκό, χοντρόκοκκο, Θάσου	
Προέλευση:	«Παράδοση Ρίζου Νικολάου του Ιωάννη Αρ. πρωτ. 6711: Επί της οδού Πιττακού (Θεσ/νίκη) στο ύψος της παραλίας, μέσα σε μπάζα, κατά τη διαμόρφωση του δρόμου. 1-10-83» (Ευρ. Μουσείου)	
Διαστάσεις: Συνολικό ύψος: 0. 815μ., ύψος πλίνθου: 0.065μ.		
Χρονολόγηση: 2 ^ο μισό 2 ^{ου} αιώνα μ.Χ.		
Βιβλιογραφία: Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), 172-173 αρ. κατ. 501 εικ. 1548-1551.		
Περιγραφή		
Παιδικό άγαλμα τηβεννοφόρου. Σώζεται σε καλή κατάσταση. Διατηρείται χωρίς την κεφαλή και τον λαιμό. Λείπουν τμήματα της πλίνθου, τμήματα του μεγάλου τόξου του ενδύματος, τμήμα του αριστερού μέρους του ενδύματος και τα δάκτυλα του αριστερού χεριού της μορφής μαζί με ότι κρατούσαν. Μικρότερες φθορές υπάρχουν σε ολόκληρη την επιφάνεια. Φέρει ίχνη ράσπας. Το δεξί χέρι της μορφής, είναι λυγισμένο και κρατά την τήβεννο στο ύψος του στήθους. Το αριστερό είναι λυγισμένο προς τα εμπρός και η παλάμη είναι κλειστή. Δίπλα στο αριστερό πόδι υπάρχει ένα ορθογώνιο κιβώτιο (scrinium), με πλαίσιο στο πάνω και στο κάτω μέρος. Στηρίζεται στο αριστερό πόδι ενώ το δεξί είναι χαλαρό και λυγισμένο προς τα πίσω και πατά ελαφρά στο πίσω μέρος του πέλματος. Φορά tunica και toga praetexta. Στο στήθος φέρει bulla. Το umbo της τηβέννου είναι μακρύ και κλειστό. Το sinus σχηματίζει τρεις μεγάλες πλατιές τοξωτές πτυχές κάτω από το γόνατο που καταλήγουν στην πλάτη περνώντας από τον αριστερό ώμο. Το balteus είναι τοποθετημένο ψηλά. Οι πτυχώσεις της τηβέννου είναι έξεργες.		

Αριθμός Καταλόγου: 74

Πίνακας: 74

Εικονιστική κεφαλή παιδιού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης	
Αρ. Ευρ:	10248	
Υλικό:	Μάρμαρο λευκό, λεπτόκοκκο	
Προέλευση:	«Ευρέθη εις την περιοχήν της Μονής Αγίας Αναστασίας, εις απόστασιν 500μ. από οδού Θεσ/νίκης – Γαλατίστης. Αρ. Πρωτ. 100/1968»	

Διαστάσεις: Συν. Ύψ.: 0.20μ., ύψ. προσώπου: 0.128μ.

Χρονολόγηση: τέλος 2^{ου}- αρχές 3^{ου} αιώνα μ.Χ.

Βιβλιογραφία: Πέτσας 1969, 292· Πέτσας 1974, 307 πίν. 14· Πέτσας 1975, 222 αρ. 110· Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Σμιτ – Δούνα), 63-64 αρ. κατ. 199 εικ. 555-558.

Περιγραφή

Εικονιστική κεφαλή παιδιού. Σώζεται σε κακή κατάσταση. Διατηρεί μικρό τμήμα του λαιμού. Ολόκληρη η επιφάνεια της κεφαλής είναι πολύ διαβρωμένη. Απουσιάζουν η μύτη, το στόμα και το πιγούνι. Στη δεξιά παρειά, στην αριστερή πλευρά της κεφαλής και στην κόμη, υπάρχει καφέ χρώμα που οφείλεται στην επαφή της κεφαλής με σίδηρο.

Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο είναι ψηλό και πλατύ. Τα μάτια είναι μικρά και πυκνόφθαλμα. Οι κόρες είναι δηλωμένες πλαστικά. τα ζυγωματικά είναι έντονα. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Το στόμα μικρό. Στις άκρες των χειλιών υπάρχουν μικρές καθοδικές κοιλότητες. Το πιγούνι είναι στενό και τετράγωνο. Στο αριστερό τμήμα του λαιμού και στην πίσω δεξιά όψη της κεφαλής διατηρούνται ίχνη ενδυμάτων. Η κόμη αποτελείται από, τρεις επάλληλες στρώσεις μακριών, καμπύλων βοστρύχων με ελικοειδείς απολήξεις. Από το κέντρο του μετώπου ξεκινά κοτσίδα, που καταλήγει ψηλά στο πίσω μέρος του κρανίου, στενεύοντας σταδιακά.

Αριθμός Καταλόγου: 75

Πίνακας: 75

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης	
Αρ. Ευρ:	10249	
Υλικό:	Μάρμαρο λευκό, χοντρόκοκκο	
Προέλευση:	Θεσσαλονίκη, εντοιχισμένο σε οικία στην οδό Εγνατίας 119	
Διαστάσεις: Συνολικό ύψος: 18 εκ., ύψος προσώπου: 11,7 εκ.		
Χρονολόγηση: Εποχής των Φλαβίων		
Βιβλιογραφία: Πέτσας 1968, 325 πίν. 271 ^α Πέτσας 1974, 305· Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003, 45-46 αρ. κατ. 184 εικ. 490-493 (Μπ. Σμιτ – Δούνα).		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε αρκετά καλή κατάσταση. Διατηρεί το μεγαλύτερο μέρος του λαιμού. Φέρει αποκρούσεις στη μύτη, στο αριστερό πτερύγιο του αυτιού, στο μέτωπο, στα βλέφαρα, στα μάτια και στη δεξιά παρειά. Πολλές φθορές εντοπίζονται στην κόμη στο επάνω μέρος του κρανίου. Στο άνω μέρος του κρανίου υπάρχει τóρμος γεμισμένος με μολύβι. Το μέτωπο, η αριστερή παρειά, το πάνω μέρος του κρανίου και η πίσω πλευρά της κόμης φέρουν λεκέδες σκούρου χρώματος. Η κεφαλή που προέρχεται από αγαλμάτιο παιδιού, στρέφεται ελαφρά προς τα δεξιά. Το περίγραμμα του προσώπου είναι τετράγωνο. Το μέτωπο είναι ψηλό και ο τρόπος που το πλαισιώνουν τα μαλλιά του δίνει μία τριγωνική εικόνα. Τα φρύδια αποδίδονται με εγχάραξη. Τα μάτια είναι στρογγυλά και καθοδικά. Η μύτη είναι μικρή και το στόμα οριζόντιο, τα χείλη σχηματίζουν ένα ελαφρό μειδίαμα. Τα αυτιά είναι μικρά και χαμηλά τοποθετημένα, το δεξί χαμηλότερα από το αριστερό. Το πίσω μέρος του κρανίου έχει σφαιρικό σχήμα και μεγάλο βάθος. Τα μαλλιά αποτελούνται από δύο οριζόντιες σειρές άνισων δρεπανόσχημων βοστρύχων με ελικοειδείς απολήξεις. Η επεξεργασία της κόμης είναι ολοκληρωμένη μόνο στη δεξιά πλευρά, στην πίσω αριστερή πλευρά η επιφάνεια είναι λεία.		

Αριθμός Καταλόγου: 76

Πίνακας: 76

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης	
Αρ. Ευρ:	11013	
Υλικό:	Μάρμαρο λευκό, λεπτόκοκκο	
Προέλευση:	«Ευρέθει εις Ραμόναν την 30-9-1969 εις βάθος ~3μ. κατά την εκσκαφήν οικοπέδου εργατικών οικιών, οδός Αγ. Πάντων» (Ευρ. Μουσείου)	
Διαστάσεις: Σωζ. υψ.: 0.215μ.		
Χρονολόγηση: Εποχή του Τίτου		
Βιβλιογραφία: Πέτσας 1974, 506 , Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Στεφανίδου –Τιβεριίου), 177-178, αρ. κατ. 284 εικ. 874-877.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού. Διατηρείται σε πολύ κακή κατάσταση. Διατηρεί μικρό τμήμα του λαιμού στο πρόσθιο μέρος. Λείπει το μεγαλύτερο μέρος του προσώπου που περιλαμβάνει τμήμα της μύτης, το μεγαλύτερο μέρος των παρειών, το στόμα και το σαγόι. Λείπει επίσης μεγάλο τμήμα της οπίσθιας όψης που περιλαμβάνει το χαμηλότερο τμήμα της κόμης και τον αυχένα. Φέρει αποκρούσεις, στο μέτωπο, στους έλικες των αυτιών, στα φρύδια στα μάτια και στην κόμη. Στο οπίσθιο σπασμένο τμήμα του κρανίου υπάρχει τόρμος. Σε όλη την επιφάνεια της κόμης υπάρχουν ίχνη από λάμα και στον κότσο ίχνη από βελόνι. Το περίγραμμα του προσώπου ήταν στρογγυλό. Το μέτωπο είναι ψηλό και το οστό είναι τονισμένο. Τα μάτια είναι μεγάλα με βαριά βλέφαρα. Οι παρειές ήταν εύσαρκες. Λόγω της έντονης παρουσίας ιχνών από εργαλεία και του ιδιαίτερα χαμηλού ανάγλυφου η κόμη δίνει την εντύπωση πως έχει μείνει ημίεργη. Τα μαλλιά μαζεύονται προς τα πίσω και σχηματίζουν κότσο την κορυφή του κρανίου.		

Αριθμός Καταλόγου: 77

Πίνακας: 77

Αγαλμάτιο ιματιοφόρου παιδιού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης	
Αρ. Ευρ:	11329	
Υλικό:	Μάρμαρο λευκό, χοντρόκοκκο, Θάσου (;)	
Προέλευση:	«Καλαμωτό Ν. Θεσσαλονίκης (αρχαία Καλιδονία). Παράδοση 1970» (Ευρ. Μουσείου)	
Διαστάσεις: Ύψος 0.27μ.		
Χρονολόγηση: Αρχές 3ου αιώνα μ.Χ.		
Βιβλιογραφία: Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Σισμανίδης), 164-165 αρ. κατ. 496 εικ. 1526-1530.		
Περιγραφή		
Αγαλμάτιο ιματιοφόρου παιδιού ή εφήβου. Σώζεται σε μέτρια κατάσταση. Λείπουν η κεφαλή, ο λαιμός, η αρχή της πλάτης, τα δάκτυλα του αριστερού χεριού, τμήματα από της ακμές του ιματίου στην πρόσθια όψη, και το κάτω μέρος του αγαλματίου ακριβώς κάτω από τα γόνατα και κάτω. Η μορφή είναι μετωπική. Το δεξί χέρι είναι έντονα λυγισμένο μέσα στο ιμάτιο και προβάλλει στην αριστερή πλευρά του στήθους. Το αριστερό χέρι, πέφτει χαλαρά στο γοφό. Σε αυτό το χέρι κρατά κλαδί φοίνικα που αποδίδεται με εγχάραξη και φτάνει στον ώμο. Στηρίζεται στο δεξί πόδι και το αριστερό είναι άνετο. Φορά χιτώνα και ιμάτιο με χοντρές πτυχές.		

Αριθμός Καταλόγου: 78

Πίνακας: 78

Παιδική εικονιστική κεφαλή Αφρικανού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης	
Αρ. Ευρ:	13839	
Υλικό:	Μάρμαρο λευκό, λεπτόκοκκο, με κασίσα, πεντελικό	
Προέλευση:	Νομός Θεσσαλονίκης «Παράδοση από Κουφάλια 23-10-86» (Ευρ. Μουσείου)	
Διαστάσεις: Ύψος: 0.19μ.		
Χρονολόγηση: Πρώιμη εποχή των Αντωνίνων		
Βιβλιογραφία: Τσιμπίδου 1986, 150 αρ. κατ. 1 πίν. 115 ^α · Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), 135-138 αρ. κατ. 472 εικ. 1425-1428.		
Περιγραφή		
Παιδική εικονιστική κεφαλή Αφρικανού. Σώζεται σε κακή κατάσταση. Ολόκληρη η επιφάνεια του προσώπου είναι έντονα αποκρουσμένη και μόνο η αριστερή πλευρά, μέρος του μετώπου και το πιγούνι διατηρούνται σε καλύτερη κατάσταση. Η κόμη σώζεται σε καλύτερη κατάσταση από το πρόσωπο, φέρει όμως αποκρούσεις σε όλη την επιφάνειά της. Η φυσικού μεγέθους κεφαλή στρέφεται προς τα αριστερά. Απεικονίζεται παιδί που έχει χαρακτηριστικά νέγρου, με πλατύ πρόσωπο και προβαλλόμενο μέτωπο. Τα μάτια φαίνεται να ήταν μεγάλα και τοποθετημένα βαθιά στις κόγχες. Η μύτη φαίνεται να είχε ανοιχτά και πλατιά πτερύγια. Πάνω από τον αριστερό κρόταφο, διακρίνεται ο αντίχειρας του αριστερού χεριού της μορφής, και πιο ψηλά υπολείμματα από τα άλλα δάκτυλα. Η κόμη αποτελείται από στριφτούς πλοκάμους, σε επάλληλες σειρές, που ξεκινούν από την κορυφή του κρανίου και καλύπτουν ολόκληρο το κρανίο και το δεξί αυτί αφήνοντας ακάλυπτο το αριστερό.		

Αριθμός Καταλόγου: 79

Πίνακας: 79

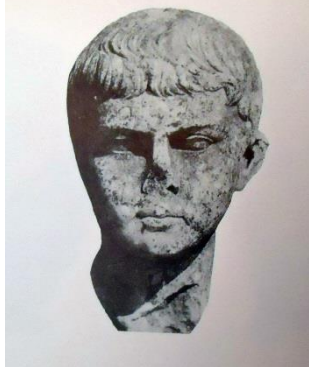
Παιδικό άγαλμα τηβεννοφόρου

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης	
Αρ. Ευρ:	P 43	
Υλικό:	Μάρμαρο λευκό, χοντρόκοκκο, Θάσου	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Ύψος: 0.59μ.		
Χρονολόγηση: Εποχή Κλαυδίου (41-54 μ.Χ.) ή Νέρωνα (54-68 μ.Χ.)		
Βιβλιογραφία: Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010, 168 αρ. κατ. 498 εικ. 1536-1539 (Θ. Στεφανίδου – Τιβερίου).		
Περιγραφή		
Παιδικό άγαλμα τηβεννοφόρου. Σώζεται σε κακή κατάσταση. Λείπουν το κεφάλι, ο λαιμός και τα κάτω άκρα από το μέσον της κνήμης. Αποκρουσμένα είναι το κάτω μέρος στη δεξιά πλευρά του στήθους, το αριστερό χέρι πάνω από τον καρπό, το δεξί κάτω από τον αγκώνα, οι πτυχές του umbo, του balteus και του sinus, ο δεξιός ώμος. Σε ολόκληρη την επιφάνεια υπάρχουν, κόκκινη πατίνα, φθορές, διάβρωση και επικαθίσεις κονιάματα κυρίως στην πίσω όψη. Στο άνω τμήμα της μορφής διατηρείται το κατώτερο τμήμα τόρμου για την ένθεση της κεφαλής. Το αριστερό χέρι είναι ελαφρά λυγισμένο προς τα κάτω. Το δεξί είναι έντονα λυγισμένο και κοντά στο σώμα. Η μορφή στηρίζεται στο δεξί πόδι και έχει το αριστερό άνετο. Φορά tunica και toga praetexta. Στο στήθος φέρει bulla. Το umbo της τηβέννου είναι μακρύ. Το sinus σχηματίζει μία βαθιά πτυχή κάτω από το γόνατο που καταλήγει στην πλάτη περνώντας από τον αριστερό ώμο. Το ένδυμα παρουσιάζει έντονη διαφάνεια που δηλώνεται από τις ελάχιστες πρόστυπες πτυχές που εντοπίζονται στον δεξιό μηρό και την κοιλιακή χώρα.		

Αριθμός Καταλόγου: 80

Πίνακας: 80

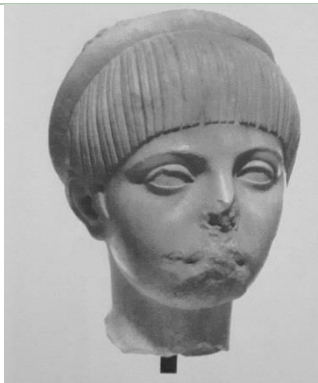
Εικονιστική κεφαλή Λεύκιου Καίσαρα

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Καβάλας (σήμερα Χαμένο)	
Αρ. Ευρ:	χωρίς αρ. ευρ.	
Υλικό:	Μάρμαρο	
Προέλευση:	Forum των Φιλίππων	
Διαστάσεις: Δεν αναφέρονται		
Χρονολόγηση: Τελευταία δεκαετία του 1 ^{ου} αιώνα π.Χ.		
Βιβλιογραφία: Pollini 1987, 105 αρ. κατ. 33 πιν. 34.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή Λεύκιου Καίσαρα. Σώζεται σε καλή κατάσταση. Σήμερα χαμένη. Διατηρεί το μεγαλύτερο τμήμα του λαιμού, που στο χαμηλότερο πρόσθιο μέρος του και στον αυχένα είναι αποκρουσμένος. Το άκρο της μύτης είναι αποκρουσμένο. Υπάρχουν ιζήματα σε όλη την επιφάνεια του γλυπτού. Η κεφαλή στρέφεται προς τα δεξιά. Το μέτωπο είναι ψηλό και επίπεδο. Τα φρύδια είναι λεπτά και τοξωτά. Τα μάτια είναι μικρά και τοποθετημένα βαθιά μέσα στις κόγχες. Τα βλέφαρα είναι στενά και βαριά. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Τα αυτιά είναι μεγάλα και προβάλλονται. Το στόμα είναι πλατύ και τα χείλη σαρκώδη. Η στοματική γραμμή είναι αβαθής. Το πηγούνι είναι καμπύλο και εύσαρκο. Ο λαιμός είναι μακρής. Η κόμη αποτελείται από επάλληλες σειρές μηνοειδών βοστρύχων, που πάνω από το κέντρο του μετώπου σχηματίζουν ένα τριγωνικό κενό.		

Αριθμός Καταλόγου: 81

Πίνακας: 81

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Κορίνθου	
Αρ. Ευρ:	S-2666	
Υλικό:	Παριανό (;) μάρμαρο	
Προέλευση:	Ιερό Δήμητρας και Κόρης Ακροκόρινθος (μέσα σε ρωμαϊκό πηγάδι)	
Διαστάσεις: Δεν αναφέρονται		
Χρονολόγηση: Εποχή Τραϊανού (98-117 μ.Χ.)		
Βιβλιογραφία: Stroud 1965, 21 πιν. 10 εικ. b· Ridgway 1981, 436 πιν. 94a· Stroud 1993, 71-72 εικ. 8· Vanderpool 1993, 131-134 εικ. 3 και 5· Vanderpool 2004, 374 εικ. 22.5.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού με <i>στρόφιον</i>. Σώζεται σε καλή κατάσταση. Διατηρεί το μεγαλύτερο μέρος του λαιμού. Το άκρο της μύτης και το μεγαλύτερο μέρος του στόματος είναι αποκρουσμένα. Αποδίδεται κορίτσι ηλικίας οκτώ με δέκα ετών. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μεγαλύτερο μέρος του μετώπου καλύπτεται από την κόμη. Τα φρύδια είναι λεπτά, τοξωτά και αποδίδονται με πλαστική έξαρση. Τα μάτια είναι μεγάλα, με επίπεδους βολβούς. Τα βλέφαρα είναι παχιά και βαριά. Η γέφυρα της μύτης είναι λεπτή. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Το στόμα είναι πλατύ και τα χείλη σαρκώδη. Πάνω από την κόμη φέρει <i>στρόφιον</i>, που την χωρίζει σε δύο μέρη. Το τμήμα της κόμης, που ξεκινά από το πάνω μέρος του κρανίου και καταλήγει στο μέτωπο αποτελείται από μακριούς βοστρύχους που καλύπτουν το άνω μέρος του περιγράμματος του προσώπου σαν ένας ενιαίος όγκος. Το πίσω μέρος της κόμης, ανήκει στον πεπονοειδή τύπο. Τα μαλλιά χωρίζονται σε μεγάλες ζώνες που καταλήγουν ψηλά στο πίσω μέρος του κρανίου σε έναν κότσο. Οι ζώνες των μαλλιών φέρουν εγχαραξείς που αποδίδουν, την συστροφή των βοστρύχων. Τα αυτιά δεν καλύπτονται από την κόμη και μπροστά από αυτά υπάρχουν κοντοί ίσιοι πλόκαμοι.		

Αριθμός Καταλόγου: 82

Πίνακας: 82

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Κορίνθου	
Αρ. Ευρ:	S-2667	
Υλικό:	Μάρμαρο	
Προέλευση:	Ιερό Δήμητρας και Κόρης Ακροκόρινθος (μέσα σε ρωμαϊκό πηγάδι)	
Διαστάσεις: Δεν αναφέρονται		
Χρονολόγηση: Εποχή Τραϊανού (98-117 μ.Χ.)		
Βιβλιογραφία: Stroud 1965, 21 πιν. 10 εικ. c' Ridgway 1981, 436' Stroud 1993, 71-72 εικ. 9' Vanderpool 1993, 131-134 εικ. 4' Vanderpool 2004, 374 εικ. 22.5.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού με <i>στροφή</i>ον. Σώζεται σε κακή κατάσταση. Το πρόσωπο είναι κατεστραμμένο από την περιοχή κάτω από τα μάτια ως και το πηγούνι. Ο κόττος της κόμης είναι αποκρουσμένος, στην πρόσθια όψη. Μικρότερες αποκρούσεις υπάρχουν στην κόμη. Διατηρεί μεγάλο τμήμα του λαιμού. Εικονίζεται κορίτσι ηλικίας οκτώ με δέκα ετών. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο είναι ψηλό και επίπεδο. Τα φρύδια είναι λεπτά, τοξωτά και αποδίδονται με πλαστική έξαρση. Τα μάτια είναι μεγάλα, με επίπεδους βολβούς. Τα βλέφαρα είναι βαριά. Η κόμη ανήκει στον πεπονοειδή τύπο. Φέρει <i>στροφή</i>ον. Τα μαλλιά είναι χωρισμένα σε επίπεδες ζώνες που καταλήγουν, σε κότσο στο πίσω μέρος του κρανίου. Ο κόττος αποτελείται από δύο σειρές πλεγμένων πλοκάμων. Επάνω από την κόμη φέρει στεφάνι.		

Αριθμός Καταλόγου: 83

Πίνακας: 83

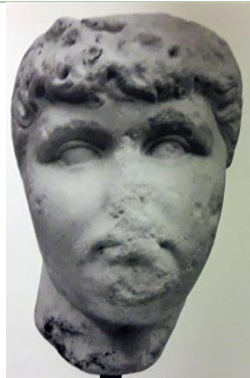
Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Μυτιλήνης	
Αρ. Ευρ:	143	
Υλικό:	Μάρμαρο	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Δεν αναφέρονται		
Χρονολόγηση: Εποχή Αυγούστου (27 π.Χ. – 14 μ.Χ.)		
Βιβλιογραφία: Stavridis 1985, 337 πίν. 141.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε μέτρια κατάσταση. Διατηρεί πολύ μικρό τμήμα του λαιμού. Η μύτη, το πιγούνι και η δεξιά παρειά είναι αποκρουσμένα. Λείπει το άνω και πίσω μέρος της κόμης. Η κεφαλή στρέφεται προς τα αριστερά. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο είναι ψηλό. Τα φρύδια είναι λεπτά και τοξωτά. Τα μάτια είναι μεγάλα και αμυγδαλωτά, με κυρτούς βολβούς. Τα βλέφαρα είναι παχιά. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Τα αυτιά είναι μεγάλα και προβάλλονται. Το στόμα είναι πλατύ και τα χείλη σαρκώδη, ιδιαίτερα το κάτω. Η στοματική γραμμή είναι βαθιά. Στις άκρες του στόματος σχηματίζονται μικρές, αβαθείς κοιλότητες. Η κόμη αποτελείται από επάλληλες σειρές μηνοειδών βοστρύχων με κατεύθυνση προς το πρόσωπο, που αφήνουν τα αυτιά ακάλυπτα.		

Αριθμός Καταλόγου: 84

Πίνακας: 84

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Μυτιλήνης	
Αρ. Ευρ:	144	
Υλικό:	Μάρμαρο	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Δεν αναφέρονται		
Χρονολόγηση: Εποχή του Αυγούστου (27 π.Χ. – 14 μ.Χ.)		
Βιβλιογραφία: Stavridis 1985, 337 πίν. 138.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε μέτρια κατάσταση. Διατηρεί μεγάλο τμήμα του λαιμού. Τα φρύδια, η μύτη, το στόμα, το πιγούνι και ο λαιμός είναι αποκρουσμένα. Μικρότερης έκτασης αποκρούσεις υπάρχουν στις παρειές και το μέτωπο. Η κεφαλή στρέφεται προς τα δεξιά. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωσειδές. Το μεγαλύτερο μέρος του μετώπου καλύπτεται από την κόμη. Τα μάτια είναι μεγάλα και τοποθετημένα βαθιά στις κόγχες. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Η κόμη αποτελείται από σγουρούς βοστρύχους. Φέρει στεφάνι.		

Αριθμός Καταλόγου: 85

Πίνακας: 85

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Μυτιλήνης	
Αρ. Ευρ:	148	
Υλικό:	Μάρμαρο	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Δεν αναφέρονται		
Χρονολόγηση: Εποχή Ιουλίων Κλαυδίων (27π.Χ. – 68 μ.Χ.)		
Βιβλιογραφία: Stavridis 1985, 337 πίν. 139.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε καλή κατάσταση. Διατηρεί τμήμα του λαιμού. Το άκρο της μύτης είναι αποκρουσμένο. Μικρότερης έκτασης αποκρούσεις υπάρχουν στο άνω χείλος και την αριστερή παρειά. Το περίγραμμα του προσώπου είναι τριγωνικό. Το μέτωπο είναι ψηλό και πλατύ. Τα φρύδια είναι λεπτά και σχεδόν οριζόντια. Τα μάτια είναι μεγάλα και αμυγδαλωτά με κυρτούς βολβούς. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Το στόμα είναι στενό και τα χείλη σαρκώδη. Η στοματική γραμμή είναι αβαθής. Το πιγούνι είναι στρογγυλό και εύσαρκο. Η κόμη αποτελείται από ίσιους βοστρύχους, που διαχωρίζονται με αβαθείς εγχαράξεις. Στην περιοχή του μετώπου σχηματίζουν μία ενιαία επιφάνεια. Πάνω από το κέντρο του μετώπου οι βόστρυχοι χωρίζονται στη μέση σχηματίζοντας ένα τριγωνικό άνοιγμα.		

Αριθμός Καταλόγου: 86

Πίνακας: 86

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Μυτιλήνης	
Αρ. Ευρ:	6943	
Υλικό:	Μάρμαρο	
Προέλευση:	Άγνωστη	
Διαστάσεις: Δεν αναφέρονται		
Χρονολόγηση: Εποχή Τραϊανού (98 – 117μ.Χ)		
Βιβλιογραφία: Stavridis 1985, 337 πίν. 140.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή αγοριού. Σώζεται σε μέτρια κατάσταση. Διατηρεί το μεγαλύτερο μέρος του λαιμού. Υπάρχουν ιζήματα σε όλη την επιφάνεια του γλυπτού. Το δεξί φρύδι και η μύτη είναι αποκρουσμένα. Στο μέτωπο υπάρχουν αποκρούσεις. Η κεφαλή στρέφεται ελαφρά προς τα δεξιά. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μεγαλύτερο μέρος του μετώπου καλύπτεται από την κόμη. Τα μάτια είναι μεγάλα και τοποθετημένα βαθιά μέσα στις κόγχες. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Το στόμα είναι πλατύ. Η στοματική γραμμή αβαθής. Στις άκρες του στόματος σχηματίζονται μικρές αβαθείς κοιλότητες. Το πιγούνι είναι στρογγυλό και εύσαρκο. Ο λαιμός είναι ευρύς. Η κόμη είναι ογκώδης.		

Αριθμός Καταλόγου: 87

Πίνακας: 87

Άγαλμα Ρήγγιλλου (;)

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Ολυμπίας	
Αρ. Ευρ:	Λ 151	
Υλικό:	Μάρμαρο	
Προέλευση:	Νυμφαίο Ηρώδη Αττικού Ολυμπία, άνω δεξαμενή	
Διαστάσεις: Ύψος χωρίς την πλίνθο: 1.14μ., ύψος πλίνθου: 0.075μ. πλάτος: 0.475μ.		
Χρονολόγηση: περίπου 153 μ.Χ.		
Βιβλιογραφία: Treu 1897, 268, 272· Bol 1984, 132 αρ. κατ. 17 πιν. 11 (βάση) και 185, αρ. κατ. 46 πιν. 57-58 (άγαλμα)· Arapogianni 2009, 182· Αριστοδήμου 2012, 298 αρ. κατ. 63 πίν 11 εικ. 1		
Περιγραφή		
Ακέφαλο άγαλμα παιδικής μορφής που αποδίδεται στον Ρήγγιλλο γιο του Ηρώδη του Αττικού²⁰². Σώζεται σε καλή κατάσταση. Λίγες και μικρές αποκρούσεις στο ιμάτιο. Τα χέρια είναι σπασμένα περίπου από το μέσον του πήχη και κάτω. Η παιδική μορφή (περίπου επτά ετών) αποδίδεται σε όρθια στάση, στηρίζεται στο αριστερό πόδι ενώ το δεξί είναι χαλαρό και λυγισμένο. Και τα δύο χέρια ακουμπούν στο σώμα στο ύψος του βραχίονα. Φορά χιτώνα και ιμάτιο που αφήνουν τα πέλματα ακάλυπτα. Το ιμάτιο τυλίγεται γύρω από τη μέση της μορφής και καταλήγει στον αριστερό πήχη. Φορά σανδάλια. Δίπλα στο αριστερό πόδι υπάρχει scrinium.		

²⁰² Η ταύτιση των γλυπτών του νυμφαίου του Ηρώδη Αττικού στην Ολυμπία προτάθηκε από την Bol (1984) αλλά φαίνεται πως γίνεται αποδεκτή από τους μελετητές έστω και με κάποιες επιφυλάξεις.

Αριθμός Καταλόγου: 88

Πίνακες: 88-89

Άγαλμα Αθηναΐδας (;)

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Ολυμπίας
Αρ. Ευρ:	Λ 159
Υλικό:	Μάρμαρο
Προέλευση:	Νυμφαίο Ηρώδη Αττικού Ολυμπία, άνω δεξαμενή

Διαστάσεις: Ύψος χωρίς την πλίνθο: 1,74μ., ύψος πλίνθου: 0.06μ., πλάτος πλίνθου: 0.475μ., βάθος πλίνθου: 0.38μ.

Χρονολόγηση: 149-153μ.Χ.

Βιβλιογραφία: Treu 1897, 274, 277 πίν. 68 εικ. 1· Bol 1984, 132 αρ. κατ. 16 πίν. 11 (βάση), 180-182 αρ. κατ. 43 πίν 48-50· Davies 2002, 232-234 εικ. 6· Alexandridis 2004, 246 αρ. κατ. 71· Daehner 2008, 101-102 εικ. 4.14· Arapogianni 2009, 182, 213· Αριστοδήμου 2012, 186, 298 αρ. κατ. 62 πίν. 10 εικ. 6.

Περιγραφή

Άγαλμα κοριτσιού (εννέα ετών) που αποδίδεται στην Αθηναΐδα, κόρη του Ηρώδη του Αττικού, στον τύπο της Μικρής Ηρακλειώτισσας. Σώζεται σε καλή κατάσταση. Η μύτη είναι αποκρουσμένη. Το δεξί φρύδι και μάτι και οι παρειές φέρουν μικρότερες αποκρούσεις.

Το μέγεθος της κεφαλής είναι μικρό σε σχέση με το σώμα. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο καλύπτεται στο μεγαλύτερο μέρος του από την κόμη. Τα φρύδια είναι λεπτά και τοξωτά και αποδίδονται με πλαστική έξαρση. Τα μάτια είναι τοποθετημένα βαθιά μέσα στις κόγχες. Τα βλέφαρα είναι βαριά και ο έσω κανθός δηλώνεται. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Το στόμα είναι στενό. Τα χείλη είναι λεπτά και στις άκρες του σχηματίζονται μικρές αβαθείς κοιλότητες. Η ρινοπαρειακή αύλακα δηλώνεται πλαστικά. Το πιγούνι είναι εύσαρκο όπως και ο λαιμός που παρουσιάζει επίσης

σημαντικό μήκος. Η κόμη ανήκει στον πεπονοειδή τύπο. Τα μαλλιά χωρίζονται στη μέση πάνω από το κέντρο του μετώπου και σχηματίζοντας έντονους κυματισμούς καταλήγει στο πίσω μέρος της κεφαλής σε κότσο.

Με το δεξί της χέρι κρατά το ιμάτιο στον αριστερό ώμο. Το αριστερό χέρι είναι ελαφρά λυγισμένο και ακουμπά στο γοφό. Η μορφή στηρίζεται στο αριστερό πόδι ενώ το δεξί είναι χαλαρό και λυγισμένο ελαφρά προς τα πίσω.

Αριθμός Καταλόγου: 89

Πίνακες: 90-91

Άγαλμα Λουκίλλας ή Άννιας Φαυστίνας (;)

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Ολυμπίας	
Αρ. Ευρ:	Λ160	
Υλικό:	Μάρμαρο	
Προέλευση:	Νυμφαίο Ηρώδη Αττικού, Ολυμπία, άνω δεξαμενή	

Διαστάσεις: Ύψος χωρίς την πλίνθο: 1.25μ., ύψος πλίνθου: 0.05μ., πλάτος πλίνθου: 0.40μ., βάθος πλίνθου: 0.39μ.

Χρονολόγηση: πριν το 153 μ.Χ.

Βιβλιογραφία: Treu 1897, 275, 277, πίν. 68 εικ. 2· Kruse 1975, 178, 376 αρ. κατ. D90· Mallwitz – Hermann 1980, 208 αρ. κατ. 147 πίν. 147· Bol 1984, 119 αρ. κατ. 9 πίν. 7 (βάση) και 182-183 αρ. κατ. 44 πίν. 51-53· Χατζή 2008, 352· Αριστοδήμου 2012, 189, 296 αρ. κατ. 50 πίν. 8 εικ. 6.

Περιγραφή

Άγαλμα κοριτσιού, που αποδίδεται στη Λουκίλλα (κόρη του Μάρκου Αυρηλίου) ή την Άννια Φαύστινα, στον τύπο της Polla Valeria. Σώζεται σε πολύ καλή κατάσταση. Η μύτη είναι αποκρουσμένη, μικρό τμήμα του κότσου και το δεξί πέλμα. Μικρότερες αποκρούσεις υπάρχουν στους έλικες των αυτιών. Η κεφαλή είναι συγκολλημένη στο λαιμό. Στην οπίσθια όψη, στο ύψος των γονάτων υπάρχει ρωγμή.

Το περίγραμμα του προσώπου είναι στρογγυλό. Το μέτωπο είναι ψηλό και κυρτό. Τα φρύδια είναι λεπτά και τοξωτά και αποδίδονται εγχαράξεις. Τα μάτια είναι μεγάλα με κυρτούς βολβούς. Η ίριδα και η κόρη δηλώνονται. Τα βλέφαρα είναι παχιά και βαριά. Ο έσω κανθός δηλώνεται. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Το στόμα είναι στενό και τα χείλη σαρκώδη. Η στοματική γραμμή είναι βαθιά. Στις γωνίες του στόματος σχηματίζονται μικρές αβαθείς κοιλότητες. Το πιγούνι είναι εύσαρκο. Η κόμη είναι πεπονοειδής. Τα μαλλιά χωρίζονται πάνω από το κέντρο του μετώπου, χρησιμοποιώντας για τον

διαχωρισμό έναν πλεκτό πλοχμό. Σε κάθε πλευρά τα μαλλιά χωρίζονται τρία τμήματα που καταλήγουν σε κότσο στο πίσω μέρος του κρανίου.

Φορά μακρύ χιτώνα και κροσσωτό ιμάτιο που καλύπτει όλο το σώμα και πέφτει πίσω από τον αριστερό ώμο. Η μορφή στηρίζεται στο δεξί πόδι και το αριστερό τραβιέται προς τα πίσω. Τα πέλματα προβάλλονται κάτω από τον χιτώνα. Το ιμάτιο καλύπτει τα χέρι της μορφής που είναι λυγισμένα και μαζεύονται μπροστά από το σώμα.

Αριθμός Καταλόγου: 90

Πίνακας: 92

Άγαλμα Ελπινίκης (;)

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Ολυμπίας
Αρ. Ευρ:	Λ 165
Υλικό:	Μάρμαρο
Προέλευση:	Νυμαφαίο Ηρώδη Αττικού, άνω δεξαμενή

Διαστάσεις: 1.64μ.

Χρονολόγηση: πριν το 153 μ.Χ.

Βιβλιογραφία: Treu 1897, 268, 276, πίν. 68 εικ. 5· Kruse 1975, 374 D87· Bol 1984, 130-132 αρ. κατ. 15 εικ. 58 πίν. 10 (βάση) και 177-179 αρ. κατ. 41 πίν. 44-45· Davies 2002, 235-237 εικ. 8· Χατζή 2008, 338· Arapogianni 2009, 182· Αριστοδήμου 2012, 191, 298 αρ. κατ. 61 πίν. 10 εικ. 5.

Περιγραφή

Ακέφαλο άγαλμα κοριτσιού, που αποδίδεται στην Ελπινίκη, την μεγαλύτερη κόρη του Ηρώδη του Αττικού. Σώζεται σε μέτρα κατάσταση. Λείπει το αριστερό χέρι από τον ύψος του καρπού, το μεγαλύτερο μέρος της φιάλης που κρατά στο δεξί χέρι. Φέρει αποκρούσεις στον χιτώνα και το ιμάτιο. Τα άκρα των πελμάτων είναι αποκρουσμένα.

Φορά χιτώνα και ιμάτιο. Το δεξί χέρι είναι ελαφρά λυγισμένο προς τα εμπρός και κρατούσε φιάλη. Το δεξί χέρι είναι λυγισμένο και ο πήχης προβάλλεται προς τα εμπρός. Η μορφή στηρίζεται στο αριστερό πόδι και ο δεξιός γοφός σηκώνεται ψηλά. Το δεξί πόδι είναι χαλαρό και λυγισμένο προς τα πίσω.

Αριθμός Καταλόγου: 91

Πίνακας: 93

Προτομή Μαρκίας Μάξιμας

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Πάτρας	
Αρ. Ευρ:	Δεν αναφέρεται	
Υλικό:	Μάρμαρο	
Προέλευση:	Πάτρα, οδός Σάμου, ρωμαϊκό ταφικό μνημείο	
Διαστάσεις: Δεν αναφέρονται		
Χρονολόγηση: Εποχή του Αυγούστου		
Βιβλιογραφία: Παπακώστα 2001, 508· Πετρόπουλος 2007, 193-195 εικ. 14.		
Περιγραφή		
Προτομή Μαρκίας Μάξιμας. Σώζεται σε άριστη κατάσταση. Φέρει πολύ μικρές αποκρούσεις στην περιοχή της μύτης, της δεξιάς παρειάς, του λαιμού και του στέρνου. Η κεφαλή στρέφεται προς τα δεξιά. Το περίγραμμα του προσώπου είναι ωοειδές. Το μέτωπο είναι ψηλό. Τα φρύδια είναι λεπτά και αποδίδονται με πλαστική έξαρση. Τα μάτια είναι μεγάλα, με κυρτούς βολβούς. Ο έσω κανθός δηλώνεται πλαστικά. Οι παρειές είναι ελαφρώς εύσαρκες. Η μύτη είναι ευθεία. Το άνω χείλος είναι λεπτό ενώ το κάτω πιο σαρκώδες. Η στοματική γραμμή είναι βαθιά και στις άκρες του στόματος σχηματίζονται μικρές αβαθείς κοιλότητες. Το πιγούνι στενό και εύσαρκο. Ο λαιμός ψηλός και ευρύς. Η κόμη αποτελείται από μακριούς κυματιστούς βοστρύχους. Επάνω από το κέντρο του μετώπου, τα μαλλιά χωρίζονται σε δύο τμήματα και κατευθύνονται προς τα πίσω καλύπτοντας το μεγαλύτερο μέρος των αυτιών. Η Μαρκία φορά χιτώνα που αφήνει τον δεξί ώμο γυμνό.		

Αριθμός Καταλόγου: 92

Πίνακας: 94

Εικονιστική κεφαλή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Πάτρας	
Αρ. Ευρ:	Αρ. ευρ. 40	
Υλικό:	Μάρμαρο	
Προέλευση:	Δεν αναφέρεται	
Διαστάσεις: Δεν αναφέρονται		
Χρονολόγηση: Μέση εποχή των Αντωνίνων		
Βιβλιογραφία: Fittschen 1999, 55 σημ. 311 και 93 αρ. κατ. 93 πίν.171a-b.		
Περιγραφή		
Παιδική εικονιστική κεφαλή Κορμμόδου. Σώζεται σε πολύ καλή κατάσταση. Διατηρεί μεγάλο τμήμα του λαιμού. Η μύτη και το άνω χείλος είναι αποκρουσμένα. Μικρότερης έκτασης αποκρούσεις στο μέτωπο τις παρειές, το πιγούνι και το λαιμό. Το περίγραμμα του προσώπου είναι στρογγυλό. Το μέτωπο είναι ψηλό και κυρτό. Τα φρύδια είναι τοξωτά και αποδίδονται με μικρές εγχάρακτες γραμμές. Τα μάτια είναι μεγάλα με κυρτούς βολβούς. Η ίριδα και η κόρη αποδίδονται πλαστικά. Η ίριδα είναι καρδιόσχημη. Τα βλέφαρα είναι παχιά και βαριά. Ο έσω κανθός αποδίδεται πλαστικά. Οι παρειές είναι εύσαρκες. Το στόμα είναι στενό και τα χείλη σαρκώδη. Η κόμη αποτελείται από σγουρούς βοστρύχους. Η οπίσθια όψη είναι συνοπτικά επεξεργασμένη.		

Αριθμός Καταλόγου: 93

Πίνακας: 95

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Σπάρτης	
Αρ. Ευρ:	66	
Υλικό:	Μάρμαρο	
Προέλευση:	Σπάρτη	
Διαστάσεις: Συν. ύψος: 0.233μ., πλάτος στην περιοχή των κροτάφων: 0.126μ., Βάθος: 0.24μ., ύψος προσώπου: 0.164μ.		
Χρονολόγηση: Πρώιμη εποχή των Σεβήρων		
Βιβλιογραφία: Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1982-3, 307 πίν. Ξ' εικ. 5· Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1987, 23 εικ. 45 – 47β· Tod – Wace 1906, 144 αρ. 66.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού από το μουσείο της Σπάρτης. Φέρει σημαντικές φθορές και δεν σώζεται σε κακή κατάσταση. Το αριστερό φρύδι, η μύτη, το στόμα και ο λαιμός είναι πλήρως αποσπασμένα. Από τα αυτιά λείπει το μεγαλύτερο μέρος του πτερυγίου. Απολεπίσματα και αποκρούσεις υπάρχουν διάσπαρτα σε όλη την επιφάνεια της κόμης. Το κοκκινωπό χρώμα που φέρει το γλυπτό οφείλεται στην παραμονή του σε κοκκινόχωμα. Το σχήμα του προσώπου είναι ωοειδές, τα φρύδια είναι λεπτά και σε σχήμα τόξου, τα μάτια είναι αμυγδαλωτά και τα βλέφαρα βαριά. Λόγω της φθοράς που έχουν υποστεί τα μάτια η βαθιά εγχάραξη της ίριδας εντοπίζεται μόνο σε τμήμα του αριστερού ματιού. Τα μαλλιά είναι διαμορφωμένα σε επάλληλες πλάγιες ζώνες που πλαισιώνουν το μέτωπο και τις πλευρές της κεφαλής, ενώ στο πίσω μέρος διαμορφώνονται σε κάθετο κότσο που ανεβαίνει σχεδόν στην κορυφή.		

Αριθμός Καταλόγου: 94

Πίνακας: 96

Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Σπάρτης	
Αρ. Ευρ:	1009/3724	
Υλικό:	Μάρμαρο	
Προέλευση:	Σπάρτη	
Διαστάσεις:	Σωζ. ύψος: 0.20μ., πλάτος στην περιοχή των κροτάφων: 0.116μ., σωζ. βάθος: 0.131μ., ύψος προσώπου: 0.14μ.	
Χρονολόγηση: Πρώιμη εποχή των Σεβήρων		
Βιβλιογραφία: Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1982-3, 308· Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1987, 22 εικ. 43 – 44β.		
Περιγραφή		
Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού. Το πρόσωπο διατηρείται σε αρκετά καλή κατάσταση. Ο λαιμός και η πίσω όψη του κεφαλιού έχουν αποσπαστεί. Φθορές υπάρχουν και στην επιφάνεια της μύτης που όμως στο μεγαλύτερο μέρος της σώζεται. Φέρει ιζήματα. Το περίγραμμα του προσώπου είναι στρογγυλό. Τα φρύδια είναι τοξωτά και αποδίδονται με χαμηλό ανάγλυφο. Τα βλέφαρα είναι βαριά και τα μάτια εξόφθαλμα. Η ίριδα και η κόρη του ματιού αποδίδονται με εγχάραξη. Το βλέμμα είναι στραμμένο προς τα δεξιά όπως και η κεφαλή. Τα πτερύγια της μύτης είναι διογκωμένα. Το στόμα είναι στενό και τα χείλη σαρκώδη. Η βαθιά στοματική σχισμή μεταξύ του άνω και του κάτω χείλους σε συνδυασμό με την ανοδική τάση των γωνιών του στόματος δίνουν την αίσθηση ότι το κορίτσι που αποδίδεται χαμογελά ελαφρά. Οι παρειές είναι διογκωμένες στοιχείο που δείχνει πως το κοριτσάκι που αποδίδεται ήταν ευτραφές. Η κόμμωση είναι πεπονοειδής με οριζόντια διάταξη, ενώ μικροί σιγμοειδείς βόστρυχοι πέφτουν στο μέτωπο και την περιοχή των κροτάφων.		

Αριθμός Καταλόγου: 95

Πίνακας: 97-98

Προτομή αγοριού

Μουσείο:	Αρχαιολογικό Μουσείο Χανίων	
Αρ. Ευρ:	Λ 280	
Υλικό:	Λευκό μάρμαρο, με κιτρινωπά νερά και μίκκα, λεπτόκοκκο	
Προέλευση:	Χάνια πόλη – Αρχαία Κυδωνία	
Διαστάσεις: Σύν. ύψος: 0.47μ., ύψος χωρίς τη βάση: 0.355μ., ύψος κεφαλής: 0.18μ., ύψος βάσης: 0.125μ., πλάτος βάσης: 0.15μ.		
Χρονολόγηση: Μέση αυτοκρατορική περίοδος		
Βιβλιογραφία: Portale 1999, 109-118 εικ. 1-6		
Περιγραφή		
Προτομή αγοριού. Διατηρείται σε καλή κατάσταση. Υπάρχουν ίχνη σκουριάς στην κόμη και τις παρειές. Τα χέρια είναι σπασμένα. Η οπίσθια όψη είναι ημίεργη. Τα μαλλιά και η χλαμύδα είναι συνοπτικά επεξεργασμένα. Η κεφαλή στρέφεται προς τα αριστερά. Το περίγραμμα του προσώπου είναι στρογγυλό. Το μέτωπο είναι χαμηλό και πλατύ. Τα φρύδια αποδίδονται με πλαστική έξαρση. Τα μάτια είναι μεγάλα, ανοδικά και τοποθετημένα βαθιά μέσα στις κόγχες. Οι παρειές είναι ιδιαίτερα εύσαρκες. Η μύτη είναι μεγάλη και πλατιά. Οι ρινοπαραειακές αύλακες δηλώνονται πλαστικά. Τα χείλη είναι λεπτά και οριζόντια. Η στοματική γραμμή είναι αβαθής. Το πιγούνι είναι στρογγυλό και εύσαρκο. Η κόμη (Scheitelzopffrisur) χαρακτηρίζεται από την πλεξούδα σε σχήμα ψαροκόκαλου, που είναι τοποθετημένη στο κέντρο της κεφαλής και ξεκινά από την πρόσθια όψη καλύπτει την κορυφή και συνεχίζει στην οπίσθια. Το κέντρο του μετώπου κοσμεύεται από κόσμημα σε σχήμα διπλή σταγόνας που φαίνεται να ξεκινά από την πλεκτή κοτσίδα. Δεξιά και αριστερά της τα μαλλιά αποτελούνται από μακρύτερους ή πιο κοντούς βοστρύχους που διατάσσονται σε διάφορες κατευθύνσεις. Η ένωση του κορμού με την κυκλική βάση κοσμεύεται με τρία φύλλα άκανθας, που διατηρούνται σε κακή κατάσταση.		

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αλεξοπούλου – Μπάγια 1985 Π. Αλεξοπούλου – Μπάγια, Ιστορία της Ελευσίνας από την προϊστορική μέχρι την ρωμαϊκή περίοδο (Χίος 1985)
- Αλλαμάνη – Σουρή 2003 Β. Αλλαμάνη – Σουρή, Η κοινωνική σύνθεση της πόλης. Επιφανείς πολίτες, στο Δ. Β. Γραμμένος (επιμ.) Ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη (Θεσσαλονίκη 2003)
- Αλλαμάνη – Σουρή 2008 Β. Αλλαμάνη – Σουρή Επιτύμβιες στήλες και ανάγλυφα από την Βέροια και την περιοχή της, (Θεσσαλονίκη 2008)
- Αντωνίου 1989 Α. Αντωνίου, Βραυρών: Συμβολή στην ιστορία της Βραυρώνος και του ιερού της Βραυρωνίας Αρτέμιδος (Αθήνα 1989)
- Αραβαντινός κ.α. 2014 Β. Αραβαντινός, Μ. Bonanno-Αραβαντινού Κ. Καλλιγά Μ. Pisani, Είδωλα, στέφανοι, μικκύλα αγγεία και λύχνοι. Πήλινα αναθήματα σε αγροτικό ιερό στον Ορχομενό, στο Α. Γιαννικουρή (επίμ.), Κοροπλαστική και μικροτεχνία στον αιγιακό χώρο από τους γεωμετρικούς χρόνους ως και την ρωμαϊκή περίοδο. Διεθνές συνέδριο στη μνήμη της Ηούς Ζερβουδάκη, Ρόδος 26-29 Νοεμβρίου 2009 (Αθήνα 2014)
- Αριστοδήμου 2012 Γ. Αριστοδήμου, Ο γλυπτός διάκοσμος νυμφαίων και κρηνών στο ανατολικό τμήμα της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (Θεσσαλονίκη 2012)
- Βαλαβάνης 2004 Π. Βαλαβάνης, Ιερά και αγώνες στην αρχαία Ελλάδα : Ολυμπία, Δελφοί, Ισθμία, Νεμέα, Αθήνα (Αθήνα 2004)
- Βασιλοπούλου 2003 Το παιδί και το παιχνίδι στην αρχαία ελληνική τέχνη παιδαγωγική προσέγγιση (Θεσσαλονίκη 2003) Δημοσίευτη διδακτορική διατριβή διαθέσιμη στο <http://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/15221>
- Βούλγαρη 2007 Π. Βούλγαρη, Υποτροπιάζουσα πολυχονδρίτιδα, Ωτορινολαρυγγολογία - Χειρουργική Κεφαλής & Τραχήλου: 29, Ιούλιος - Αύγουστος - Σεπτέμβριος 2007, 16-26
- Γιαννάκου 2010 Σ. Γιαννάκου, Έρμαϊ Τα σύμβολα λατρείας του μάγου θεού, στο Χ. Μερκούρη (επ.), Βάσκανος Οφθαλμός, Σύμβολα Μαγείας από Ιδιωτικές Αρχαιολογικές Συλλογές, (Αθήνα 2010), 149-154
- Γραμμένος 2004 Δ. Γραμμένος, Το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης (Αθήνα 2004)
- Δεσπίνης 2014 Γ. Δεσπίνης, Ένα μαρμάρινο αγγείο από τη Βραυρώνα, στο Π. Βαλαβάνης – Ε. Μανακίδου (επίμ.) Μελέτες κεραμικής και εικονογραφίας προς τιμήν του καθηγητή Μ. Τιβέριου (Θεσσαλονίκη 2014)
- Ζαρκάδας 2009 Α. Ζαρκάδας, Σκηνές γυναικωνίτη σε «άγνωστης χρήσης σκεύος» του τέλους του 5^{ου} αιώνα π.Χ., στο J. Oakley και O. Palagia (επίμ.) Athenian potters and painters Vol. II (Οξφόρδη 2009)
- Ζαφειροπούλου 1998 Φ. Ζαφειροπούλου, Πάρος (Αθήνα 1998)

Ζαφειροπούλου 2004	Ντ. Ζαφειροπούλου (γεν. επιμ.), Αγώνες και αθλήματα στην αρχαία Θεσσαλία (Αθήνα 2004)
Θεοφανείδης 1927-28	Β. Θεοφανείδης, Νέα προσκήματα Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, ΑΔ 11 192-28 Παράρτημα 1-13.
Καββαδίας 1885	Π. Καββαδίας, Αγάλματα εξ Επιδαύρου, ΑΕ 1885, 41-54
Καββαδίας 1888	Π. Καββαδίας, Αρχαία εισαχθέντα εις το Εθνικόν Μουσείον, Α.Δ 4, 1888, 177-181
Καββαδίας 1890 -1892	Π. Καββαδίας, Γλυπτά του Εθνικού Μουσείου, κατάλογος περιγραφικός (Αθήνα 1890-1892)
Καλάβρια 2015	Ε. Καλάβρια, Αττικά πορτρέτα κατά την εποχή της ρωμαιοκρατίας (1 ^{ος} αιώνας π.Χ. – αρχές 2 ^{ου} αιώνα μ.Χ.): ζητήματα τυπολογίας, λειτουργίας και παραγωγής (Αθήνα 2015) Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή διαθέσιμη στο http://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/35870
Καλτσάς 1997	Ν. Καλτσάς, Ολυμπία (Αθήνα 1997)
Καλτσάς 2002	Ν. Καλτσάς, Τα γλυπτά. Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (Αθήνα 2002)
Καντά – Κίτσου 1993	Κ. Καντά – Κίτσου, Ελευσίνα. Ο Αρχαιολογικός χώρος και το Μουσείο της. Μυθολογία – Μυστήρια - Ιστορία (Αθήνα 1993)
Καραπαναγιώτου 2013	Α. Β. Καραπαναγιώτου, Γυναίκα και κοινωνική προβολή στην Αθήνα (Βόλος 2013)
Καρούζου 1981	Χρήστος και Σέμνη Καρούζου, Ανθολόγημα θησαυρών του Εθνικού Μουσείου (Αθήνα 1981)
Καστριώτης 1908	Π. Καστριώτης, Γλυπτά του Εθνικού Μουσείου, Κατάλογος περιγραφικός (Αθήνα 1908)
Κατάκης 2002	Στ. Κατάκης, Επίδαυρος. Τα γλυπτά των ρωμαϊκών χρόνων από το ιερό του Απόλλωνος Μαλεάτα και του Ασκληπιού (Αθήνα 2002)
Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003	Γ. Δεσπίνης, Θ. Στεφανίδου – Τιβερίου, Εμμ. Βουτηράς (επίμ.) Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης II (Θεσσαλονίκη 2003)
Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010	Γ. Δεσπίνης, Θ. Στεφανίδου – Τιβερίου, Εμμ. Βουτηράς (επίμ.) Κατάλογος γλυπτών του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης III (Θεσσαλονίκη 2010)
Κεφαλίδου 1996	Ε. Κεφαλίδου, Νικητής. Εικονογραφική μελέτη του αρχαίου ελληνικού αθλητισμού (Θεσσαλονίκη 1996)
Κοντής 1967	Κοντής Ι. Δ. Άρτεμις Βραυρωνία, Α. Δ. 22 Μελέται, 1967, 156-206
Κουρουνιώτης 1923	Κ. Κουρουνιώτης, Ελευσινιακά: 1. Ιερά κόμη μύσται, ΑΔ 8 1923, 155-174
Λαγογιάννη 1983	Μ. Λαγογιάννη, Πορτραίτα σε ταφικά μνημεία της Μακεδονίας κατά την περίοδο της Ρωμαιοκρατίας (Θεσσαλονίκη 1983)
Λαγογιάννη – Γεωργακαράκου 2000	Μ. Λαγογιάννη – Γεωργακαράκου, Εικονιστική κεφαλή στο Α. Καρέτσου – Μ. Ανδρεαδάκη – Βλαζάκη (επιμ.) Κρήτη – Αίγυπτος. Πολιτισμικοί δεσμοί τριών χιλιετιών κατάλογος (Ηράκλειο 2000)
Λάζος 2002	Χ. Λάζος, Παίζοντας στο χρόνο. Αρχαία ελληνικά και βυζαντινά παιχνίδια (Αθήνα 2002)

- Λάϊος 2009 Κ. Λάϊος, Οι ασθένειες και οι εικονογραφία τους κατά την αρχαιότητα (Αθήνα 2009)
Διδακτορική διατριβή διαθέσιμη στο <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/18791#page/1/mode/2up>
- Λαμπροπούλου 1990 Β. Λαμπροπούλου, Το δίκαιο του εμβρύου και του νεογέννητου στην αρχαία Ελλάδα (Αθήνα 1990)
- Λεβέντη 2009 Ι. Λεβέντη, Τα γλυπτά αναθήματα από το ιερό στη θέση Σωρός και η συμβολή τους στην ταύτιση της λατρευόμενης θεότητας στο Αρχαιολογικό έργο Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας 2. Πρακτικά επιστημονικής συνάντησης Βόλος 16.3-19.3.2006 (Βόλος 2009)
- Λεβέντη 2010 Ι. Λεβέντη, Η ελευσινιακή λατρεία στην περιφέρεια του ελληνικού κόσμου: Το αναθηματικό ανάγλυφο από το Παντικαπαίο, στο Ι. Λεβέντη και C. Mitsopoulou (επίμ.) Ιερά και λατρείες της Δήμητρας στον αρχαίο ελληνικό κόσμο : Πρακτικά Επιστημονικού Συμποσίου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Βόλος, 4-5 Ιουνίου 2005 (Βόλος 2010)
- Λυγκούρη –Τόλια 2000 Ε. Λυγκούρη – Τόλια, Ερυθρόμοσ χους, στο Λ. Παρλαμά και Ν. Σταμπολίδης (επίμ.) Η πόλη κάτω από την πόλη. Ευρήματα από τις ανασκαφές του μητροπολιτικού σιδηροδρόμου των Αθηνών (Αθήνα 2000)
- Μαντάς 2007 Κ. Μαντάς, Γάλα και χρήμα: η ιστορία του θετού θηλασμού, Αρχαιολογία και Τέχνες 105 2007, 65-71
- Μέννεγκα 2006 -2008 Ι. Μέννεγκα, Ψυχή Στασίμης θυγατρός Στασίμου, Το μουσείον 6, 2006-2008, 47-57
- Μητροπούλου 1984 Ε. Μητροπούλου, Η τυπολογία της θεάς Υγείας με φίδι (Αθήνα 1984)
- Μοστράτος 2007 Γ.Μοστράτος, ΕΑΜ426, Επιτύμβια προτομή κοριτσιού, στο V. Brinkmann (επίμ.) Πολύχρωμοι Θεοί (Αθήνα 2007)
- Μπάτζιου -Ευσταθίου 1981 Α. Μπάτζιου –Ευσταθίου, Δύο νέες επιτύμβιες στήλες του Μουσείου Λαρίσης, ΑΑΑ 14, 1981, 47-52
- Μποσνάκης 2012 Δ. Μποσνάκης, Επιτύμβια ανάγλυφη στήλη με παράσταση θηλάζουσας από την Κάλυμνο, ΑΔ 58-64 2012, Μελέτες, 377-390
- Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1979α Α. Ντάτσουλη – Σταυρίδη, Άγαλμα εποχής Αντωνίνων στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, ΑΑΑ 12, 1979, 280-286
- Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1979 Α. Ντάτσουλη – Σταυρίδη, Πορτραίτα της ρωμαϊκής εποχής στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών, ΑΑΑ 12, 1980, 109-127
- Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1980 Α. Ντάτσουλη – Σταυρίδη, Παιδικά και νεανικά πορτραίτα της ρωμαιοκρατίας στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών, ΑΑΑ 13, 1980, 319-350
- Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1981 Α. Ντάτσουλη – Σταυρίδη, Τα ρωμαϊκά πορτραίτα του Μουσείου Ηρακλείου, στο Πεπραγμένα του Δ' διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου (Άγιος Νικόλαος 1981) Α2, 577- 599
- Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1982-83 Α. Ντάτσουλη –Σταυρίδη, Ρωμαϊκά πορτραίτα του Μουσείου Σπάρτης, Πελοποννησιακά 9, Πρακτικά του Α' τοπικού συνεδρίου λακωνικών μελετών, 1982-83, 301-312
- Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1985 Α. Ντάτσουλη –Σταυρίδη, Ρωμαϊκά πορτραίτα στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας (Αθήνα 1985)
- Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1987 Α. Ντάτσουλη – Σταυρίδη, Ρωμαϊκά πορτραίτα στο μουσείο της Σπάρτης (Αθήνα 1987)

- Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1993 A. Ντάτσουλη – Σταυρίδη, Γλυπτά από την Θυρεάτιδα Κυνουρίας (Αθήνα 1993)
- Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1999 A. Ντάτσουλη – Σταυρίδη, Αρχαιολογικό Μουσείο Άστρους κατάλογος γλυπτών (Αθήνα 1999)
- Ξενίδου – Schild 2001 B. Ξενίδου – Schild, Οι γυναίκες στην ελληνική αρχαιότητα. Καταδίκη Μνήμης (Αθήνα 2001)
- Παλαγγιά 2009 O. Παλαγγιά, Οι γυναίκες στη λατρεία της Αθηνάς, στο Γυναικών λατρείες. Τελετουργίες και καθημερινότητα στην κλασική Αθήνα N. Καλτσάς και A. Shapiro (επίμ.) (Αθήνα 2009)
- Oakley 2009 J. H. Oakley, Τα παιδιά στη αθηναϊκή ταφική τέχνη κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου, Εγνατία 13, 2009, 193-210
- Παπαγγελή 2002 K. Παπαγγελή, Ελευσίνα. Ο αρχαιολογικός χώρος και το μουσείο (Αθήνα 2002)
- Παπαγιάννη 2007 E. Παπαγιάννη, Αττικές σαρκοφάγοι με Ερωτιδείς και γιρλάντες (Θεσσαλονίκη 2007) Διδακτορική διατριβή διαθέσιμη στο <http://ikee.lib.auth.gr/record/100799/?ln=el>
- Πετρόπουλος 2007 M. Πετρόπουλος, Νικόπολις – Πάτρα μέσω Αιτωλοακαρνανίας στο K. Ζάχος (επίμ.) Νικοπολις Β' Πρακτικά του δεύτερου διεθνούς συμποσίου για τη Νικόπολη 11-15 Σεπτεμβρίου 2002 (Πρέβεζα 2007)
- Πέτσας 1968 Φ. Πέτσας, Μουσειακά έργα και παραδόσεις αρχαίων, ΑΔ 23 Χρονικά β2, 1968, 325 - 336
- Πέτσας 1969 Φ. Πέτσας, Μακεδονία, ΑΔ 24 β2 χρονικά, 1969, 291-361
- Πέτσας 1974 Φ. Πέτσας, Χρονικά Αρχαιολογικά 1968-1970, Μακδονικά 14, 1974, 212-381
- Πέτσας 1975 Φ. Πέτσας, Χρονικά Αρχαιολογικά β' 1968-1970, Μακδονικά 15, 1975, 171-355
- Πλάντζος 2011 Δ. Πλάντζος, Ελληνική τέχνη και αρχαιολογία 1100-30 π.Χ., Αθήνα 2011
- Ρωμιοπούλου 1997 K. Ρωμιοπούλου, Ελληνορωμαϊκά γλυπτά του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου (Αθήνα 1997)
- Σβορώνος 1909 I. N. Σβορώνος, Ιανίσκος, Ασκληπιός, Αρτιτοκος, κοράσιον Ασκληπιού και Αδρίσκοι, ΑΕ 1909, 133-178
- Σπυρόπουλος 2006 Γ. Σπυρόπουλος, Η έπαυλη του Ηρώδη Αττικού στην Εύα/Λουκού Κυνουρίας (Αθήνα 2006)
- Σταυρίδη 1976 A. Σταυρίδη, Μικρή Ηρακλειώτισσα από τη ρωμαϊκή συλλογή του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, AAA 9, 1976, 96-107
- Στεφανίδου – Τιβερίου 2008 Θ. Στεφανίδου – Τιβερίου, Puer Matronalis in Formam Dianae. Μία κεφαλή κοριτσιού από το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, στο Amicitiae Gratia Τόμος στην μνήμη της Αλκμήνης Σταυρίδη (Αθήνα 2008)
- Τριάντη 1982 I. Τριάντη, Αρχαϊκές Ερμαϊκές Στήλες, ΑΔ 32, 1982, 116-122
- Τσιμπίδου 1986 M. Τσιμπίδου, Παραδόσεις – περισυλλογές νομός Θεσσαλονίκης, ΑΔ 41 χρονικά, 1986, 150
- Συρογιάννη 2015 A. Συρογιάννη, Ανθρώπινα σκελετικά κατάλοιπα από την Πειραϊκή της Ελληνιστικής Περιόδου: Οι πολιτισμικές παράμετροι (Αθήνα 2015) Α δημοσίευτη διδακτορική διατριβή διαθέσιμη στο: <http://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/36428>

Τζάχου – Αλεξανδρή 1998	Ο. Τζάχου – Αλεξανδρή Λευκές λήκυθοι του ζωγράφου του Αχιλλέως στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (Αθήνα 1998)
Χατζή 2008	Γ. Χατζή, Το αρχαιολογικό Μουσείο της Ολυμπίας (Αθήνα 2008)
Χριστοδούλου 2000	Β. Χριστοδούλου, μαρμάρινη αμφικέφαλη επίστεψη ερμαϊκής στήλης 1 ^{ος} – 2 ^{ος} αιώνας μ.Χ., στο Α. Παρλαμά – Ν. Σταμπολίδης (επίμ.) Η πόλη κάτω από την πόλη. Ευρήματα από τις ανασκαφές του μητροπολιτικού σιδηροδρόμου των Αθηνών (Αθήνα 2000)
Χριστοδούλου 2014	Π. Χριστοδούλου, Δύο προτομές αγοριών με σκόλλυν από το Δίον, αδημοσίευτα πρακτικά του Διεθνούς Αρχαιολογικού Συνεδρίου: Γλυπτική και κοινωνία στη Ρωμαϊκή Ελλάδα: Καλλιτεχνικά προϊόντα, κοινωνικές προβολές, (Ρέθυμνο 2014)
Χωρέμη – Σπετσιέρη 2012	Α. Χωρέμη – Σπετσιέρη, Πορτρέτα της ύστερης αρχαιότητας από την Αθήνα, στο Θ. Στεφανίδου – Τιβερίου κ.α. (επίμ.) Κλασική παράδοση και νεωτερικά στοιχεία στην πλαστική της ρωμαϊκής Ελλάδας. Πρακτικά Διεθνούς συνεδρίου Θεσσαλονίκη 7-9 Μαΐου 2009 (Θεσσαλονίκη 2012)

Ξενόγλωσση

Alexandridis 2004	A. Alexandridis, Die Frauen des Römischen Kaiserhauses. Eine Untersuchung ihrer bildlichen Darstellung von Livia bis Iulia Domna (Mainz 2004)
D'Ambra 2000	E. D'Ambra, Nudity and Adornment in Famele Portrait Sculpture of the Second Cantury AD, στο D. Kleiner και S. Matheson (επίμ.) I. Claudia II (Texas 2000)
D'Ambra 2006	E. D'Ambra, Imitations of Life: Style, Theme and a Sculptural Collection in the Isola Sacra, στο E. D'Ambra – G. P. R. Mètraux (επίμ.) The Art of Citizens, Soldiers and Freedmen in the Roman World (Oxford 2006)
Arapogianni 2001	X. Arapogianni, Olympia : die Wiege der olympischen Agone (Αθήνα 2001)
Arapogianni 2001	X. Arapogianni, Olympia. Stätte, Geschichte, Wettkämpfe, Museen (Αθήνα 2009)
Aristodemou 2014	G. Arisotdemou, Representations of Women and Children in Roman Banquet Scenes, στο Proceedings of the 12th International Colloquium on Roman Provincial Art, The dating of stone monuments and criteria for determination of chronology, Pula, 23. - 28. V. 2011 (Pula 2014), 123-128
Backe – Dahmen 2008	A. Backe – Dahmen, Die Welt der Kinder in der Antike (Mainz 2008)
Beumont 2012	L. A. Beumont, Childhood in Ancient Athens, Iconography and Social History (Canada 2012)
Bieber 1977	M. Bieber, Ancient Copies. Contributions to the History of Greek and Roman Art (New York 1977)
Birk 2010	S. Birk, Man or Woman? Cross-gendering and Individuality on Third Century Roman Sarcophagi, στο J. Huskinson (επίμ.) Life, death and representation : some new work on Roman sarcophagi (Berlin, New York 2010)
Birley 1987	A. Birley, Marcus Aurelius, a Biography (London 1987)

- Bobou 2008 O. Bobou, Private Sentiments in Public Places: Two Votive groups from Epidauros στο D. Kurtz (επίμ.) Essays in Classical Archaeology for Eleni Hatzivassiliou 1997-2007 (Oxford 2008)
- Bobou 2014 O. Bobou, Children in the Hellenistic World Statues and Representation (Oxford 2014)
- Bol 1984 R. Bol, Das Statuenprogramm des Herodes – Atticus Nymphäums (Berlin 1984)
- Bonfante 1989 Banfante L. Nudity as Costume in Classical Art, AJA 93, 1989 543-570
- Blanck 2004 H. Blanck, Εισαγωγή στην ιδιωτική ζωή των αρχαίων Ελλήνων και Ρωμαίων (Αθήνα 2004)
- Brown 1947 N. O. Brown, Hermes the Thief, The evolution of a myth, (Madison 1947)
- Burnett – Grossman 2007 J. Burnett – Grossman, Forever Young: An Investigation of the Depictions of Children on Classical Attic Funerary Monuments, Hesperia supplement 41, 2007, 309-322
- Carp 1980 T. Carp, Puer Senex in Roman and Medieval Thought, Latomus 39, 1980, 726-739
- Carroll 2011 M. Carroll, Infant death and Burial in Roman Italy, JRA 24, 2011, 99-120
- Carroll 2014 M. Carroll, Mother and Infant in Roman Commemoration, M. Carroll και E. J. Graham (επίμ.) Infant Health and Death in Roman Italy and Beyond, JRA sup. 96, 2014, 159-178
- Caskey 1925 L. D. Caskey, Museum of Fine Arts Boston. Catalogue of Greek and Roman Sculpture (Cambridge 1925)
- Catling – Waywell 1977 H. W. Catling – G. B. Waywell, A Find of Roman Marble Statuettes at Knossos, BSA 72, 1977 85-106
- Cleland κ.α. 2007 L. Cleland, G. Davies, L. Jones, Greek and Roman Dress from A to Z (London 2007)
- Clinton 1974 K. Clinton, The Sacred Officials of the Eleusinian Mysteries (Philadelphia 1974)
- Clinton 2005 K. Clinton, Eleusis. The Inscriptions on Stone. Documents of the Sanctuary of the Two Goddesses and Public Documents of the Deme I (Athens 2005)
- Clinton 2008 K. Clinton, Eleusis. The Inscriptions on Stone. Documents of the Sanctuary of the Two Goddesses and Public Documents of the Deme II: Commentary, (Athens 2008)
- Comstock – Vermeule 1976 M. Comstock – C. Vermeule, Sculpture in Stone. The Greek, Roman and Etruscan Collections of the Museum of Fine Arts Boston (USA 1976)
- Croissant 1990 F. Croissant, Hygeia, LIMC V (Zürich – München 1990) 554-572
- Deahner 2008 J. Daehner, The Herculaneum Women: History, Context, Identities (Los Angeles 2008)
- Dasen 2003 V. Dasen, Les Amulettes d'Enfants dans Gréco-Romain, Latomus 62, 2003 275-289
- Dasen 2009 V. Dasen, Roman birth rites of passage revised, JRA 22, 2009, 199-214
- Davies 2002 G. Davies, Clothes as a Sign: The Case of the Large and Small Herculaneum Women, στο L. Llewellyn-Jones (επίμ.) Women's Clothes in the Ancient Greek World (London 2002)

- Dickmann 2006 J. A. Dickmann, Adults Children or Childhood Gendered Twice, στο C. Mattusch κ.α. (επίμ.) Proceedings of the XVIth International Congress of Classical Archaeology Boston, August 23-26, 2003 (Oxford 2006)
- Dontas 2004 G. Dontas, Les portraits Attiques au Musée de l'Acropole, Corpus signorum imperii Romani I (Athènes 2004)
- Drees 1967 L. Drees, Olympia, Götter, Künstler und Athleten (Berlin 1967)
- Eule 2001 J. C. Eule, Hellenistische Bürgerinnen aus Kleinasien (Istanbul 2001)
- Fejfer 2008 J. Fejfer, Roman Portraits in Context, (Berlin 2008)
- Fittschen – Zanker 1983 K. Fittschen – P. Zanker, Katalog der römischen Porträts in den Capitolinischen Museen und den anderen kommunalen Sammlungen der Stadt Rom Band III, Kaiserinnen- und Prinzessinnenbildnisse, Frauenporträts (Mainz 1983)
- Fittschen – Zanker 1985 K. Fittschen – P. Zanker, Katalog der Römischen Porträts in den Capitolinischen Museen und den Anderen Kommunalen Sammlungen der Stadt Rom (Mainz 1985)
- Fittschen – Zanker 2014 K. Fittschen – P. Zanker, Katalog der Römischen Porträts in den Capitolinischen Museen und den Anderen Kommunalen Sammlungen der Stadt Rom. IV Kinderbilnisse (Boston, Berlin 2014)
- Fittschen 1985 K. Fittschen, Ritratto Funerario Infantile di Eta Traiana nei Musei Capitolini, BMusCivRom 32, 1985, 13-23
- Fittschen 1991 K. Fittschen, Zur dierung des mädchenbillnisses vom Palatin und einer Aderer Kinderporträts der Mittleren Kaizerzeit, JDL 106, 1991 297-309.
- Fittschen 1999 K. Fittschen, Prinzenbildnisse Antoninischer Zeit. Belträge zur Erschließung Hellenistischer und Kaizereitlicher Skulptur und Architektur 18 (Mainz 1999)
- Flashar 2000 M. Flashar, Kleiner Junge in Hemd στο V. Strocka (επίμ.) Römische Bildnisse. Porträts der Berliner Antikensammlung in Freiburg (München 2000)
- Fowler 1896 W. Fowler, On the Toga Praetexta of Roman Children, The Classical Review 10, 1896, 317-319
- Frier – McGinn 2004 G. Frier – T. McGinn, A Case Book on Roman Family Law (Oxford 2004)
- Gassowska 1966 B. Gassowska, Cirrus in vertice – One of the Problems in Roman Athlete Iconography, στο M. L. Bernhard (επίμ), Mélanges offerts à Kazimierz Michalowski (Warsaw 1966), 421-427.
- Geominy 1985 W. Geominy, Die Statuette Athen NM. 710, AM 100, 1985, 367-375
- Goette 1989 H. Goette, Römische Kinderbildnisse mit Jugend –Locken, JDL 104 1989, 203-217
- Goette 1989α H. Goette, Studien zu Römischen Togadarstellungen (Mainz am Rhein 1989)
- Goette 2013 H. Goette, Das antike Griechenland und die Römische Kleidung στο Die Macht der Toga : DressCode im Römischen Weltreich : Begleitband zur Sonderausstellung "Die Macht der Toga - Mode im Römischen Weltreich" im Roemer- und Pelizaeus-Museum Hildesheim in Kooperation mit den Reiss-Engelhorn-Museen Mannheim, 20. April 2013 bis 8. September 2013 (Regensburg 2013)
- Golden 1990 M. Golden, Children and Childhood in Classical Athens (Blatimore 1990)
- Goldman 1942 H. Goldman, The Origin of Greek Herm, AJA 46, 1942, 58-68

- v. Gonzenbach 1957 V. v. Gonzenbach, Untersuchungen zu den Knabenweihen im Isiskult der Römischen Kaiserzeit (Bonn 1957)
- v. Gonzenbach 1969 V. v. Gonzenbach, Der Griechisch-Römische Scheitelschmuck und die Funde von Thasos, BCH
- Graham 2014 E. J. Graham, Infant votives and swaddling in Hellenistic Italy, M. Carroll και E. J. Graham (επιμ.) Infant Health and Death in Roman Italy and Beyond, JRA sup. 96, 2014, 23-46
- Grimm 1974 G. Grimm, Die Römischen Mumienmasken aus Ägypten (Wiesbaden 1974)
- Gross 1940 W. H. Gross, Bildnisse Traians (Berlin 1940)
- Grossman J.B. Grossman, Forever Young: An Investigation of the Depictions of Children on Classical Attic Funerary Monuments, στο A. Cohen – B. Rutter (επίμ.), Constructions of Childhood in Ancient Greece and Italy, Hesperia supplement 41, 2007, 309-322
- Harlow – Laurence 2002 M. Harlow – R. Laurence, Growing Up and Growing Old in Ancient Rome (London and New York 2002)
- Harmon 1978 D. P. Harmon, The family festivals of Rome, ANRW 16.2, 1978, 1559-1591
- Harrison 1953 E. Harrison, The Athenian Agora I, Portrait Sculpture (New Jersey 1953)
- Harrison 1965 E. B. Harrison, Archaic and Archaistic Sculpture, The Athenian Agora XI (Princeton, New Jersey 1965)
- Harrison 1988 E. Harrison, Greek Sculptured Coiffures and Ritual Haircuts, στο Early Greek cult practice : proceedings of the fifth international symposium at the Swedish Institute at Athens, 26-29, June, 1986 (Athens 1988)
- v. Heintze 1963 H. v. Heintze, Bildniskopf Eine Spätantiken Philosophen, JbAC 6 1963, 33-53
- Hölscher 2005 T. Hölscher, Κλασική αρχαιολογία μτφρ. Π. Παπαγεωργίου (Θεσσαλονίκη 2005), αρχική έκδοση: Klassische Archäologie (Darmstadt 2002)
- Huskinson 1996 J. Huskinson, Roman Children Sarcophagi, their Decoration and its Social Significance (Oxford 1996)
- Huskinson 2007 J. Huskinson, Constructing childhood on Roman Funerary Memorials, στο A. Cohen – B. Rutter (επίμ.), Constructions of Childhood in Ancient Greece and Italy, Hesperia supplement 41, 2007, 323-338
- Johnson 1931 P. Johnson, Sculpture 1896-1923, Corinth, IX (Cambridge 1931)
- Keller 1909 O. Keller, Die Antike Tierwelt (Leipzig 1909)
- Kenner 1972 H. Kenner, Der Apollo vom Belvedere, SBWien 1972, 3-39
- De kersausaon 1986 K. de Kersauson, Musée du Louvre. Catalogue des Portraits Romains (Paris 1986)
- King 2000 M. King, Commemoration of Infants on Roman Funerary Inscriptions, στο G. Oliver (επιμ.) The epigraphy of death : studies in the history and society of Greece and Rome (Liverpool 2000)
- Kiss 1975 Z. Kiss, L'Iconographie des Princes Julio – Claudiens au Temps d'Auguste et de Tibère, (Varsovie 1975)

- Klein 1932 A. Klein, Child life in Greek Art (n. York 1932)
- Krug 1967 A. Krug, Binden in der Griechischen kuns (Hösel 1967)
- Kruse 1975 H. J. Kruse, Römische Weibliche Gewandstatuen des 2. Jh.s.n. Ch. (Göttingen 1975)
- Kolobova – K. M. Kolobova – E. L. Ozereckaja, Η καθημερινή ζωή στην αρχαία Ελλάδα, Μ. Ozereckaja 2005 ζωίδη (μτφρ), (Αθήνα 2005)
- Lawton 2007 C. Lawton, Children in Classical Votive Rilefs, Hesperia supplement 41, 2007, 41-60
- Lagogianni – M. Lagogianni – Georgakarakos, Die Römischen porträts Kretas. Bezerk Georgakarakos 2002 Heraklion, Corpus signorum imperii Romani VI (Athen 2002)
- Leitao 2003 I. Leitao, Adolescent Hair-Growing and Hair-Cutting Rituals in Ancient Greece. A Sociological Approach, στο D. Brooks (επίμ.), Initiation in Ancient Grrek Rituals and Narratives. New Critical Perspectives (London 2003)
- Leventi 2003 I. Leventi, Hygeia in Classical Art (Athens 2003)
- Lewerentz A. Lewerentz, Stehende Männliche Gewandstatuen im Hellenismus. Ein Beitrag zur stilgeschichte und Ikonogie hellenistischer Plastic (Hamburg 1993)
- Mallwitz – Herrmann A. Mallwitz – H. V. Herrmann, Die Funde aus Olympia. Ergebnisse Hundrtjähriger Ausgraungstätigkeit (Αθήνα 1980)
- McNiven 2007 T. McNiven, Behaving Like a Child: Immature Gestures in Athenian Vase Painting, στο Hesperia supplement 41, 2007, 85-99
- v. Moock 1998 D.W. von Moock, Diefigürlichen Grabstelen Attikas in der Kaizerzeit. Studien zur Verbreitung, Chronogie, Typologie und Ikonographie (Mainz 1998)
- Plantzos 1999 D. Plantzos, Hellenistic Engraved Gems (Oxford 1999)
- Pantos 1989 P. Pantos, Der Kopf einer Mädchenstatuette aus Eleusis, JDL 104 1989, 197-201
- Platon 1964 N. Platon, A Guide to the Archaeological Museum of Heraclion (Αθήνα 1964)
- Pollini 1987 J. Pollini, The Portraiture of Gaius and Lucius Caesar (New York 1987)
- Portale 1998 E. C. Portale, Gortyna III, Le sculpture (Padova 1998)
- Portale 1999 E. C. Portale, Due «Ritratti» nel Museo Archeologico di Chania (Kydonia), Creta, ASAtene LVI-LVII 1999, 109-133
- Prusac 2011 M. Prusac, From Face to Face. Recarving of Roman Portraits and the Late-Antique Portrait Arts, Monumenta Graeca et Romana 18 (Leiden – Boston 2011)
- Raftopoulou 2000 E. Raftopoulou, Figures Enfantines du Musée National d' Athènes (München 2000)
- Rawson 1997 B. Rawson, Representations of Roman Children, Antichthon 31, 1999, 74-95
- Rawson 1997α B. Rawson, The Iconography of Roman Childhood, στο B. Rawson και P. Weaver (επίμ.) The Roman Family in Italy. Status, Sentiment, Space (Oxford 1997)
- Rawson 2005 B. Rawson, Children and childhood in Roman Italy (Oxford 2005)

- Ridgway 1981 B. S. Ridgway, Sculpture from Corinth, *Hesperia* 50, 1981, 422-448.
- Rühfel 1984 H. Rühfel, Das Kind in der griechischen Kunst : von der minoisch-mykenischen Zeit bis zum Hellenismus (Mainz 1984)
- Rüsch 1969 A. Rüsch, Das Kaiserzeitliche Portät in Makedonien, *JDL* 84, 1969, 59-196
- Schade 2003 K. Schade, Frauen in der Spätantike – Status und Repräsentation. Eine Untersuchung zur Römischen und Frühbyzantinischen Bildniskunst (Mainz 2003)
- Sebesta 2005 J. Sebesta, The *Toga praetexta* of Roman Children and Praetextete Garments στο L. Cleland, M. Harlow, L. Llewellyn – Lones (επιμ.) The Clothe Body in the Ancient World (Oxford 2005)
- Sharpe 2006 F. Sharpe, From Hieron and Oikos: The Religius and Secular Use of Hellenistic and Greek Imperial Bronze Stattuetes Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή διαθέσιμη στο [https://www.academia.edu/4468030/From Hieron and Oikos A Study of Bronze Statuettes from Hellenistic and Imperial Greece](https://www.academia.edu/4468030/From_Hieron_and_Oikos_A_Study_of_Bronze_Statuettes_from_Hellenistic_and_Imperial_Greece)
- Smith 1998 R.R.R. Smith, Cultural Choice and Political Identity in Honorific Portrait Statues in the Greek East in the Second Century A.D., *JRA* 88, 1998, 56-93
- Snowden 1970 A. Snowden, Blacks in Antiquity. Ethiopians in the Greco-Roman Experience (Cambridge, Massachusetts 1970)
- Sommer 2015 M. Sommer – D. Sommer, Care, Socialization and Play in Ancient Attica (Åarhus 2015)
- Sourvinou – Inwood 1988 Ch. Sourvinou – Inwood, Studies in Girls Transitions. Aspects of the Arkteia and age Representations in Attic iconography (Athens 1988)
- Southwell-Wright 2014 W. Southwell-Wright, Perceptions of Infant Disability in Roman Britain, στο Infant Health and Death in Roman Italy and Beyond, *JRA sup.* 96, 2014, 111-130
- Spathi 2013 M. Spathi, Die Kleidung der Figuren auf Grabstelen der Römischen Zeit in Griechenland und Kleinasien, στο Die Macht der Toga : DressCode im Römischen Weltreich : Begleitband zur Sonderausstellung "Die Macht der Toga - Mode im Römischen Weltreich" im Roemer- und Pelizaeus-Museum Hildesheim in Kooperation mit den Reiss-Engelhorn-Museen Mannheim, 20. April 2013 bis 8. September 2013 (Regensburg 2013)
- Stavridis 1985 A. Stavridis, Römische Porträts von Kindern und Jugendlichen in Griecheland, *RM* 92 1985, 333-337
- Stewart 2003 P. Stewart, Statues in Roman Society. Representation and Response (Oxford 2003)
- Stroud 1965 R. Stroud, The Sanctuary of Demeter and Kore on Acrocorinth Preliminary Report I: 1961-1962, *Hesperia* 34, 1965 1-24
- Stoud 1993 R. Stroud, The Sanctuary of Demeter on Acrocorinth in the Roman Period, στο T. Gregory (επίμ.) The Corinthia in the Roman Period, *JRA sup.* 8, 1993 65-77
- Sybel 1881 L. Sybel, Katalog der Sculpturen zu Athen (1881)
- Tobin 1997 J. Tobin, Herodes Attikos and the City of Athens, Patronage and Conflict Under the Antonines (Amsterdam 1997)

- Tod –Wace 1906 M. N. Tod – A. J. B. Wace, A Catalogue of the Sparta Museum (Oxford 1906)
- Tompson 1948 H. Tompson, The Excavation of the Athenian Agora Twelfth Season: 1947, *Hesperia* XVII 1948, 149-196
- Toynbee 1973 J. M. C. Toynbee, *Animals in Roman Life and Art* (London 1973)
- Treu 1897 G. Treu, *Die Bildwerke von Olympia in Stein und Thon, Olympia III*, (Berlin 1897)
- Trimble 2000 J. Trimble, Replicating the Body Politic: The Herculaneum Women Statues, *JRA* 13.1 2000, 41-68
- Trimble 2011 J. Trimble, *Women and Visual Replication in Roman Imperial Art and Culture* (Cambridge 2011)
- Uzzi 2005 J. D. Uzzi, *Children in the Visual Arts of Imperial Rome*, (New York 2005)
- Uzzi 2007 J. D. Uzzi, The Power of Parenthood in Official Roman Art, *Hesperia supplement* 41, 2007, 61- 81
- Vanderpool 1993 C.Vanderpool, A Roman Portrait in the Tripolis Museum: Trade and Taste in Second Century Arcadia στο O. Palagia – W. Coulson (επίμ.), *Sculpture from Arcadia and Laconia, Proceedings of an international Conference Held at the American School of Classical Studies at Athens, April 10 – 14, 1992* (Oxford 1993)
- Vanderpool 2004 C.Vanderpool, Roman Portraiture: The Many Faces of Corinth, , στο C.K.Williams (Επίμ.) *Corinth the centenary 1896-1996, Corinth XX*, 369-384 (Princeton 2004)
- Verri κ.α 2012 G. Verri, H. Brekulaki, I. Mennega, S. Cather, The portrait of Psyche, a Young Greek Girl at the National Archeological Museum in Athens, στο *Tracking color, The Polychromy of Greek and Roman Sculpture in the NY Carlsberg Glyptotek. Preliminary report 4.* (Copenhagen 2012)
Διαθέσιμο στο: <http://www.glyptoteket.dk/sites/default/files/trackingcolour-4.pdf>
- Wegner 1979 M. Wegner, *Verzeichnis der kaiserbildnisse von Antoninus Pius bis Commodus, Boreas* 2, 1979, 87-181
- Weidemann 1989 T. Weidemann, *Adults and Children in the Roman Empire* (London 1989)
- Wilson 1924 L. Wilson, *The roman toga* (Baltimore 1924)
- Zaidman – Pantel 2006 L. B. Zaidman – P. S. Pantel, Η θρησκεία στις ελληνικές πόλεις της κλασικής εποχής, Κ. Μπούρας (μτφρ) (Αθήνα 2006) Πρώτη έκδοση: *La religion greque dans citis û l' ipoque classique* (Paris 1991)

Κατάλογος Γλυπτών

Πίνακας 01	Εικόνα α	<u>AMAA S 403</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Harrison 1953, πίν. 27
	Εικόνα β	<u>AMAA S 403</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, οπίσθια όψη. Harrison 1953, πίν. 27
	Εικόνα γ	<u>AMAA S 403</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Harrison 1953, πίν. 27
Πίνακας 02	Εικόνα α	<u>AMAA S 1287</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Harrison 1953, πίν. 7
	Εικόνα β	<u>AMAA S 1287</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού πλάγια όψη. Harrison 1953, πίν. 7
Πίνακας 03	Εικόνα α	<u>AMAA S 1307</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Harrison 1953, πίν. 28
	Εικόνα β	<u>AMAA S 1307</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, οπίσθια όψη. Harrison 1953, πίν. 28
	Εικόνα γ	<u>AMAA S 1307</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Harrison 1953, πίν. 28
Πίνακας 04	Εικόνα α	<u>AMAA S 1312</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Harrison 1953, πίν. 29
	Εικόνα β	<u>AMAA S 1312</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Harrison 1953, πίν. 29
Πίνακας 05	Εικόνα α	<u>MA 1318</u> : Ερμαϊκή στήλη αγοριού, πρόσθια όψη. Dontas 2004, πίν. 61 εικ. 82a
	Εικόνα β	<u>MA 1318</u> : Ερμαϊκή στήλη αγοριού, οπίσθια όψη. Dontas 2004, πίν. 61 εικ. 82b
	Εικόνα γ	<u>MA 1318</u> : Ερμαϊκή στήλη αγοριού, πλάγια όψη. Dontas 2004, πίν. 61 εικ. 82c
	Εικόνα δ	<u>MA 1318</u> : Ερμαϊκή στήλη αγοριού, πλάγια όψη. Dontas 2004, πίν. 61 εικ. 82d
Πίνακας 06	Εικόνα α	<u>MA 2361</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Dontas 2004, πίν. 54 εικ. 72a
	Εικόνα β	<u>MA 2361</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού οπίσθια όψη. Dontas 2004, πίν. 54 εικ. 72c
	Εικόνα γ	<u>MA 2361</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Dontas 2004, πίν. 54 εικ. 72d
	Εικόνα δ	<u>MA 2361</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Dontas 2004, πίν. 54 εικ. 72b
Πίνακας 07	Εικόνα α	<u>MA 2388</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού πρόσθια όψη. Dontas 2004, πίν. 23 εικ. 27a
	Εικόνα β	<u>MA 2388</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού οπίσθια όψη. Dontas 2004, πίν. 23 εικ. 27c
	Εικόνα γ	<u>MA 2388</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Dontas 2004, πίν. 23 εικ. 27b

Πίνακας 08	Εικόνα α	<u>MA 3646</u> : Θραύσμα εικονιστικής κεφαλής κοριτσιού, πρόσθια όψη. Dontas 2004, πίν. 23 εικ. 27b
	Εικόνα β	<u>MA 3646</u> : Θραύσμα εικονιστικής κεφαλής κοριτσιού, πλάγια όψη. Dontas 2004, πίν. 23 εικ. 27b
Πίνακας 09	Εικόνα α	<u>AMΑΣ 236</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1993, εικ. 43α
	Εικόνα β	<u>AMΑΣ 236</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, οπίσθια όψη. Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1993, εικ. 43δ
	Εικόνα γ	<u>AMΑΣ 236</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1993, εικ. 43γ
	Εικόνα δ	<u>AMΑΣ 236</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1993, εικ. 43β
Πίνακας 10	Εικόνα α	<u>MFAB 1997.77</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη. http://www.mfa.org/collections/object/portrait-of-a-young-priestess-310978
	Εικόνα β	<u>MFAB 1997.77</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, οπίσθια όψη. http://www.mfa.org/collections/object/portrait-of-a-young-priestess-310978
	Εικόνα γ	<u>MFAB 1997.77</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. http://www.mfa.org/collections/object/portrait-of-a-young-priestess-310978
	Εικόνα δ	<u>MFAB 1997.77</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. http://www.mfa.org/collections/object/portrait-of-a-young-priestess-310978
Πίνακας 11	Εικόνα α	<u>MFAB 96.698</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη. http://www.mfa.org/collections/object/portrait-of-a-young-priestess-151348
	Εικόνα β	<u>MFAB 96.698</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. http://www.mfa.org/collections/object/portrait-of-a-young-priestess-151348
Πίνακας 12	Εικόνα α	<u>ΑΜΔ 8929</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Χριστοδούλου υπό έκδοση
	Εικόνα β	<u>ΑΜΔ 8929</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, οπίσθια όψη. Χριστοδούλου υπό έκδοση
	Εικόνα γ	<u>ΑΜΔ 8929</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Χριστοδούλου υπό έκδοση
	Εικόνα δ	<u>ΑΜΔ 8929</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Χριστοδούλου υπό έκδοση
Πίνακας 13	Εικόνα α	<u>ΑΜΔ 9008</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Χριστοδούλου υπό έκδοση
	Εικόνα β	<u>ΑΜΔ 9008</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, οπίσθια όψη. Χριστοδούλου υπό έκδοση
	Εικόνα γ	<u>ΑΜΔ 9008</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Χριστοδούλου υπό έκδοση
	Εικόνα δ	<u>ΑΜΔ 9008</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Χριστοδούλου υπό έκδοση

Πίνακας 14	Εικόνα α	<u>EAM 301, 302</u> : Σύνταγμα δύο αγοριών πρόσθια όψη. Κατάκης 2002, πίν. 120 εικ. α
	Εικόνα β	<u>EAM 301, 302</u> : Σύνταγμα δύο αγοριών διάφορες όψεις. Κατάκης 2002, πίν. 120 εικ. β-δ
Πίνακας 15	Εικόνα α	<u>EAM 425</u> : προτομή αγοριού πρόσθια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980, εικ. 22
	Εικόνα β	<u>EAM 425</u> : Προτομή αγοριού, πλάγια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980, εικ. 22
Πίνακας 16	Εικόνα α	<u>EAM 426</u> : Προτομή κοριτσιού, πρόσθια όψη. Μέννεγγα 2006-2008, εικ. 1
	Εικόνα β	<u>EAM 426</u> : Προτομή κοριτσιού, πρόσθια όψη, με χρώμα. Verri κ.α. 2012, εικ. 12
	Εικόνα γ	<u>EAM 426</u> : Προτομή κοριτσιού, οπίσθια και πλάγιες όψεις. Μέννεγγα 2006-2008, εικ. 2-4
Πίνακας 17	Εικόνα α	<u>EAM 456</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1979, εικ. 1
	Εικόνα β	<u>EAM 456</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1979, εικ. 2
Πίνακας 18	Εικόνα α	<u>EAM 462</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη. Καλάβρια 2015, πίν. 96
	Εικόνα β	<u>EAM 462</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, οπίσθια όψη. Καλάβρια 2015, πίν. 96
	Εικόνα γ	<u>EAM 462</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Καλάβρια 2015, πίν. 96
	Εικόνα δ	<u>EAM 462</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Καλάβρια 2015, πίν. 96
Πίνακας 19	Εικόνα α	<u>EAM 464</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Καρούζου 1981, πίν. 130β
	Εικόνα β	<u>EAM 464</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Καρούζου 1981, πίν. 130α
Πίνακας 20	Εικόνα α	<u>EAM 469</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη. Raftoroulou 2000, πίν. 47
	Εικόνα β	<u>EAM 469</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, οπίσθια όψη. Raftoroulou 2000, πίν. 47
	Εικόνα γ	<u>EAM 469</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Raftoroulou 2000, πίν. 46
	Εικόνα δ	<u>EAM 469</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Raftoroulou 2000, πίν. 46
Πίνακας 21	Εικόνα α	<u>EAM 470</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη. Schade 2003, πίν. 45 εικ. 1
	Εικόνα β	<u>EAM 470</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, οπίσθια όψη. Schade 2003, πίν. 45 εικ. 2
	Εικόνα γ	<u>EAM 470</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Schade 2003, πίν. 45 εικ. 3
	Εικόνα δ	<u>EAM 470</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Schade 2003, πίν. 45 εικ. 4

Πίνακας 22	Εικόνα α	<u>EAM 496</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη. Raftoroulou 2000, πίν. 45
	Εικόνα β	<u>EAM 496</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, οπίσθια όψη. Raftoroulou 2000, πίν. 45
	Εικόνα γ	<u>EAM 496</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Raftoroulou 2000, πίν. 44
	Εικόνα δ	<u>EAM 496</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Raftoroulou 2000, πίν. 44
Πίνακας 23	Εικόνα α	<u>EAM 534</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980 εικ. 14
	Εικόνα β	<u>EAM 534</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980 εικ. 15
Πίνακας 24	Εικόνα α	<u>EAM 596</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980 εικ. 16
	Εικόνα β	<u>EAM 596</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980 εικ. 17
Πίνακας 25	Εικόνα α	<u>EAM 598</u> : Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980 εικ. 30
	Εικόνα β	<u>EAM 598</u> : Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980 εικ. 31
Πίνακας 26		<u>EAM 1011/118</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού πρόσθια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980 εικ. 6
Πίνακας 27		<u>EAM 1806</u> : Άγαλμα ιστάμενου αγοριού πρόσθια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980 εικ. 5
Πίνακας 28	Εικόνα α	<u>EAM 2142</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού πρόσθια όψη. Raftoroulou 2000, πίν. 51
	Εικόνα β	<u>EAM 2142</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού οπίσθια όψη. Raftoroulou 2000, πίν. 51
	Εικόνα γ	<u>EAM 2142</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού πλάγια όψη. Raftoroulou 2000, πίν. 50
	Εικόνα δ	<u>EAM 2142</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού πλάγια όψη. Raftoroulou 2000, πίν. 50
Πίνακας 29	Εικόνα α	<u>EAM 2149</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού πρόσθια όψη. Raftoroulou 2000, πίν. 49
	Εικόνα β	<u>EAM 2149</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού οπίσθια όψη. Raftoroulou 2000, πίν. 49
	Εικόνα γ	<u>EAM 2149</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού πλάγια όψη. Raftoroulou 2000, πίν. 48
	Εικόνα δ	<u>EAM 2149</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού πλάγια όψη. Raftoroulou 2000, πίν. 48
Πίνακας 30	Εικόνα α	<u>EAM 2151</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού πρόσθια όψη. Raftoroulou 2000, πίν. 55
	Εικόνα β	<u>EAM 2151</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού οπίσθια όψη. Raftoroulou 2000, πίν. 55
	Εικόνα γ	<u>EAM 2151</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού πλάγια όψη. Raftoroulou 2000, πίν. 54

	Εικόνα δ	<u>EAM 2151</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού πλάγια όψη. Raftoroulou 2000, πίν.54
Πίνακας 31	Εικόνα α	<u>EAM 2285</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού πρόσθια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980 εικ. 20
	Εικόνα β	<u>EAM 2285</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού πλάγια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980 εικ. 21
Πίνακας 32	Εικόνα α	<u>EAM 3056</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980 εικ. 37
	Εικόνα β	<u>EAM 3056</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980 εικ. 38
Πίνακας 33	Εικόνα α	<u>EAM 3302</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού πρόσθια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980 εικ. 8
	Εικόνα β	<u>EAM 3302</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού πλάγια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980 εικ. 9
Πίνακας 34	Εικόνα α	<u>EAM 3302</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού πρόσθια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980 εικ. 32
	Εικόνα β	<u>EAM 3302</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού οπίσθια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980 εικ. 34
	Εικόνα γ	<u>EAM 3302</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού πλάγια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980 εικ. 33
Πίνακας 35		<u>EAM 3591</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού πρόσθια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980 εικ. 7
Πίνακας 36	Εικόνα α	<u>EAM 3906</u> : Εικονιστική κεφαλή παιδιού πρόσθια όψη. Raftoroulou 2000, πίν. 53
	Εικόνα β	<u>EAM 3906</u> : Εικονιστική κεφαλή παιδιού οπίσθια όψη. Raftoroulou 2000, πίν. 53
	Εικόνα γ	<u>EAM 3906</u> : Εικονιστική κεφαλή παιδιού πλάγια όψη. Raftoroulou 2000, πίν. 52
	Εικόνα δ	<u>EAM 3906</u> : Εικονιστική κεφαλή παιδιού πλάγια όψη. Raftoroulou 2000, πίν. 52
Πίνακας 37	Εικόνα α	<u>EAM 3907</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού πρόσθια όψη. Raftoroulou 2000, πίν. 43
	Εικόνα β	<u>EAM 3907</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού οπίσθια όψη. Raftoroulou 2000, πίν. 43
	Εικόνα γ	<u>EAM 3907</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού πλάγια όψη. Raftoroulou 2000, πίν. 42
	Εικόνα δ	<u>EAM 3907</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού πλάγια όψη. Raftoroulou 2000, πίν. 42
Πίνακας 38	Εικόνα α	<u>EAM 4914</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1979 εικ. 3
	Εικόνα β	<u>EAM 4914</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1979 εικ. 3
Πίνακας 39	Εικόνα α	<u>EAM 4917</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1979 εικ. 5
	Εικόνα β	<u>EAM 4917</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1979 εικ. 6

Πίνακας 40	Εικόνα α	<u>EAM 5258</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1979 εικ. 7
	Εικόνα β	<u>EAM 5258</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1979 εικ. 8
Πίνακας 41	Εικόνα α	<u>EAM 5262</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980 εικ. 46
	Εικόνα β	<u>EAM 5262</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980 εικ. 47
Πίνακας 42	Εικόνα α	<u>EAM 5266</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980 εικ. 18
	Εικόνα β	<u>EAM 5266</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980 εικ. 19
Πίνακας 43	Εικόνα α	<u>EAM 5267</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980 εικ. 10
	Εικόνα β	<u>EAM 5267</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980 εικ. 11
Πίνακας 44	Εικόνα α	<u>EAM 5269</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980 εικ. 42
	Εικόνα β	<u>EAM 5269</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980 εικ. 43
Πίνακας 45	Εικόνα α	<u>EAM 5430</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980 εικ. 24
	Εικόνα β	<u>EAM 5430</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980 εικ. 25
Πίνακας 46		<u>EAM 6647</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη. Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980 εικ. 45
Πίνακας 47	Εικόνα α	<u>AME 5150</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Παπαγγελή 2002, σελ. 294 χωρίς αρ. εικ.
	Εικόνα β	<u>AME 5150</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Παπαγγελή 2002, σελ. 294 χωρίς αρ. εικ.
Πίνακας 48	Εικόνα α	<u>AME χωρίς αρ. ευρ.</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Παπαγγελή 2002, σελ. 294 χωρίς αρ. εικ.
	Εικόνα β	<u>AME χωρίς αρ. ευρ.</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Κουρουνιώτης, σελ. 60 εικ. 4
Πίνακας 49	Εικόνα α	<u>AMH 71</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 67a
	Εικόνα β	<u>AMH 71</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, οπίσθια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 67c
	Εικόνα γ	<u>AMH 71</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 67b
	Εικόνα δ	<u>AMH 71</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 67d
Πίνακας 50	Εικόνα α	<u>AMH 84</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 66a
	Εικόνα β	<u>AMH 84</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, οπίσθια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 66c
	Εικόνα γ	<u>AMH 84</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 66b

Πίνακας 51	Εικόνα δ	<u>AMH 84</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 66d
	Εικόνα α	<u>AMH 204</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 64a
	Εικόνα β	<u>AMH 204</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, οπίσθια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 64c
	Εικόνα γ	<u>AMH 204</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 64b
	Εικόνα δ	<u>AMH 204</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 64b
Πίνακας 52	Εικόνα α	<u>AMH 217</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 64a
	Εικόνα β	<u>AMH 217</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, οπίσθια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 64c
	Εικόνα γ	<u>AMH 217</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 64b
	Εικόνα δ	<u>AMH 217</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 64b
Πίνακας 53	Εικόνα α	<u>AMH 221</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 68a
	Εικόνα β	<u>AMH 221</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, οπίσθια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 68c
	Εικόνα γ	<u>AMH 221</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 68b
	Εικόνα δ	<u>AMH 221</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 68 εικ. 6b
Πίνακας 54	Εικόνα α	<u>AMH 384</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 69a
	Εικόνα β	<u>AMH 384</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, οπίσθια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 69c
	Εικόνα γ	<u>AMH 384</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 69b
	Εικόνα δ	<u>AMH 384</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 69d
Πίνακας 55	Εικόνα α	<u>AMH 432</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 65a
	Εικόνα β	<u>AMH 432</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, οπίσθια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 65c
	Εικόνα γ	<u>AMH 432</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 65b
	Εικόνα δ	<u>AMH 432</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 65d
Πίνακας 56	Εικόνα α	<u>AMH 743</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 63a
	Εικόνα β	<u>AMH 743</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, οπίσθια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 63c
	Εικόνα γ	<u>AMH 743</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 63b

Πίνακας 57	Εικόνα δ	<u>ΑΜΗ 743</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 63b
	Εικόνα α	<u>ΑΜΗ 1007</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 70a
	Εικόνα β	<u>ΑΜΗ 1007</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, οπίσθια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 70c
	Εικόνα γ	<u>ΑΜΗ 1007</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 70b
	Εικόνα δ	<u>ΑΜΗ 1007</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Lagogianni - Georgakarakos 2002, πίν. 70b
Πίνακας 58	Εικόνα α	<u>ΑΜΘ 61</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Καπλανίδου), εικ. 975
	Εικόνα β	<u>ΑΜΘ 61</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, οπίσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Καπλανίδου), εικ. 976
	Εικόνα γ	<u>ΑΜΘ 61</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Καπλανίδου), εικ. 977
	Εικόνα δ	<u>ΑΜΘ 61</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Καπλανίδου), εικ. 978
Πίνακας 59	Εικόνα α	<u>ΑΜΘ 172</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Γούναρης), εικ. 772
	Εικόνα β	<u>ΑΜΘ 172</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, οπίσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Γούναρης), εικ. 773
	Εικόνα γ	<u>ΑΜΘ 172</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Γούναρης), εικ. 774
	Εικόνα δ	<u>ΑΜΘ 172</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Γούναρης), εικ. 775
Πίνακας 60	Εικόνα α	<u>ΑΜΘ 173</u> : Εικονιστική κεφαλή παιδιού, πρόσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Σμιτ –Δούνα), εικ. 559
	Εικόνα β	<u>ΑΜΘ 173</u> : Εικονιστική κεφαλή παιδιού, οπίσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Σμιτ –Δούνα), εικ. 560
	Εικόνα γ	<u>ΑΜΘ 173</u> : Εικονιστική κεφαλή παιδιού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Σμιτ –Δούνα), εικ. 561
	Εικόνα δ	<u>ΑΜΘ 173</u> : Εικονιστική κεφαλή παιδιού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Σμιτ –Δούνα), εικ. 562
Πίνακας 61	Εικόνα α	<u>ΑΜΘ 847</u> : Παιδικό άγαλμα τηβεννοφόρου, πρόσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 1552
	Εικόνα β	<u>ΑΜΘ 847</u> : Παιδικό άγαλμα τηβεννοφόρου, οπίσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), 1555
	Εικόνα γ	<u>ΑΜΘ 847</u> : Παιδικό άγαλμα τηβεννοφόρου, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), 1553
	Εικόνα δ	<u>ΑΜΘ 847</u> : Παιδικό άγαλμα τηβεννοφόρου, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), 1554
Πίνακας 62	Εικόνα α	<u>ΑΜΘ 1015</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 971
	Εικόνα β	<u>ΑΜΘ 1015</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, οπίσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 972
	Εικόνα γ	<u>ΑΜΘ 1015</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 973

Πίνακας 63	Εικόνα δ	<u>ΑΜΘ 1015</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 974
	Εικόνα α	<u>ΑΜΘ 1021</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Γούναρης), εικ. 763
	Εικόνα β	<u>ΑΜΘ 1021</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, οπίσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Γούναρης), εικ. 764
	Εικόνα γ	<u>ΑΜΘ 1021</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Γούναρης), εικ. 765
	Εικόνα δ	<u>ΑΜΘ 1021</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Γούναρης), εικ. 766
	Εικόνα ε	<u>ΑΜΘ 1021</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, όψη της κόμης. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Γούναρης), εικ. 767
Πίνακας 64	Εικόνα α	<u>ΑΜΘ 1022</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου -Τιβερίου), εικ. 1405
	Εικόνα β	<u>ΑΜΘ 1022</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, οπίσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου -Τιβερίου), εικ. 1406
	Εικόνα γ	<u>ΑΜΘ 1022</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου -Τιβερίου), εικ. 1407
	Εικόνα δ	<u>ΑΜΘ 1022</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου - Τιβερίου), εικ. 1408
Πίνακας 65	Εικόνα α	<u>ΑΜΘ 1025</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Γούναρης), εικ. 814
	Εικόνα β	<u>ΑΜΘ 1025</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, οπίσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Γούναρης), εικ. 815
	Εικόνα γ	<u>ΑΜΘ 1025</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Γούναρης), εικ. 816
	Εικόνα δ	<u>ΑΜΘ 1025</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, όψη της κόμης. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Γούναρης), εικ. 817
Πίνακας 66	Εικόνα α	<u>ΑΜΘ 1028</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 1476
	Εικόνα β	<u>ΑΜΘ 1028</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, οπίσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 1477
	Εικόνα γ	<u>ΑΜΘ 1028</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 1478
	Εικόνα δ	<u>ΑΜΘ 1028</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 1479
Πίνακας 67	Εικόνα α	<u>ΑΜΘ 1036</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Γούναρης), εικ. 717
	Εικόνα β	<u>ΑΜΘ 1036</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, οπίσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Γούναρης), εικ. 718
	Εικόνα γ	<u>ΑΜΘ 1036</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Γούναρης), εικ. 719
	Εικόνα δ	<u>ΑΜΘ 1036</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Γούναρης), εικ. 720
Πίνακας 68	Εικόνα α	<u>ΑΜΘ 1052</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 854
	Εικόνα β	<u>ΑΜΘ 1052</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, οπίσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 855

	Εικόνα γ	<u>ΑΜΘ 1052</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 856
	Εικόνα δ	<u>ΑΜΘ 1052</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 857
Πίνακας 69	Εικόνα α	<u>ΑΜΘ 1093</u> : Αγαλμάτιο κοριτσιού, πρόσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Δεσπίνης), εικ. 1118
	Εικόνα β	<u>ΑΜΘ 1093</u> : Αγαλμάτιο κοριτσιού, οπίσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Δεσπίνης), εικ. 1119
	Εικόνα γ	<u>ΑΜΘ 1093</u> : Αγαλμάτιο κοριτσιού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Δεσπίνης), εικ. 1120
	Εικόνα δ	<u>ΑΜΘ 1093</u> : Αγαλμάτιο κοριτσιού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Δεσπίνης), εικ. 1121
Πίνακας 70	Εικόνα α	<u>ΑΜΘ 6149</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 1383
	Εικόνα β	<u>ΑΜΘ 6149</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, οπίσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 1384
	Εικόνα γ	<u>ΑΜΘ 6149</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 1385
	Εικόνα δ	<u>ΑΜΘ 6149</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 1386
Πίνακας 71	Εικόνα α	<u>ΑΜΘ 7336</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 1461
	Εικόνα β	<u>ΑΜΘ 7336</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, οπίσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 1462
	Εικόνα γ	<u>ΑΜΘ 7336</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 1463
	Εικόνα δ	<u>ΑΜΘ 7336</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 1464
Πίνακας 72	Εικόνα α	<u>ΑΜΘ 7337</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Καπλανίδου), εικ. 924
	Εικόνα β	<u>ΑΜΘ 7337</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, οπίσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Καπλανίδου), εικ. 925
	Εικόνα γ	<u>ΑΜΘ 7337</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Καπλανίδου), εικ. 926
	Εικόνα δ	<u>ΑΜΘ 7337</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Καπλανίδου), εικ. 927
Πίνακας 73	Εικόνα α	<u>ΑΜΘ 9230</u> : Παιδικό άγαλμα τηβεννοφόρου, πρόσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 1548
	Εικόνα β	<u>ΑΜΘ 9230</u> : Παιδικό άγαλμα τηβεννοφόρου, οπίσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 1551
	Εικόνα γ	<u>ΑΜΘ 9230</u> : Παιδικό άγαλμα τηβεννοφόρου, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 1549
	Εικόνα δ	<u>ΑΜΘ 9230</u> : Παιδικό άγαλμα τηβεννοφόρου, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 1550
Πίνακας 74	Εικόνα α	<u>ΑΜΘ 10248</u> : Εικονιστική κεφαλή παιδιού, πρόσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Σμιτ – Δούνα), εικ. 555
	Εικόνα β	<u>ΑΜΘ 10248</u> : Εικονιστική κεφαλή παιδιού, οπίσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Σμιτ – Δούνα), εικ. 556

	Εικόνα γ	<u>ΑΜΘ 10248</u> : Εικονιστική κεφαλή παιδιού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Σμιτ – Δούνα), εικ. 557
	Εικόνα δ	<u>ΑΜΘ 10248</u> : Εικονιστική κεφαλή παιδιού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Σμιτ – Δούνα), εικ. 558
Πίνακας 75	Εικόνα α	<u>ΑΜΘ 10249</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Σμιτ – Δούνα), εικ. 490
	Εικόνα β	<u>ΑΜΘ 10249</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, οπίσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Σμιτ – Δούνα), εικ. 491
	Εικόνα γ	<u>ΑΜΘ 10249</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Σμιτ – Δούνα), εικ. 492
	Εικόνα δ	<u>ΑΜΘ 10249</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Σμιτ – Δούνα), εικ. 493
Πίνακας 76	Εικόνα α	<u>ΑΜΘ 11013</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 874
	Εικόνα β	<u>ΑΜΘ 11013</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, οπίσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 875
	Εικόνα γ	<u>ΑΜΘ 11013</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 876
	Εικόνα δ	<u>ΑΜΘ 11013</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2003 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 877
Πίνακας 77	Εικόνα α	<u>ΑΜΘ 11329</u> : Αγαλμάτιο ιματιοφόρου παιδιού, πρόσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης (Σισμανίδης) 2010, εικ. 1527
	Εικόνα β	<u>ΑΜΘ 11329</u> : Αγαλμάτιο ιματιοφόρου παιδιού, οπίσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης (Σισμανίδης) 2010, εικ. 1528
	Εικόνα γ	<u>ΑΜΘ 11329</u> : Αγαλμάτιο ιματιοφόρου παιδιού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης (Σισμανίδης) 2010, εικ. 1529
	Εικόνα δ	<u>ΑΜΘ 11329</u> : Αγαλμάτιο ιματιοφόρου παιδιού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης (Σισμανίδης) 2010, εικ. 1530
Πίνακας 78	Εικόνα α	<u>ΑΜΘ 13839</u> : Παιδική εικονιστική κεφαλή Αφρικανού, πρόσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 1425
	Εικόνα β	<u>ΑΜΘ 13839</u> : Παιδική εικονιστική κεφαλή Αφρικανού, οπίσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 1426
	Εικόνα γ	<u>ΑΜΘ 13839</u> : Παιδική εικονιστική κεφαλή Αφρικανού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 1427
	Εικόνα δ	<u>ΑΜΘ 13839</u> : Παιδική εικονιστική κεφαλή Αφρικανού, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 1428
Πίνακας 79	Εικόνα α	<u>ΑΜΘ Ρ 43</u> : Παιδικό άγαλμα τηβεννοφόρου, πρόσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 1536
	Εικόνα β	<u>ΑΜΘ Ρ 43</u> : Παιδικό άγαλμα τηβεννοφόρου, οπίσθια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 1539
	Εικόνα γ	<u>ΑΜΘ Ρ 43</u> : Παιδικό άγαλμα τηβεννοφόρου, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 1537
	Εικόνα δ	<u>ΑΜΘ Ρ 43</u> : Παιδικό άγαλμα τηβεννοφόρου, πλάγια όψη. Κατάλογος Θεσσαλονίκης 2010 (Στεφανίδου – Τιβερίου), εικ. 1538
Πίνακας 80	Εικόνα α	<u>ΑΜΚ Χωρίς Αρ. ευρ.:</u> Εικονιστική κεφαλή Λεύκιου Καίσαρα, πρόσθια όψη. Pollini 1987, πίν. 34
	Εικόνα β	<u>ΑΜΚ Χωρίς Αρ. ευρ.:</u> Εικονιστική κεφαλή Λεύκιου Καίσαρα, πλάγια όψη. Pollini 1987, πίν. 34

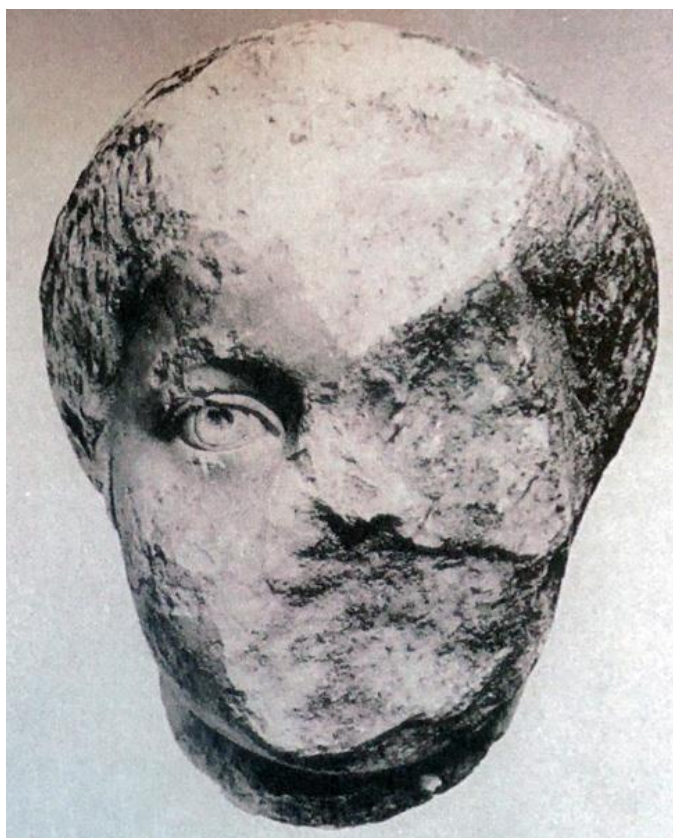
	Εικόνα γ	<u>ΑΜΚ Χωρίς Αρ. ευρ.</u> :Εικονιστική κεφαλή Λεύκιου Καίσαρα, πλάγια όψη. Pollini 1987, πίν 34
Πίνακας 81	Εικόνα α	<u>ΑΜΚΟΡ S 2666</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη. Vanderpool 2004, εικ. 22.5
	Εικόνα β	<u>ΑΜΚΟΡ S 2666</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Vanderpool 1993, εικ. 5
Πίνακας 82		<u>ΑΜΚΟΡ S 2667</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη. Vanderpool 1993, εικ. 4
Πίνακας 83	Εικόνα α	<u>ΑΜΜ 143</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Stavridis 1985, πίν. 141
	Εικόνα β	<u>ΑΜΜ 143</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού πλάγια όψη. Stavridis 1985, πίν. 141
	Εικόνα γ	<u>ΑΜΜ 143</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού πλάγια όψη. Stavridis 1985, πίν. 141
	Εικόνα δ	<u>ΑΜΜ 143</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού πλάγια όψη. Stavridis 1985, πίν. 141
Πίνακας 84	Εικόνα α	<u>ΑΜΜ 144</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Stavridis 1985, πίν. 138
	Εικόνα β	<u>ΑΜΜ 144</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού πλάγια όψη. Stavridis 1985, πίν. 138
Πίνακας 85		<u>ΑΜΜ 148</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Stavridis 1985, πίν. 139
Πίνακας 86		<u>ΑΜΜ 6943</u> : Εικονιστική κεφαλή αγοριού, πρόσθια όψη. Stavridis 1985, πίν. 140
Πίνακας 87	Εικόνα α	<u>ΑΜΟ Λ 151</u> : Άγαλμα Ρήγγιλου (;), πρόσθια όψη. Bol 1984, πίν. 57
	Εικόνα β	<u>ΑΜΟ Λ 151</u> : Άγαλμα Ρήγγιλου (;), οπίσθια και πλάγιες όψεις. Bol 1984, πίν,58
Πίνακας 88	Εικόνα α	<u>ΑΜΟ Λ 159</u> : Άγαλμα Αθηναΐδας (;), πρόσθια όψη. Bol 1984, πίν. 49
	Εικόνα β	<u>ΑΜΟ Λ 159</u> : Άγαλμα Αθηναΐδας (;),οπίσθια και πλάγιες όψεις. Bol 1984, πίν. 48
Πίνακας 89	Εικόνα α	<u>ΑΜΟ Λ 159</u> : Εικονιστική κεφαλή Αθηναΐδας (;), πρόσθια όψη. Bol 1984, πίν. 50
	Εικόνα β	<u>ΑΜΟ Λ 159</u> : Εικονιστική κεφαλή Αθηναΐδας (;), οπίσθια όψη. Bol 1984, πίν. 50
	Εικόνα γ	<u>ΑΜΟ Λ 159</u> : Εικονιστική κεφαλή Αθηναΐδας (;), πλάγια όψη. Bol 1984, πίν. 50
	Εικόνα δ	<u>ΑΜΟ Λ 159</u> : Εικονιστική κεφαλή Αθηναΐδας (;), πλάγια όψη. Bol 1984, πίν. 50
Πίνακας 90	Εικόνα α	<u>ΑΜΟ Λ 160</u> : Άγαλμα Λουκίλλας ή Άννιας Φαυστίνας (;) ,πρόσθια όψη. Bol 1984, πίν. 53
	Εικόνα β	<u>ΑΜΟ Λ 160</u> : Άγαλμα Λουκίλλας ή Άννιας Φαυστίνας (;),οπίσθια και πλάγιες όψεις. Bol 1984, πίν. 52

Πίνακας 91	Εικόνα α	<u>ΑΜΟ Λ 160</u> : Εικονιστική κεφαλή Λουκίλλας ή Άννιας Φαυστίνας (;), πρόσθια όψη. BoI 1984, πίν. 51
	Εικόνα β	<u>ΑΜΟ Λ 160</u> : Εικονιστική κεφαλή Λουκίλλας ή Άννιας Φαυστίνας (;), οπίσθια όψη. BoI 1984, πίν. 51
	Εικόνα γ	<u>ΑΜΟ Λ 160</u> : Εικονιστική κεφαλή Λουκίλλας ή Άννιας Φαυστίνας (;), πλάγια όψη. BoI 1984, πίν. 51
	Εικόνα δ	<u>ΑΜΟ Λ 160</u> : Εικονιστική κεφαλή Λουκίλλας ή Άννιας Φαυστίνας (;), πλάγια όψη. BoI 1984, πίν. 51
Πίνακας 92	Εικόνα α	<u>ΑΜΟ Λ 165</u> : Άγαλμα Ελπινίκης (;), πρόσθια όψη. BoI 1984, πίν. 44
	Εικόνα β	<u>ΑΜΟ Λ 165</u> : Άγαλμα Ελπινίκης (;), οπίσθια και πλάγιες όψεις. BoI 1984, πίν. 45
Πίνακας 93	Εικόνα α	<u>ΑΜΠ Χωρίς αρ. ευρ.</u> : Προτομή Μαρκίας Μάξιμας, πρόσθια όψη. Πετρόπουλος 2007, εικ. 14.
	Εικόνα β	<u>ΑΜΠ Χωρίς αρ. ευρ.</u> : Προτομή Μαρκίας Μάξιμας, πρόσθια όψη έγχρωμη εικόνα. https://www.flickr.com/photos/127226743@N02/28908362710/in/photostream/
Πίνακας 94	Εικόνα α	<u>ΑΜΠ 40</u> : Εικονιστική κεφαλή Κομμόδου, πρόσθια όψη. Fittschen 1999, πίν. 171a
	Εικόνα β	<u>ΑΜΠ 40</u> : Εικονιστική κεφαλή Κομμόδου πλάγια όψη. Fittschen 1999, πίν. 171b
Πίνακας 95	Εικόνα α	<u>ΑΜΣ 66</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη. Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1987, εικ. 45
	Εικόνα β	<u>ΑΜΣ 66</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, οπίσθια όψη. Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1987, εικ. 47β
	Εικόνα γ	<u>ΑΜΣ 66</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1987, εικ. 47α
	Εικόνα δ	<u>ΑΜΣ 66</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1987, εικ. 46β
	Εικόνα ε	<u>ΑΜΣ 66</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1987, εικ. 46α
Πίνακας 96	Εικόνα α	<u>ΑΜΣ 1009/3724</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πρόσθια όψη. Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1987, εικ. 43
	Εικόνα β	<u>ΑΜΣ 1009/3724</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1987, εικ. 44α
	Εικόνα γ	<u>ΑΜΣ 1009/3724</u> : Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού, πλάγια όψη. Ντάτσουλη – Σταυρίδη 1987, εικ. 44β
Πίνακας 97	Εικόνα α	<u>ΑΧ Λ 280</u> : Προτομή αγοριού, πρόσθια όψη. Portele 1999, εικ. 1
	Εικόνα β	<u>ΑΧ Λ 280</u> : Προτομή αγοριού, οπίσθια όψη. Portele 1999, εικ. 4
	Εικόνα γ	<u>ΑΧ Λ 280</u> : Προτομή αγοριού, πλάγια όψη. Portele 1999, εικ. 3
	Εικόνα δ	<u>ΑΧ Λ 280</u> : Προτομή αγοριού, πλάγια όψη. Portele 1999, εικ. 2

Πίνακας 98	Εικόνα α	<u>ΑΜΧ Λ 280</u> : Προτομή αγοριού, κοντινή πρόσθια όψη. Portele 1999, εικ. 5
	Εικόνα β	<u>ΑΜΧ Λ 280</u> : Προτομή αγοριού, λεπτομέρεια της κόμμωσης, οπίσθια όψη. Portele 1999, εικ. 6

Πίνακες Γλυπτών

α

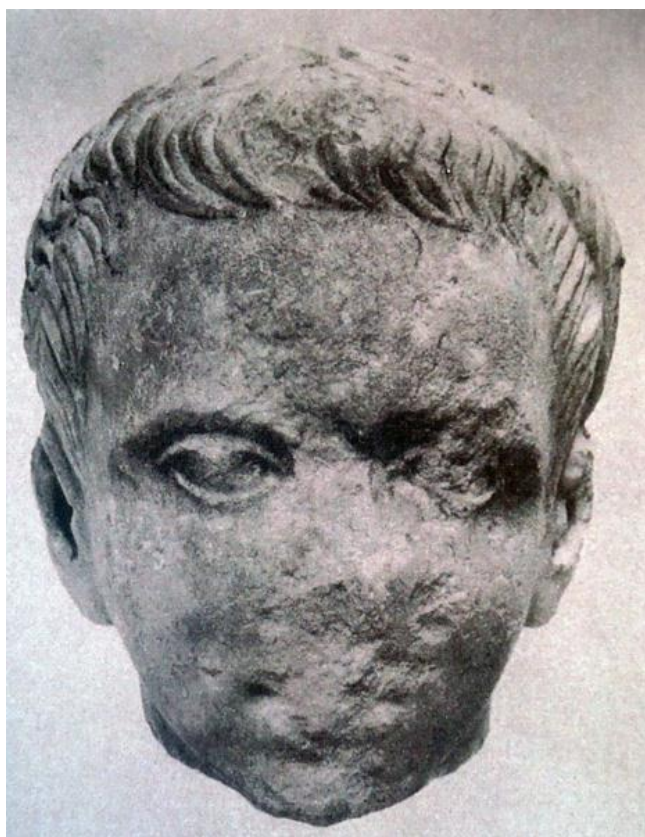

β

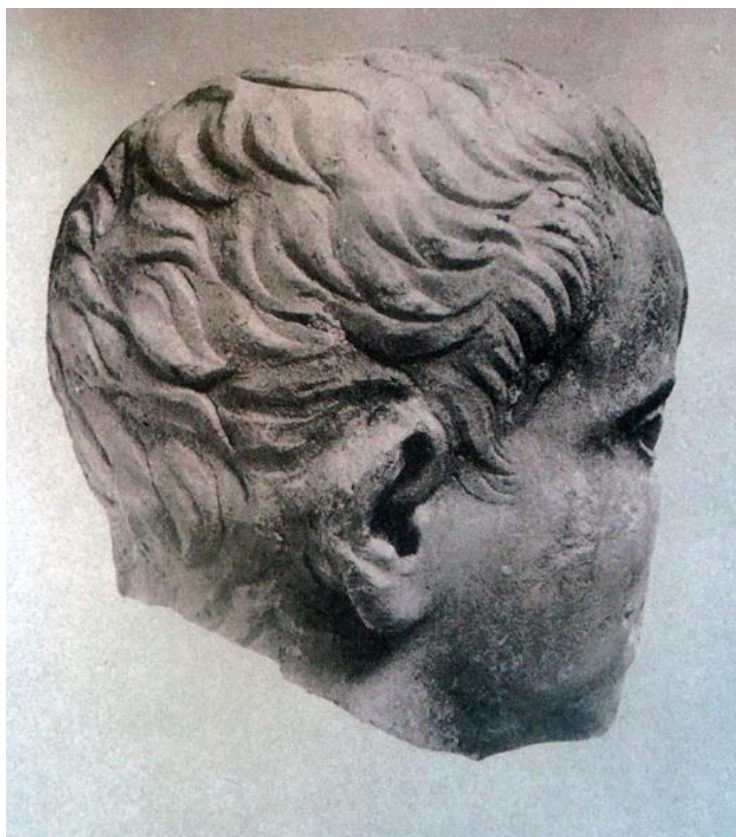

γ

AMAA S 403

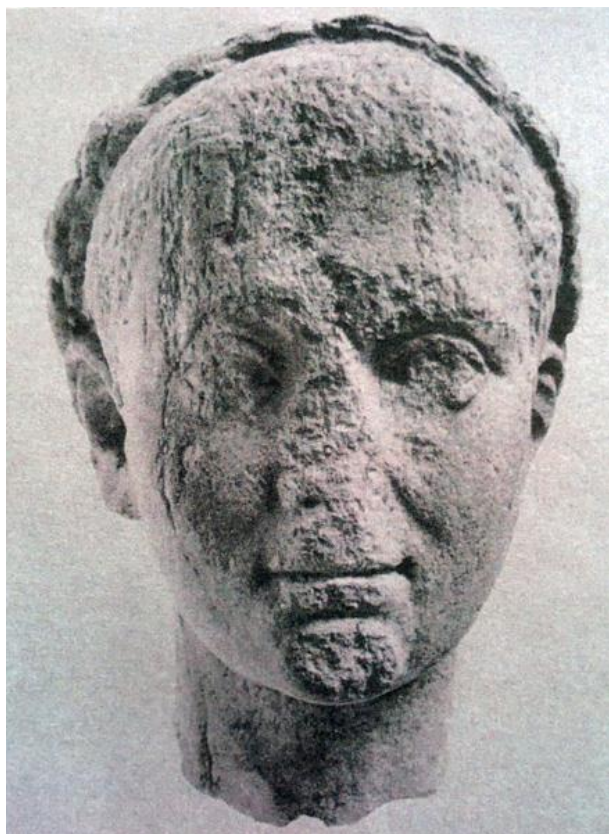
α

β

AMAA S 1287

Πίνακας 3

α

β

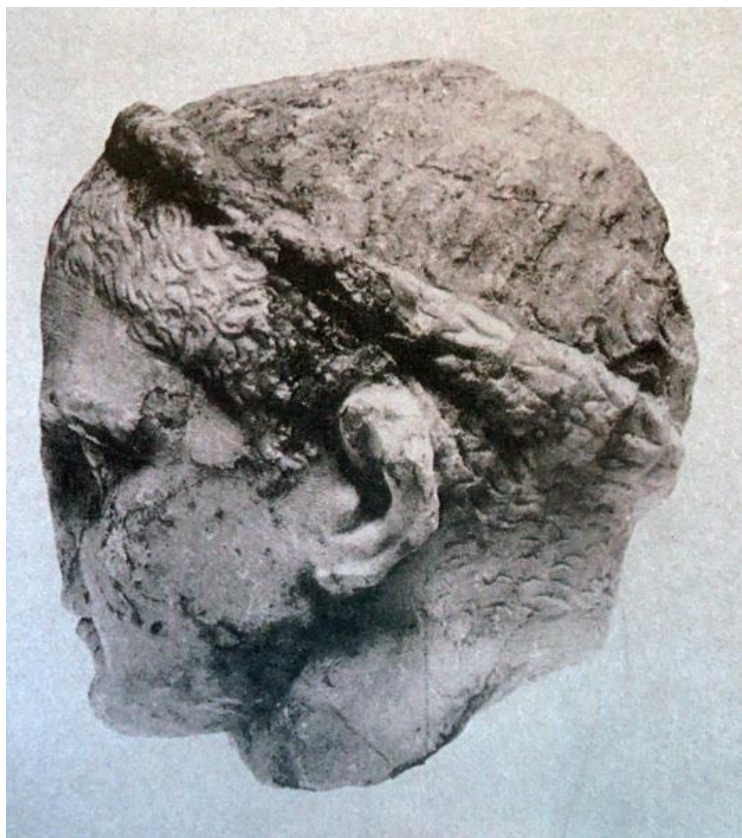

γ

AMAA S 1307

α

β

AMAA S 1312

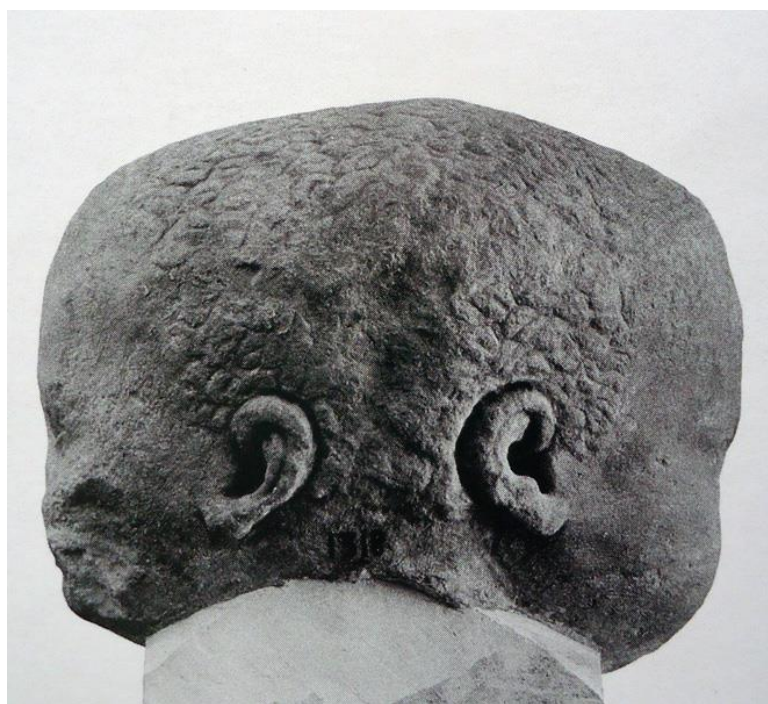
Πίνακας 5

α

β

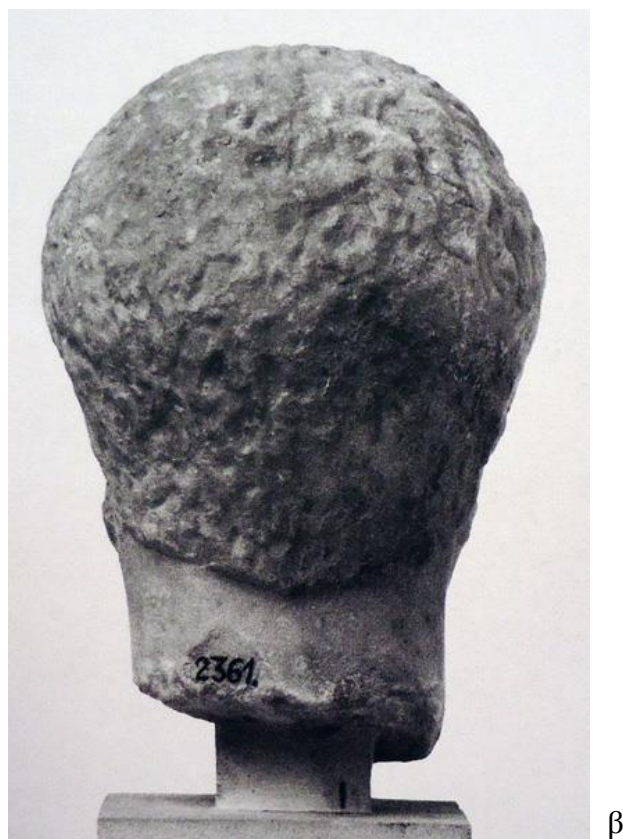
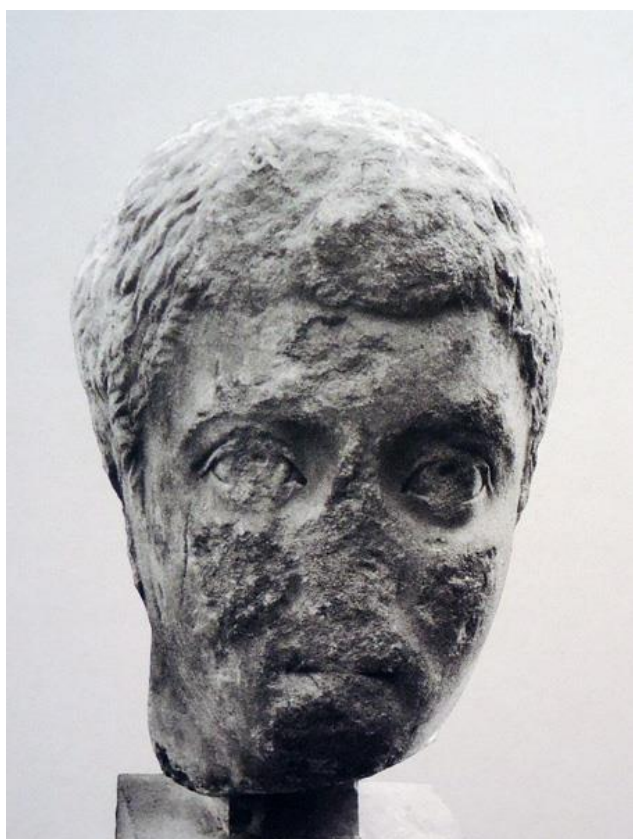

γ

δ

MA 1318

MA 2361

Πίνακας 7

α

β

γ

MA 2388

α

β

ΜΑ 3646

Πίνακας 9

α

β

γ

δ

ΑΜΑΣ 236

α

β

γ

δ

α

β

MFAB 96.698

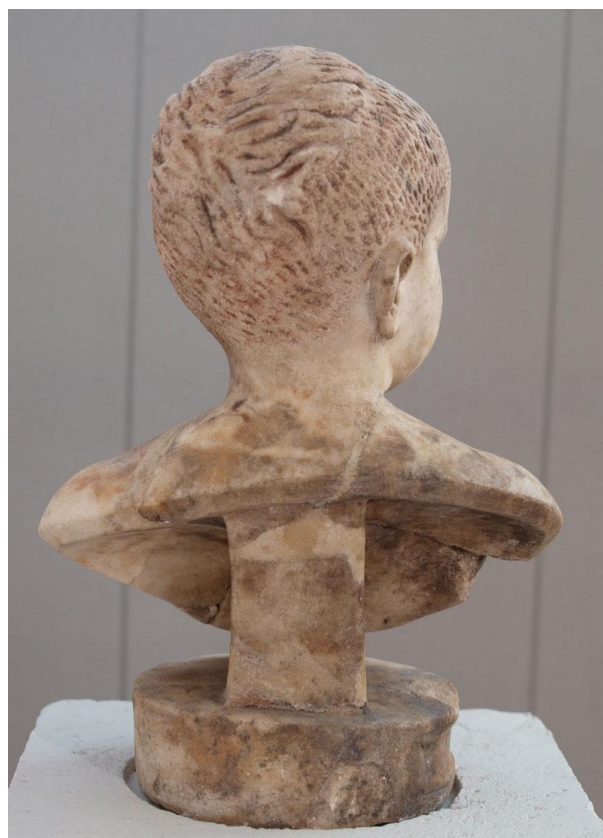
α

β

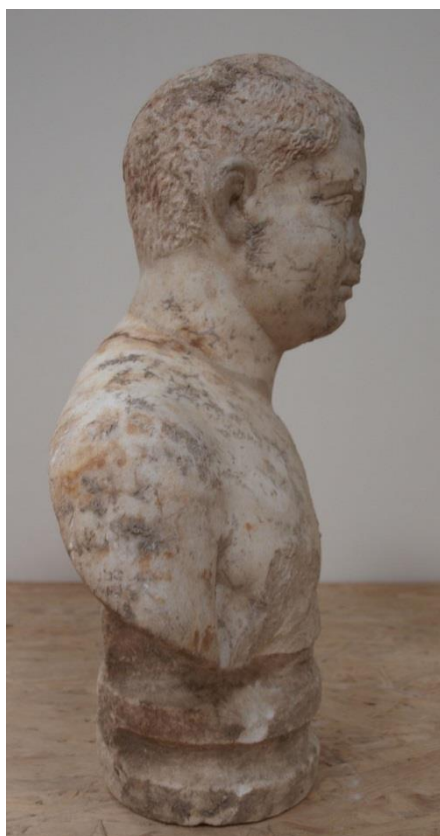
γ

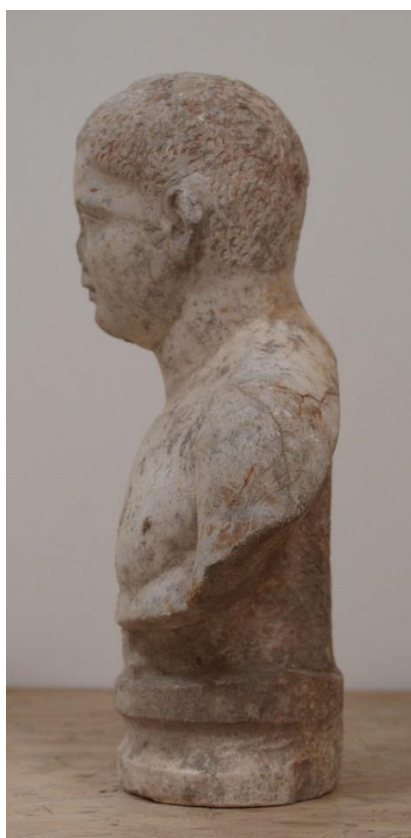
δ

α

β

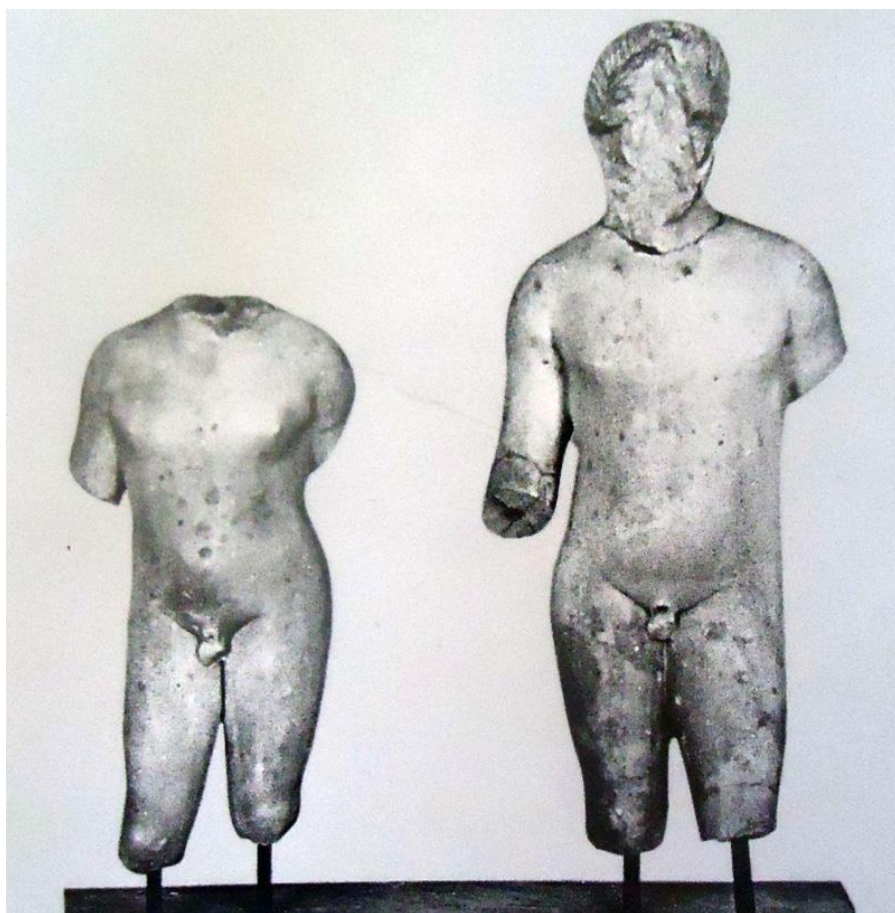

γ

δ

ΑΜΔ 9008

α

β

EAM 301, 302, ME 212

α

β

EAM 425

α

β

EAM 456

α

β

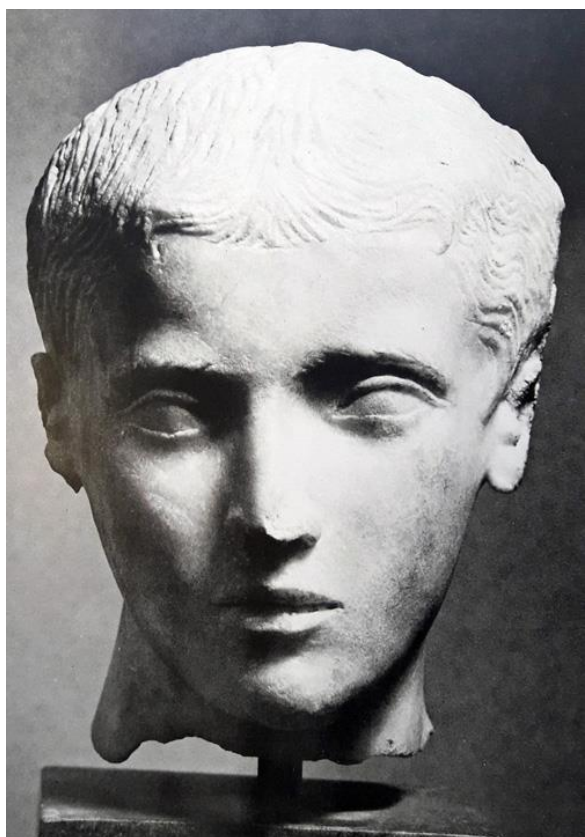

γ

δ

EAM 462

α

β

EAM 464

α

β

γ

δ

EAM 469

α

β

γ

δ

α

β

γ

δ

α

β

EAM 534

α

β

EAM 596

α

β

EAM 598

α

EAM 1011/118

α

EAM 1806

α

β

γ

δ

EAM 2142

α

β

γ

δ

EAM 2151

α

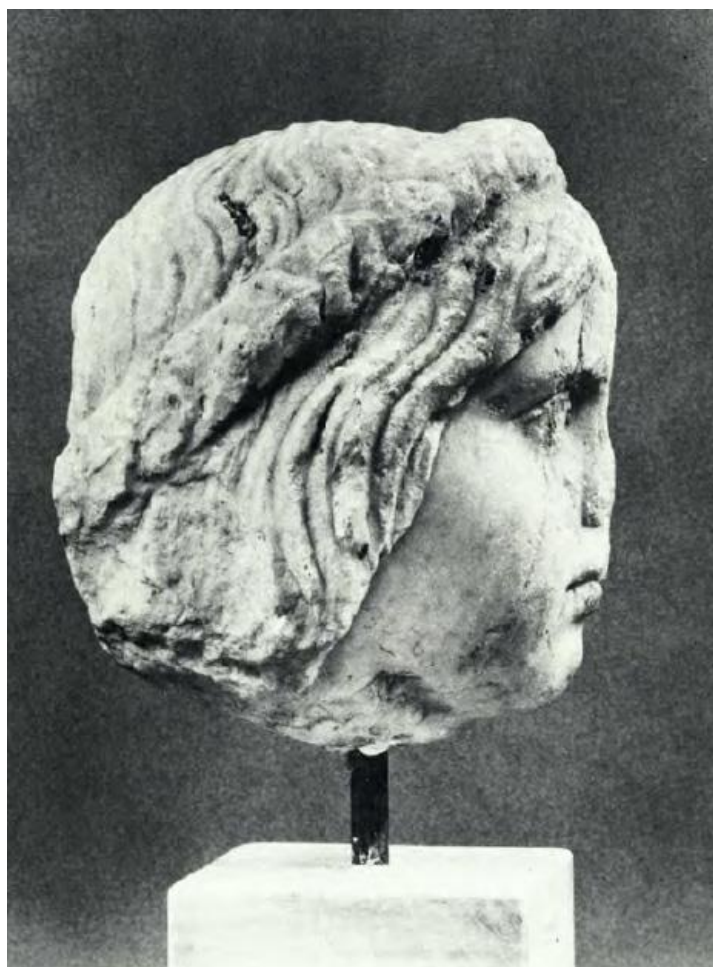

β

EAM 2285

α

β

EAM 3056

α

β

EAM 3302

α

β

γ

EAM 3307

α

EAM 3591

α

β

γ

EAM 3906

α

β

γ

δ

EAM 3907

α

β

EAM 4914

α

β

EAM 4917

α

β

EAM 5258

α

β

EAM 5262

α

β

EAM 5266

α

β

α

β

EAM 5269

α

β

EAM 5430

α

EAM 6647

α

β

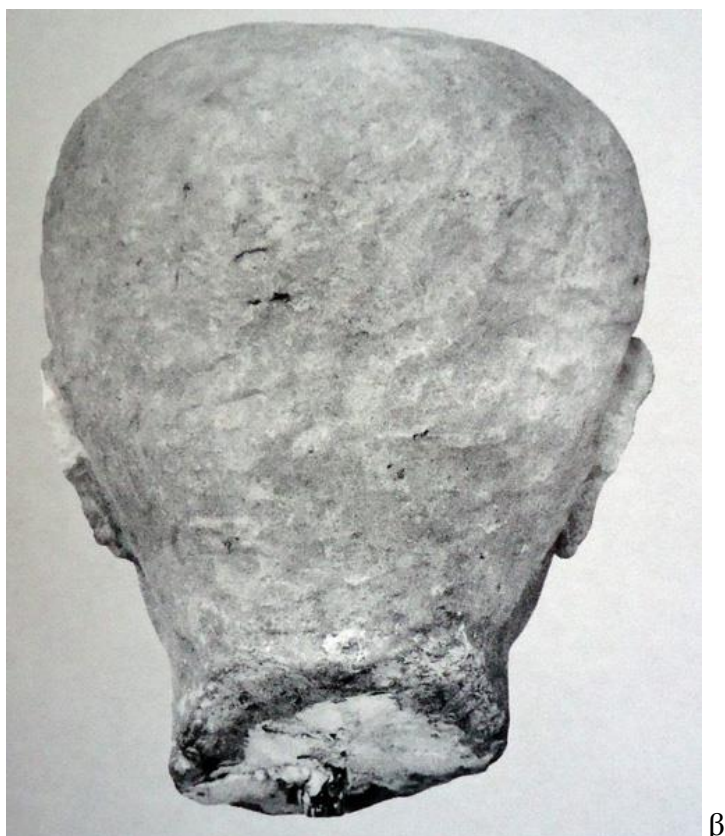
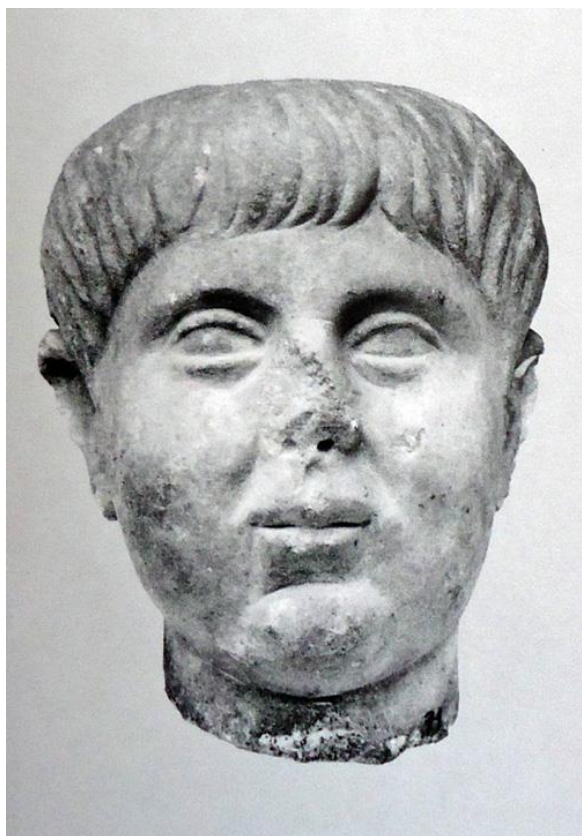
AME 5150

α

β

α

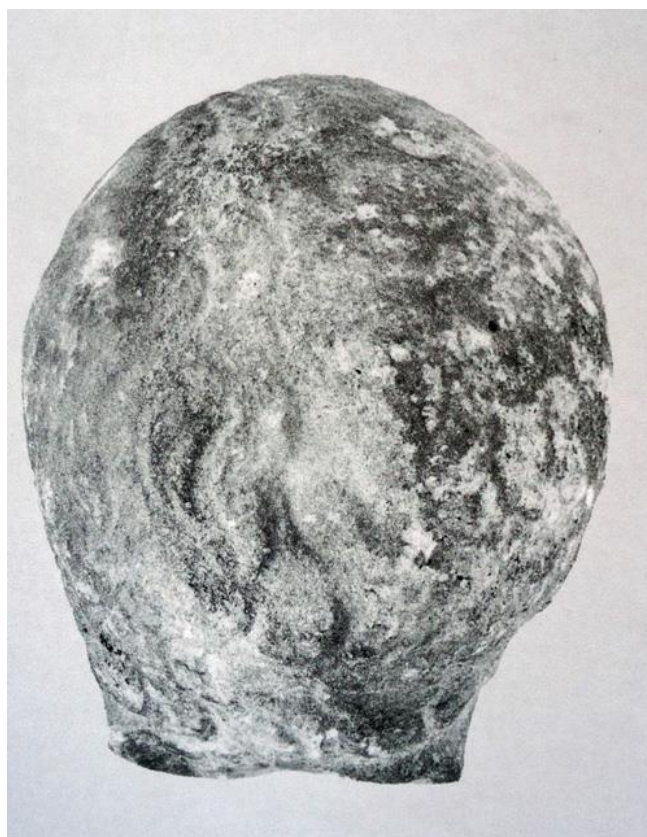
β

γ

δ

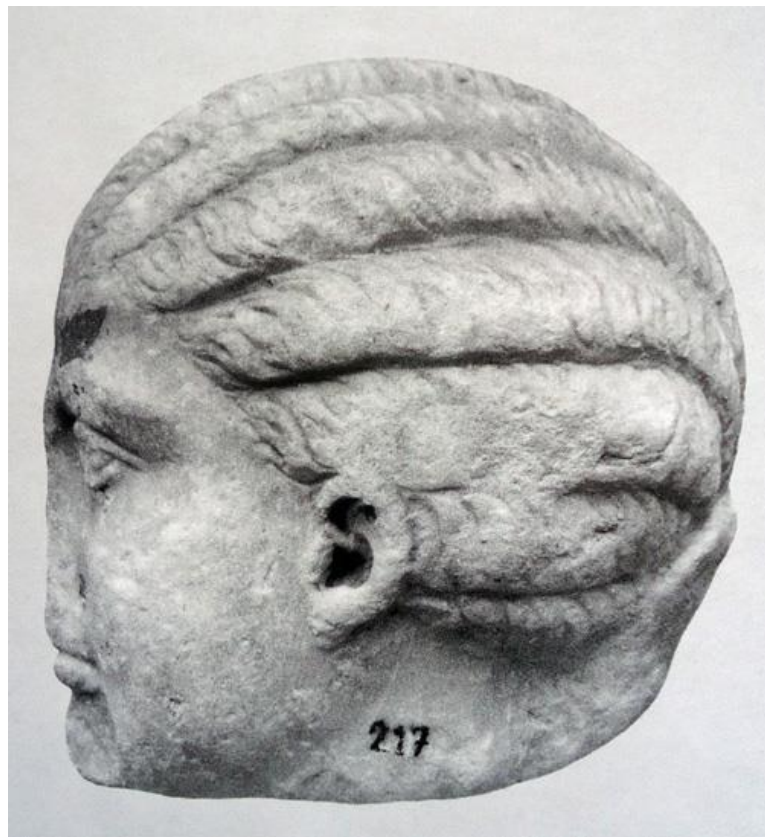
α

β

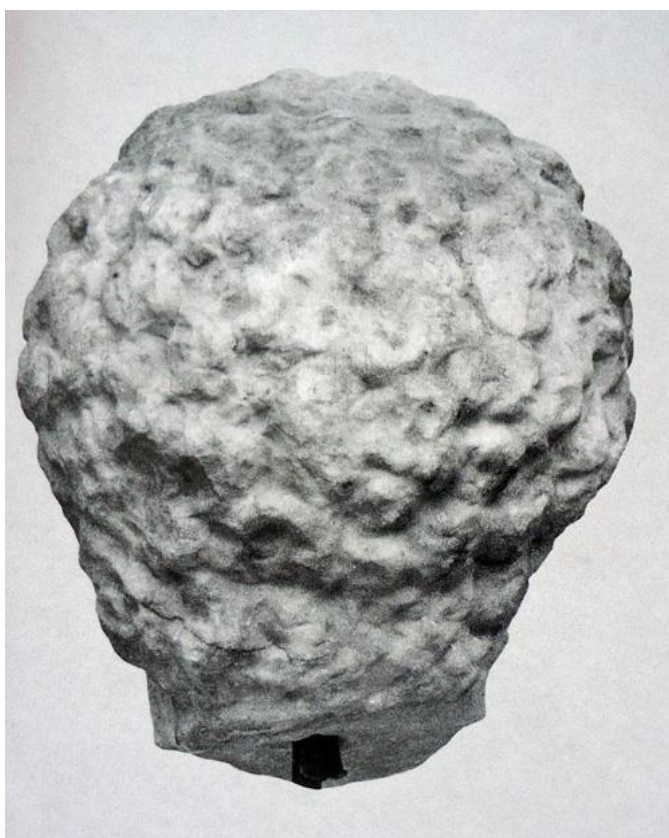
γ

δ

α

β

γ

δ

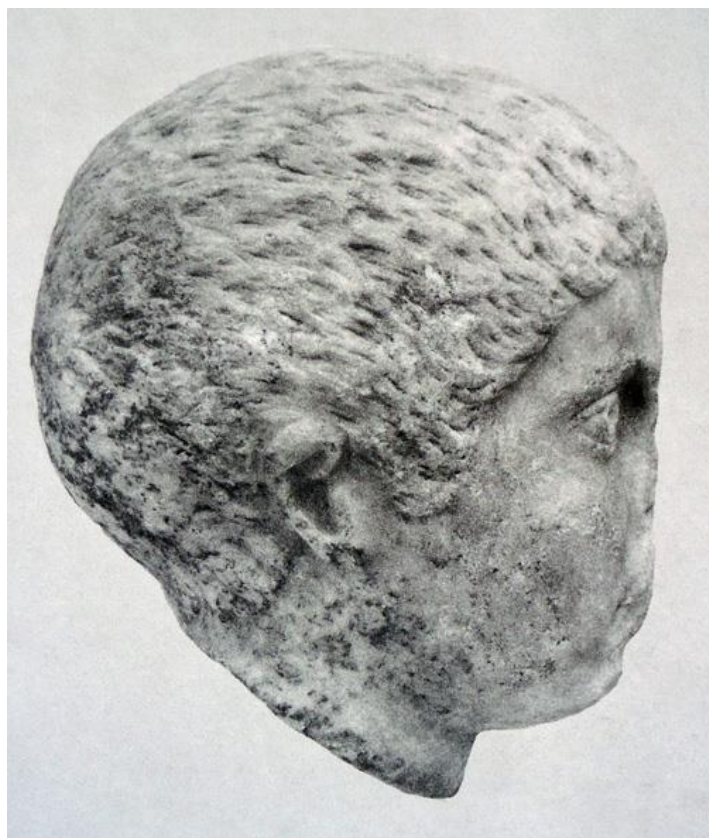
AMH 221

α

β

γ

δ

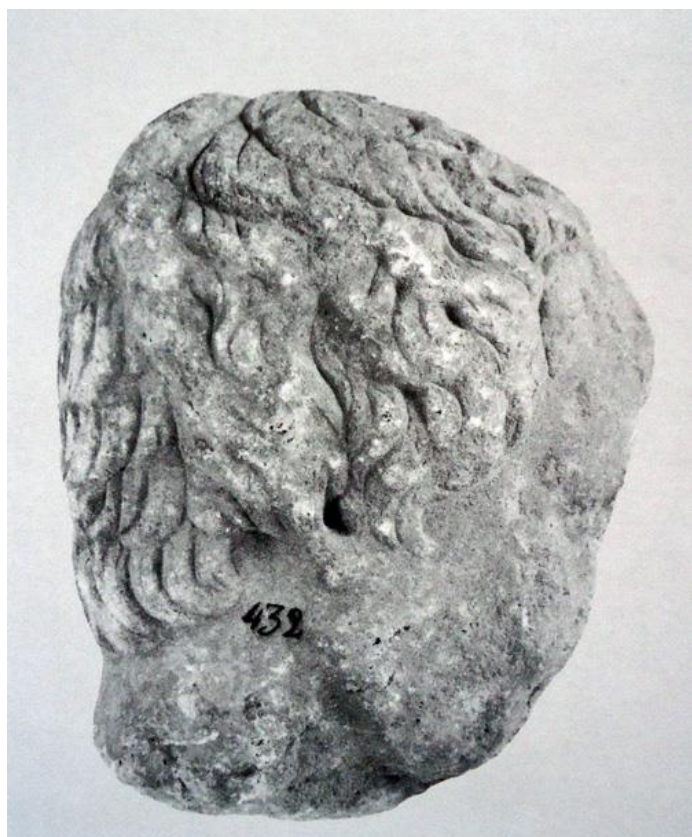
ΑΜΗ 384

α

β

γ

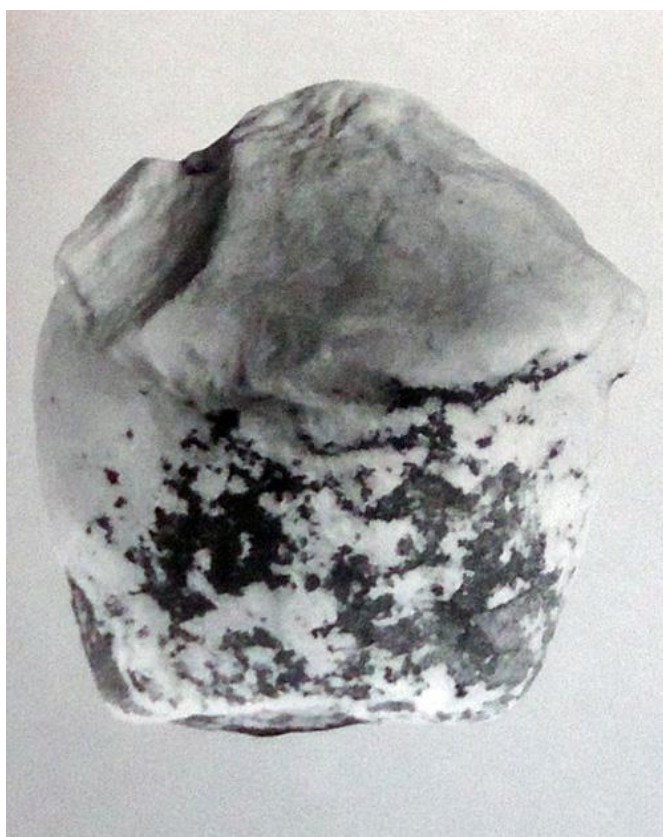

δ

ΑΜΗ 432

α

β

γ

δ

α

β

γ

δ

α

β

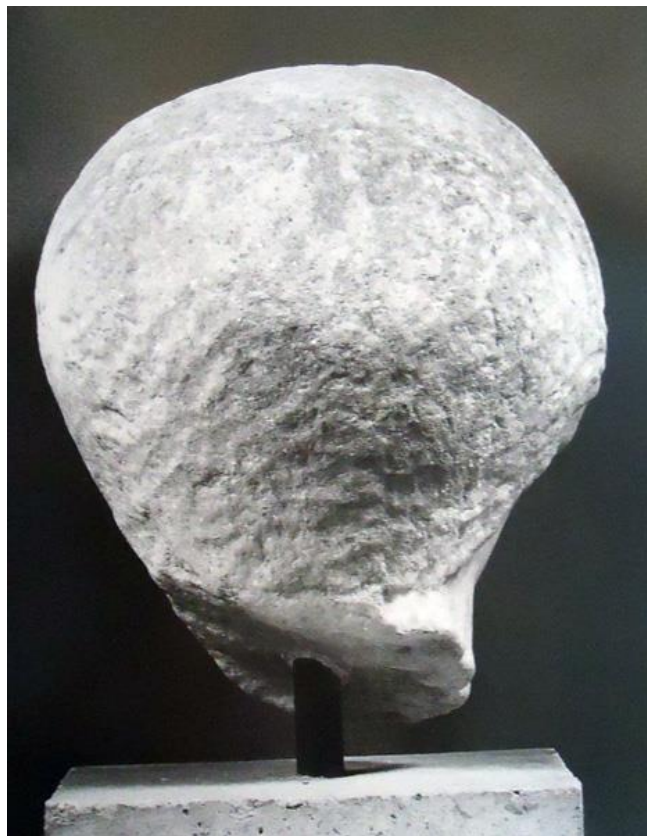
γ

δ

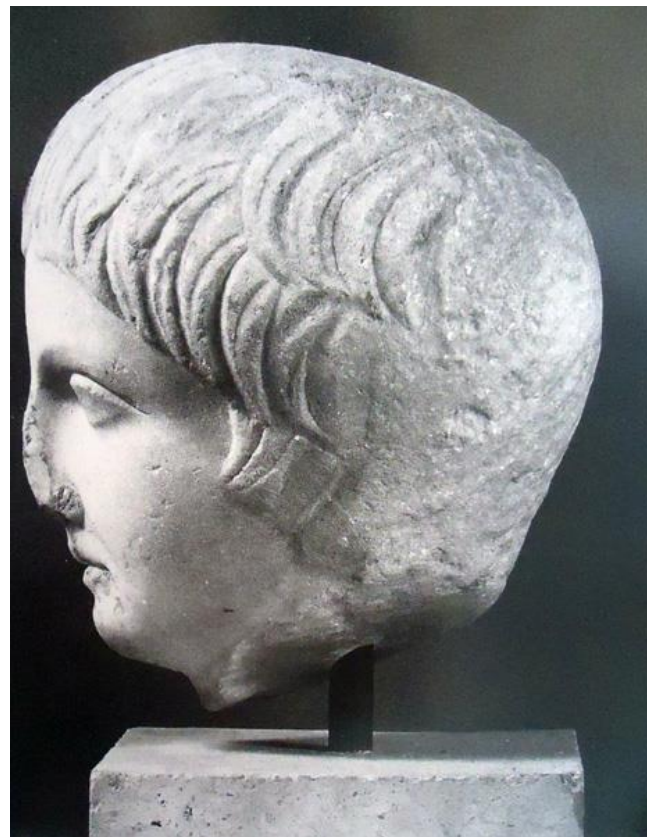
α

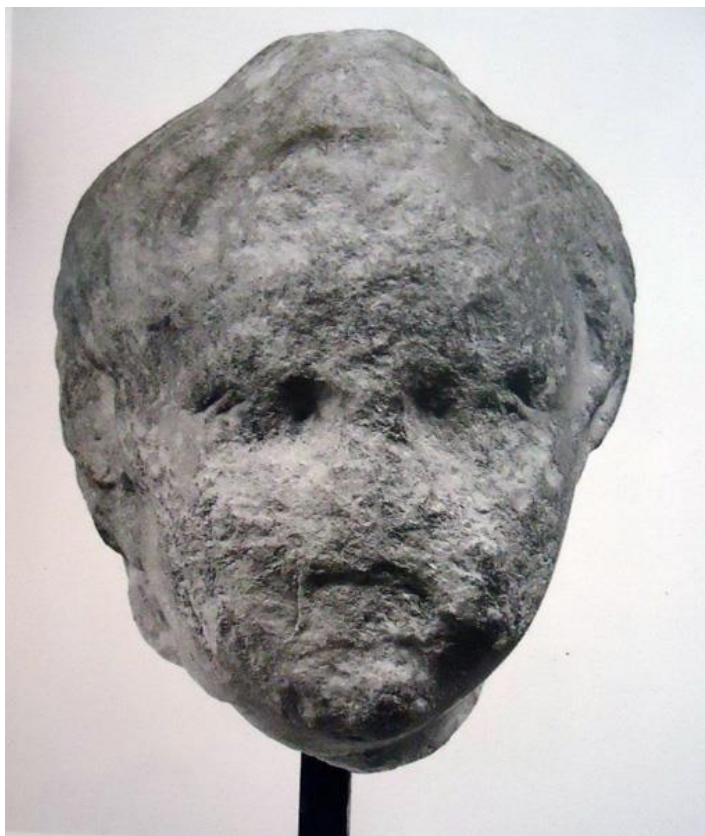
β

γ

δ

α

β

γ

δ

α

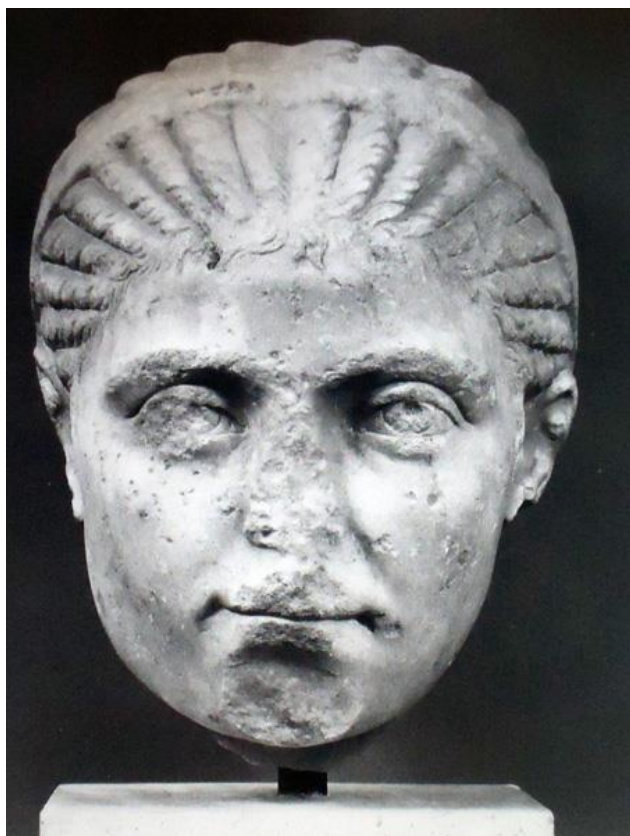
β

γ

δ

α

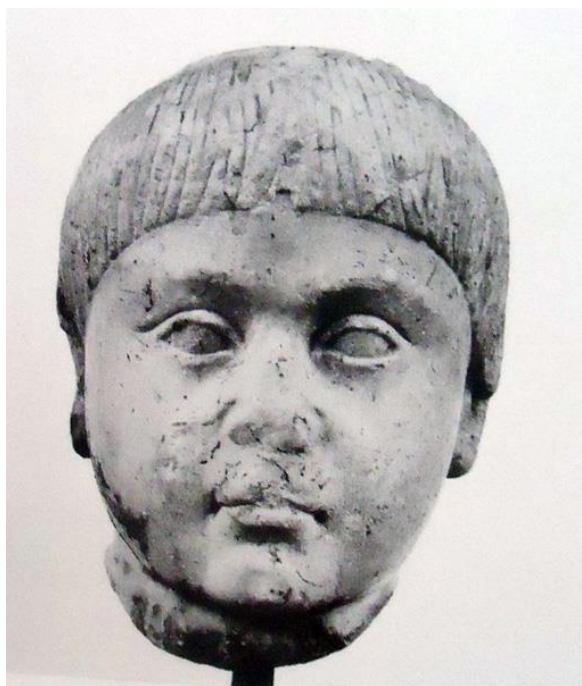
β

γ

δ

α

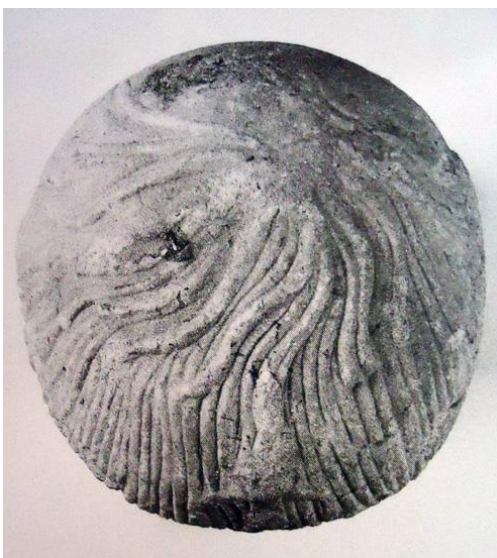
β

γ

δ

ε

α

β

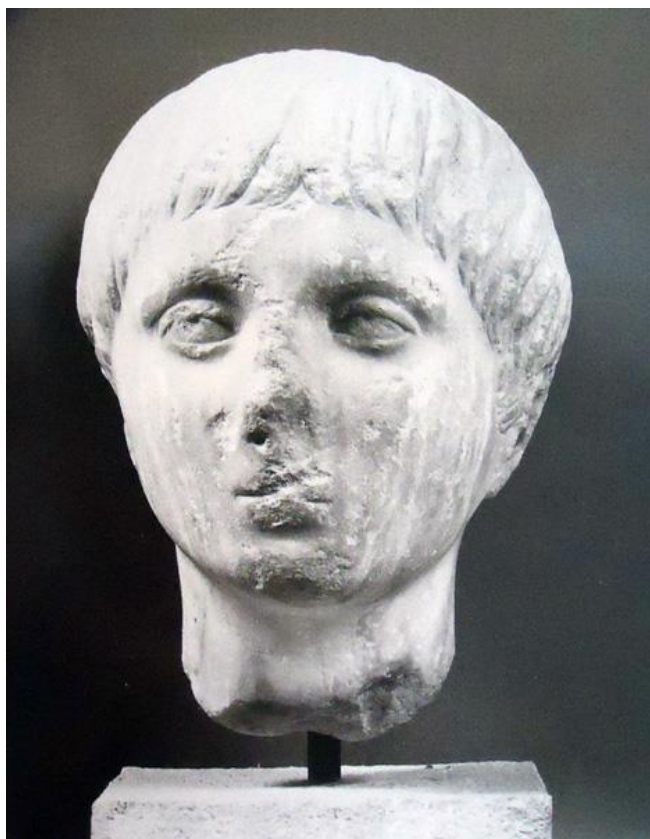

γ

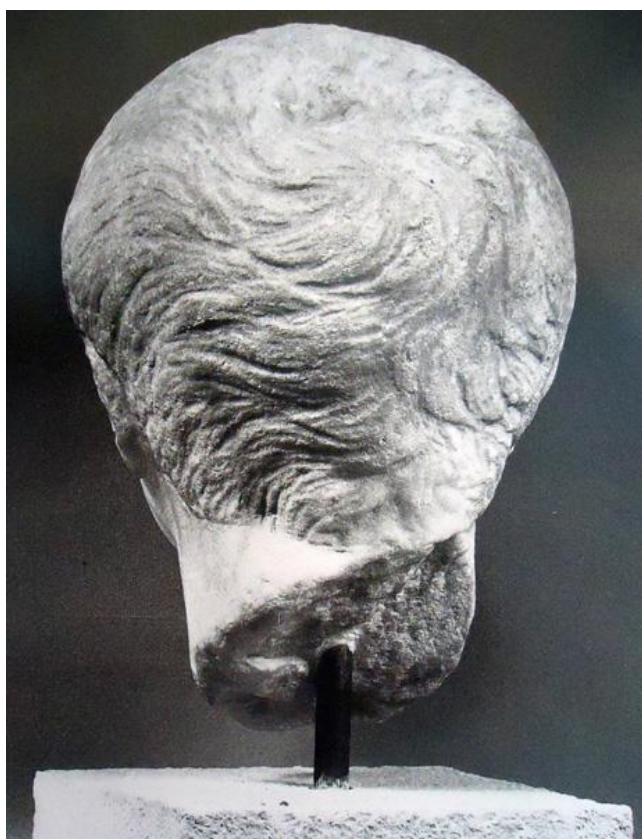

δ

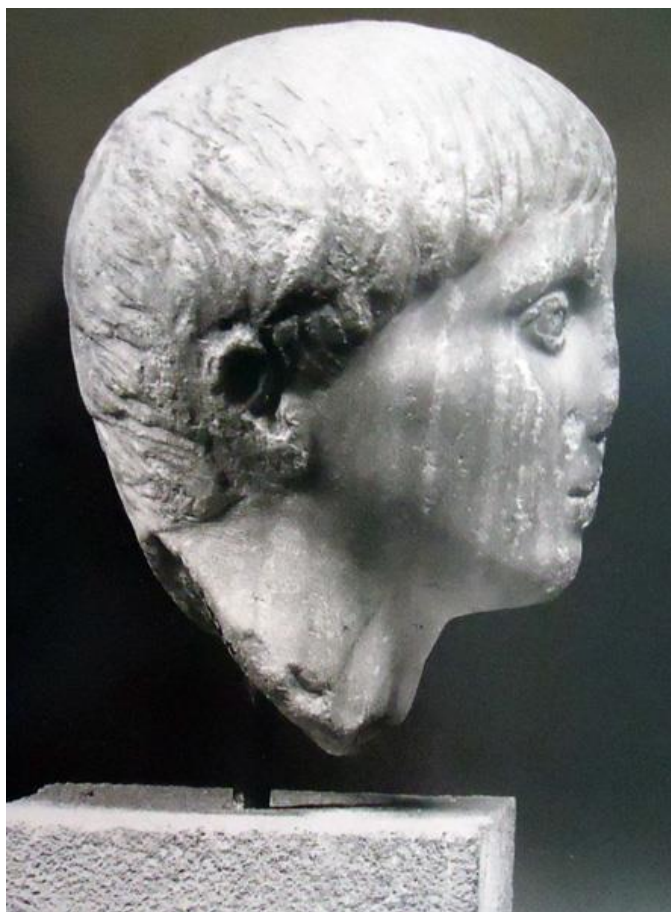
ΑΜΘ 1022

α

β

γ

δ

α

β

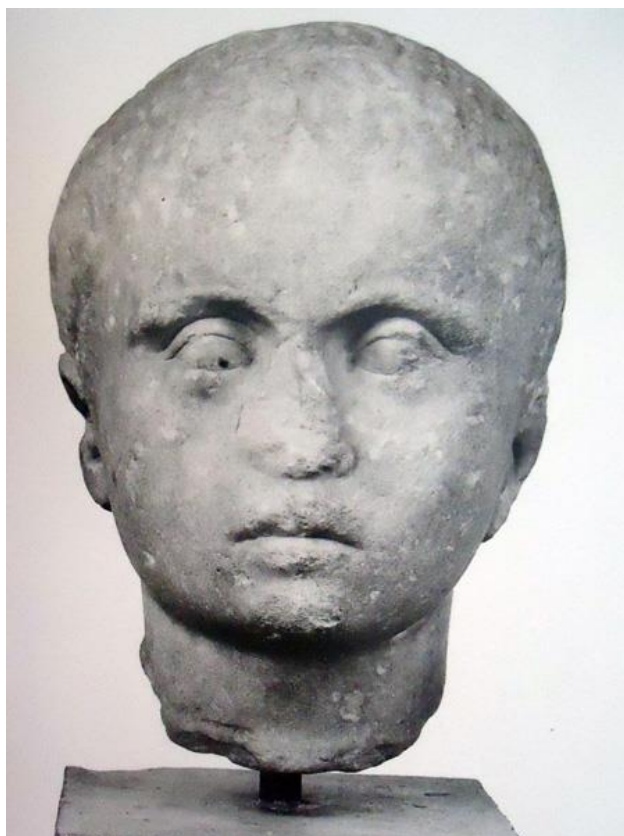

γ

δ

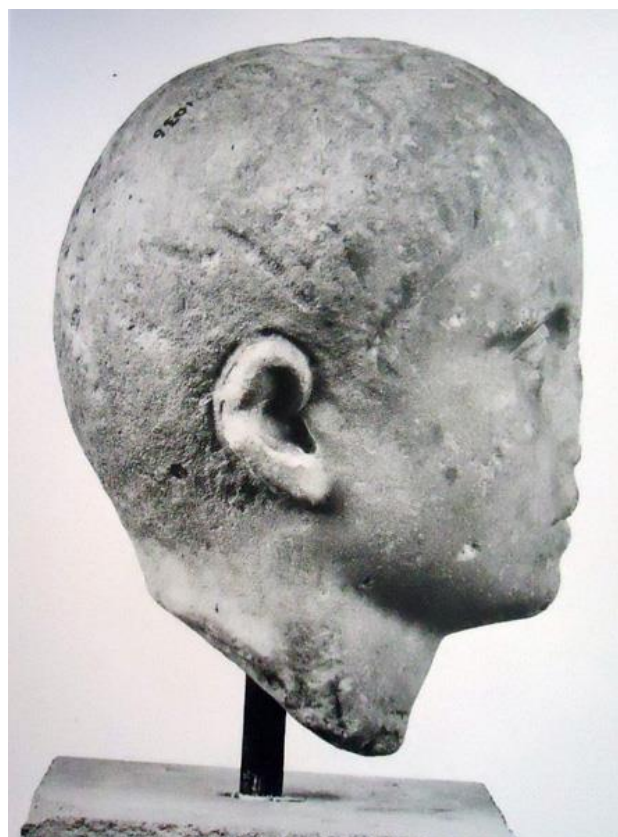
ΑΜΘ 1028

α

β

γ

δ

ΑΜΘ 1036

α

β

γ

δ

ΑΜΘ 1052

α

β

γ

δ

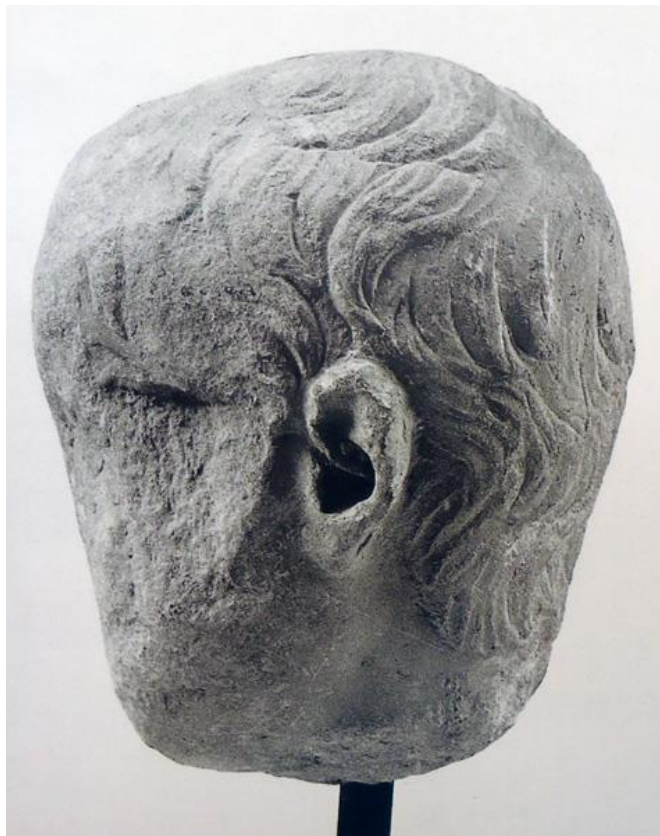
α

β

γ

δ

α

β

γ

δ

ΑΜΘ 7336

α

β

γ

δ

ΑΜΘ 7337

α

β

γ

δ

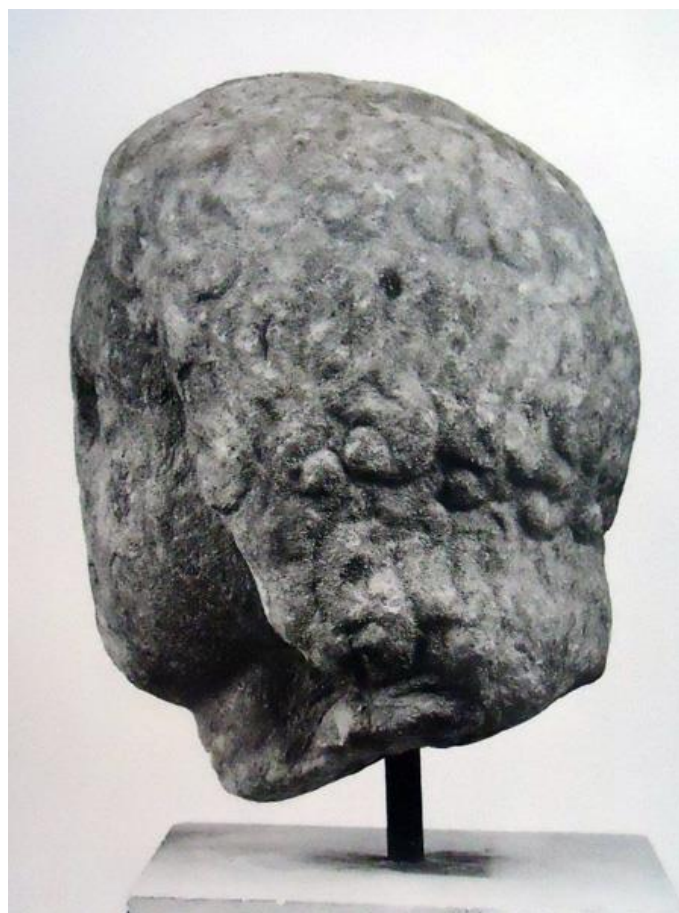
α

β

γ

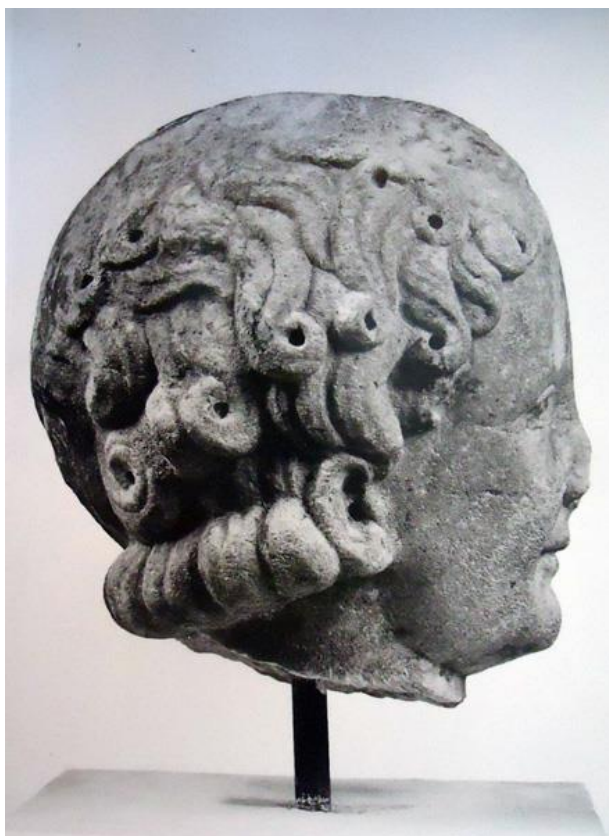
δ

α

β

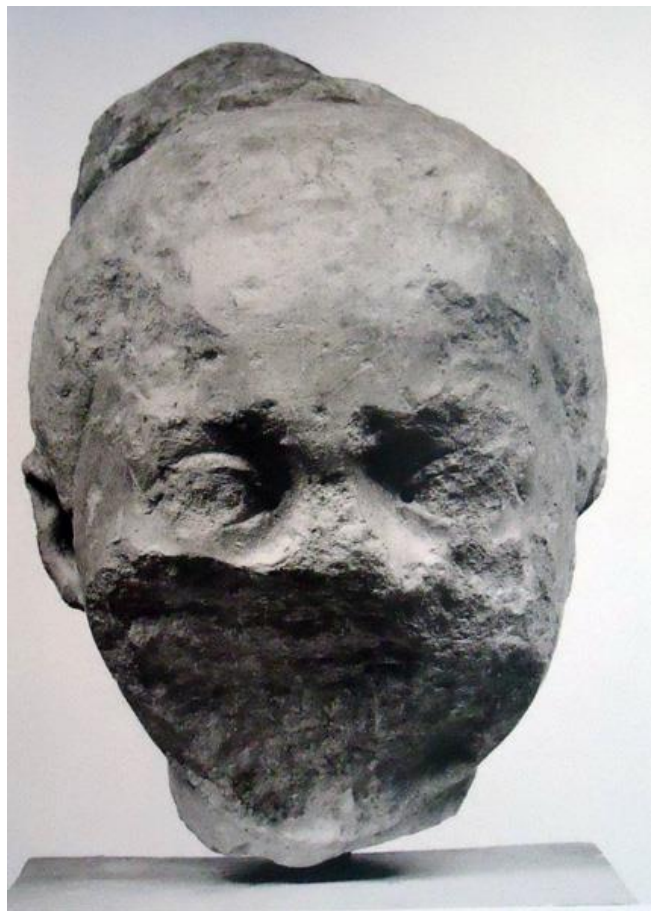

γ

δ

ΑΜΘ 10249

α

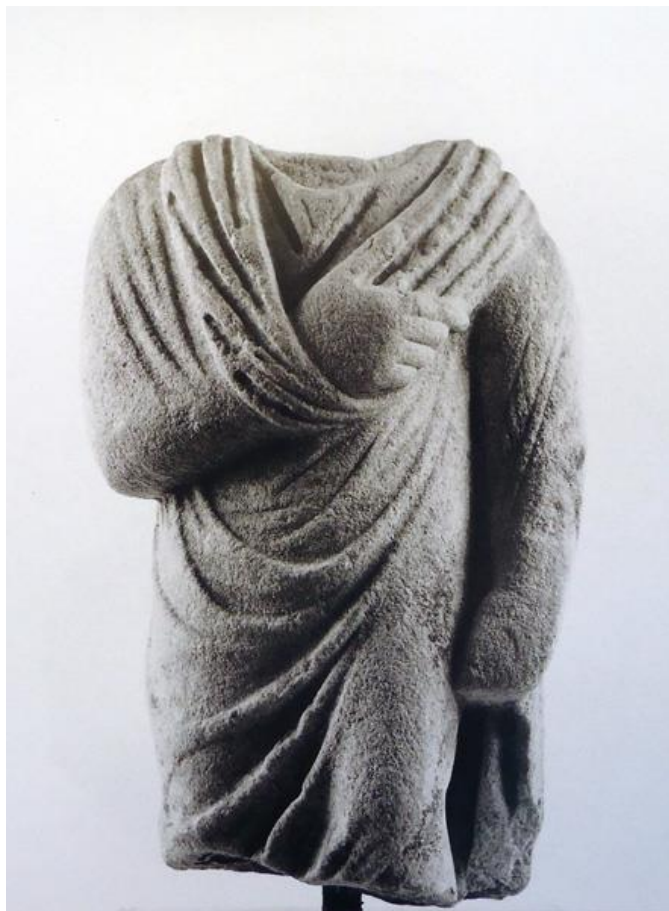
β

γ

δ

α

β

γ

δ

ΑΜΘ 11329

α

β

γ

δ

ΑΜΘ 13839

α

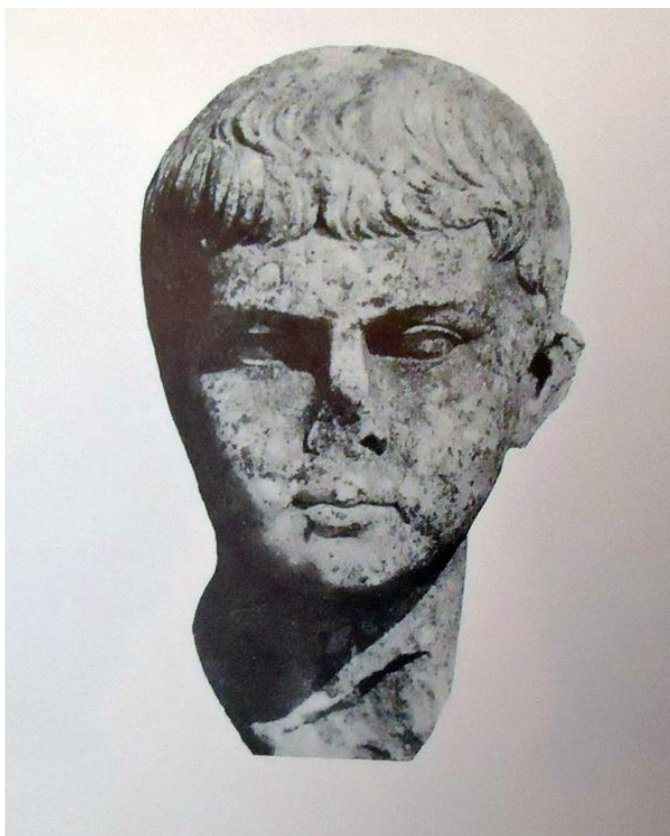
β

γ

δ

α

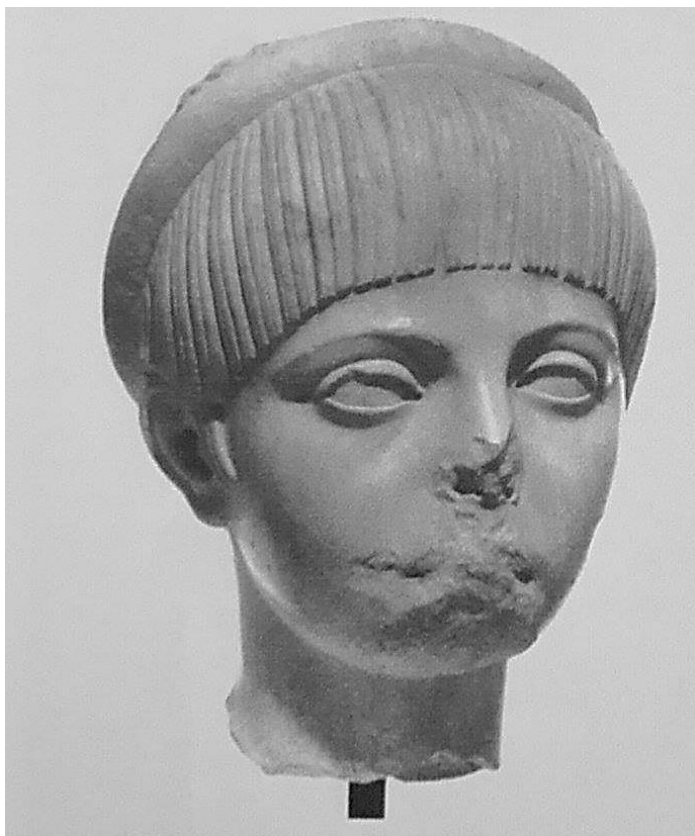

β

γ

ΑΜΚ Χωρίς Αρ. ευρ.

α

β

AMKOP S 2666

α

AMKOP S 2667

α

β

γ

δ

ΑΜΜ 143

α

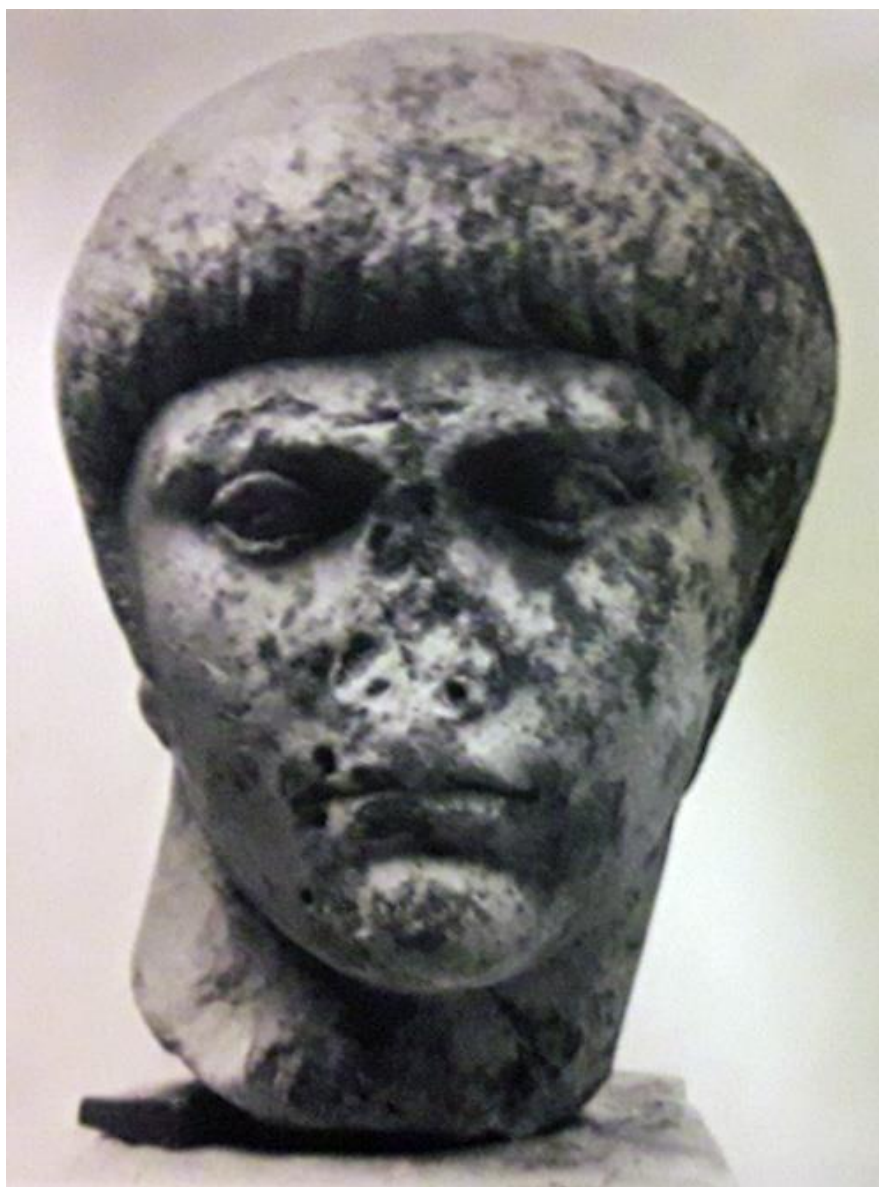
β

α

ΑΜΜ 148

α

ΑΜΜ 6943

α

β

ΑΜΟ Α 151

α

β

ΑΜΟ Λ 159

α

β

γ

δ

α

β

ΑΜΟ Α 160

α

β

γ

δ

α

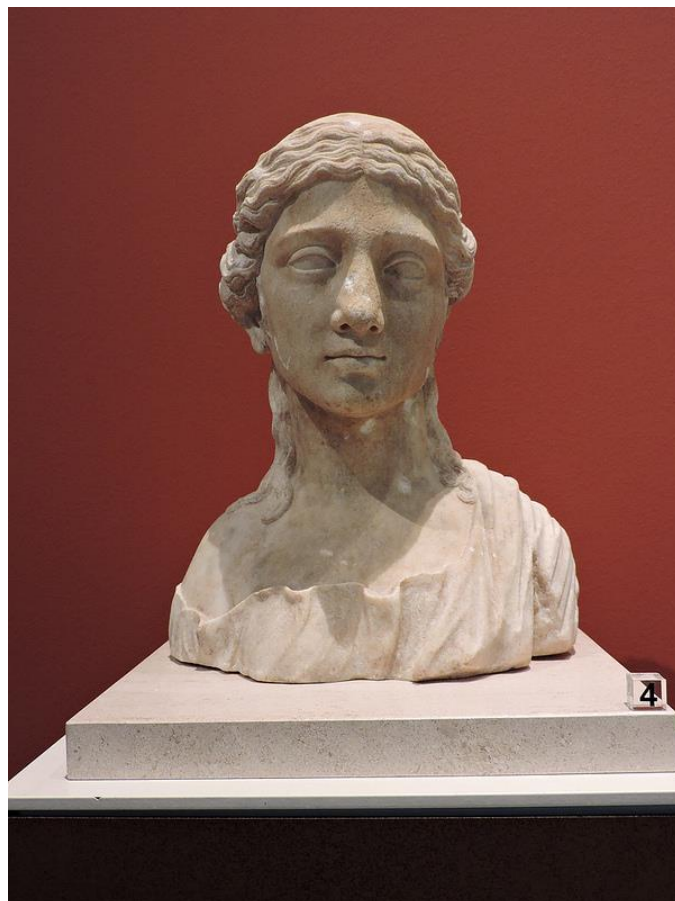

β

ΑΜΟ Α 165

α

β

ΑΜΠ Χωρίς αρ. ευρ.

α

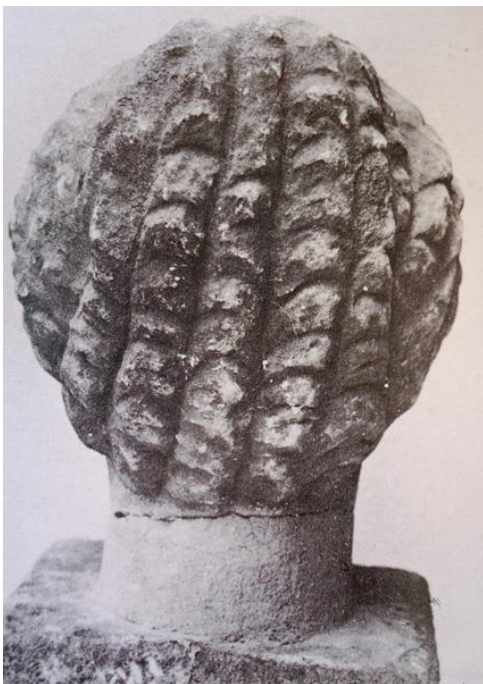

β

ΑΜΠ 40

α

β

γ

δ

ε

α

β

γ

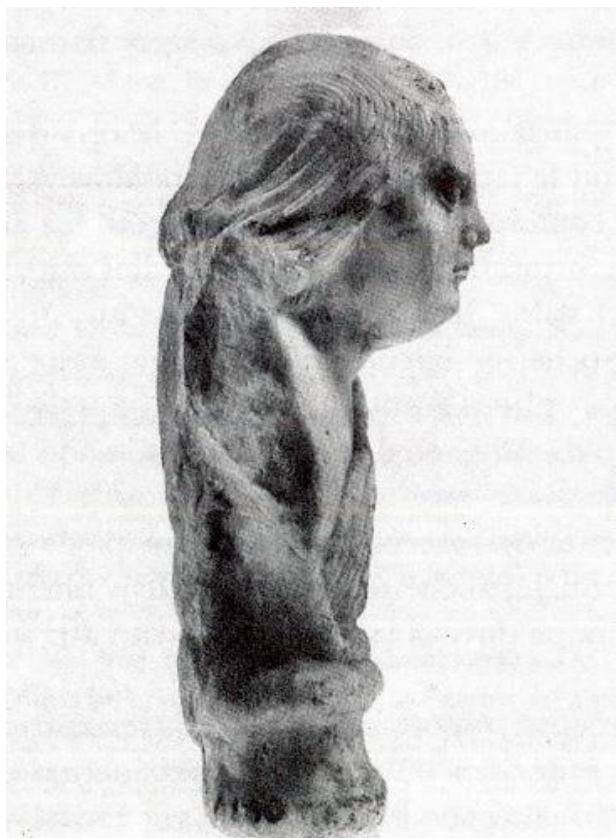
ΑΜΣ 1009/3724

α

β

γ

δ

α

β

Κατάλογος εικόνων

Εικόνα 1: Αγάλματα παιδιών από το ιερό της Άρτεμης στη Βραυρώνα

Αρχαιολογικό Μουσείο Βραυρώνας

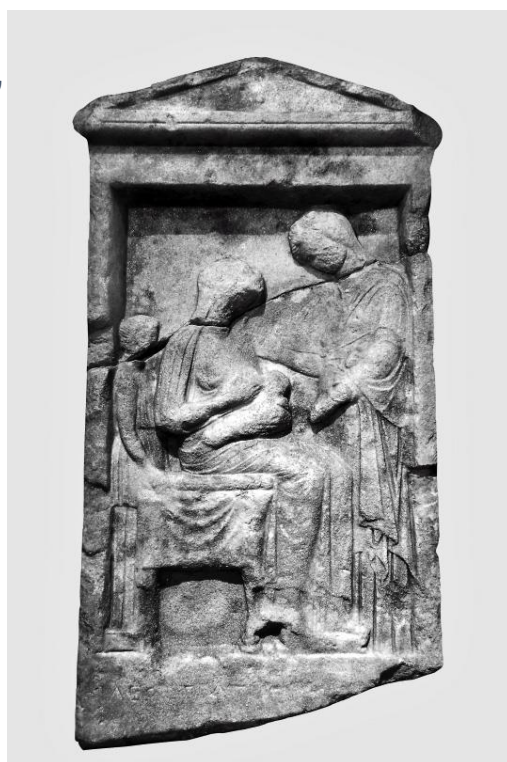
Εικόνα 2: Επιτύμβια στήλη με σκηνή θηλασμού.
Αρχαιολογικό Μουσείο Λάρισας, αρ. ευρ. 74\78

Εικόνα: Μπάτζιου – Ευσταθίου 1981 εικ. 1

Φωτογραφία:

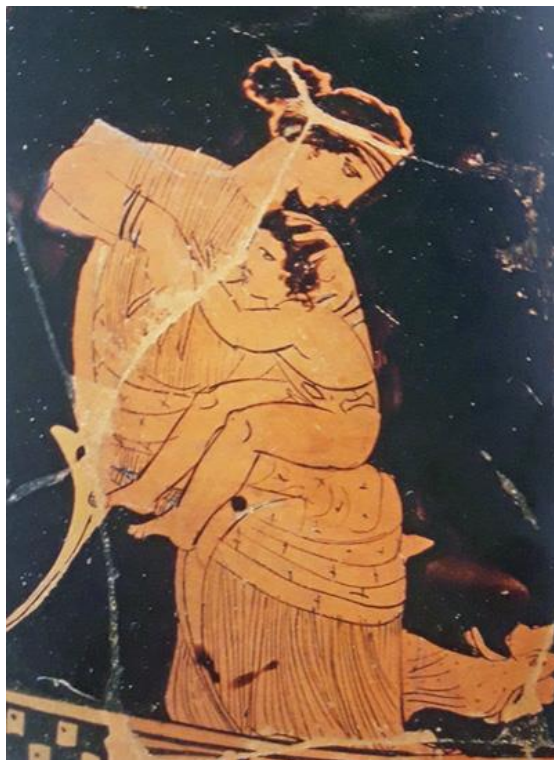
Όλγα Χαμαλίδου

Μάιος 2014

Εικόνα 3: Επιτύμβια στήλη με σκηνή θηλασμού.
Αρχαιολογικό Μουσείο Καλύμνου αρ. ευρ. 3900

Εικόνα: Μποσνάκης 2012, εικ. 1

Εικόνα 4: Παράσταση θηλασμού από αγγείο.

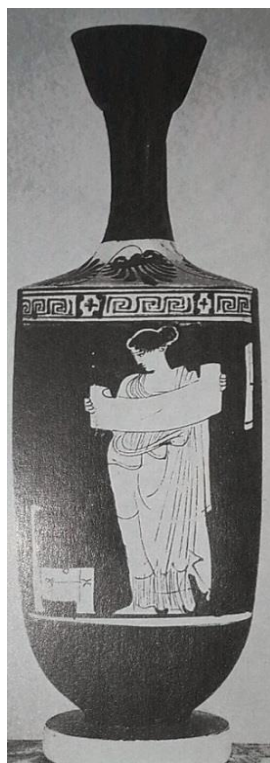
Εικόνα: Sommer 2015, 8

Εικόνα 5: Σαρκοφάγος με σκηνή θηλασμού.

Villa Doria Pamphilli χωρίς αρ. Ευρ.

Εικόνα: Carroll 2014, εικ. 4

Εικόνα 6: Ερυθρόμορφη λήκυθος με παράσταση αστής που διαβάζει.

Μουσείο Λούβρου.

Εικόνα: Ξενίδου –Schild 2001, εικ. 147

Εικόνα 7: Θραύσμα επιτύμβιας στήλης από την Ανάβυσσο.

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο αρ. ευρ. 4472

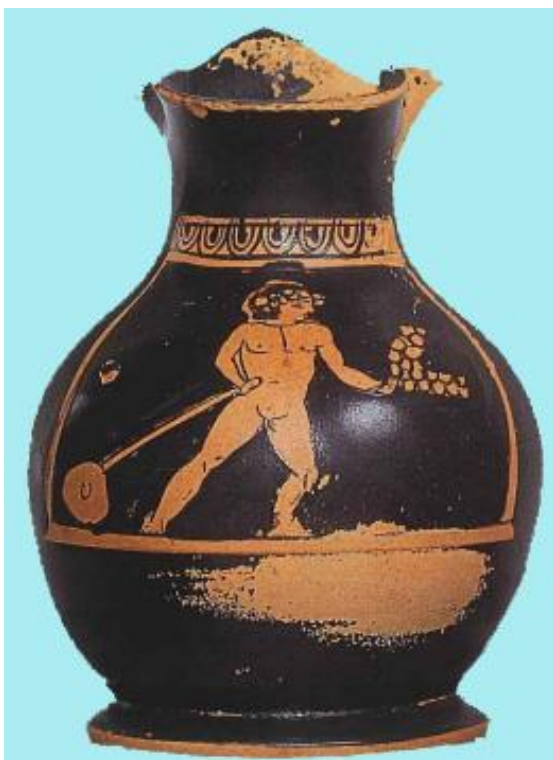
Εικόνα: Καλτσάς 2002, σελ 64

Εικόνα 8: Χους με παράσταση μικρού κοριτσιού.

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο αρ. ευρ. 1322.

Εικόνα: Bobou 2014, εικ. 6

Εικόνα 9: Χους με παράσταση αγοριού που κρατά
στέλεχος αμαξιδίου. Αρ. ευρ. 15526.

Εικόνα: Λυγκούρη –Τόλια 2000, σελ. 124

Εικόνα 10: Λευκή λήκυθος με δύο γυναικείες μορφές.
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο αρ. ευρ. 12440.

Εικόνα: Τζάχου-Αλεξανδρή 1998, πίν. 1

Εικόνα 11: Λευκή λήκυθος με δύο γυναικείες μορφές.
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο αρ. ευρ. 12788.

Εικόνα: Τζάχου-Αλεξανδρή 1998, πίν. 13.

Εικόνα 12: Πρόσθια όψη μαρμάρινου αγγείου με σχήμα παιδικής κεφαλής.

Αρχαιολογικό Μουσείο Βραυρώνας αρ. ευρ. ΓΕ 823/ΝΕ 1208.

Εικόνα: Δεσπίνης 2014, εικ. 1.

Εικόνα 13: Πλαϊνή όψη μαρμάρινου αγγείου με σχήμα παιδικής κεφαλής.

Αρχαιολογικό Μουσείο Βραυρώνας αρ. ευρ. ΓΕ 823/ΝΕ 1208.

Εικόνα: Δεσπίνης 2014, εικ. 2.

Εικόνα 14: Πλαϊνή όψη μαρμάρινου αγγείου με σχήμα παιδικής κεφαλής.

Αρχαιολογικό Μουσείο Βραυρώνας αρ. ευρ. ΓΕ 823/ΝΕ 1208.

Εικόνα: Δεσπίνης 2014, εικ. 3.

Εικόνα 16: Επίτύμβια στήλη με απεικόνιση δούλου.
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο αρ. ευρ. 715. Εικόνα
Καλτσάς 2002, αρ. κατ. 287

Εικόνα 17: Γλυπτό μικρού παιδιού που μπουσουλά από τη Βραυρώνα.

Αρχαιολογικό Μουσείο Βραυρώνας χωρίς αρ. ευρ.

Εικόνα: Sommer 2015, 27.

Εικόνα 18: Αγαλμάτιο καθιστού παιδιού.

Αρχαιολογικό Μουσείο Πάρου αρ. ευρ. Α 260.

Εικόνα: Ζαφειροπούλου 1998, εικ. 94.

Εικόνα 19: Αγαλμάτιο καθιστού παιδιού.

Αρχαιολογικό Μουσείο Βόλου αρ. ευρ. Λ784.

Εικόνα: Λεβέντη 2009, εικ. 7

Εικόνα 20: Άγαλμα καθιστού παιδιού.

Musei Capitolini αρ. ευρ. 939.

Εικόνα: Fittschen – Zanker 2014 πίν. 32

Εικόνα 21: Άγαλμα καθιστού παιδιού με σκύλο.

Musei Capitolini αρ. ευρ. 937.

Εικόνα: Fittschen – Zanker 2014 πίν. 35

Εικόνα 22: Άγαλμα κοριτσιού με πάπια.

Fethiye, Archaeological Museum χωρίς αρ. ευρ..

Εικόνα: Bobou 2014 αρ. κατ. 18

Εικόνα 23: Ιστάμενο αγόρι με μπάλα.

Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά αρ. ευρ. 246.

Εικόνα Λεβέντη 2009, εικ. 9

Εικόνα 24: Ιστάμενο αγόρι που κρατά πάπια.

Αρχαιολογικό Μουσείο Βόλου αρ. ευρ. Α 785.

Εικόνα Λεβέντη 2009, εικ. 6

Εικόνα 25: Ιστάμενο κόριτσι.

Αρχαιολογικό Μουσείο Δήλου, αρ. ευρ. Α 78.

Εικόνα: Bobou 2014, αρ. κατ. 83

Εικόνα 26: Ταφικό ανάγλυφο από την Πάρο.

Αρχαιολογικό Μουσείο Πάρου αρ. ευρ. Α 198.

Εικόνα: Aristodemou 2014, εικ. 4

Εικόνα 27: Ταφικό ανάγλυφο από την Θεσσαλονίκη.

Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης αρ. ευρ. 10105.

Εικόνα: Aristodemou 2014, εικ. 5

Εικόνα 28: Επιτύμβιο ανάγλυφο με ιστάμενες μορφές.

Villa Doria Pamphili αρ, ευρ. 62.641.

Εικόνα: Huskinson 2007, εικ. 17.1

Εικόνα 29: Επιτύμβιο ανάγλυφο με τοποθέτηση πορτρέτων σε σειρά.

Via Po Ρώμη χωρίς αρ. ευρ.

Εικόνα: Huskinson 2007, εικ. 17.2

Εικόνα 30: Ταφικό μνημείο του Q. Sulpicus Maximus.

Musei Capitolini αρ. ευρ. 71.1964

Εικόνα: http://www.bandb-rome.it/tombe_romane.html

Εικόνα 31: Παιδικά σαρκοφάγος με σκηνές παιδιών χωρίς την παρουσία ενηλίκων.

British Museum αρ. ευρ. GR 1908.7-3.144.

Εικόνα:

http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?assetId=393044001&objectId=459805&partId=1

Εικόνα 32: Παιδική σαρκοφάγος με μορφή παιδιού σε μέταλλο.

British Museum αρ. ευρ. GR 1896.6-19.5.

Εικόνα:

http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?assetId=392966001&objectId=459816&partId=1

Εικόνα 33: Σαρκοφάγος με πορτρέτο παιδιού από την Κοπεγχάγη.

NY Carlsberg Glyptotek αρ. ευρ. 854.

Εικόνα: Birk 2010, 7.4

Εικόνα 34: Επιτύμβια στήλη του Sexus Fufius Achileus.

Museo Nazionale Romano αρ. ευρ. 29739.

Εικόνα Carroll 2011 εκ. 8

Εικόνα 35: Σαρκοφάγος με παράσταση βρέφους που κάνει το πρώτο του μπάνιο.

Museo Nazionale Romano αρ. ευρ. 125605.

Εικόνα: Carroll 2011, 1.

Εικόνα 36 Ανάθημα από τερακότα.

Vulci, Porta Nord, αρ. ευρ. 59760.

Εικόνα: Graham 2014, εικ.1

Εικόνα 37: Congiarium Νέρωνα.

.BMCRE I 138.

Εικόνα: Uzzi 2007, εικ. 3.2

Εικόνα 38: Κίονας Τραϊανού Ρώμη. Σκηνή ΧCI.

Εικόνα: Uzzi 2007, εικ. 3.7

Εικόνα 39: Μελανόμορφος αμφορέας, με παράσταση μάχης Πηλέα και Αταλάντης.

Antikensammlung 1547.

Εικόνα: Bonfante 1989, εικ. 5

Εικόνα 40: Επιτύμβια στήλη Φιλήτης.

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο αρ. ευρ. 7724.

Εικόνα: Καραπαναγιώτου 2013, πίν. 18.

Εικόνα 41: Ρωμαϊκό γλυπτό Μικρής Ηρακλειώτισσας από τη Θήρα.

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο αρ. ευρ. 707.

Εικόνα: Σταυρίδη 1976, 1

Εικόνα 42: Κεφαλή Μικρής Ηρακλειώτισσας από τη Θήρα.

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο αρ. ευρ. 707.

Εικόνα: Σταυρίδη 1976, 3

Εικόνα 43: Γυναικείο άγαλμα στον τύπο της Μικρής Ηρακλειώτισσας.

Εύα Λουκού Κυνουρίας.

Εικόνα: Σπυρόπουλος 2006, 22.

Εικόνα 44: Άγαλμα Υγείας.

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο αρ. ευρ. 701.

Εικόνα Καλτσάς 2002, αρ. κατ. 246

Εικόνα 45: Επιτύμβιο άγαλμα της Julia Procula.

Αρχαιολογικό Μουσείο Όστιας αρ. ευρ. 61.

Εικόνα: D' Ambra 2006, εικ. 2

Εικόνα 46: Επιτύμβια στήλη με παράσταση μικρής και μεγάλης Ηρακλείωτσης.

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο αρ. ευρ. 1303.

Εικόνα: Καλτσάς 2002, αρ. κατ. 749

Εικόνα 47: Ελληνιστικό άγαλμα στον τύπο της Polla Valeria από το θέατρο της Μαγνσίας.

Αρχαιολογικό Μουσείο Izmir αρ. ευρ. 579.

Εικόνα: Eule 2001, πίν. 79

Εικόνα 48: Γυναικείο άγαλμα του 1^{ου} αιώνα π.Χ.

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο αρ. ευρ. 710.

Εικόνα: Καλτσάς 2002, αρ. κατ. 615

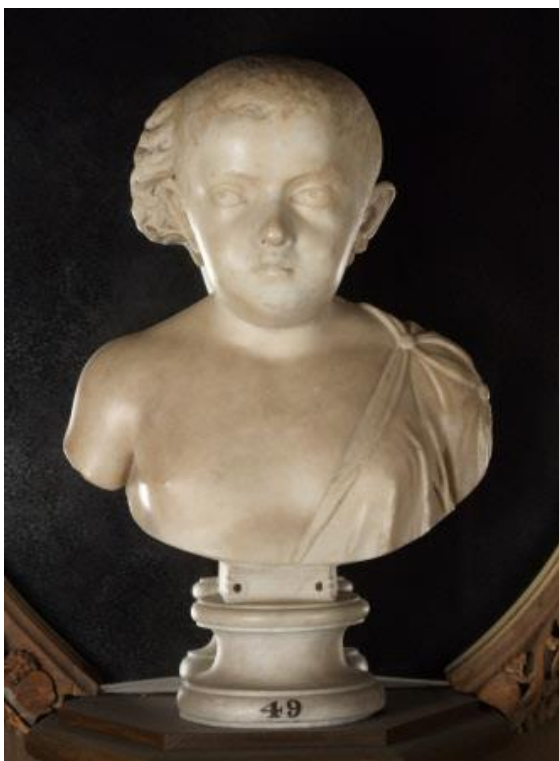

Εικόνα 49: Αγαλμάτιο Αφροδίτης.

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο αρ.

ευρ. 2585.

Εικόνα: Καλτσάς 2002, αρ. κατ. 614

Εικόνα 50: Προτομή αγοριού με σκόλλυν στη δεξιά πλευρά του κρανίου.

Petworth House χωρίς αρ. ευρ.

Εικόνα:

<http://www.nationaltrustcollections.org.uk/object/486355>

Εικόνα 52 Εικονιστική κεφαλή αγοριού με σκόλλυν, πλάγια όψη. Berolzheimer collection του Μονάχου χωρίς αρ. ευρ.

Εικόνα Χριστοδούλου υπό έκδοση

Εικόνα 51: Εικονιστική κεφαλή αγοριού με σκόλλυν, πρόθια όψη. Berolzheimer collection του Μονάχου χωρίς αρ. ευρ.

Εικόνα Χριστοδούλου υπό έκδοση

Εικόνα 53: Εικονιστική κεφαλή αγοριού με σκόλλυν, πλάγια όψη. Berolzheimer collection του Μονάχου χωρίς αρ. ευρ.

Εικόνα Χριστοδούλου υπό έκδοση

Εικόνα 54: Επιτύμβια στήλη Ολυμπιάδας.
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο αρ. ευρ,3955.
Εικόνα: Καραπαναγιώτου 2013, πίν. 42

Εικόνα 55: Άγαλμα κοριτσιού με λαμπάδιον.
Μουσείο Λούβρου αρ. ευρ. Na 682.
Εικόνα: Kerauson 1986, αρ. κατ. 14

Εικόνα 56: Κεφαλή αγάλματος εικόνας 57. Μουσείο
Λούβρου αρ. ευρ. Na 682.

Εικόνα: Kerauson 1986, αρ. κατ. 14

Εικόνα 57: Γυναικεία εικονιστική κεφαλή.

Museum of Fine Arts Boston αρ. ευρ. 03.744.

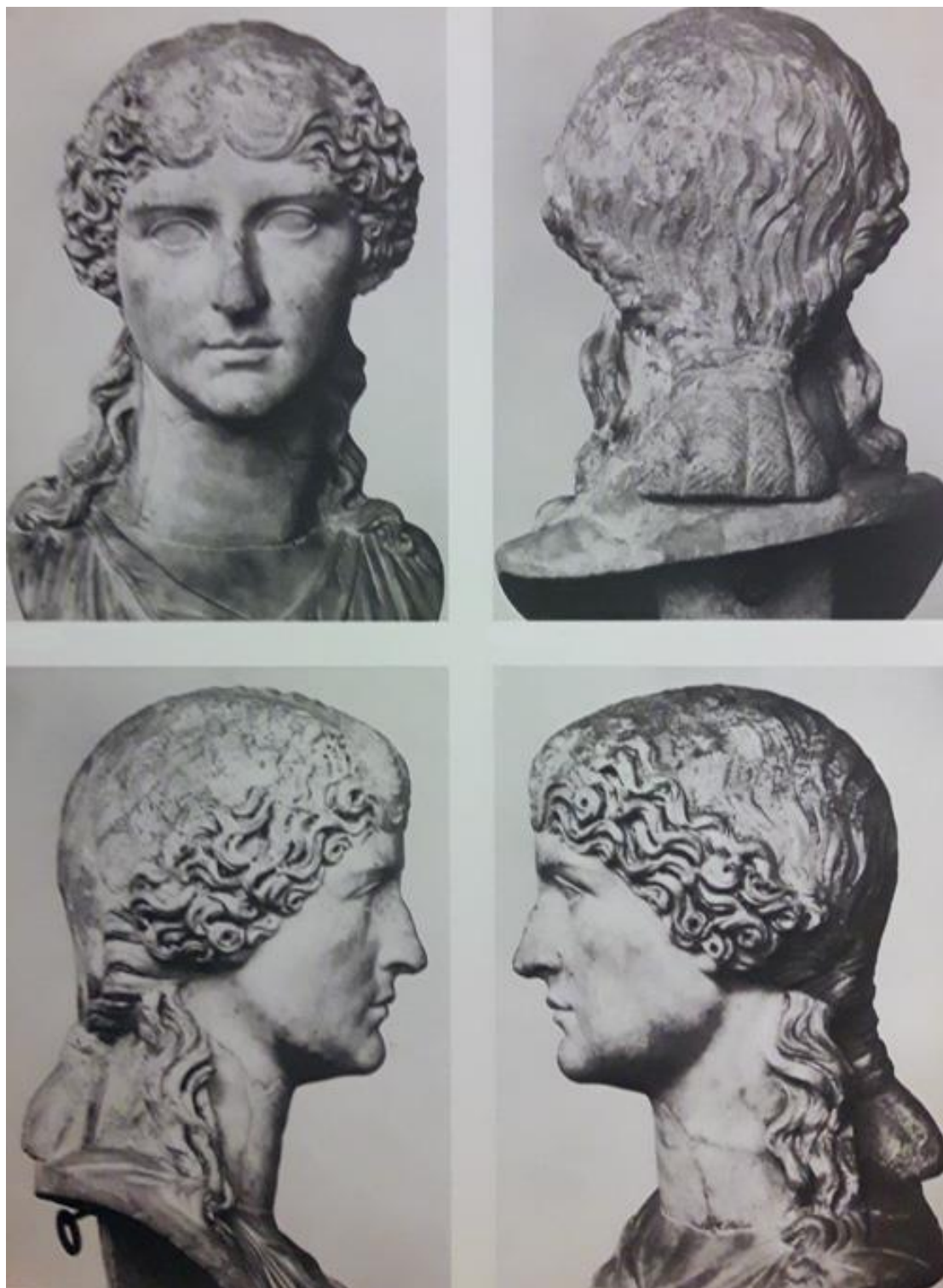
Εικόνα Comstock-Vermeule 1976, αρ. κατ. 349

Εικόνα 58: Εικονιστική κεφαλή Αντωνίας της Νεότερης.

Musei Capitolini αρ. ευρ. 922.

Εικόνα Fittschen – Zanker 1983, πίν. 69.

Εικόνα 59: Εικονιστική κεφαλή Αγριππίνας της πρεσβύτερης.

Musei Capitolini αρ. ευρ. 421.

Εικόνα: Fittschen – Zanker 1983, πίν. 5.

Εικόνα 60 Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού από επιτύμβιο ανάγλυφο.
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο αρ. ευρ. 3490.

Εικόνα: Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980, εικ. 39

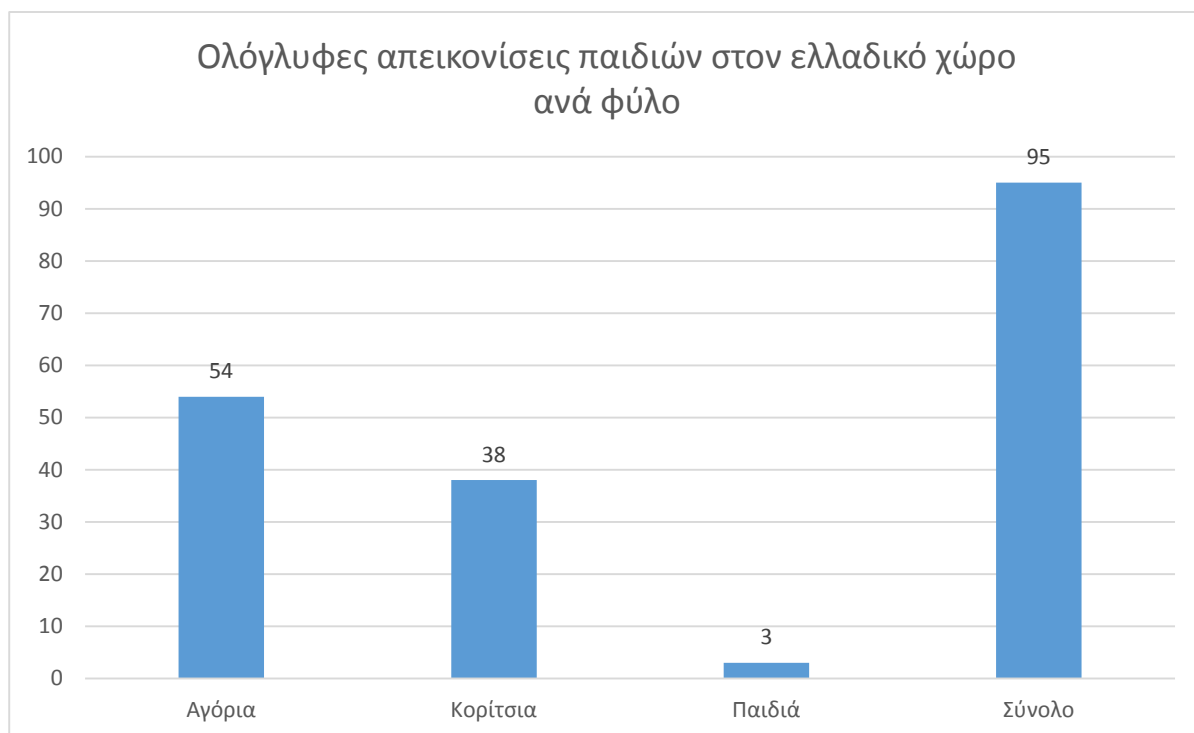
Εικόνα 61: Εικονιστική κεφαλή κοριτσιού από επιτύμβιο ανάγλυφο.
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο αρ. ευρ. 3490.

Εικόνα: Ντάτσουλη –Σταυρίδη 1980, εικ. 39

Πίνακες Στατιστικών

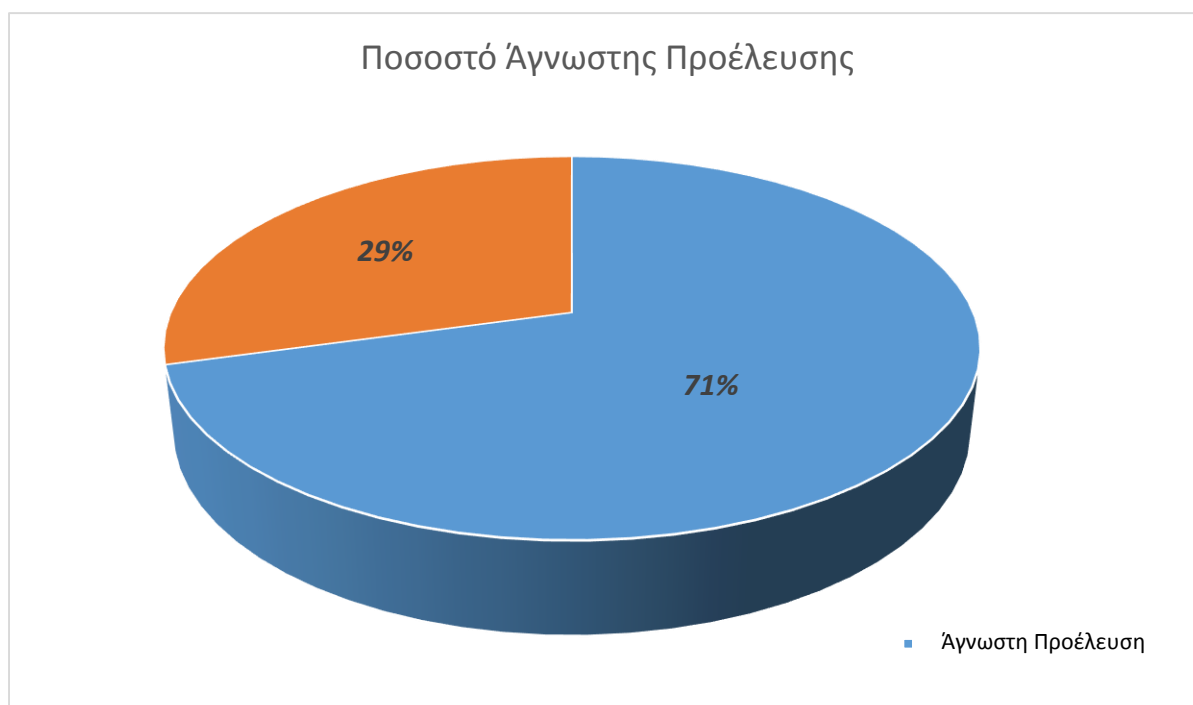
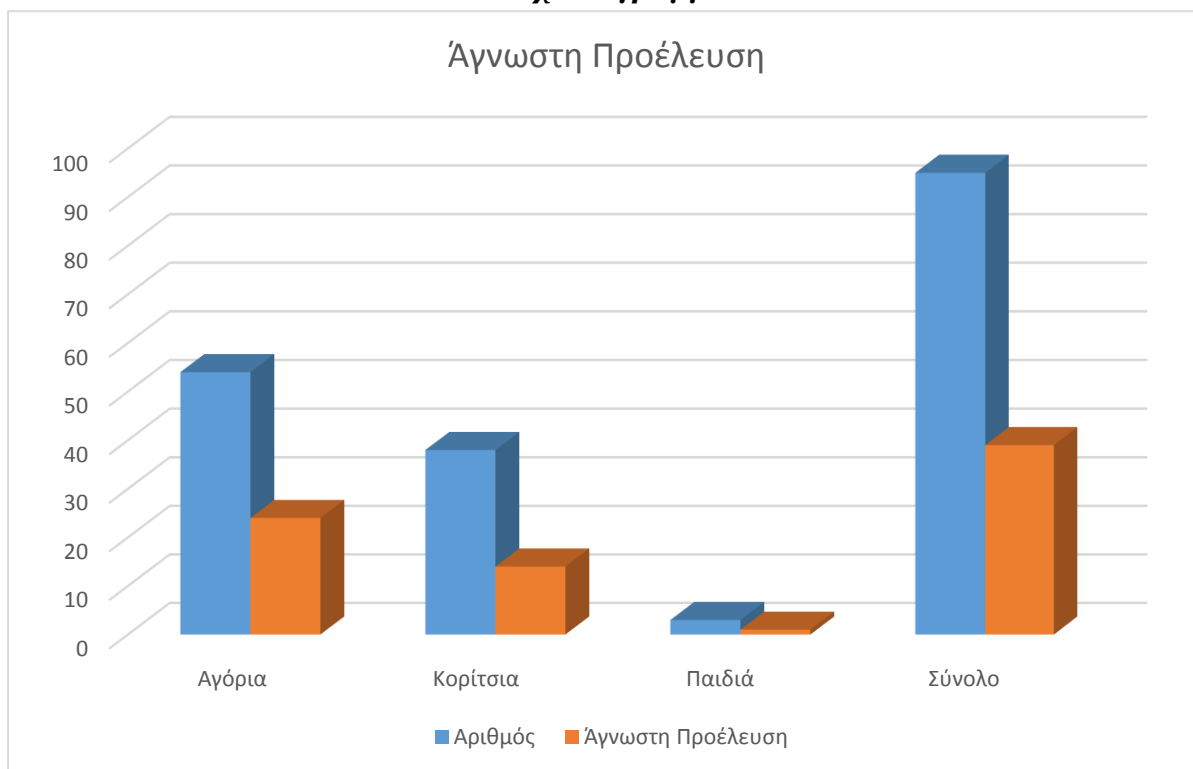
Σχεδιάγραμμα 1

Πίνακας Δεδομένων

	Αριθμός
Αγόρια	54
Κορίτσια	38
Παιδιά	3
Σύνολο	95

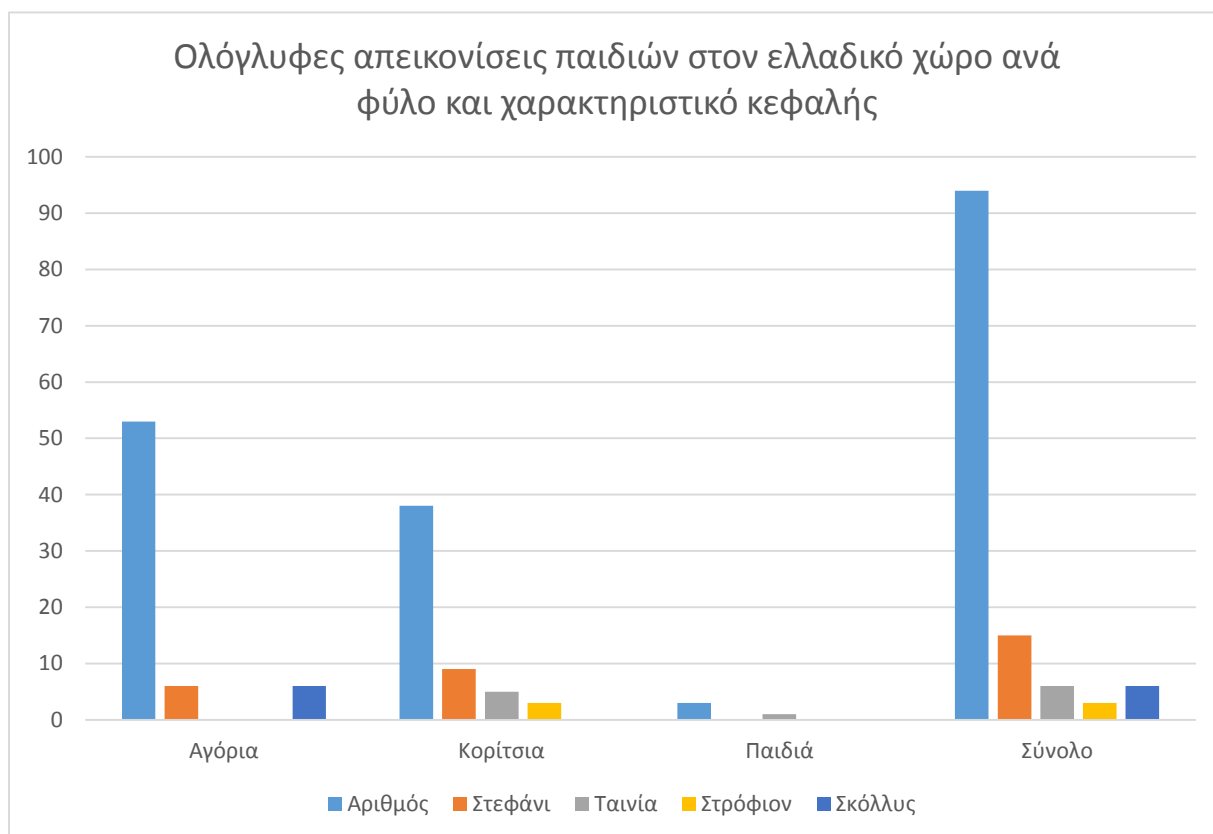
Σχεδιάγραμμα 2

Πίνακας Δεδομένων

	Αριθμός	Άγνωστη Προέλευση
Αγόρια	54	24
Κορίτσια	38	14
Απροσδιόριστο	3	1
Σύνολο	95	39

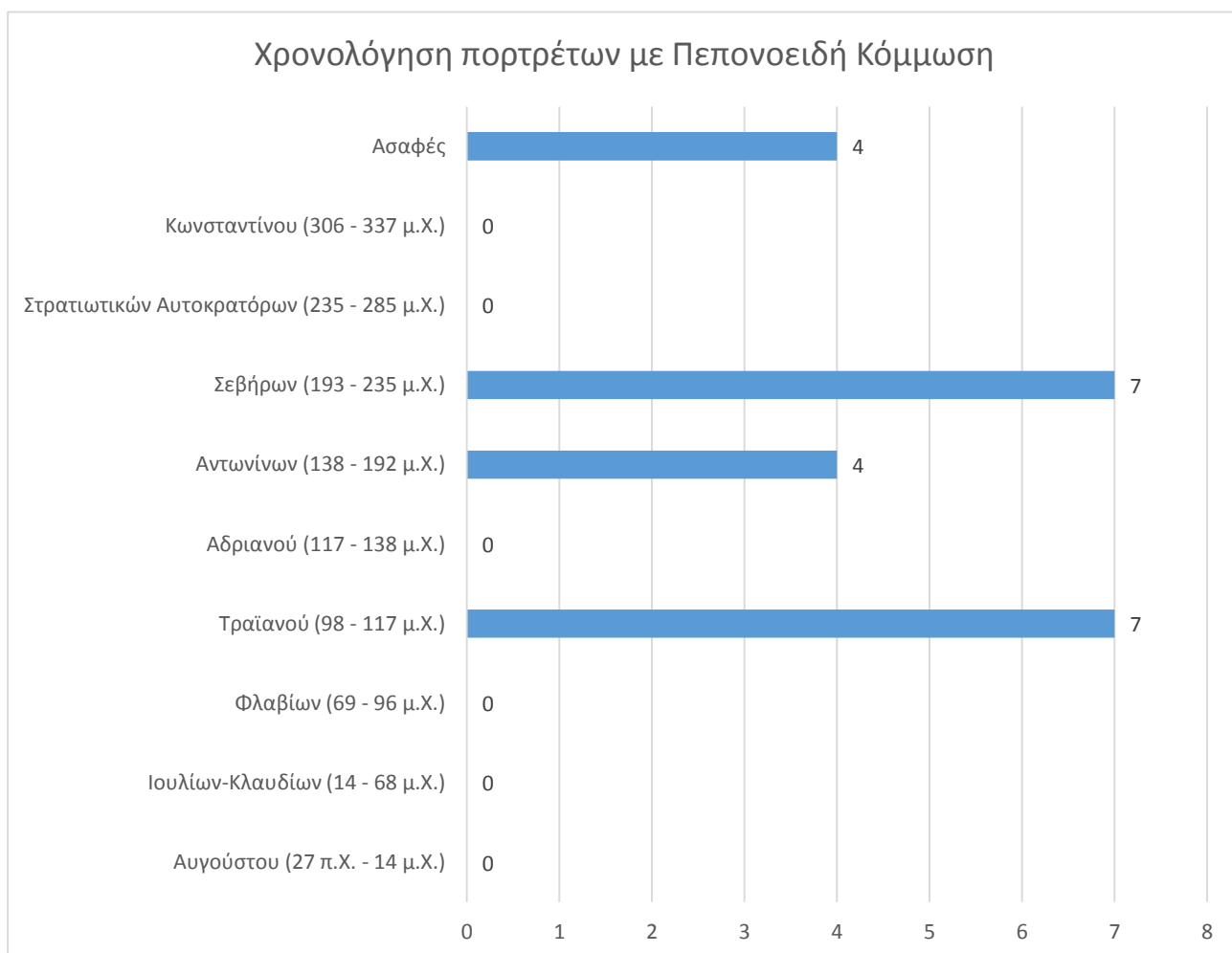
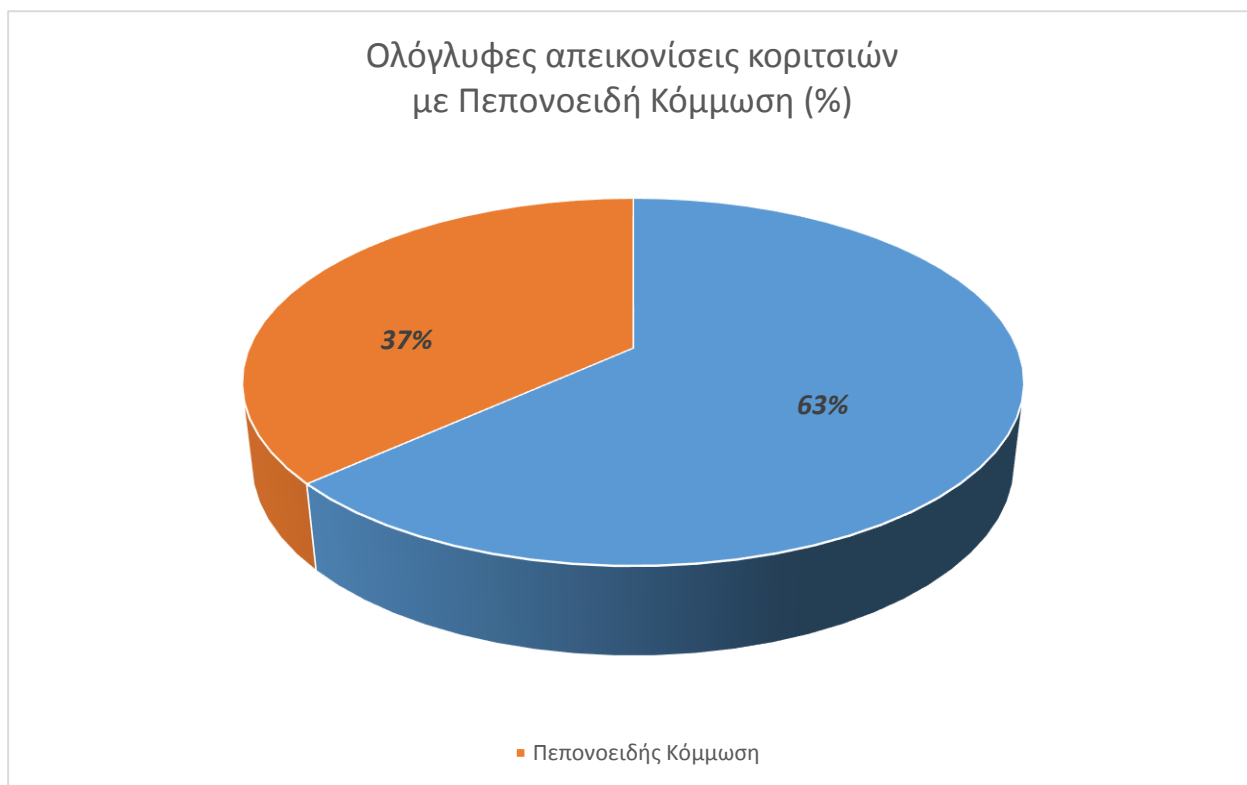
Σχεδιάγραμμα 3

Πίνακας Δεδομένων

	Αριθμός	Στεφάνι	Ταινία	Στρόφιον	Σκόλλυς
Αγόρια	54	6	0	0	6
Κορίτσια	38	9	5	3	0
Απροσδιόριστο	3	0	1	0	0
Σύνολο	95	15	6	3	6

Σχεδιάγραμμα 4

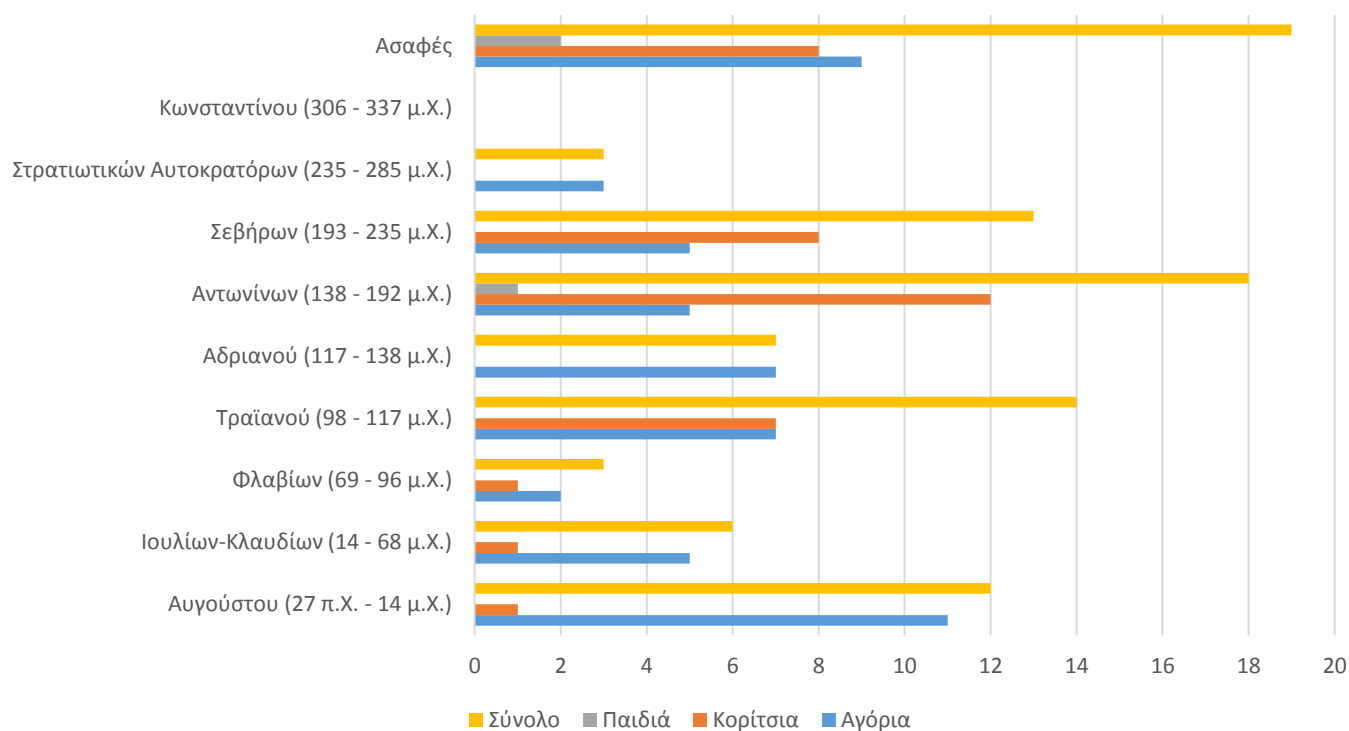
Πίνακας Δεδομένων

Χρονολόγηση	Κορίτσια
Αυγούστου (27 π.Χ. -14 μ.Χ.)	0
Ιουλίων-Κλαυδίων (14 - 68 μ.Χ.)	0
Φλαβίων (69 - 96 μ.Χ.)	0
Τραϊανού (98 - 117 μ.Χ.)	7
Αδριανού (117 - 138 μ.Χ.)	0
Αντωνίνων (138 - 192 μ.Χ.)	4
Σεβήρων (193 - 235 μ.Χ.)	7
Στρατιωτικών Αυτοκρατόρων (235 - 285 μ.Χ.)	0
Κωνσταντίνου (306 - 337 μ.Χ.)	0
Ασαφές	4
Σύνολο	22

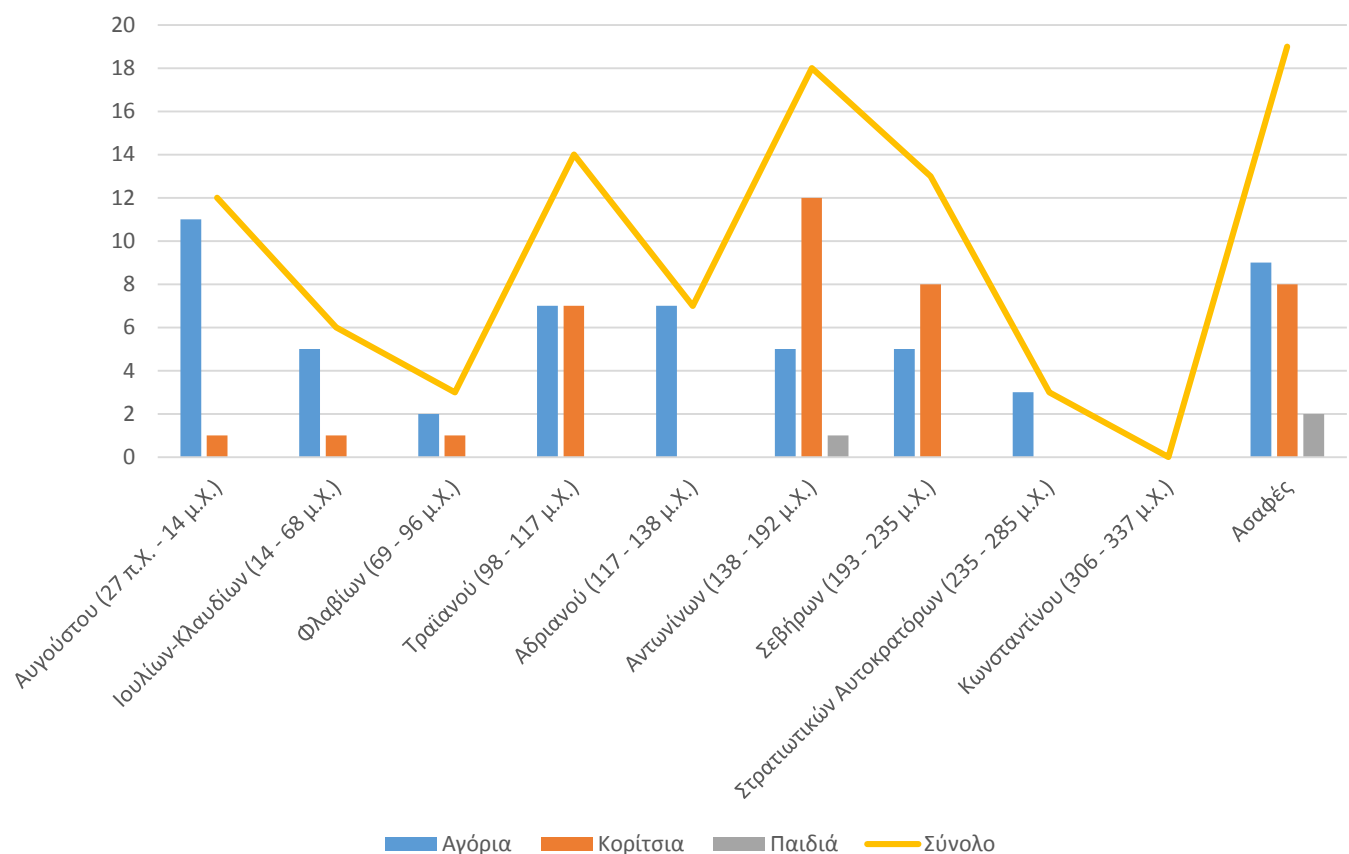
* Ως ασαφούς χρονολόγησης θεωρούνται τα γλυπτά των οποίων η χρονολόγηση δεν αντιστοιχεί σαφώς στην περίοδο διοίκησης ενός αυτοκράτορα ή μίας δυναστείας αυτοκρατόρων.

Σχεδιάγραμμα 5

Χρονολόγηση ολόγλυφων απεικονίσεων παιδιών στον ελλαδικό χώρο

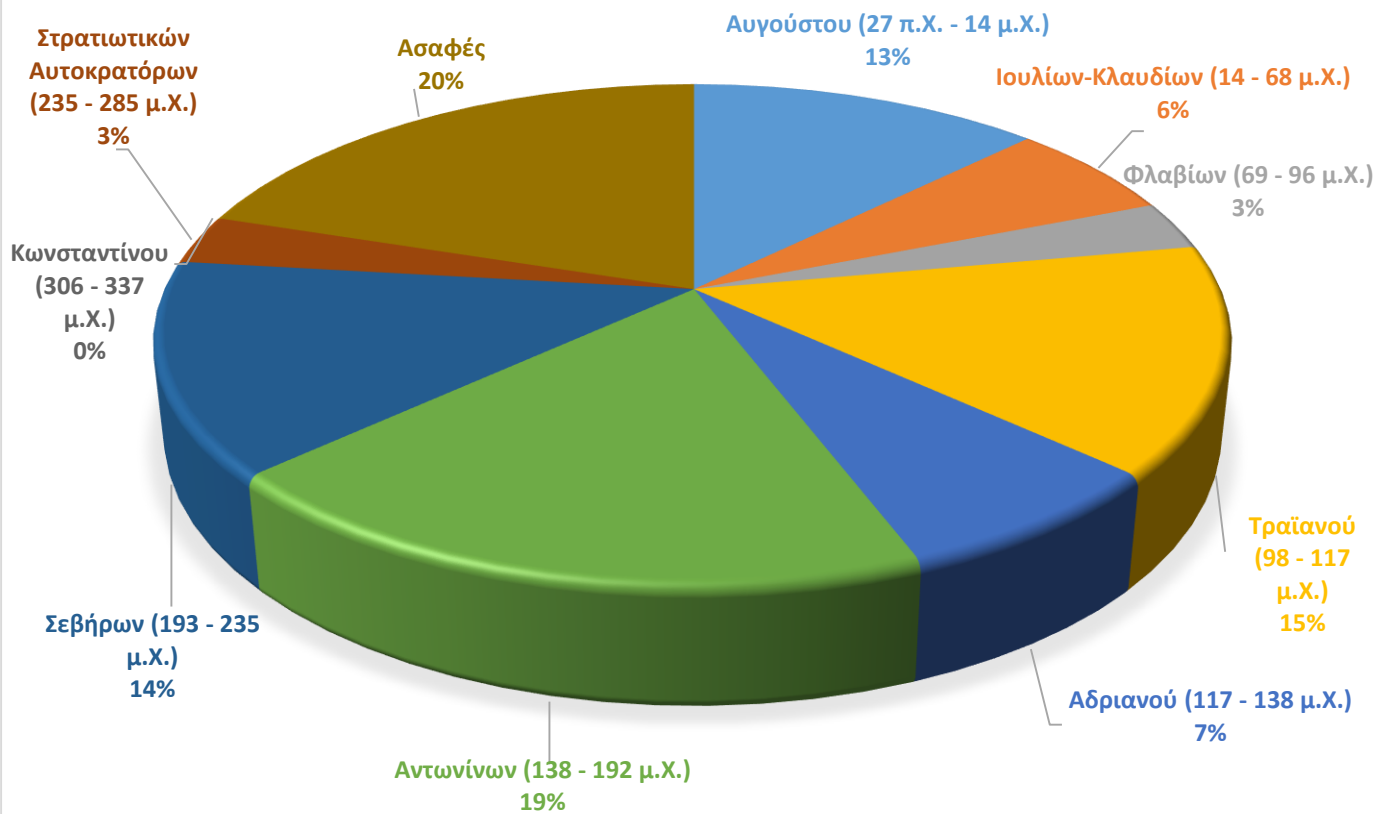

Διάγραμμα συσχέτισης χρονολόγησης ολόγλυφων απεικονίσεων παιδιών στον ελλαδικό χώρο

Σχεδιάγραμμα 6

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ ΟΛΟΓΛΥΦΩΝ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΕΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ (%)

Πίνακας Δεδομένων

Χρονολόγηση	Αγόρια	Κορίτσια	Παιδιά	Σύνολο
Αυγούστου (27 π.Χ. - 14 μ.Χ.)	11	1	0	12
Ιουλίων-Κλαυδίων (14 - 68 μ.Χ.)	5	1	0	6
Φλαβίων (69 - 96 μ.Χ.)	2	1	0	3
Τραϊανού (98 - 117 μ.Χ.)	7	7	0	14
Αδριανού (117 - 138 μ.Χ.)	7	0	0	7
Αντωνίνων (138 - 192 μ.Χ.)	5	12	1	18
Σεβήρων (193 - 235 μ.Χ.)	5	8	0	13
Στρατιωτικών Αυτοκρατόρων (235 - 285 μ.Χ.)	3	0	0	3
Κωνσταντίνου (306 - 337 μ.Χ.)	0	0	0	0
Ασαφές	9	8	2	19
Σύνολο	54	38	3	95

* Ως ασαφούς χρονολόγησης θεωρούνται τα γλυπτά των οποίων η χρονολόγηση δεν αντιστοιχεί σαφώς στην περίοδο διοίκησης ενός αυτοκράτορα ή μίας δυναστείας αυτοκρατόρων.